

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи

Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 26 листопада 2020 р.)

Харків 2020

УДК [343.1:343.98](477+100)
К 82

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від
11.09.2020 № 114*

К 82

Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 431 с.

Збірник містить результати досліджень провідних учених у галузі кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи, а також практичних працівників вітчизняних правоохоронних органів та експертних установ, що стосуються теоретичних питань кримінального процесу на сучасному етапі розвитку правової системи, актуальних проблем досудового розслідування, проблем криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, а також сучасних тенденцій розвитку судової експертизи.

УДК [343.1:343.98](477+100)

Матеріали друкуються за рішенням оргкомітету конференції, викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо»), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

ЗМІСТ

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ КОНТЕКСТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ.....	12
Олександр Маркович БАНДУРКА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СУЧАСНОМУ СТАНІ.....	15
Сергій Миколайович БОРТНИК ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ КІБЕРЗЛОЧИНЦІВ	18
Сергій Миколайович ГУСАРОВ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	20
Леонід Володимирович МОГИЛЕВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	23
Сергій Анатолійович ЧИЖ ФУНКЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЧАСТИНІ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ.....	25
Олександр Олександрович ЮХНО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ, ДІЗНАВАЧІВ І СПІВРОБІТНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	28
Василь Васильович КІКІНЧУК СИСТЕМА ПРИЙОМІВ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	33
Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА, Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ ВІДМІННІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ВІД ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ.....	36
Віктор Адамович АБРАМЧУК ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ	39
Анна-Марія Юріївна АНГЕЛЕНЮК ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В УКРАЇНІ.....	41
Ірина Андріївна АНТОНЮК ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПОСЕРЕДНИЦТВА У ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ.....	44
Олена Володимирівна АНТОНЮК ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПІД ЧАС АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	46
Олеся Ігорівна АРСЕНІ ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	49
Вадим Миколайович БАБАКІН ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ СЕРЕД МОЛОДІ.....	53
Ольга Олександрівна БАКАЄВА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ IN ABSENTIA В УКРАЇНІ.....	56

Тетяна Федорівна БЕЗСОННА, Олена Володимирівна НЕКРАСОВА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЛІКАРЯ-ГІНЕКОЛОГА В ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	60
Тетяна Віталіївна БІЛИК ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ	62
Олексій Олексійович БОНДАРЕНКО КРИТИКА АДВОКАТОМ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЧИ НЕПОВАГА ДО СУДУ?	65
Олексій Сергійович БОНДАРЕНКО НОВАЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІСЛЯ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	67
Сергій Олександрович БУЗИНА ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО- ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	69
Богдан Анатолійович БУРБЕЛО ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ОСОБИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО.....	71
Владислав Васильович БУРЛАКА, Людмила Володимирівна ГАВРИЛЮК ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУДОВИХ РІШЕНЬ.	73
Ярослав Анатолійович БУРЛАКА ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМИ ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	75
Олексій В'ячеславович ВАХРУШЕВ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ	79
Юлія Віталіївна ВЕНГЕРОВА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ТА РЕАЛІЇ ПРАКТИКИ.....	82
Вікторія Дмитрівна ВИРІЖОК ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА З ХАРАКТЕРИСТИК ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	84
Вікторія Володимирівна ВІНЦУК, Людмила Михайлівна НУЖНА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	87
Вікторія Володимирівна ВІНЦУК, Любов Костянтинівна ВЕЛИЧКО ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ЗАСАД.....	90
Вікторія Володимирівна ВІНЦУК ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З МЕТАЛОБРУХТОМ В УКРАЇНІ.....	93
Анастасія Геннадіївна ВУЙМА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДІБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ..	96
Максим Сергійович ВУЙМА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КЛОПОТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	99
Владислав Вікторович ГАВРИЛЮК ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	100

Тетяна Вікторівна ГАНЖА ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ У СИТУАЦІЇ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ЯКЩО ВІН ДАЄ НЕПРАВДИВІ ПОКАЗАННЯ.....	102
Тетяна Вікторівна ГАНЖА, Вікторія Юріївна КОЛЕСНИК ПРО ЗЛОЧИННІ СХЕМИ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ	105
Анна Сергіївна ГЕЙКО ЩОДО УЧАСТІ ЕКСПЕРТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ДОПИТАХ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	107
Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО ДО ПИТАНЬ ІНСТИТУТУ РЕАБІЛІТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	109
Вікторія Олександрівна ГЛУХЕНЬКА ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДБОРУ ЗРАЗКІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	111
Сергій Ігорович ГЛУЩЕНКО ДО ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	114
Олександр Станіславович ГРИБЕРГ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	115
Юлія Юріївна ГРИШКО КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	118
Ірина Андріївна ГУКОВА ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПОСЕРЕДНИЦТВА У ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ.....	120
Максим Віталійович ГУЛАК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ	123
Анастасія Сергіївна ГУЛЯЄВА ОГЛЯД ТРУПА: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН	124
Влада Олександрівна ГУСЄВА ДО ПИТАННЯ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ.....	127
Микола Володимирович ДЕМЕНТЬЄВ ОЦІНКА КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКСПЕРТА	130
Анастасія Олександрівна ДОРОШ ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	132
Валентина Георгіївна ДРОЗД ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НСРД, НЕДОПУСТИМИМИ (АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)	135
Олена Миколаївна ДЯЧЕНКО АКРЕДИТАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ЯК ЗАПОРУКА ДОВІРИ ДО ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ	139
Олеся Володимирівна ЄФИМЕНКО, Тетяна Валеріївна САФОНОВА СКЛЯНІ ПОБУТОВІ ТОВАРИ: ОЦІНКА ЯКОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ У СУДОВІЙ ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ.....	142
Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ЧИ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	144

Олена Петрівна ЗАВОРІНА ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ — ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю	147
Дарина Григорівна ЗАВРІЧКО ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНOSTІ ВИНИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	150
Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКОНАННІ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧИХ	152
Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	155
Дмитро Дмитрович ЗАЯЦЬ, Костянтин Дмитрович ЗАЯЦЬ КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПІД ОБОЛОНКОЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН	158
Ольга Валеріївна ЗЛАГОДА, Вікторії Петрівна КОНОПАЦЬКА АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ	162
Євгеній Вікторович ЗОЗУЛЯ ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ	165
Марина Олександрівна ІЛЛЯШЕНКО СПЕЦІАЛЬНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ ЯК РІЗНОВИД СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ	167
Владислав Олександрович КАРПЕНКО СУДОВЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО ТА ОСНОВНІ ПОМИЛКИ ПРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОЧЕРКУ	170
Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО РОЗДУМИ НАД ОБ'ЄКТОМ, ПРЕДМЕТОМ ТА СИСТЕМОЮ КРИМІНАЛІСТИКИ	172
Тетяна Олександрівна КОВАЛЬОВА ЗНАЧЕННЯ ДОПИТУ СВІДКА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ..	175
Яна Юріївна КОНЮШЕНКО ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ КЛОПОТАННЯ ТА УХВАЛИ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	177
Валентина Павлівна КОРЖ КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	179
Олексій Васильович КОРНЄВ ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА	182
Наталія Миколаївна КОСМІНА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТУ ТА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ҐРУНТІВ	184
Світлана Олександрівна КОТЕНКО, Лариса Анатоліївна ТАЛИПОВА ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ЩО ТЯГНУТЬ ЗА СОБОЮ ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ КЛОПОТАНЬ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	187
Олександра Олександрівна КОЧУРА ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВАДЖЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	191

Роман Васильович КРАВЧЕНКО НЕДОСКОНАЛІСТЬ ОСНОВНОГО МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ В СУДОВІЙ ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ.....	193
Євгеній Володимирович КРАСНОЖОН ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	195
Артем Євгенович КРИЩЕНКО, Владислав Володимирович ШЕНДРИК ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ.....	198
Тетяна Олексіївна КУЗУБОВА ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ.....	200
Яна Олександрівна КУЛИК ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ, ЯКІ ВТРАТИЛИ СВОЇ ВЛАСТИВОСТІ ЯК ВИРОБИ.....	203
Олена Вікторівна ЛАЩУК ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПРИДБАЮТЬ НАРКОТИКИ БЕЗКОНТАКТНИМ СПОСОБОМ.....	205
Антон Ігорович ЛІСНЯК КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ.....	207
Ангеліна Олександрівна ЛІСОВИК ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВОСУДДЯ.....	210
Світлана Миколаївна ЛОЗОВА, Максим Сергійович КУЧА СПЕЦИФІКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ ПІДРИВІ БАНКОМАТІВ.....	211
Світлана Миколаївна ЛОЗОВА, Іванна Іванівна СВИНОУС ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТРУПУ НА МІСЦІ ПОЖЕЖІ.....	214
Світлана Миколаївна ЛОЗОВА, Ольга Сергіївна ШМУЛІЙ ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ.....	217
Юлії Романівни ЛОСЬ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОГО АБО ОБВИНУВАЧЕНОГО.....	219
Аліна Андріївна ЛУКОМСЬКА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	221
Наталія Миколаївна МАВРИНСЬКА СИНТЕТИЧНІ КАНАБІНОЇДИ.....	224
Олексій Володимирович МАКСИМЕНКО ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ДЕЯКИХ КРАЇН ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ.....	227
Валерія Олегівна МАЛЯРОВА ЗНАЧИМІСТЬ ВИДІВ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	229
Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА ПРИ НАДАННІ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ІНШИМ УЧАСНИКАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	231
Тетяна Петрівна МАТЮШКОВА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....	235

Яна Володимирівна МІРКЕВИЧ СИСТЕМА ТАКТИЧНИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	238
Олександр Миколайович МУЗИЧУК СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ	240
Віталій Олегович НАЙДА ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ДОПОМОГИ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЇКРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	243
Анна Олександрівна НАУМОВА НЕЗАКОННЕ РІШЕННЯ ЩОДО ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ЧИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ – ПІДСТАВА РЕАБІЛІТАЦІЇ	247
Дар'я Олександрівна НЕГУТОРОВА ЩОДО СОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	250
Ярослав Валентинович НЕДІЛЬКО ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У КІБЕРЗЛОЧИНАХ	252
Кирило Володимирович НЕДОЙНОВ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	255
Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	258
Антон Олександрович НОВИЦЬКИЙ ЩОДО МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ І КОНТРАБАНДИ ЛІСУ, ВЧИНЕНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ	262
Віталій Вікторович НОСОВ, Олександр Володимирович МАНЖАЙ ШЛЯХИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЛАСНИКІВ БІТКОЇН-АДРЕС ПІД ЧАС ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	265
Сергій Володимирович ОБШАЛОВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ТА РЕАЛІЇ ПРАКТИКИ	268
Тетяна Анатоліївна ОРЛОВА, Нурлана Джахїдівна ТАПДИГОВА КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЯВІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ	270
Тетяна Анатоліївна ОРЛОВА СУТНІСТЬ ТА ПРОЯВИ МОТИВУ НЕТЕРПИМОСТІ ПРИ ВЧИНЕННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ.....	272
Наталя Анатоліївна ОРЛОВСЬКА ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	274
Наталя Валеріївна ПАВЛОВА, Анна Олександрівна ГУСАК ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ТРУПА ТА ЙОГО ЧАСТИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ..	278
Ярослав Петрович ПАХАЛЮК ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДО ВИКОНАННЯ	279
Катерина Миколаївна ПЕНЗЄВА ЩОДО МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ТЯЖКОГО АБО СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ	283
Станіслав Ігорович ПЕРЛІН ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	286

Карина Андріївна ПЕТРОВА ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНО -РОЗШУКОВИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	288
Аліна Валентинівна ПІДДУБНА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННИМ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ АВТОТРАНСПОРТІ.....	290
Валерія Костянтинівна ПЛИС, Віталія Костянтинівна ПЛИС ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ.....	293
Юрій Павлович ПРИХОДЬКО, Діана Олександрівна ГАЦЬ СУЧАСНІ ВИДИ МЕТАЛЬНОЇ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	295
Юрій Павлович ПРИХОДЬКО, Марія Сергіївна КЛЕМЕНТЬЄВА ВЧЕНІ, ЯКІ СПРИЯЛИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ.....	297
Оксана Василівна ПЧЕЛІНА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ІНСПЕКТОРІВ-КРИМІНАЛІСТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	299
Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ АЛГОРИТМУ СЛІДЧИХ ДІЙ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	303
Юлія Костянтинівна РЕПРИНЦЕВА ПРЕГАБАЛІН – НОВИЙ ВИТОК АПТЕЧНОЇ НАРКОМАНІЇ	307
Олександр Сергійович РОЗУМОВСЬКИЙ, Олександра Олександрівна КОЧУРА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	310
Тетяна Васлівна РОМАНЕНКО ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ.....	313
Віталій Володимирович РОМАНЮК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИ, ВІД ЯКОЇ ВІДБИРАЄТЬСЯ ПОЯСНЕННЯ	316
Анна Василівна РОСЬ, Раїса Михайлівна БАЛАЦ ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	319
Людмила Петрівна РУДЕНКО НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИМУСУ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	321
Ірина Олександрівна РУДЕНЬКА ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	324
Максим Сергійович САВОШ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	326
Тетяна Іванівна САВЧУК ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА.....	328
Олексій Валерійович САЛМАНОВ, Ірина Віталіївна ІВАЩЕНКО ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	331

Ріпсіме Мгерівна САРОЯН	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ РІЛЬ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	334
Світлана Василівна СВИСТІЛЬ	
ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОСТУПКІВ	337
Віктор Станіславович СЕЗОНОВ	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА	339
Давид Володимирович СІМОНОВИЧ	
ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА).....	341
Олександр Сергійович СКЛЯР, Руслана Сергіївна ЗОСИМ	
ПОЯСНЕННЯ ОСІБ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: СУЧАСНИЙ СТАН.....	344
Володимир В'ячеславович СЛАБУНОВ	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДОРОЖНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ НАЇЗДІ НА ПІШОХОДА НА НЕРЕГУЛЬОВАНОМУ ПІШОХОДНОМУ ПЕРЕХОДІ.....	347
В'ячеслав Анатолійович СМІРНОВ	
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ДОПУСТИМОГО ДОКАЗУ	350
Олена Євгеніївна СОЛОВ'ЙОВА	
ДОПИТ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	354
Руслан Леонтіївич СТЕПАНЮК	
ПЕРЕБУДОВА ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	357
Анастасія Анатоліївна СТРЕШ	
ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ.....	360
Олександр Миколайович ТАРКАН	
ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ОРГАНУ ПОЛІЦІЇ	363
Аліна Сергіївна ТЕРЕЩЕНКО	
ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ ІЗ СПЕЦІАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ ЗАХИСТУ	366
Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ ТА У ЗАКОНОДАВСТВІ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	369
Lionella ULYBINA, Mariia HARBUZ	
THE PROBLEMS OF RESEARCH ACTIVITIES WHICH SPECIALISTS OF FORENSIC COMMODITY EXPERTISE COME UP AGAINST IN THE CONDITIONS OF DIGITAL SOCIETY	374
Іванна Вікторівна УЛІТИЧ	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	376
Денис Геннадійович УСАТКІН	
ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ПОЧАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	378
Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО, Юлія Андріївна ШЕВЕЙКО	
ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ НАРКООБІГУ В УКРАЇНІ	380
Тетяна Григорівна ФОМІНА	
ЧИ «ЗАПРАЦЮВАЛО» ДІЗНАННЯ?	383

Рамиль Ельчик Огли ХАЛІЛОВ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	386
Крістіна Володимирівна ХАНДІЙ УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	389
Марія Андріївна ЧЕБАНОВА ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИХ НАУК.....	393
Даниїл ЧИКВАШВІЛІ СУТНІСТЬ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ЖИТТЯ ІНШОЇ ОСОБИ.....	394
Анастасія Романівна ЧИНЧИК ГЕНЕЗИС ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ.....	398
Руслан Павлович ЧИЧА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	401
Сергій Віталійович ЧУЧКО ВИЗНАЧЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ КУПЛЕЮ-ПРОДАЖЕМ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ	403
Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ.....	405
Сергій Олександрович ШЕВЦОВ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ: ПИТАННЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ВИНИКНЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ ДЛЯ РУХУ	408
Тетяна Валеріївна ШЕВЧЕНКО НАСЛІДКИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	411
Карина Григорівна ШЕЛЕНІНА, ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НА НАСТУПНОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	414
Михаїл Григорьевич ЩЕРБАКОВСКИЙ СТРУКТУРА СУДЕБНОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ ЯК НАУЧНОЇ ОТРАСЛІ І УЧЕБНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	418
Ксенія Андріївна ЩЕТИНА ДАКТИЛОСКОПІЯ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ	421
Володимир Васильович ЮСУПОВ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПИТАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	423
Максим Олександрович ЮХНО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	425
Анастасія Василівна ЩОКАЛО ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	429

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, доцент

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ,

полковник поліції

orcid.org/0000-0002-1999-9956

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ КОНТЕКСТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ

Аналізуючи результати різних наукових досліджень щодо тематики формування особистості поліцейського, можна стверджувати, що означена проблема викликає неабияке зацікавлення фахівців, особливо в контексті поліцейської реформи в Україні. Як зазначають фахівці з юридичної психології В.С. Медведєв та О.А. Левенець, аналіз наукових даних, наявних у працях знаних психологів, свідчить про необхідність визначення особистості як складної системи, у якій диференційовано та інтегровано різноманітні психічні якості. Вони формуються в індивіда під впливом соціальних факторів упродовж тривалого часу в умовах здійснення власної діяльності та спілкування з іншими людьми [1].

Доцільно також зауважити, що поняття «формування особистості» і «розвиток людини» не тотожні, але близькі за значенням. Пояснюється це тим, що «особистість», на відміну від поняття «людина», означає характеристику індивіда як суб'єкта соціуму, тобто ті її якості, які формуються у процесі навчання та виховання, спілкування і взаємовідносин з іншими людьми та суспільством у цілому.

Говорячи про процес формування особистості, слід зазначити, що він включає в себе як прогресивні аспекти (набуття знань, навичок, якостей), так і регресивні (пов'язані з віком, станом здоров'я, травмуючими факторами професійної діяльності тощо). Людина народжується як індивід, як член суспільства та формується як особистість у системі суспільних відносин завдяки цілеспрямованому вихованню та навчанню. У формуванні особистості провідну роль відіграє низка як біологічних (морфологічних, біохімічних, фізіологічних), так і соціальних факторів, основними з яких є макросоціосередовище, тобто суспільний лад, рівень розвитку суспільства та його можливості для забезпечення життєдіяльності людей, особливості ідеологічного та іншого впливу на них засобів масової інформації, агітації, соціально-політична обстановка в суспільстві, місце, вага, роль держави в системах міжнародних зв'язків і відносин тощо; мікросоціосередовище – середовище безпосередньо контактної взаємодії людини: сім'я, дружня компанія, шкільний клас, студентська (курсантська) група, трудовий колектив, інші ситуативні і відносно тривалі взаємозв'язки людини із соціальним середовищем; виховання як спеціально організований

процес формування і розвитку людини, передусім його духовної сфери; діяльність – гра, навчальна, виробничо-трудова, наукова. У процесі діяльності, включаючись у різноманітні її види, соціальні зв'язки і відносини, людина оволодіває соціальним досвідом, певними вміннями й навичками предметно-практичних дій і нарощує їх, розвиває свій творчий і фізичний потенціал, волю, характер; соціальну взаємодію у всьому різноманітті її різновидів, спілкування з іншими людьми та інші чинники.

Щодо поняття «розвиток», то він становить, по-перше, складний системно організований процес, що включає в себе різні стадії, періоди, етапи, фази, сторони, рівні, які мають спіралеподібний та багатоступінчастий, дискретний і неперервний, диференційований та інтегрований характер. По-друге, перехід кількості в якість і навпаки, тенденцію руху від нижчого до вищого. По-третє, розвиток, що відбувається в єдності боротьби протилежностей; по-четверте, вищий тип руху [2]. На думку деяких фахівців (Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьєв, Н.Є. Мойсеюк) розвиток людини є дуже складним інволюційно (лат. *envolutio* – згортання) – еволюційним (лат. *evolutio* – розгортання) поступовим рухом, у ході якого відбуваються як прогресивні, так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині; розвиток змінюється лише за напрямком, інтенсивністю, характером і якістю.

Аналіз спеціальної літератури свідчить, що наукові дослідження проблем формування особистості майбутнього професіонала в процесі фахової підготовки ґрунтуються на положеннях і висновках: сучасної філософії освіти; неперервної професійної освіти; особистісно-орієнтованого підходу; досліджень проблем університетської освіти; післядипломної освіти тощо.

Загальними питаннями підготовки майбутнього фахівця займається ціла плеяда відомих сучасних учених: О. Абдулліна, А. Бойко, В.Вакуленко, І. Зязюн, О. Пехота, А. Щербаков, Т. Яценко та ін. У своїх наукових працях вони розглядають різні аспекти підготовки фахівця до професійної діяльності: і особистісні, і професійні. Вища освіта сприймається ними як поєднання навчання й виховання, та є засобом розвитку особистості й формування її базової культури.

Більшість дослідників вважають, що в процесі навчальної діяльності здійснюється різносторонній розвиток особистості курсанта ЗВО, у тому числі, і її мотиваційної сфери.

Національна поліція України являє собою новий державний правоохоронний орган. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., метою її діяльності є реалізація державної політики у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; захист об'єктів права власності; протидія злочинності; охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Національна

поліція України побудована за зразком поліції передових західноєвропейських країн; працівники української поліції виконують службові завдання у тісній взаємодії з населенням, діють на основі неухильного дотримання законності, прав людини і громадянина. Службова діяльність поліцейських традиційно відноситься до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними і фізичними навантаженнями на працівників, багатьма чинниками ризику для їх життя і здоров'я, характеризується стресогенністю, необхідністю протидіяти кримінальному оточенню, застосовувати заходи фізичного впливу, зброю, спеціальні засоби тощо [3].

Сучасні тенденції формування і розвитку особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності відзначаються певними особливостями: постійними змінами та ускладненням змісту відомчої освіти, підвищенням рівня освітніх стандартів; актуалізацією питань національно-патріотичного виховання; розв'язанням складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок суміжних наук – права, психології, економіки, педагогіки, соціології та ін.; широким впровадженням інформаційних технологій у навчально-виховний процес; врахуванням фізично-прикладної підготовки як необхідної компоненти такої освіти тощо. Тому організація навчального-виховного процесу у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання має бути такою, щоб випускники могли не лише адаптуватися у швидко змінному професійно-орієнтованому середовищі, але й були здатними до перетворення цього середовища; володіли не лише загальними та спеціальними знаннями, але й уміли застосовувати їх у процесі професійної діяльності; розвивалися як соціально орієнтована особистість, професіонал вищого ґатунку та правоохоронець не лише за освітою, а й за покликом серця.

Аналіз наукових досліджень з проблеми професійного розвитку вказує на її багатогранність та комплексний характер, обумовлені дією спектру соціально-економічних, культурних, фахових, особистісно-орієнтованих чинників.

Список використаної літератури: 1. Медведєв В. С., Левенець О. А. Особистість як категорія юридичної психології. *Юридична психологія*. 2015. № 2. С. 53–63. 2. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо. 2018. 424 с. 3. Клименко І. В., Євдокімова О. О. Психологічне забезпечення професійної підготовки поліцейських // Dny vědy – 2018: materiály XIV mezinárodní vědecko-praktická konference (22–30 března 2018 r.). Vol. 5: Filologie. Psychologie a sociologie. Hudba a život. Tělesné kultury a sport. Praha : Publishing House «Education and Science», 2018. S. 66–68.

«Одержано: 11.11.2020»

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СУЧАСНОМУ СТАНІ

Кримінальний процесуальний кодекс України, який діє вже вісім років, продовжує викликати низку нарікань і констатує окремі неузгодженості, що визначаються як з боку вчених, так і з боку практичних працівників правоохоронних органів. Свідченням цьому є понад 590 змін і доповнень внесених до нього за цей період. У той же час, окремі проблемні питання залишаються невирішеними й на сьогодні, що потребує уваги з боку вчених та законодавця. На сьогоднішній науково-практичній конференції є нагода окреслити і розглянути та провести дискусію відносно сучасних проблемних питань кримінального процесу та криміналістики, що спонукає від нас подальший розвиток науки і правозастосовної діяльності та напрацювати певні пропозиції щодо удосконалення положень КПК України і доктрин кримінального процесу та криміналістики.

Наш навчальний заклад приймає активну участь у законотворчому процесі, починаючи ще з часу опрацювання проекту чинного КПК України. У Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності розглядалися системні зміни до Кримінального процесуального кодексу України. Так, одним із напрямів нашої роботи у вказаному Комітеті Верховної Ради України було також й усунення окремих поспішно прийнятих положень до чинного КПК України. Так, у результаті наших пропозицій та інших вчених і практиків відмінено ту частину положень, що перед тим закріпив законодавець з питань отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) і призначення експертиз підрозділами поліції та інших правоохоронних органів тільки в тому єдиному територіальному суді, де зареєстровано відповідне Головне управління Національної поліції як юридичну особу. Друге питання яке нам вдалося вирішити у Верховній Раді України, що підкріплюється прийняттям змін до КПК України від 17.10. 2019 р.- це повернення права слідчому і прокурору призначення експертиз, яке до цього було надано поспішно слідчим суддям. Про вказані проблеми ми з Вами вели мову на попередніх науково-практичних конференціях і семінарах, і наші намагання та пропозиції щодо удосконалення окремих положень КПК України були не даремними – є певні позитивні результати та зрушення, що закріплено на законодавчому рівні. Сьогодні разом з депутатами Верховної Ради України ми продовжуємо працювати й над іншими проблемними питаннями кримінального процесу та криміналістики.

Іншим із першочергових завдань серед запроваджених змін стало запровадження кримінальних проступків, в чому ми прийняли активну і

безпосередню участь, при тому, що такий законопроект двічі розглядався у Верховній Раді України і нарешті стає перспективним для правозастосування. Цей закон вступив в дію з 01 липня 2020 року. Однак, є перспективи його доопрацювання, оскільки насамперед доцільно внести суттєві зміни до чинного закону про кримінальну відповідальність (КК України) та усунути неузгодженості та прогалини у КПК України. Введення інституту кримінальних проступків повинно значно розвантажити органи досудового розслідування (в середньому на одного слідчого в державі припадає від 250 до 370 кримінальних проваджень) від дріб'язкових кримінальних правопорушень і націлити слідчих на розслідування й розкриття саме тяжких, особливо тяжких та резонансних злочинів. У свою чергу університет може готувати дізнавачів на рівні бакалаврів. Однак, на сьогодні продовжує бути проблемним питання видання нормативного акту Національної поліції України щодо визначення не тільки дізнавачів, але й інших службових осіб яким буде надано право розслідування кримінальних проступків, цього слід очікувати найближчим часом, оскільки, наприклад в Наказі від 19.06. 2020 року № 468 «Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції пунктом 10 закріплено одне із їх прав та обов'язків - це «здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання». Однак, в КПК України це не закріплено, а тільки в нормативно-правовому акті МВС України, що потребує все ж таки свого законодавчого вирішення.

Стосовно кримінального процесу слід звернути увагу й на інші окремі перспективні напрями його розвитку та вдосконалення.

Зауважимо, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не тільки приніс демократичні перетворення, але й вимагає усунення недоліків поспішного реформування правоохоронної діяльності та вдосконалення окремих інститутів кримінального процесу.

Так, одним із його нововведень став інститут угод у кримінальному процесі, який є втіленням концепції відновного правосуддя. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість укладення двох видів угод – угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим чи підозрюваним, що характерно для результатів розслідування кримінальних проступків, як спрощеного виду їх судового розгляду, що введено в чинну дію з 01.07. 2020 року. Однак, як стало відомо з досліджень наших науковців представники органів прокуратури, які повинні бути ініціаторами вказаного спрощеного порядку, не дуже поспішають реалізовувати своє право в цьому напрямі. Другий вид угоди - про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим чи підозрюваним. На перший погляд, такі компромісні процедури ведуть до скорочення термінів розгляду кримінальних проваджень, значно зменшують навантаження на суди всіх інстанцій, економлять фінансові і процесуальні ресурси держави та сприяють правосуддю. В той же час указані угоди не рятують від ризику судової помилки, зокрема коли обвинувачений визнає себе винним у менш тяжкому злочині, ніж той, що він фактично вчинив. Враховуючи це, можна стверджувати, що, з метою запобігання можливим

зловживанням, усі процесуальні процедури мають бути чітко прописаними і зрозумілими для всіх учасників процесу, чого на сьогодні не вистачає в КПК України.

Крім того, вдосконалення потребують також й процесуальні норми, що визначають процедуру отримання зразків для порівняльного дослідження. Так, незважаючи на те, що КПК України закріпив положення, що сторона захисту здійснює збирання доказів, існує низка експертиз, які можуть проводитися лише з використанням зразків-оригіналів, але їх не може в процесуальному порядку самостійно витребувати й отримати захисник. Вказане він може реалізувати лише через клопотання з цього питання до слідчого, дізнавача, прокурора, що фактично знижує ефективність змагальності зі сторони захисту. Це питання можна було б вирішити, наприклад, передбачивши процедуру «спільної експертизи», яку повинні проводити комісійно експерт, залучений стороною захисту, й експерт, залучений стороною обвинувачення.

Удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства вимагає від науковців також і розробки ефективних тактичних прийомів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що є актуальним і перспективним напрямом розвитку слідчої та криміналістичної тактики. У свою чергу, для вирішення цього питання нагально потребується перегляд нормативно-правової бази Національної поліції України, що регулює оперативно-розшукову діяльність, до чого залучені також і фахівці нашого університету. Вказаний напрям можна вирішити паралельно, вносячи зміни як до КПК України, так і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з такою метою: 1) концептуально перебудувати діяльність оперативних підрозділів; 2) законодавчо закріпити й підвищити їх ініціативність у питаннях початку і подальшого проведення оперативно-розшукових заходів із виявлення, розкриття й оперативно-розшукової розробки осіб, які вчиняють тяжкі, особливо тяжкі злочини та, зокрема, злочини з ознаками організованості. Потребує законодавчого закріплення проблема протидії «злочинам в законі», результатами якого стала б не екстрадиція такої категорії, а притягнення до кримінальної відповідальності за транснаціональні злочинні дії, зокрема за згуртування організованих груп і злочинних організацій в ході так званих злочинних «сходок» та інші дії.

Існують також інші проблемні процесуальні питання, що потребують уточнення та вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України.

Підсумовуючи викладене, зазначу, що наука кримінального процесу і криміналістики повинні своєчасно відгукуватися на потреби слідчої та судової практики, постійно вдосконалювати засоби й методики задля забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень відповідно до положень ст. 2 КПК України (завдання кримінального провадження). Я хотів би підтримати наукову позицію науковців кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки, зокрема професора Степанюка Р.Л. та інших його колег в питаннях перегляду

сучасних підходів до реформування науки криміналістики, а також щодо удосконалення національних криміналістичних досліджень ДНК на теренах України, оскільки наявні методики дуже слабкі та недосконалі. Хотів би наголосити, що сьогоденна професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників органів правопорядку, в тому числі й слідчих, детективів та оперативних працівників, не можливі без урахування сучасних досягнень як кримінального процесу, так і криміналістики. Таким чином, не викликає сумніву, що наукове обговорення порушених проблем сприятиме напрацюванню нових наукових концепцій, а також слугуватиме теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального процесу та криміналістики.

«Одержано 19.10.2020»

УДК 343.985

Сергій Миколайович БОРТНИК,

Перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ КІБЕРЗЛОЧИНЦІВ

Сучасний злочинний світ характеризується виокремленням принципово нової категорії правопорушників, які суттєво відрізняються від інших. Мова йде про формування окремої кримінальної касти – кіберзлочинців. Дослідження соціально-психологічного профілю цих осіб набуває все більшої актуальності відразу у кількох напрямках. Так, для кримінології важливим є аспект причин і умов становлення особистості представників вказаного виду криміналітету, формування у них стійкої направленості на вчинення злочинів, особливості їх світосприйняття та відношення до соціуму. Для криміналістики актуальним є напрямок дослідження психо-фізіологічних якостей даних правопорушників, розробка на цій основі особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за їх участю, та удосконалення методики розслідування кіберзлочинів.

З огляду на важливість вказаної проблематики у тезах представлено узагальнені дані щодо особливостей соціально-психологічного профілю кіберзлочинців, що мають кримінологічне та криміналістичне значення.

Перш за все, хотілось би звернути увагу на типи цих правопорушників. Серед загального контингенту слід принципово розрізняти «Хакерів», «Інсайдерів», «Білих комірців», «Е-бізнесменів». В чому полягають особливості кожної групи?

Хакери – це особи, основною особливістю яких є дослідницький інтерес при вчиненні злочинів, цікавість, прагнення довести свою унікальність та можливості. Вони можуть не володіти особливими знаннями у сфері пентестінга, програмування і подібного, але вони обов'язково скористаються всіма готовими і відомими шаблонами зламу різних систем захисту. Хакери

здебільшого просто користуються розробленими і перевіреними програмами і сплонтами.

Інсайдери (назва умовна) – це так звані «щури», категорія правопорушників, які не володіють високим рівнем знань у сфері ІТ. Проте володіють службовим положенням (посадою) в системі, що атакується. Інсайдер проникає до структури, яка його цікавить, отримує доступ до системи захисту інформації та зламує її. Саме тому під час виявлення і розслідування фактів незаконного втручання до систем першу версію, яку слід висувати і перевіряти – це причетність «інсайдера» до атаки. Навіть коли неправомірний доступ був явно зовні, швидше за все, він став можливим через змову з місцевим співробітником.

«Білі комірці» - категорія злочинців, добре відома як казнокради, але ті, які використовують для реалізації своїх корисних намірів віртуальний простір і програмне забезпечення. Вони знають безліч способів викрадення коштів у держави або юридичної чи фізичної особи. Крім банального шахрайства використовуються підкупи, хабарі, шантаж, незаконне використання інформації, що становить комерційну таємницю тощо. Застосовують завжди комплекс заходів на шляху досягнення злочинної мети.

«Е-бізнесмени» (Електронні бізнесмени) - це категорія правопорушників, які займаються підприємницькою діяльністю і використовують віртуальний простір і програмне забезпечення для отримання кримінального прибутку або легалізації тіншових доходів. Вони, як правило, не мають високих знань у сфері ІТ технологій, часто наймають спеціалістів (хакерів) для виконання окремих завдань. До цього типу злочинців відноситься більшість кардерів (карткових шахраїв), спамерів, фішерів (інтернет шахраїв).

Найбільшою за кількістю серед кіберзлочинців є група хакерів. Вони характеризуються наступними особливостями.

1. Рівень інтелекту (IQ) вище середнього, що неодмінно створює труднощі під час доказування їх причетності до вчинення кримінального правопорушення. Вибір тактики спілкування з ними вимагає від слідчого особливої підготовки, досвіду, витримки і життєвої мудрості.

2. Як правило, ці особи соціофоби, коло їх друзів дуже обмежене, образ життя скритний. Більшу частину свого часу вони проводять «онлайн».

3. Хакери – це чоловіки, середній вік яких не перевищує 40 років.

4. Вони спілкуються виключно у закритих групах в соціальних мережах, на форумах, «майданчиках». Мають відчуття дружби і довіри один до одного. Обізнані у напрямках діяльності інших представників спільноти.

5. У хакерів є власний кодекс «правил», порушення яких може привести до виключення із спільноти та розголошення особистої інформації, яку викладають у відкритий доступ, в розрахунок на покарання «винного». У кожної групи свої правила, наприклад, у кардерів - не красти у малозабезпечених та дітей. У кодерів - не продавати те, що є безкоштовним.

6. Серед хакерів досить значна частина дилетантів або новачків, які, маючи мінімальні знання програмування і використання програмного

забезпечення, намагаються ламати електронні системи захисту інформації. Мотив у них здебільшого хуліганський.

7. Хакери не відчують, як правило, неприязні до представників поліції, прокуратури та суду. На відміну від інших категорій злочинців, вони виявляють лояльне ставлення та, навіть, повагу.

8. Вони частіше діють наодинці. Іноді об'єднуються в невеликі групи, які характеризуються розподілом ролей та підвищеною небезпекою, оскільки діють значно ефективніше.

9. Прагнуть до постійного підвищення кваліфікації, удосконалення своїх умінь та навичок. Для них більше значення має інтелектуальні досягнення, подолання складних перепон, ніж матеріальні прибутки.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що представлений профіль кіберзлочинців звісно не вичерпує весь спектр особливих рис цих унікальних особистостей, але може бути одним з кроків на шляху комплексного дослідження даної проблематики.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343. 1(477)

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Протидія злочинності завжди була нелегкою повсякденною і наполегливою працею правоохоронців, які працюють у різних відомствах, або одному із них. Така необхідна і корисна для суспільства діяльність здійснюється найбільш ефективно тільки при підтримці державних органів влади, у взаємодії з відомствами, установами, організаціями, підприємствами, незалежно від форми власності, а також з громадськістю, засобами масової інформації та ін.

Усуваючи негативи минулого у побудові молодой незалежної держави, суспільство, при активній позиції населення намагається знаходити вирішення нових, та інколи нестандартних рішень при реформуванні державотворення, оптимізації структури управління країною і регіонами, зокрема механізмів удосконалення впливу на чинники, що сприяють вчиненню порушень громадського порядку і суспільної безпеки, кримінальних правопорушень та ін. Поряд з реформуванням правоохоронних органів у країні багато уваги приділяється законотворчій діяльності та удосконаленню чинного законодавства з цих питань. До цих проблем залучаються вчені, практики, запроваджуються та імплементуються в національне законодавство

міжнародно-правові акти, практика Європейського суду з прав людини і міжнародний досвід правоохоронних органів.

Суттєвий вплив на повсякденне життя суспільства, діяльність правоохоронних органів і суду сприяло прийняття у 2012 році чинного КПК України. Незважаючи на всі, як позитивні, так і негативні оцінки його положень, слід все ж таки визначити про загальні позитивні зрушення до яких вони призвели у сфері законодавчого забезпечення кримінального і кримінального процесуального судочинства після 1960 року. У той же час, при його прийнятті не обійшлося без певних недоліків, прогалин, суперечностей положень КПК України, що на сьогодні в окремих випадках не дає можливості правоохоронцям своєчасно і адекватно впливати на стан криміногенної обстановки в державі, що в цілому негативно відображається на стані та рівні національної безпеки країни в цілому.

Не випадково ці питання обговорюються на сьогоднішньому науковому заході щодо наявних проблем правозастосування чинного КПК України та вироблення шляхів удосконалення окремих його положень. У своєму виступі я хотів би зупинитись на окремих проблемах взаємодії правоохоронних органів по реалізації кримінального процесуального законодавства України. Як вчений, я хотів би зазначити, що в цілому проблема взаємодії в юридичній науці багато років залишається недослідженою а напрацьовані висновки не дійшли до одностайної думки. Практика запровадження його положень у правозастосовну діяльність висунула додатково й інші проблеми в цьому напрямі, що не дає правоохоронним органам і судовим інстанціям можливості в повному обсязі виконувати обов'язки щодо протидії злочинності.

1. Одним із недоліків в процесі реформування правоохоронних органів є те, що цей процес не є синхронним зі зміною адміністративно-територіального устрою країни (останній відстає), зокрема створення територіальних громад, а тому нова структура правоохоронних органів, що повинна прив'язуватись до території оперативного обслуговування викликає суттєві зауваження, що в свою чергу ускладнює взаємодію між правоохоронними органами, територіальну підслідність між органами досудового розслідування, органами прокуратури і судами та викликає додаткові інші проблеми. Так, наприклад, на зустрічі з курсантами і викладацьким складом університету, екс-прокурор Харківської області, доктор юридичних наук, доцент Данильченко Юрій Броніславович наводив приклад, що у місті Харків, в ході такого «реформування», планується об'єднання прокуратур Жовтневого і Київського районів, що знаходяться у різних і протилежних межах міста. І така тенденція прослідковується по різних регіонах держави. З метою підвищення ефективності та належної взаємодії між правоохоронними органами вищевказане вимагає доцільності щодо внесення відповідних змін і доповнень в чинне законодавство, зокрема кримінально процесуальне.

2. Практика запровадження у правозастосовну діяльність положень чинного КПК України виявила проблеми не дотримання розумних строків при розгляді у судах кримінальних проваджень (що в суді перевтілюються в

кримінальні справи і судові провадження) при розгляді по суті. Якщо керівниками органів досудового розслідування і прокурорами, як керівниками досудового розслідування здійснюється в основному належний контроль за дотриманням слідчими розумних строків розслідування кримінальних проваджень, то в судах існує негативна практика тяганини. Мають місце непоодинокі факти розгляду справ роками, при цьому, за цей час: вмирають окремі учасники кримінальних проваджень; замінюються слідчі, що вели такі провадження; замінюються працівники прокуратури (зокрема процесуальні керівники досудового розслідування), які виступають як процесуальні керівники по такій категорії проваджень і які повинні підтримувати державне обвинувачення в суді; міняються адвокати; справи передаються іншим суддям, а також не дотримується процесуальна дисципліна окремими суддями та ін. При цьому, усі, хто вступає в такі справи повинні заново вивчити матеріали проваджень, на що знов таки потребується додатковий час, а в цілому страждають фізичні і юридичні особи, які очікують на захист своїх прав, свобод та законних інтересів, і в свою чергу знижується довіра та авторитет до державних органів, зокрема правоохоронних і суду та до чинного законодавства.

3. Однією із прогалин у чинному КПК України є відсутність в ньому положень щодо організації, регламентації і повноважень діяльності слідчо-оперативних груп (далі - СОГ), зокрема міжвідомчих, відомчих, щодобових та ін., а регламентація щодобових СОГ визначається внутрішньовідомчими нормативно-правовими актами МВС України і Національної поліції України. Однак, з огляду на дотримання законності в кримінальних процесуальних відносинах вищезазначені положення та інша регламентація повинна міститися в КПК України. Це є доцільним також, наприклад у зв'язку з реформуванням МВС України, до підпорядкування якого введено Міністерство надзвичайних ситуацій, Прикордонна служба та інші відомства. В свою чергу потребує удосконалення нормативно-правова база МВС України й Національної поліції України щодо взаємодії вищезазначених органів по належності, наприклад : при огляді місць події по окремим видам злочинів, зокрема по дорожньо-транспортним пригодам, пожежам, вибухам, виявленню вибухонебезпечних предметів і речовин та ін., що регламентовано окремим наказами, але їх доцільно було б об'єднати у єдиний наказ. З цих питань в практиці МВС України є позитивний досвід попередніх років, коли, після оптимізації нормативно-правових актів міністерства, за моєї ініціативи, як першого заступника Міністра, із 2-х тисяч наказів залишилося біля двохсот. Перелічені мною проблемні питання не є вичерпними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Присутні тут науковці, та ті дослідники які тільки починають цей непростий шлях, можуть внести свій безпосередній вклад й у цих напрямках наукових досліджень, успіхів в чому я всім бажаю.

Вважаю, що вирішення вказаних та інших проблемних питань підвищить ефективність діяльності органів досудового розслідування,

дiзнання, прокуратури, суду, Нацiональної полiцiї України в цiлому та пiдвищить їх авторитет, зокрема й органiв влади.

«Одержано: 11.11.2020»

УДК 343. 1(477)

Леонiд Володимирович МОГИЛЕВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харкiвського нацiонального унiверситету внутрiшнiх справ

IНСТИТУТ ДОПУСТИМОСТI ДОКАЗIВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

На протязi iснування кримiнального судочинства ставлення до механiзму реалiзацiї доказової бази мало визначальне значення. В останнi роки вимоги до прозоростi доказової бази в кримiнальному судочинствi стають все бiльш жорсткими. Ця тенденцiя спостерiгається не тiльки на Україні, але i в краiнах з розвиненою демократiєю. I це зрозумiло, адже вiд того, як саме реалiзується застосування доказiв при розслiдуванні злочинiв можна в цiлому оцiнювати тенденцiї всього кримiнального процесу. При цьому, мiсце та роль iнституту допустимостi доказiв, знаходиться пiд впливом того, що є домiнуючим у кримiнальному судочинствi. Коли говоримо про iнститут допустимостi доказiв, майже завжди ми пов'язуємо це з захистом прав людини. Тут привалює погляд, що краще звiльнити десять винних, аниж покарати одного невинного. I це правильно. Нiхто не повинен бути засуджений за злочин, якого не скоював! I тут мова йде не тiльки про гуманне ставлення до кожного громадянина. Адже в ситуацiї, коли був засуджений невинний громадянин, злочин залишається нерозкритим! Справжнiй злочинець, залишається на волi i має можливiсть продовжувати свою злочинну дiяльнiсть. Що, в свою чергу, тягне за собою рiзні негативнi наслiдки для всього суспiльства i держави в цiлому. При цьому принцип невідворотностi покарання не працює i залишається декларативним [1].

З метою реалiзацiї завдань кримiнального судочинства слiдчий, прокурор, суд зобов'язанi встановити цiлу низку фактiв та отримати вiдповiдь на ряд питань: чи мала мiсце подiя злочину, який саме злочин було вчинено, хто його скоїв, та iншi обставини, що мають значення для законного та обґрунтованого вирiшення кримiнального провадження, захисту прав i законних iнтересiв учасникiв процесу. При цьому, для осiб, на яких законом покладено обов'язок досудового розслiдування i судового розгляду, злочин завжди є подiєю минулого, яку вони повиннi пiзнати. Отже, при провадженнi досудового розслiдування або судового розгляду пiзнаються факти минулого i лише за допомогою слiдiв, якi ця подiя залишила. На пiдставi найрiзноманiтнiших даних, фрагментарних уривчастих свiдчень вiдновлюють цiлiсну картину подiї, що відбулася, тобто встановлюють обставини вчиненого злочину та осiб, якi його вчинили [2]. Отже, при розслiдуванні кримiнального провадження визначальне значення мають збiр i належна оцiнка доказiв.

Встановлення фактів об'єктивної дійсності в кримінальному процесі здійснюється головним чином опосередкованим шляхом, тобто через використання відповідних доказів. Можливе і безпосереднє пізнання деяких фактів. Наприклад, коли факти, які й після того, як вчинено злочин, продовжують існувати у незмінному вигляді чи змінилися, але не втратили своїх якостей. Безпосереднє пізнання може відбуватися у рамках кримінального провадження при проведенні слідчих (розшукових) дій, а саме слідчого огляду, обшуку, допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, а також негласних слідчих (розшукових) дій. Отже, докази мають суттєве значення. Саме тому закон детально визначає як поняття доказів, так і весь процес їх використання у кримінальному провадженні.

У теорії процесуального права під процесуальними доказами маються на увазі будь-які фактичні дані, отримані у процесуально передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення справи. Водночас, ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України надає наступне визначення: доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3; 4]. Отже, доказами є дані, які достовірно відносяться і відображують подію минулого. У кримінальному судочинстві докази мають визначальне значення, тому закон визначає поняття доказів і процес їх використання у кримінальному провадженні.

Однією з основних гарантій захисту прав людини у кримінальному процесі від неправомірних дій органів досудового слідства є визнання доказів, отриманих з порушенням вимог КПК недопустимими, тобто такими, що не мають доказового значення [5, с. 167-168]. Допустимість доказів обумовлюється їхньою надійністю, що полягає у знанні джерела походження інформації, можливості її перевірки й спростування. До критеріїв допустимості доказів слід віднести: 1) належний суб'єкт, правомочний провадити процесуальні дії, спрямовані на формування доказів; 2) надійність фактичних даних, що складають зміст доказу; 3) дотримання вимог процесуальної форми при формуванні відповідного виду доказів; 4) етичність тактичних прийомів, які використовуються для одержання доказів [6, с. 90].

Питання про допустимість та належність доказів має вузлове, принципове значення. Від його правильного вирішення багато в чому залежать моральні устої кримінального процесу, віра людей у справедливість, надія на перемогу правди над брехнею та злом [7, с. 77]. Невипадково, що серед конституційних положень, якими визначається сутність правосуддя, існує норма, що регулює інститут допустимості доказів, згідно з якою обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 Конституції України). Правильна оцінка і

кваліфікація доказової бази має на меті прийняття законних рішень у кримінальному провадженні та обґрунтовано призводить до формування у суспільства віри в правосуддя.

Список використаної літератури: 1. Малярова В.О. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. №38. Т.2, С.119-122. 2. Кримінальний процес : підручник за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Х. : Право, 2010. - 608 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 25.01.2020 [Електронний ресурс]- Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3>. 4. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Х. Фактор, 2013. С. 96. 5. Хитра А. Я. Забезпечення допустимості доказів під час проведення досудового слідства. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 3. С. 167 - 171. 6. Іщенко В.М. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування. Право України. 2003. №7. С.90-92. 7. Прилуцький С. В. Проблеми допустимості доказів у кримінальному судочинстві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 9. С. 77 - 86.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК 343.72

Сергій Анатолійович ЧИЖ,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ФУНКЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЧАСТИНІ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ

Відсутність чітких орієнтирів і наявність суттєвих перекосів у державній економічній політиці розкривають значні можливості для здійснення кримінального лобізму у вказаній сфері. Так, монополізація провідних галузей економіки та зрощування олігархічних кланів із державно-управлінським апаратом створюють можливості для ухвалення ситуативних нормативно-правових актів у сфері економіки під конкретних виробників або конкретні галузі економіки, порушуючи при цьому принципи вільної конкуренції як основи сучасної ринкової економіки. Економічна безпека може бути досягнута лише у поєднанні розвитку внутрішньо- й зовнішньоекономічних відносин і системної протидії організованій економічній злочинності й «тінізації» економіки. У зв'язку з цим протидія економічній злочинності залишається не лише одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів, а й базою забезпечення національної безпеки України [1].

Ефективність протидії економічній злочинності безпосередньо залежить від своєчасного отримання повної та достовірної інформації щодо процесів, які відбуваються в відповідній галузі економіки. Одним із ефективних шляхів

реалізації вказаної діяльності є здійснення оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, однак на сьогодні вказана діяльність підрозділів кримінальної поліції, з багатьох причин, здійснюється не на належному рівні. Однією із причин низької якості здійснення обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки є не повна відповідність, вказаному напряму діяльності, структури та штату таких підрозділів, а також функціонального забезпечення працівників таких підрозділів щодо виконання таких функцій.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють діяльність підрозділів кримінальної поліції вказує на те, що на сьогодні лише два підрозділи кримінальної поліції Національної поліції, відповідно до покладених на них функцій, повинні здійснювати оперативне обслуговування окремих галузей економіки. Зокрема, до таких підрозділів відносяться підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України та Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

Так, відповідно до покладених на Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України його підрозділи повинні здійснювати аналіз оперативної обстановки, соціально-економічних та інших факторів, що впливають на її ускладнення, тенденції та рівень розвитку корупції, організованої злочинності, в тому числі в органах державної влади, управління і місцевого самоврядування [2].

В свою чергу, Департамент кіберполіції Національної поліції України, відповідно до покладених на нього функцій, уживає передбачених чинним законодавством заходів зі збирання й узагальнення інформації стосовно об'єктів, що становлять оперативний інтерес, у тому числі об'єктів сфери телекомунікацій, інтернет-послуг, банківських установ і платіжних систем з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [3].

Спробуємо проаналізувати функції покладені на них щодо оперативного обслуговування окремих галузей економіки, а також структуру таких підрозділів.

Так, нещодавно створений Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України було створено одразу після ліквідації Департаменту захисту економіки, майже усі функції щодо захисту економіки були передані саме Департаменту стратегічних розслідувань, однак при цьому новостворений департамент був наділений й іншими функціями, які зокрема є пріоритетними для діяльності його підрозділів, а саме функціями, направленими на протидію організованій злочинності.

Аналіз Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, дозволив нам виділити наступні функції, які направлені на протидію економічним злочинам в окремих галузях економіки:

1) вживає відповідно до чинного законодавства та в межах компетенції Національної поліції України заходи із протидії корупції і хабарництва у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави

чи конкретного регіону, серед вищих посадових осіб, працівників судових, правоохоронних та контролюючих органів;

2) вживає в межах підслідності Національної поліції України заходи з протидії злочинам в органах державної влади, проти власності, у сфері інтелектуальної власності, пов'язаним з фальшивомонетництвом;

3) протидіє кримінальним правопорушенням з ознаками організованості в сфері господарської діяльності, земельних відносин і використання державного майна, запобігання незаконному використанню надр та інших природних ресурсів, легалізації (відмиванню) доходів, одержаним незаконним шляхом.

Виходячи з аналізу вказаних функцій, можна зробити наступний висновок, що підрозділи стратегічних розслідувань для забезпечення покладених на них завдань повинні здійснювати оперативне обслуговування таких галузей економіки: 1) віднесених до пріоритетних галузей економіки: а) агропромисловий комплекс за напрямками; б) житлово-комунальний комплекс; в) машинобудівний комплекс; г) транспортна інфраструктура; курортно-рекреаційна сфера і туризм; д) переробна промисловість; 2) гірничодобувна промисловість.

Що стосується функцій підрозділів кіберполіції, то аналіз Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України, дозволив нам виділити лише одну функцію, яка направлена на протидію злочинам в окремих галузях економіки, зокрема - уживає передбачених чинним законодавством заходів зі збирання й узагальнення інформації стосовно об'єктів, що становлять оперативний інтерес, у тому числі об'єктів сфери телекомунікацій, інтернет-послуг, банківських установ і платіжних систем з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

Виходячи з вказаної функції підрозділи кіберполіції для забезпечення покладених на них завдань повинні здійснювати оперативне обслуговування інформаційно-телекомунікаційної галузі.

Таким чином, на сьогодні лише два підрозділи кримінальної поліції Національної поліції, відповідно до покладених на них функцій, повинні здійснювати оперативне обслуговування окремих галузей економіки:

1) підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України: а) агропромисловий комплекс за напрямками; б) житлово-комунальний комплекс; в) машинобудівний комплекс; г) транспортна інфраструктура; курортно-рекреаційна сфера і туризм; д) переробна промисловість; е) гірничодобувна промисловість;

2) підрозділи Департаменту кіберполіції Національної поліції України - інформаційно-телекомунікаційна галузь.

Список використаної літератури: 1. Юртаєва К.В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України, 2018, № 2. С. 109-119. 2. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 23.10.2019 № 1077. 3. Про затвердження Положення про

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.1:343.132(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID : 0000-0002-4771-0531

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ, ДІЗНАВАЧІВ І СПІВРОБІТНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Поняття та сутність «взаємодії» досліджувалось на протязі багатьох років, але науковці так і не прийшли до остаточних висновків щодо чіткого визначення цього понятійного апарату, з огляду на вивчення такої проблеми різними галузями права та знань. Вищезазначене вимагає окремого дослідження, оскільки до цього ще спонукає й законодавче закріплення з 01.07 2020 року додаткового учасника кримінального провадження в особі дізнавача та в окремих випадках і керівника органу дізнання, які мають право на проведення НС(Р)Д. У сукупності висувається завдання удосконалення теоретичного й прикладного напрямку. Питання взаємодії працівників оперативних підрозділів при виконанні доручень слідчого, дізнавача та при виконанні оперативно-розшукових заходів і НС(Р)Д фрагментарно досліджувались і вивчались у наукових працях різних галузей права та ін., зокрема в наукових роботах їх представників С.Є. Абламського, О.М. Бандурки, П.Д. Біленчука, І.Ф. Герасимова, І.В. Гловюк, А.В. Дунаєвої, В.Г. Дрозд, О.О. Волобуєва, В.П. Захарова, Д.Д. Заяць, О.В. Капліної, Н.І. Клименко, Н.І. Ковальова, В.К. Лисиченка, Г.А. Матусовського, В.А. Некрасова, І.М. Осики, В.Д. Пчолкіна, М.В. Салтевського, Р.Л. Степанюка, С. Тищенко, Л.Д. Удалової, Т.Г. Фоміної, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, А.П. Шеремета, О.Г. Шило, Г.П. Цимбала та інших вчених. Разом з тим, в дослідженнях вказаних та інших вчених концептуально не було досліджено право дізнавача на проведення НС(Р)Д, а також питання взаємодії дізнавача, слідчого і прокурора та оперативних підрозділів. В цьому напрямі не досягнуто однастайного визначення поняття «взаємодія» та ін. питання. Процесуальний інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі-НС(Р)Д) введений як новела у КПК України 2012 року окремою главою 21. В ч. 1 ст. 246 визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Частина 2 цієї ж статті закріплює, що НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо

відомості про злочин, кримінальний проступок та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в іншій спосіб [1]. За визначенням Є.Д. Скуліша, їх метою є забезпечення виявлення та оперативно-розшукове документування тяжких, особливо тяжких, резонансних та латентних кримінальних правопорушень, розслідувати які не можливо лише традиційними засобами кримінального провадження, а іноді надзвичайно складно, або взагалі неможливо [2, с. 108-114], що ми підтримуємо, але до цього вважаємо додати, що НС(Р)Д, згідно з останніми доповненнями в чинне законодавство, можна використовувати й при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, відповідно до наданих таких процесуальних прав дізнавачам. Однак, постає питання, що НС(Р)Д проводиться по тяжким та особливо тяжким злочинам, а дізнавач буде розслідувати кримінальні проступки? Законодавець в чинному КПК України передбачив одну із форм взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора з оперативними підрозділами з використанням процесуального акту - доручення. За визначенням А.М. Балашова, доручення надаються в письмовій формі, при цьому повинен дотримуватись встановлений законом порядок залучення вказаних органів до участі у досудовому розслідуванні, а також створюються додаткові гарантії точного дотримання порядку збирання доказів та встановлення істини у провадженні. Згідно його позиції доручення - це документ, що засвідчує право слідчого, прокурора на пред'явлення до відповідного правоохоронного органу вимоги, спрямованої на забезпечення своєчасного та якісного виконання завдання, що в ньому міститься [3, с. 29-30]., що ми підтримуємо. Однак, слід наголосити, що законодавцем не визначено конкретних підстав, процесуального порядку винесення, обсягу, меж та строків їх виконання.

Реалізація і виконання відповідних положень чинного КПК України в дослідженному напрямі поєднані з питанням налагодження ефективної взаємодії між слідчим, дізнавачем, прокурором та працівниками оперативних підрозділів щодо виконання їх доручень по проведенню НС(Р)Д. Вказаний термін «взаємодія» досить рідко наводиться й в законодавстві України. Відповідно до положень ч. 3 ст. 571 чинного КПК України цей термін згадується лише один раз при висвітленні питання діяльності спільних слідчих груп. Крім цього, не визначаючи сутності та змісту, такий термін зазначається лише у пункті 5 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], а також у розділі 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5]. Однак у науковій літературі не знайдено одностайного визначення поняття і сутності «взаємодії» та її форм. Навколо цього висловлюються різні наукові позиції, при цьому, своє бачення і вирішення завдань взаємодії вирішують різні галузі права, зокрема: з теорії управління, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінального процесу. Наведемо лише деякі з них, що наближені до виконання завдань кримінального провадження. Сучасне тлумачення розглядаємого поняття надала С.Тищенко, на думку якої під взаємодією у кримінальному провадженні слід розуміти дії учасників кримінального процесу, які реалізуючи свої повноваження стосовно один одного, сприяють

виконанню загальних завдань кримінального провадження. При цьому характер взаємодії може бути різним, залежно від того, керуються безпосередні учасники спільним інтересом чи відмінними. Головне, щоб у кінцевому результаті була досягнута мета, задля якої суб'єкти взаємодіють [6, с. 105], що ми підтримуємо. Приймаючи участь у дискусії з цього питання В.В. Ковальов наголосив, що взаємодія проявляється у консолідації сил і засобів взаємодіючих суб'єктів кримінального провадження для досягнення єдиної мети [7, с. 24], що ми підтримуємо посиляючись на ст. 2 КПК України щодо виконання завдань кримінального провадження [1]. Розширюючи визначення вказаного поняття, М.П. Климчук слушно доповнює, що в процесі взаємодії слідчого й оперативних підрозділів під час досудового розслідування між ними виникають не лише кримінальні процесуальні відносини, а й ділове співробітництво, відбувається якісне об'єднання сил, засобів і методів, що забезпечує оптимізацію процесу розслідування злочинів для найбільш якісного і ефективного виконання завдань, що стоять перед досудовим розслідуванням [8, с. 81-84], що ми підтримуємо. і можемо додати, що вказане доповнення наближує до комплексного визначення поняття «взаємодія», чого бракувало у попередніх дискусіях. Якщо розглядати форму взаємодії, то в законодавстві вона не визначена. Згідно наукової позиції В.Ф. Цепелева, форма це вид, різновидність, тип чогось, підрозділ у систематиці, що входить до складу вищого розділу роду, устрій, структура, зовнішнє вираження чогось, що зумовлено певним змістом [9, с. 123-131]. Долучаючись до дискусії з вказаних питань, А.Н. Балашов запропонував свою позицію про те, що форми взаємодії доречно класифікувати в залежності від двох підстав : а) характеру дій, що виконуються за дорученням слідчого (проведення оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій; б) періоду часу, протягом якого здійснюється взаємодія (разова, періодична, постійно діюча) [3, с. 47-53], що ми підтримуємо. Узагальнюючи наукові підходи вчених та представників наукових шкіл до визначення поняття «взаємодія», їх можна класифікувати на таких рівнях : 1) відомчому - між підрозділами одного органу; 2) локальному - між органами і підрозділами однієї територіальної одиниці (області, району, міста, районах у містах); 3) територіальному (регіональній) - між головними управліннями, управліннями в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах; 4) міжвідомчому - між органами і підрозділами декількох відомств (наприклад, між органами досудового розслідування Національної поліції та Експертної служби МВС України); 5) центральному - між головними управліннями органів, що залучаються до проведення досудового розслідування (наприклад, головними слідчими управліннями Національної поліції України та Офісом Генерального прокуратура України. Таким чином, на сьогодні взаємодія здійснюється за двома взаємопов'язаними напрямками : 1) стратегічному - організація реалізації державної політики у протидії злочинності, усунення причин і умов її існування, а також удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази; 2) тактичному - виявлення, документування, попередження, розкриття та

розслідування вчинених кримінальних правопорушень, а також розшук, затримання підозрюваних осіб і відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам. Окремі вчені відносять до взаємодії також й непроцесуальні, які інколи називають організаційними формами взаємодії. До них можна віднести: обмін інформацією, зокрема з криміналістичних, оперативно-розшукових і довідкових та автоматизованих банків даних, зокрема системи МВС України; узгодженні плани спільного проведення С(Р)Д та НС(Р)Д; проведення координаційних нарад (засідань штабів) з питань вищезазначених заходів та їх організаційного забезпечення; спільна співпраця у складі слідчо-оперативних груп [10, с. 279-280].

Досліджуючі вказане питання слід визначити такі процесуальні форми взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора й працівників оперативних підрозділів при виконанні НС(Р)Д: 1) доручення слідчого, дізнавача, прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій (далі С(Р)Д) та НС(Р)Д органу досудового розслідування або відповідним оперативним підрозділам. При цьому законодавство передбачає два види доручень дізнавача, слідчого, прокурора : а) доручення за місцем проведення досудового розслідування кримінальних проступків і злочинів відповідно до положень п.п.4,5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України; б) доручення поза місцем проведення досудового розслідування відповідно до положень ч. 6 ст. 218 КПК України; 2) залучення до участі у проведенні С(Р)Д посадової особи іншого органу досудового розслідування (працівника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста - як нового фахівця у відділі поліції та ін.) для надання допомоги у виявленні доказової інформації та належного використання спеціальних знань; 3) здійснення досудового розслідування декількома слідчими (слідчою групою) відповідно до положень ч. 2 ст. 38 КПК України. Стосовно строків виконання НС(Р)Д, то в законі вони чітко не визначені, що спонукає суб'єктів надання доручень та виконавців, спиратись на загальні положення досудового розслідування щодо них, в яких мова взагалі ведеться про «розумні строки». Однак законодавець відповідно до вимог ч. 1 ст. 28 КПК України також використовує й словосполучення «об'єктивно необхідні строки», таким чином конкретизуючи строки таких дій законодавчо не визначено [11]. З цих питань ЄСПЛ неодноразово визначав, що неможливо тлумачити поняття розумного строку як фіксовану кількість днів, тижнів тощо [12], таким чином слід підтримати думку вчених, що «об'єктивно необхідні строки» найбільш логічно підходять до піднятого питання. В цьому питанні слід погодитись та підтримати наукову позицію С.Б. Фоміна про те, що суб'єктом, який встановлює процесуальні строки є слідчий. При цьому він посиляється на законодавця який зазначив, що строки встановлюються законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом. Це означає, що у підзаконних актах не можуть встановлюватись кримінальні процесуальні строки, оскільки це врегульовано ст. 1 КПК України [13, с. 736-737], що ми підтримуємо. Аналогічну позицію займають й С.О. Сорока та Г.С. Римарчук, які зазначають, що строк виконання доручення має бути розумним і достатнім для його виконання, адже залежно від складності завдань, поставлених

слідчим у дорученні, має визначатись і строк його виконання [14, с. 347-354]. Наявні наукові позиції вчених, які узагальнив А.Н. Балашов та системне тлумачення положень ст. 41 та ч. 6 ст. 246 КПК України дає підстави зазначити, що письмове доручення слідчого, дізнавача, прокурора, про проведення НС(Р)Д є правовою підставою для їх проведення [3, с. 10; 26; 361].

За результатами дослідження слід зробити висновки про те, що при взаємодії, її суб'єктами відповідно до положень ч. 2 ст. 41 КПК України під час виконання доручень дізнавача, слідчого, прокурора співробітника оперативного підрозділу наділено процесуальними правами, обов'язками і повноваженнями слідчого. Однак, при внесенні змін до КПК України щодо запровадження на досудовому розслідуванні кримінальних проступків, законодавець допустив технічну помилку і не зазначив, що при виконанні письмового доручення дізнавача про проведення НС(Р)Д, оперативний працівник користується правами дізнавача, яку на нашу думку слід усунути на законодавчому рівні. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, або звертатися з клопотанням до дізнавача, слідчого судді чи прокурора. Згідно ч. 3 цієї ж статті доручення дізнавача, слідчого, прокурора щодо проведення НС(Р)Д є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [1]. Відсутність такого документу (доручення) в матеріалах кримінального провадження буде констатувати порушення процесуального порядку передбаченого КПК України при отриманні доказів, і як наслідок наявність матеріалів за результатами проведення таких НС(Р)Д і додатків до них будуть визнаватись судом недопустимими доказами. Про неухильне виконання цих вимог чинного законодавства при взаємодії працівників досудового розслідування і оперативних підрозділів під час кримінального провадження визначив Конституційний Суд України [15]. У зв'язку з вказаним, про дотримання законного способу отримання доказів при такій взаємодії і справедливого судового розгляду наголошував й ЄСПЛ у справі від 15.12. 2005 р. «Ваньян проти Росії» (скарга № 53203/99) [16]. Водночас дослідження в цьому напрямі тривають, а порушені питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 17 серпня 2020 року. Харків. 2020. 424 с. 2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618 : Правознавство. С. 108-114. 3. Балашов А.Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений. Москва. Юрид. лит.1979. 112 с. 4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. 5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06. 1993 р. № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358. 6. Тищенко

С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. №3. С. 105. **7.** Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ...канд. юрид. наук. Київ. 2007. С. 24. **8.** Климчук М.П. Виконання доручень як форма взаємодії слідчих і оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 54-58. **9.** Цепелев В.Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты: монография. Москва. 2001. 327 с. **10.** Кримінальний процес : підручник. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. За заг ред. О.В. Капліной, О.Г. Шило. Харків. Право. 2019. 584 с. **11.** Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України. Затверджено наказом МВС України від 20.05. 2020 р. № 405 http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34774.html **12.** Справа «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» рішення Європ. Суду з прав людини від 29.11. 1988 р. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2001. № 4. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>. **13.** Фомін С.Б. Засоби реалізації розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права*. Електрон. наук. фахов.вид. 2012. № 2. С. 736-737. **14.** Сорока С.О., Римарчук Г.С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354. **15.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10. 2011 р. № 12-рп/2011, справа № 1-31/2011. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 84. Ст. 3091. **16.** Дело «Ваньян против России» (жалоба № 53203/99): постановление Европ. Суда по правам человека от 15.12. 2005 г. //Stichting Justice Initiative/ URL: <https://www.srji.org/resources/search/27/>

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Василь Васильович КІКІНЧУК,

завідувач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

e-mail: vasili41900@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2241-6384

СИСТЕМА ПРИЙОМІВ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

В останні роки проблема фінансування тероризму на території України є надзвичайно актуальним питанням. Суспільна небезпека такого роду протиправних діянь полягає, насамперед, в створенні так званих «комфортних» умов для терористів, які забезпечують їх ефективну діяльність

та полегшує вчинення останніми актів екстремістського й сепаратистського характеру.

Так, відповідно до положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом», під фінансуванням тероризму прийнято розуміти надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроба здійснення таких дій [3].

Відтак, кожна з зовнішніх форм фінансування тероризму відображається через типові способи реалізації такого злочинного задуму. Розкриємо зміст окремих з них.

Надання активів – це активні дії суб'єкта щодо передачі іншій особі або організованій групі, незаконному збройному формуванню в розпорядження та (або) користування коштів, призначених для фінансування терористів, терористичної організації, підготовки або вчинення хоча б одного зі злочинів, перелічених у диспозиції статті 258-5 Кримінального кодексу України. Поряд з цим, під наданням коштів вважається процес, коли особа володіє ними та вручає комусь, усвідомлюючи, що вони будуть повністю або частково використані для вчинення тероризму [1, с. 11].

Фінансування найчастіше характеризується використанням простих, повсякденних, швидких і зручних способів переказу та фінансових інструментів. Зазвичай такі фінансові операції не відрізняються від більшості аналогічних, що проводять фінансові посередники. Переміщення коштів через традиційні фінансові установи часто межує з їх легалізацією. Уникнути фінансового моніторингу з боку цих установ суб'єкти фінансування тероризму можуть за допомогою: а) підставних осіб, використання в крадених або фальшивих документів, що посвідчують особу. Підставні особи – це особи, за допомогою яких прямо або опосередковано здійснюються фінансові операції з метою забезпечення «розриву ланцюга» в схемах відмивання злочинних доходів. Таких осіб можуть використовувати для відкриття банківських рахунків, переказу грошей тощо; зміни транскрипції (написання) прізвища, ім'я та по батькові; б) смерфінгу, відмивання доходів шляхом уникнення «документального сліду». Смерфи – це люди, які здійснюють міжнародні фінансові операції або купують банківські чеки, перевідні векселі, здійснюють грошові перекази та інші обігові кредитно-грошові документи на суму трохи нижчу за величину, визначену законом як граничну, для уникнення заповнення «Звітів про операції з готівкою»; в) використання офшорних зон. Якщо кошти мають нелегальне походження, то схеми фінансування тероризму ускладнюються елементами, що нівелюють ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їхнього походження. У таких схемах зловмисники вдаються до методів розміщення злочинних доходів та їх розшарування. Це

досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо.

Такі схеми мають певні аналогії зі схемами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, але реалізуються без останньої фази (інтеграції коштів у фінансову систему) і з подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу. У такому разі схеми фінансування тероризму найвірогідніше будуть викриті суб'єктами фінансового моніторингу [5]

Збирання активів – дії суб'єкта щодо підшукування, отримання, накопичення чи заощадження коштів, призначених для фінансового або матеріального забезпечення терористичної діяльності, терористичної групи або окремого терориста. Збирання активів може здійснюватися шляхом створення некомерційних організацій. Основним способом незаконного використання некомерційних організацій було переведення коштів терористам через неприбуткові організації. Варто зазначити, що неприбуткові організації мають певні недоліки, якими зловмисники намагаються скористатися [1, с. 12].

До особливостей неприбуткових організацій, що можуть бути привабливими для використання в злочинних схемах, належить можливість накопичувати кошти через членські внески, пожертвування і так звану неприбуткову діяльність, а готівку витратити на реалізацію проектів для придбання необхідного обладнання.

Провадження операцій із фінансовими активами – надання фінансових послуг як один зі способів фінансування тероризму полягає в наданні банківських або страхових послуг, послуг на ринку цінних паперів, послуг, що надаються фінансовою організацією та пов'язані із залученням і розміщенням грошових коштів юридичних та фізичних осіб [1, с. 12]. Враховуючи те, що джерелом фінансування тероризму можуть бути легальні кошти, банківські перекази для зловмисників є зручним інструментом переказу коштів. Фінансовими посередниками та правоохоронними органами визначено, що в схемах, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, найчастіше фігурують такі фінансові операції як: перекази з рахунку на рахунок, міжнародні перекази, внесення і зняття готівки.

Таким чином, в залежності від того який саме спосіб фінансування тероризму обрав зловмисник, залежить і особливість організації розслідування даного злочину. Більше того, визначення способу фінансування тероризму є обов'язковою умовою доказування події фінансування тероризму загалом. Обставини, які необхідно встановити під час доказування різновидів способів фінансування тероризму, визначають напрям пошуку відповідних ідеальних та матеріальних слідів злочину, які зумовлюються об'єктивним зв'язком обставин події зі змістом слідової картини.

Список використаної літератури: 1. Драний В. В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2013. 20 с. 2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2010 // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 50–51. Ст. 2057. 3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180. 4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. 5. Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму // База даних / Державна служба фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&lang=uk.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК 343.132

Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ВІДМІННІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ВІД ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

З часу прийняття КПК України 2012 р. одним із найбільш дискусійних питань залишається співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) та оперативно-розшукових заходів (ОРЗ). І це не викликає жодних сумнівів, оскільки дана проблематика знаходить свій прояв у декількох аспектах. *По-перше*, це аксіологічний аспект, який проявляється в тому, що проведення як НСРД, так і ОРЗ пов'язано з обмеженням конституційних прав і свобод людини, зокрема, таємниці спілкування, втручання у приватне (особисте і сімейне) життя, тощо. *По-друге*, це прикладний аспект, який полягає в тому, що проведення НСРД і ОРЗ є дієвим інструментарієм попередження, виявлення, розкриття кримінальних правопорушень, встановлення особи (осіб), які їх вчинили, а також встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, і підлягають доказуванню. Саме тому, відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК, одним із способів (шляхів) збирання стороною обвинувачення доказів є проведення НСРД. Стосовно ж матеріалів ОРЗ, то вони можуть бути визнані документом у кримінальному провадженні за умови відповідності ст. 99 КПК, та якщо були дотримані вимоги Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». *По-третє*, це доктринальний аспект, який зумовлений тим, що до сьогодні у теорії кримінальній процесу відсутні комплексі дослідження, присвячені

вирішенню такого наукового завдання, як розроблення цілісної концепції унормування інституту НСРД та ОРЗ.

Означені обставини обумовили доцільність виокремити відмінності НСРД та ОРЗ. Звісно, у науковій періодиці вченими вже зроблені спроби співставити НСРД та ОРЗ, при цьому їх точки зору не однозначні. Так, наприклад, Є. Скулиш зазначив, що негласні слідчі (розшукові) дії, по суті, є оперативними заходами, спрямованими на конспіративне отримання відомостей про підготовлювані та вчинені злочини з метою їх невідкладного припинення й розкриття. [1, с. 109]. Проаналізувавши порядок проведення НСРД і ОРЗ, В. О. Прядко та О. Б. Комарницька також зробили висновок, що зазначені дії і заходи є тотожними, хоча й по-різному називаються [2, с. 67]. З такими твердженнями однозначно не можемо погодитися. На наш погляд, більш виваженою є позиція О. В. Геселева, який слушно наголосив, що їх ототожнення призводить до необґрунтованої відповідно до положень теорії кримінального процесу та кримінального процесуального закону підміни понять та фактично зводять НСРД, які є самостійним інститутом, до оперативно-розшукової діяльності [3, с. 32]. Зауважимо, що Є. Скулиш, В. Прядко та О. Комарницька також виокремили низку відмінних ознак між НСРД та ОРЗ, що наочно свідчить про недоцільність їх ототожнення.

Здійснивши аналіз положення КПК та Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», можна виокремити наступні відмінності між НСРД та ОРЗ:

1. *Правова невизначеність поняття ОРЗ.* Так, на теперішній час на законодавчому рівні існує правова невизначеність поняття «оперативно-розшукові заходи», що призводить до різного їх доктринального тлумачення. Низка вчених визначають оперативно-розшукові заходи як комплекс оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативної інформації для вирішення задач оперативно-розшукової діяльності [4, с. 107]. Як справедливо вказує О. В. Грибовський, неоднозначне розуміння поняття ОРЗ у теорії призводить до того, що нерідко до ОРЗ відносять заходи, які не відповідають їх змісту (наприклад, організаційні заходи, які здійснюються в межах ОРД; оперативно-розшукові операції, які за своєю правовою природою мають інше змістовне значення) [5, с. 185].

2. *Суб'єкт проведення:* ОРЗ – лише спеціально уповноважені оперативні підрозділи, в той час як НСРД мають право проводити слідчий, дізнавач, прокурор, або за їх письмовим дорученням співробітники оперативних підрозділів (ст. 40 КПК);

3. *Час проведення:* ОРЗ – виключно до внесення відомостей до ЄРДР, а НСРД – лише у межах розпочатого досудового розслідування;

4. *Мета проведення:* ОРЗ проводяться з метою виявлення, попередження та розкриття злочину, що готується, а НСРД направлені на збирання

(отримання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні.

Окреслений перелік відмінностей в жодному разі не є вичерпним і може бути розширений з урахуванням організаційних аспектів, методикою проведення конкретної НСРД або ОРЗ, специфіки розслідуваного злочину, тощо.

На останок слід відмітити, що інформація, отримана за результатами проведення ОРЗ, є підставою для внесення відомостей до ЄРДР, а отже й початку досудового розслідування. При цьому матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Зазначена норма кореспондує ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якою у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, *зобов'язаний невідкладно* направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК [6]. Тобто, якщо під час здійснення оперативно-розшукової діяльності будуть виявлені ознаки кримінального правопорушення, оперативні підрозділи повинні невідкладно направити матеріали до органу досудового розслідування, який невідкладно, але не пізніше 24 годин, вносить відомості про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. У противному випадку, зволікання з переданням матеріалів призведе до того, що отримані за результатами ОРД докази будуть визнані недопустимими. Відповідна позиція викладена у Постанові Верховного Суду України від 16.04.2017 р. Зокрема, Суд дійшов до висновку про те, що фактичні дані, одержані внаслідок проведення оперативної закупівлі до внесення відомостей до ЄРДР, можуть бути визнані належними та використані у якості доказів, як документи в кримінальному провадженні, за умови, якщо вони були отримані в порядку, передбаченому КПК України, з урахуванням особливостей, встановлених законом «Про оперативно-розшукову діяльність». Крім того, Суд наголосив, що недотримання норм процесуального законодавства на будь-якому етапі проведення відповідних заходів спричиняє визнання матеріалів недопустимими. Інформація про те, що особа скоює або вже скоїла злочин, може бути перевірена лише через проведення негласних слідчих (розшукових) дій після внесення відомостей до ЄРДР, тобто в межах кримінального провадження [7].

Список використаної літератури: 1. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінальним процесуальним законодавством України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618. Правознавство. С. 108–113. 2. 2. Прядко В. О., Комарницька О. Б. Порівняльна характеристика

оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій крізь призму наглядової діяльності прокурора як процесуального керівника. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 1(16). С. 62-72. 3. Геселев О. В. Проблеми легітимізації використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для доказування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 30–43. 4. *Оперативно-розшукова діяльність* : [навч. посіб.] / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа] ; ред. Д. Й. Никифорчук [та ін.]. К. : Прав. єдність, 2009. 309 с. 5. Грибовський О.В. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії під час виявлення й фіксації одержання неправомірної вигоди. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №1. С. 180-190. 6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. 7. Постанова Верховного Суду України від 16.03.2017 (справа № 671/463/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66203468>.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Віктор Адамович АБРАМЧУК,

судовий експерт Рівненського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

У наступному році виповнюється 30 років з моменту набуття Україною незалежності. З того часу відбувається бурхливий розвиток держави і суспільства з метою наближення до європейських стандартів життя. В таких умовах у сфері юридичної науки серед пріоритетів знаходиться впровадження передових світових досягнень у вітчизняну теорію і практику.

Криміналістика відноситься до числа прикладних наук. Її засоби та методи мають суттєве значення у забезпеченні ефективної протидії злочинності при неухильному дотриманні прав і свобод людини у правоохоронній діяльності. Тому впровадження передових світових досягнень у практику діяльності органів правопорядку є головним завданням на сучасному етапі становлення криміналістичної науки в Україні. Зазначені обставини свідчать про актуальність наукових пошуків у напрямі подальшого розвитку цієї науки саме на засадах, які застосовуються в розвинених демократичних країнах світу.

У зв'язку з вищевказаним відзначимо, що на момент набуття незалежності криміналістика в Україні сформувалась як юридична наука, положення якої спрямовані, перш за все, на забезпечення потреб органів досудового розслідування. Проте в наступні роки активізувались наукові дослідження у напрямі становлення криміналістичних рекомендацій для

сторони захисту, для підтримання державного обвинувачення в суді, для адміністративного, господарського та цивільного судочинства.

Також слід наголосити на активному розвитку судово-експертної діяльності і запровадження сучасних експертних технологій для вирішення завдань судочинства. У сучасний період в Україні активно розвиваються державні установи судової експертизи в системі Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України, відомчі експертні служби МВС України та інших правоохоронних органів, які використовують новітні зразки криміналістичної техніки та методики проведення судових експертиз. Видається, що найбільш вагомими галузями судової експертизи, які пройшли основний шлях становлення вже у період незалежності, є молекулярно-генетичні, комп'ютерно-технічні, фінансово-кредитні та інші дослідження.

Сьогодні є можливість визначити основні тенденції розвитку криміналістичної науки, теорії судової експертизи, які потребують поглиблених наукових досліджень і практичної апробації в Україні в умовах сьогодення. Окреслимо деякі з них.

Так, наукові уявлення про систему і зміст криміналістичної науки повинні розвиватись у напрямі їх гармонізації із підходами, що застосовуються в провідних державах світу. Це завдання є надзвичайно складним, що пов'язано із гетерогенністю криміналістики, яка пристосовує досягнення інших наук до вирішення завдань судочинства. В різних державах значно відрізняється розуміння цієї науки, але загальновизнаною є провідна роль саме адаптованих для її цілей знань у природничо-технічній сфері. Видається, що для України доцільно обрати шлях поступового відходу від тієї системи криміналістики, яка була сформована ще у радянський період, в напрямі приведення її у відповідність до сучасного змістовного наповнення на основі передових світових досягнень. Для цього слід визначитись із співвідношенням криміналістики та судової експертології, які можуть бути або частинами однієї науки, або в подальшому розвиватись окремо. Видається більш вірним перший шлях, який відповідає багаторічній традиції розвитку криміналістики в нашій країні.

Разом з цим вважаємо нагальною потребу в посиленні ролі природничих і технічних знань у системі криміналістики. З цією метою необхідно включити до системи вітчизняної криміналістики новітні галузі судових наук, які активно розвиваються в останні роки, а також постійно оновлювати традиційні розділи криміналістичної техніки з урахуванням сучасних світових досягнень у цій сфері. Наприклад, гострими для нашої країни є питання розвитку судової генетики, яка у світі зарекомендувала себе як потужний інструмент, що використовується для пошуку осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, ідентифікації невпізнаних трупів, встановлення біологічної спорідненості людей тощо. Тому зазначений напрям має активно розроблятись й у вітчизняній криміналістиці, чого поки що не відбувається. Це ж стосується й деяких інших галузей криміналістичної техніки. Вищевказане зумовлює

також і потребу відповідного вдосконалення змісту криміналістики та судової експертології як навчальних дисциплін у системі підготовки юристів.

Зазначимо, що належний рівень розвитку криміналістичної науки в Україні є неможливим без формування якісної системи підготовки фахівців для техніко-криміналістичних та судово-експертних підрозділів і служб, а також підвищення рівня наукових досліджень у галузі криміналістики та судової експертизи в закладах вищої освіти та науково-дослідних установах. У зв'язку з цим потребують суттєвої уваги питання формування та впровадження нових освітніх та освітньо-професійних програм навчання спеціалістів-криміналістів і судових експертів, удосконалення системи підвищення їхньої кваліфікації, а також розширення можливостей у здійсненні наукових досліджень у галузі криміналістики та судової експертизи науковцям у сфері технічних, хімічних, біологічних та інших наук природничо-технічного профілю.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК: 341.1

Анна-Марія Юріївна АНГЕЛЕНЮК,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В УКРАЇНІ

У кримінальному судочинстві обов'язковим є дотримання процесуальної форми, яка тісно пов'язана з формуванням джерел доказів. Окрім, за допомогою кримінальної процесуальної форми визначаються умови, порядок і послідовність провадження процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з передбачених у законі носіїв. Поняття процесуальної форми законодавчо не визначене, проте надано у науковому сегменті кримінального процесу різними науковими школами та окремими вченими.

Так, процесуальну форму визначають як суворо регламентований порядок, що встановлюється сукупністю правових норм, які регулюють діяльність суду, прокуратури і органів досудового розслідування, а також їх відносини між собою, з громадянами та організаціями під час порушення, розслідування і вирішення кримінальних проваджень. Окрім, процесуальну форму можна розуміти як умови і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття рішень, а також умови провадження у цілому, тобто всі форми судочинства в їх сукупності, в їх системі як єдине ціле.

Найбільш вдало у науці кримінального процесу поняття кримінальної процесуальної форми розкриває М.М. Михеєнко. Слід погодитись із вченим у тому, що процесуальною формою називається «передбачений кримінально-

процесуальним законом порядок усієї кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також громадян та юридичних осіб, залучених до сфери цієї діяльності, як і порядок вчинення й оформлення окремих процесуальних дій, прийняття, оформлення та звернення до виконання процесуальних рішень» [1, с. 30].

Враховуючи трансформацію кримінального процесуального права у 2012 році, слід зауважити, що суттєвих змін зазнали частина його положень, в тому числі змінилось підґрунтя взаємодії суб'єктів кримінального процесуального права. Зазначене вище, безперечно, вплинуло на організаційну складову кримінально-процесуальної діяльності та вимагає вдосконалення форми кримінального процесуального права загалом.

Так, наприклад, досліджуючи питання взаємодії слідчого та прокурора під час досудового розслідування, варто зазначити, що найбільше уваги потребують процесуальні рішення, що ухвалені слідчим і погоджуються прокурором, як процесуальним керівником у кримінальному провадженні, зокрема рішення щодо повідомлення особі про підозру та обрання запобіжного заходу, як такі, що потребують максимальної оперативності під час їх організації та виконання [2]. Враховуючи наведене традиційне розуміння кримінально-процесуальної форми змінюється та потребує трансформації відповідно до умов сучасності. Таким чином, беручи до уваги принцип процесуальної економії та необхідність оптимізації роботи під час досудового розслідування, процес вдосконалення кримінальної процесуальної форми потребує збільшення використання можливостей електронно-технічного процесу.

Впровадження та використання електронно-технічних можливостей у кримінальному процесі є предметом уваги протягом тривалого часу. Так, цим питанням приділено увагу в науковій літературі, так, з метою покращення ефективності роботи слідчого запропоновано використовувати спеціальні програмні пакети автоматизованих робочих місць слідчого «Робоче місце слідчого» (Україна) та інші у яких реалізується автоматизація складання процесуальних документів у вигляді баз даних із бланками цих документів, або у вигляді еталонних їх зразків і переліків питань (обставин), що повинні бути в них відображені. Проте, такі програмні пакети не вирішують питання взаємодії та документообігу між суб'єктами кримінального процесу, без чого на даному етапі неможливим є процес оптимізації розслідування. Саме тому подальший розвиток кримінально-процесуальної форми відбувається з урахуванням потреб документообігу, що у майбутньому може здійснювати у електронному вигляді.

Так, з приводу застосування кримінально-процесуальної форми у електронному вигляді досліджуються різні як організаційні так і нормо-закріплюючі аспекти. Зокрема слід відзначити наукові напрацювання стосовно електронного провадження у кримінальному процесі А.В. Столітнього, який пропонує визначати електронне провадження як «режим кримінальної процесуальної діяльності, заснований на композиційних алгоритмах

автоматизованих кримінальних процесуальних процедур ЄРДР та інтегрованих із ним електронних інформаційних систем». За баченням А.В. Столітнього електронне провадження «реалізується суб'єктами в електронному форматі та фіксується в офіційному електронному процесуальному документі» [3, с. 26–27]. Окрім, можливість застосовувати електронне провадження передбачено у рамках проекту «e Case», презентованого у Офісі Генерального прокурора, що дозволить в реальному часі, учасниками, що мають доступ до системи, отримувати актуальну та об'єктивну інформацію про стан кримінального провадження та злочинності загалом [4].

Протягом останніх двох років в Україні запрацювала електронна система «Custody Record». Початковим етапом впровадження «Custody Record» у життя стало використання зовнішнього контролю відео фіксації у приміщеннях ІТТ, де перебувають затримані [5]. Подальший розвиток цієї системи повинен включити сегмент документування, а також можливість документообігу та взаємодії з іншими електронними системами.

Підсумовуючи наведене у напрямках вдосконалення кримінально-процесуальної форми, звернемо увагу, що найбільше уваги потребує діяльність під час кримінального провадження, пов'язана з отриманням: 1) дозволів на проведення процесуальних або слідчих (розшукових) дій; 2) ухвал, постанов на виконання безпосередньому виконавцеві. Зазначену діяльність необхідно вдосконалювати як форму кримінального процесу, використовуючи при цьому електронно-технічні можливості, зокрема електронні системи та бази даних, створюючи умови взаємодії між цими системами.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процес України : [підруч.]. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Либідь, 1999. 536 с. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 3. Столітній А. В. Концепція електронного кримінального провадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. Вип. 4(56). С. 24–35. 4. Система електронного кримінального провадження спростить роботу детективів, прокурорів та суддів. *Голос України*. 08.04.2020. № 63 (7320). С. 1–2. 5. Система "Custody Record" автоматизує роботу поліцейського та унеможливорює людський фактор, як причину незаконного насилля. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/31538_Sistema_Custody_Records_avtomatizu_robotu_policeyskogo_ta_unemozhlivlyu_lyudskiy_faktor.htm. 09.06.2020.

«Одержано: 27.10.2020»

Ірина Андріївна АНТОНЮК,

здобувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПОСЕРЕДНИЦТВА У ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ

Класифікуючи слідчі (розшукові) дії, залежно від джерел отримання інформації, ми обрали підхід М.В. Салтевського, який звів їх у три групи, включивши до одної з них проведення допитів, очної ставки (з прийняття КПК 2012 року – одночасний допит двох або більше осіб), пред'явлення для впізнання. Вказані СРД зведені до однієї групи за критерієм отримання інформації від людей [1].

З метою отримання інформації від такого джерела як люди, необхідно правильно обрати тактику провадження тих чи інших слідчих (розшукових) дій, при цьому запорукою успіху є якісна їх підготовка. Організаційно-підготовчий етап провадження всіх вербальних слідчих (розшукових) дій в цілому є схожим, однак є певні нюанси, властиві для кожної з них.

У ході планування будь-якої з вербальних слідчих (розшукових) дій слідчий повинен з'ясувати ряд фактів, які мають значення для слідства та визначити специфіку провадження, особливо, що стосується правовідносин на ринку праці, а також особливостей реалізації злочинних замислів. Для цього слід ознайомитися із низкою законодавчих норм, які регламентують правовідносини у сфері працевлаштування; визначитися із порядком і процедурою виникнення трудових відносин між роботодавцем, найманим працівником, посередником та іншими суб'єктами, які діють у зазначеному сегменті; зрозуміти, які порушення містять ознаки складу кримінального правопорушення, а за яких обставин можна вести мову про цивільно-правовий делікт. Слідчий повинен докладно вивчити юридичну літературу у цьому напрямі, а краще звернутися по допомогу до спеціаліста. Крім того слід ретельно вивчити матеріали кримінального провадження і документи, що містяться в ньому. Якщо на момент допиту є результати експертиз, доцільно проаналізувати висновки експертів та продумати, яким чином можна їх використати.

Вибір тактики допиту та одночасного допиту залежить від кількох чинників: а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо); б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду і т.п.); г) характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [2, с. 60].

З метою виявлення певних протиріч у показаннях та використання їх під час подальших одночасних допитів, слідчий повинен проаналізувати

показання інших осіб, результати проведення інших слідчих (розшукових) дій, які містять докази щодо розслідуваної події. При цьому доцільно вивчити додаткову інформацію, що допоможе деталізувати, уточнити показання кожного з допитуваних, виявити невідповідність певних фактів.

Водночас, важливим елементом підготовки до допиту, особливо, якщо йдеться про одночасні допити, є з'ясування особистісної зацікавленості допитуваної особи у певних результатах. У цьому розрізі слушною є думка щодо встановлення характеру взаємин за схемою: свідок-підозрюваний, потерпілий-підозрюваний, потерпілий-свідок, підозрюваний-інший співучасник злочину. З'ясованими обставинами визначається подальша тактика допиту [3, с. 118]. Важливим це є й для визначення послідовності проведення допитів кожного з учасників та з'ясування необхідності проведення одночасних допитів між певними суб'єктами.

Готуючись до допиту, одночасного допиту двох або більше осіб, слідчий повинен попередньо дізнатися про такі факти:

- які нормативні акти регулюють порядок здійснення правочинів на ринку праці; в чому звичайно полягає порушення прав;
- які дії є законними, а які не законними;
- який характер незаконних дій та які особи можуть бути причетні до цього;
- місце та час вчинення шахрайства;
- характеристика особи допитуваного, її позиція та процесуальний статус, зв'язок з іншими учасниками кримінального провадження;
- наявність доказів у провадженні та можливість їх використання;
- наявність протиріч та можливості їх усунення у ході допитів (одночасних допитів) тощо.

Слідчому необхідно визначити максимальний обсяг обставин, які підлягають встановленню, і докладно їх викласти у плані проведення допиту із обов'язковою позначкою тактичних прийомів, що застосовуватимуться.

Як слушно наголошує В.О. Коновалова, допитувані особи мають різний соціальний і професійний статус, різні особливості психіки й мотивацію своєї поведінки, що зумовлює різний характер спілкування. При цьому значна роль належить знанню закономірностей формування їх показань, що пояснюється особливостями сприйняття, запам'ятовування, відтворення, оцінювання одержаної у процесі допиту інформації, й використання її в тактичних цілях [4, с. 3].

Розібратися в поведінці допитуваного, який приховує правду, або помиляється з приводу подій, обрати тактичні прийоми, які допоможуть встановити цілі і мотиви злочину, встановити чинники, що заважають допитуваному розповісти правду; визначити оптимальну лінію поведінки по відношенню до допитуваного, допоможуть знання у сфері психології [5, с. 30]. Тому важливим елементом підготовки до вербальних слідчих (розшукових) дій є саме психологічна підготовка та психологічне налаштування на процес спілкування з певною особою.

Список використаної літератури: 1. Салтевський М.В. Про поняття доказів у новому кримінально-процесуальному законодавстві. *Право України*. 1996. № 1. С.53. 2. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: посібник/ [В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич]. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с. 3. Павлова Н.В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла: монографія: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с. 4. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: моногр. Харьков: Изд-во СПД ФЛ Вапнярчук Н.Н., 2006. 176 с. 5. Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии. [3-е изд., перераб.]. Минск: Вышэйш. шк., 1978. 176 с.

«Одержано: 19.10.2020»

УДК 343.98

Олена Володимирівна АНТОНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПІД ЧАС АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ТА ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Складне соціально-економічне становище України, високий рівень криміногенної ситуації в державі, суттєве збільшення кількості заяв про вчинення кримінальних правопорушень, зареєстрованих в ЄРДР кримінальних проваджень, створило значне зростання навантаження на слідчих, процесуальних керівників, слідчих суддів.

Регулювання особливостей організаційної основи процесуального взаємозв'язку в частині алгоритмізації типових слідчих ситуацій та планування досудового розслідування злочинів, отримання й перевірки інформації щодо злочинів та осіб, що їх готують або вчинили; організація взаємодії та взаємозв'язок архітектури алгоритмів побудови документів в системі на підставі правових та математичних алгоритмів моделей і формул, на сьогодні є вимогою часу, що потребує наукового осмислення й дослідження, обґрунтування та концептуального вирішення.

Елементи концептуальності засад алгоритмізації при впровадженні загального процесуального стандарту електронного документообігу у кримінальному провадженні мають необхідність в єдності інноваційного підходу до:

– розробки інтерактивних планів та методів розслідування злочину на підставі даних раніше розкритих злочинів, наукових досліджень, національних та міжнародних методів розкриття злочинів;

- створення, редагування, затвердження та виконання процесуальних документів;
- моделювання, прогнозування та графічного відтворення наявності або відсутності складу злочину і доказування його елементів, їх взаємозв'язку;
- фіксації, підтвердження або спростування дій та бездіяльності сторін і учасників кримінального процесу;
- контролю додержання сторонами і учасниками кримінального процесу процесуальних строків відповідно до вимог матеріального та процесуального права;
- контролю виконання сторонами і учасниками процесу процесуальних дій та рішень відповідно до вимог матеріального та процесуального права;
- он-лайн взаємодії учасників та сторін кримінального процесу;
- проведення за заданими критеріями аналітики досудового розслідування як конкретного кримінального провадження, так двох і більше кримінальних проваджень;
- проведення аналітики діяльності конкретного правоохоронного органу, суду, слідчого, прокурора, адвоката, судді за заданими критеріями на предмет ефективності виконання покладених обов'язків та використання наданих прав;
- проведення єдиної державної аналітики криміногенної ситуації в країні з метою встановлення нормативно-правових актів, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень та уникнення відповідальності винними особами;
- вчинення та систематизація управлінських рішень в системі права.

Критерій законодавчо встановленої аналогії вимог до процесуальних документів, які підлягають складанню (генеруванню) спеціальним суб'єктом (визначеним: пунктами 8, 9, 15, 17 ч. 1 ст. 3 КПК України), дають можливість стверджувати про доцільність наукового дослідження та обґрунтування необхідності, не порушуючи критеріїв самостійності та незалежності в процесуальній діяльності слідчого (детектива, прокурора), створення інноваційно-алгоритмізованого процесуального стандарту, в складі комплексної системи проектів електронних процесуальних документів, з метою їх прямого і безпосереднього застосування слідчим (детективом, прокурором) під час виконання ними завдань кримінального провадження.

По суті аналогічні вимоги до змісту такого процесуального документу як постанова про закриття кримінального провадження містяться у ст. 284 КПК України і, по аналогії, – до клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 287 КПК України). В зазначених процесуальних документах в обов'язковому порядку, серед іншого, вказуються:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада прокурора;

– виклад фактичних обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання підозри;

– розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відомості про її відшкодування;

– докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення;

– наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, та відповідна правова підстава;

– відомості про ознайомлення з клопотанням потерпілого та його думка щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;

– дата та місце складення клопотання.

Зазначені аналогії й тотожності щодо вимог певних процесуальних документів надає можливість скомпонувати ці вимоги, за критеріями особливості формування процесуальних документів із застосуванням моделей і формул залежно від криміналістичної характеристики конкретного процесуального документу, та на цій основі алгоритмізувати процес його генерування.

З метою досягнення дієвого процесуального результату, ефективної координації людських, фінансових і технологічних ресурсів в умовах, необхідних для оперативного виконання завдань кримінального процесу, оптимізації фактору часу операцій (часових витрат співробітників: слідчого, детектива, прокурора) на опрацювання масиву паперового документообігу, вважаємо за необхідне запропонувати створення комплексної системи ситуативно спланованого загального (закритого у ланці послідовностей) переліку проектів електронних процесуальних документів, які складаються в послідовну тематичну систему проектів правових-процесуальних документів.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+110#w21>. 2. Правотворчість // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : С. 51. – ISBN 966-7492-05-2. 3. Зайцев О. Поняття та сутність процесуальної самостійності та незалежності слідчого в кримінальному процесі України. *Jurnalul juridic national:teorie si practica*. 2017. № 6. Ч. 1. С. 132–135. 4. Правова система України в епоху глобалізаційного поступу : Монографія / О. Є. Гіда, О. М. Костенко, О. А. Радзівілл [та ін.] ; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. К. Матвійчука. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 492 с. 5. Лоскутов Т. О. Щодо питання про процесуальну самостійність та незалежність слідчого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 422–424.

«Одержано: 19.10.2020»

Олеся Ігорівна АРСЕНІ,

кандидат юридичних наук,

прокурор Харківської місцевої прокуратури №4 Харківської області

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Під час реформи прокуратури, яка включає в себе докорінну зміну стандартів діяльності прокуратури, не залишає поза увагою і сам авторитет прокурора – процесуального керівника у кримінальних провадженнях. Так, Конституцією України (ст.131¹) і Законом України "Про прокуратуру" (ст.2) одним із напрямів діяльності прокуратури визначено нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство. У ч.2 ст.36 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Таке формулювання наводить на думку щодо його невідповідності Конституції України. Якщо гіпотетично допустити постановку окресленого питання до розгляду Конституційним Судом України, то варто враховувати, що останній тлумачить нормативні положення системно, передусім з точки зору їх правової природи, змісту та наслідків, які можуть настати для певної сфери правовідносин. Тому однозначно можна спрогнозувати, що Конституційний Суд України визнає ст.36 КПК України конституційною.

Необхідності позбавляти прокурора наглядової функції немає. У цьому державне та соціальне призначення прокурора. А форми і методи його здійснення потрібно лише удосконалювати. Останні залежать від стадії кримінального процесу, на якій здійснюється діяльність прокурора. У досудовому кримінальному провадженні прокурор діє насамперед як організатор протидії злочинності, відповідає за виявлення кримінальних правопорушень (злочинів, проступків), їх розслідування та передачу матеріалів до суду, тобто він процесуально керує досудовим розслідуванням.

У судовому провадженні прокурор як рівноправна сторона процесу підтримує публічне обвинувачення, а в разі прийняття судом незаконного рішення має право оскаржити його та відстоювати власну думку у вищестоящому суді. Прокурор не наділений правом давати вказівки суду. Суд повністю самостійний у своїх рішеннях і оцінках.

Важливий аспект кримінально-процесуальної діяльності прокурора пов'язаний із такими його повноваженнями, як процесуальне керівництво розслідуванням злочинів відповідними слідчими підрозділами. Поняття "керівництво слідством" у різних країнах має свій специфічний зміст, форми і методи.

Для визначення ролі та місця прокурора у новому кримінальному процесуальному законодавстві доцільно розглянути, як це питання

вирішується у міжнародних нормативно-правових актах та законодавстві інших держав.

Така роль прокурора закріплена у кримінально-процесуальному законодавстві європейських країн, зокрема у Німеччині (1974), Італії (1988), Іспанії (1995), Австрії (2004), Франції (2010). Визначена й мета прокурорського процесуального керівництва забезпечити законність, ефективність і професійність досудового провадження. Прокуратура здійснює досить жорсткий контроль за органами досудового слідства, особливо поліцією. Однак їх завдання полягає не у власне охороні законності, а в забезпеченні процесуального керування слідством (Нідерланди, Норвегія, Португалія, Швейцарія та ін.). У Східній Європі за прокуратурою залишено право нагляду щодо виконання законів у діяльності органів дізнання й оперативно-розшукових органів (Болгарія, Угорщина, Румунія і навіть Чехія).

Проте у ряді колишніх соціалістичних країн законодавець відмовився від прокурорського нагляду за законністю досудового слідства. Прокуратура здійснює нагляд за виконанням законів у діяльності органів дізнання й оперативно-розшукових органів. До таких держав належать, зокрема: Азербайджан (ст.18 Закону про прокуратуру), Вірменія (КПК 1998 р.), Грузія (ст.2 Закону про прокуратуру), Латвія (ст.18 Закону про прокуратуру), Литва (ст.18 Конституції). В Естонії за прокуратурою збережено функцію нагляду за законністю досудового провадження у кримінальних справах (ст.1 Закону про прокуратуру, ст.22 КПК).

Предмет прокурорського нагляду за виконанням законів органами, що здійснюють дізнання й досудове слідство, закони про прокуратуру країн, що входять до Співдружності Незалежних Держав, визначають майже однаково, хоча наявні і певні нюанси.

Кардинального розв'язання потребувала проблема процесуальних взаємовідносин прокурора зі слідчим, який перебуває у нього в процесуальному підпорядкуванні.

Вказана проблема не нова. Досить довго у правовій літературі в різній інтерпретації розглядалося питання про виконання прокурором на досудових стадіях кримінального процесу функції процесуального керівництва слідством [6, 23; 7, 6].

Так, С.А. Шейфер вважав за необхідне обмежити прокурорський нагляд за слідством саме процесуальним керівництвом, тобто контролем за законністю та своєчасністю здійснення процесуальних дій і рішень та не втручатися у сферу організації слідчої роботи, за кінцеві результати якої прокурор не може нести відповідальність [8, 137].

Головними аргументами противників точки зору, відповідно до якої прокурор здійснює процесуальне керівництво розслідуванням, є те, що в кримінально-процесуальному законодавстві не вжито термін "керівництво" щодо нагляду прокурора за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, а також те, що процесуальна самостійність слідчого унеможлиблює таке "процесуальне керівництво" [9, 93].

Відповідно до ст.39 КПК України начальника слідчого відділу наділено повноваженнями, які можна розцінювати як організацію досудового розслідування. Хоча керівник органу досудового розслідування уповноважений здійснювати процесуальні дії, зокрема ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Але повноважень з процесуального керівництва досудовим кримінальним провадженням він не має.

Процесуальні повноваження прокурора значно ширші, ніж у начальника слідчого відділу. До того ж керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок і доручень прокурора, наданих у законодавчо визначеному порядку, має наслідком передбачену законом відповідальність.

Таким чином, поділяємо позицію О.М. Ларіна, який вбачає керівну роль прокурора в наявності у нього низки повноважень, що становлять його "виключну компетенцію" [10, 56-57].

На думку Г.М. Корольова, керівництво процесуальною діяльністю органів дізнання, слідчих і є одним із правових методів (способів) здійснення функції кримінального переслідування. Більшість дослідників окресленої проблеми пов'язують наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень зі здійсненням ним прокурорського нагляду [11, 38-39, 90; 12, 60; 13, 13-15; 14, 60]. Так, В.М. Савицький формулює специфіку прокурорського нагляду двома основними положеннями:

нагляд за розслідуванням полягає у здійснюваному прокурором процесуальному керівництві діяльністю органів розслідування. Поза таким керівництвом надані прокурору наглядові повноваження не можуть бути реалізовані, вони втрачають свій правоохоронний і правовідновлювальний характер;

процесуальне керівництво з боку прокурора однаковою мірою та в однакових правових формах поширюється на всі органи дізнання і досудового слідства, за діяльністю яких прокурор здійснює нагляд, і не залежить від їхньої відомчої приналежності [15, 194, 210].

Таким чином, *по-перше*, положення щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням не вказує на якусь нову функцію прокуратури, а дає узагальнену назву процесуальної форми реалізації конституційної функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство.

По-друге, за своєю правовою природою наведені у ч.2 ст.36 КПК України повноваження прокурора є владно-розпорядчими і характерні керівництву.

По-третє, в сучасних умовах необхідність спеціального виділення "процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду" обумовлена тим, що за правовою ідеологією КПК України впроваджується принцип "незмінності прокурора, процесуального керівника при проведенні конкретного кримінального провадження", відповідно до якого процес формування обвинувачення в ході досудового кримінального провадження та підтримання його в суді буде забезпечуватися одним прокурором.

За відсутності інституту додаткового розслідування суттєво підвищується персональна відповідальність кожного процесуального керівника - прокурора за якість остаточного результату. Відповідно, вжита термінологія і вказує на той факт, що на досудовому розслідуванні, виконуючи функцію нагляду, прокурор "керує слідством" для того, щоб самому ефективно підтримувати обвинувачення в суді.

У сучасних умовах необхідність спеціального виокремлення "процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду" зумовлена тим, що у КПК України впроваджується принцип "незмінності прокурора", відповідно до якого процес формування обвинувачення під час досудових стадій і підтримання його в суді забезпечуватиметься лише прокурором. Внаслідок цього суттєво підвищується персональна відповідальність кожного прокурора в цілому за якість остаточного результату.

По-четверте, слід відмітити, що приклади реалізації функції прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва розслідуванням спостерігались на практиці і раніше (навіть без прямої вказівки про це в законі).

Отже, обмеженням повноважень прокурора з процесуального керівництва, на мою думку, є положення КПК України стосовно права прокурора на ініціювання перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування. Крім того, тільки Генеральний прокурор України, його заступники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя і прирівняні до них прокурори своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування.

Таким чином, передусім положення щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням не вказує на якусь нову функцію прокуратури, а дає узагальнену назву процесуальної форми реалізації конституційної функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство.

Список використаної літератури: 1. Уголовный процесс: учеб. для вузов / под общ. ред. проф. П.А. Лупинской. М., 1995. 797 с. 2. Строгович М.С.

Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. М., 1968. Т.1.320 с. 3. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве / В.М. Савицкий. М., 1975.290 с. 4. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А.М. Ларин. М., 1986.198 с. 5. Кримінальний процес України: підруч. / за ред. проф. Ю.М. Грошевого та доц.В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000.496 с. 6. Зеленецкий В.С. Функциональная структура прокурорской деятельности: учеб. пособ. / В.С. Зеленецкий.Х., 1978.102 с. 7. Долгова А.И. Прокурорский надзор в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.10. М.: ВНИИПП, 1969.20 с. 8. Шейфер С.А. О формах осуществления прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве / С.А. Шейфер // Прокуратура в системе политических и правовых институтов общества. М.: ВНИИПП, 1994. - С.137. 9. Даев В.Г. Основы теории прокурорского надзора / В.Г. Даев, М.Н. Маршунов. СПб: Изд-во Ленинградского университета, 1990.352 с. 10. Ларин А.М. Прокурорский надзор и руководство расследованием // Социалистическая законность. 1978. № 10. С.56-57. 11. Чеканов В.Я. Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве / В.Я. Чеканов. Саратов, 1972.250 с. 12. Жогин Н.В. Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел / Н.В. Жогин. М., 1968.205 с. 13. Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений: вопросы теории и практики / Х.С. Таджиев. Ташкент: ФАН, 1985.254 с. 14. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. М.: Наука, 1968.320 с. 15. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора / В.М. Савицкий. М.: Наука, 1975.290 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.915(477)

Вадим Миколайович БАБАКІН,

кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ СЕРЕД МОЛОДІ

За дослідженням встановлено, що згідно аналізу результатів протидії злочинів в Україні щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, за останні роки встановлена тенденція періодичного коливання кількості незаконного його заволодіння і крадіжок з автотранспорту. Якщо 5-6 років тому кількість заволодінь такими засобами зростала щорічно, то у 2014-2019 роках вона зменшувалась, але одночасно зростала кількість крадіжок з автотранспорту. При цьому злочинці молодого віку (з 14 до 35 років) значну увагу приділяли незаконному заволодінню моторолерами імпортного виробництва (скутерами), мотоциклами, велосипедами та ін. Починаючи з

2017 року, знову триває тенденція щодо збільшення незаконного заволодіння транспортними засобами. Привабливість злочинців до транспортного засобу щодо злочинного посягання виходить з його властивостей його висока вартість, самохідність. Це дозволяє злочинцю, зокрема з числа молодих осіб, швидко втекти з місця вчинення кримінального правопорушення. У віці від 18-35 років способи вчинення незаконного заволодіння автотранспортом існують найрізноманітніші. Для відкриття електронних систем захисту від угонів автотранспорту широко використовується система код-граббер, яка дозволяє сканувати і підміняти радіосигнал, яким обмінюються брелок і база сигналізації при закритті автотранспорту. Після успішного перехоплення автосигналізації «код-граббером» працює, як звичайний брелок, дозволяючи відкривати двері або заводити машину. Як *свідчить* аналіз *практики оперативних підрозділів* кримінальної поліції, за допомогою перехоплення автосигналізації кодом-граббером, кожний рік в Україні вчиняється 31,8 % такої категорії злочинів від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Молодь інколи проникає в салон автомобіля за допомогою ключа, який винна особа взяла без відома родичів чи потерпілих - 11,4%. У віці старше 30 років проникнення в салон транспортного засобу здійснюється переважно за допомогою підбору ключів, що становить 7,4%. У неповнолітньому віці найпопулярнішим способом проникнення в салон автомобіля є проникнення в салон автомобіля, через скло транспортного засобу і дана цифра становить 61,1%. Кожний рік фіксується більш 60 тис. крадіжок з автомобілів дзеркал, акумуляторів, автомагнітол, фар та іншого майна, а особливо приваблюють злочинців автоколеса.

Як свідчить наше дослідження, значний відсоток у вчиненні таких видів кримінальних правопорушень складає участь осіб молодого віку, зокрема, при вчиненні фактів незаконного заволодіння транспортними засобами участь молоді в них складає - 67,4%, а при крадіжках з автомобіля - 73,7%. Як свідчать статистичні данні, у 2011 році молоддю (н/л) всього було вчинено 477 правопорушень такої категорії, у 2012р.- 577, у 2012р.- 840, у 2013р. -3248, 2014р.-12644, у 2015р.- 667, у 2016р.-12205, у 2017р. - 9018, 2018- 1570, 2019- 833. На вказану тенденцію щодо періодичного коливання кількості вчинення і збільшення таких видів злочинів суттєво вплинули: плинність та не завжди об'єктивна атестація кадрів працівників оперативних підрозділів, не завжди позитивне і ефективне реформування таких підрозділів та приділення збільшеної уваги підготовці та організації роботи тільки патрульної поліції. Крім цього суттєво вплинули нечітко визначені напрями реформування служби дільничних офіцерів поліції, які входять до складу секторів превентивної діяльності. Вказане в цілому сприяло зниженню запобіжної та інформаційної діяльності поліції, зокрема й в цьому напрямі протидії зі злочинністю. При цьому, кількість нерозкритих незаконних заволодінь транспортними засобами і крадіжок з автотранспорту від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, залишається досить високим та характеризується високим ступенем латентності. Розкриття і розслідування

такої категорії кримінальних правопорушень представляє певні труднощі і породжує проблеми.

Так, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів в ході проведенні досудового розслідування не завжди використовується усі можливості, форми, методи і тактичні прийоми щодо встановлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у вчинення такої категорії злочинів. Окремо слід акцентувати увагу на вчиненні таких злочинів неповнолітніми. Так, у 2012 році ними вчинено 577 злочинів щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, у 2013 р. відповідно – 840, у 2014 р. – 737, у 2015 році- 664, у 2016 році- 541, 2017 – 621, 2018-223, 2019-109. У той же час, як свідчить правозастосовна діяльність, за втягнення в злочинну діяльність неповнолітніх недостатньо встановлюється категорія дорослих осіб, так: у 2011р.- виявлено 1898 таких осіб, у 2012р. -1615, а у 2013р.-тільки 783, у 2014р.-612, у 2015р.-498 , у 2016р.-296, у 2017р. -268, 2018-1347, 2019-724. що є недостатнім. Вказані статистичні дані підтверджують не доопрацювання по виявленню дорослих підбурювачів у цьому напрямі діяльності з боку оперативних та інших підрозділів поліції.

З метою належної організації і здійснення протидії злочинності у дослідженому напрямі мають значення результати вивчення особи злочинця. Досить важливою оперативно-розшуковою характеристикою таких видів злочинів є вік злочинця. Зрозуміло, сам вік злочинця не може бути причиною злочинів, однак вікові особливості певних періодів життя, наприклад молодого віку, на який випадає, як правило, найбільша кількість складних життєвих ситуацій і конфліктів, сприяють формуванню негативних процесів людей [1, с.38-46]. Іншою ознакою, що характеризує осіб при вчиненні таких видів злочинів, є рівень освіти. Як свідчить практика з розслідування кримінальних проваджень такої категорії, освітній рівень таких злочинців досить низький, а саме тільки 25,3% з них має вищу освіту від загальної кількості осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 47,9% - мають загальну середню освіту та базову загальну середню освіту. До основних морально-психологічних причин у молодих осіб і мотивації на викрадення та угону автотранспорту, слід віднести: неповага до права, закону, антигромадську спрямованість особистості злочинця, порушення моральних засад суспільства. Усі вищевказані характеристики молодих осіб, які готують або вчиняють таку категорію злочинів, працівники кримінальної поліції під час планування попереджувальних заходів та проведення тактичних прийомів у протидії кримінальних правопорушень, що пов'язані з незаконним заволодінням транспортних засобів, повинні враховувати у своїй практичній діяльності.

У протидії, зокрема оперативно-розшуковій діяльності і при розслідуванні такої категорії злочинів працівники поліції не дотримуються вимог Постанови Пленуму Верховного Суду від 28.03.2008р. №2 (із змінами згідно ПВС України від 04.06.2010р. №8 «Про деякі питання застосування судами України законодавства передачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час

здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства») [2], а також Постанови Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009р. №10 (про судову практику у справах про злочини проти власності) [3], що призводить до неправильної кваліфікації таких видів злочинів, уникнення від обліку, неврахування як доказів, або визнання зібраних доказів неприпустимими, неправильного процесуального оформлення результатів оперативно-розшукових заходів в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що не завжди дає можливість використання їх як доказів у кримінальних провадженнях. Таким чином, на підставі аналізу правозастосовної діяльності і протиправних діянь, що вчиняє молодь, з метою протидії та розслідування злочинів, вчинених такою категорією працівникам кримінальної поліції та інших підрозділів поліції необхідно більш ефективно застосовувати насамперед попереджувальні заходи. Утім підняті питання не є остаточними і потребують окремого дослідження, або наукового вивчення. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Колесников Р. В., Ильяшенко А.Н. Криминологическая характеристика лиц, совершающих кражи и хищения транспортных средств. Вестник Воронежского института МВД России 2010 № 2 С.38-46. 2. Постанова Пленуму Верховного Суду від 28.03.2008р. №2 (із змінами згідно ПВС України від 04.06.2010р. №8. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>. 3. Постанова Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009р. №10. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>

«Одержано: 27.10.2020»

УДК: 343.137.32

Ольга Олександрівна БАКАЄВА,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ IN ABSENTIA В УКРАЇНІ

Статтею 3 Конституції України встановлено основоположний принцип організації й існування державної політики в царині забезпечення прав людини і громадянина: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

В даній статті закріплено норму-засаду, яка характеризує самі підвалини того суспільного й державного ладу, що закріплюється Конституцією. Вона є нормативно-юридичним фундаментом гуманістичного спрямування розвитку суспільного і державного життя в Україні.

Право підозрюваного/обвинуваченого на захист у кримінальному судочинстві є одним із найважливіших правових інститутів, гарантією дотримання інших прав і свобод особи.

Чинний Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) ще в жовтні 2014 року було доповнено главою 24-1, що регламентує процедуру *in absentia*, коли кримінальне провадження здійснюється за відсутності підозрюваного/обвинуваченого. Проте замість реалізації заявленої законодавцем мети підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення, внормованих Кримінальним кодексом України, це призвело до неоднозначного розуміння правоохоронними органами та судами особливостей спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень та формування спірної правозастосовної практики.

Процедура *in absentia* є винятковим та спеціальним заходом що може здійснюватися лише після надання дозволу на це слідчим суддею.

Ще до початку реалізації процедури *in absentia* одна з проблем, з якою стикається слідчий чи прокурор на стадії досудового розслідування - це вручення повідомлення про підозру. Так, у ст. 297-1 КПК України визначено, що спеціальне досудове розслідування здійснюється лише стосовно особи, яка є підозрюваним у кримінальному провадженні. В ситуації, коли потенційний підозрюваний ухиляється від комунікації з правоохоронними органами, переховуючись від правосуддя поза межами державного кордону України або ж перебуваючи на тимчасово окупованій території, спроби вручити підозру чи повідомити про неї в інший спосіб, який передбачений КПК України, є, переважно, безуспішними через відсутність необхідних для цього належних засобів та можливостей.

КПК України не передбачає повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку або в інший спосіб. І тут виникає реальна проблема виконання вимог кримінального процесуального закону, коли органи досудового розслідування використали всі можливі механізми повідомлення особи, а суди можуть не прийняти до уваги як доказ подані повідомлення у спосіб, який не передбачений КПК України. Відповідного висновку дійшов Апеляційний суд м. Києва в ухвалі від 13.06.2017, вказавши на законність прийнятого слідчим суддею рішення стосовно того, що особа не є підозрюваним у кримінальному провадженні, оскільки орган досудового розслідування не виконав вимог, спрямованих на вжиття заходів щодо направлення останньому повідомлення про підозру, матеріали клопотання не містять підтвердження такого направлення, а тому ухвала слідчого судді про

відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування є законною та обґрунтованою [1].

До того ж, саме на особистому повідомленні особи наголошується в пп. «а» п.3 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього.

З повідомленням особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення колізійність застосування процедури *in absentia* не закінчується.

Не менш важливим питанням спеціального досудового розслідування, що потребує чіткого законодавчого визначення є неможливість оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук в тих кримінальних провадженнях, які пов'язані зі збройним конфліктом в межах державного кордону України і вчинені на тимчасово окупованій території.

Проблемою є те, що навіть нормативного визначення понять «міждержавного розшуку» та «міжнародного розшуку» чинне кримінальне процесуальне законодавство України не надає. В Україні процедура міждержавного розшуку регулювалася лише Угодою про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю, укладеної 22 травня 2009 року. Але, Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 4 лютого 2015 року «Про вихід з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю» передбачено вихід із Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю, це означає, що фактично відносини з координації розшуку підозрюваних, в тому числі і з країнами - членами СНД, Україна веде лише в рамках міжнародної системи Інтерпол, тобто міжнародного розшуку. Проте, відповідно до статті 3 Статуту Інтерполу, організації заборонено оголошувати осіб в міжнародний розшук через діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру.

В той же час, оголошення підозрюваного, обвинуваченого в міждержавний та/або міжнародний розшук каналами та можливостями Інтерполу є обов'язковою підставою для процедури *in absentia* [2].

Сама процедура оголошення підозрюваного/обвинуваченого в міжнародний розшук, з подальшим занесення інформації щодо нього у базу даних Інтерполу складає комплекс відповідних заходів, які має здійснити слідчий або прокурор, зокрема О. Ю. Татаров їх систематизував так:

- оголошення особи в державний розшук і заведення відповідної оперативно-розшукової справи;

- звернення з клопотанням до слідчого судді про дозвіл на затримання та доставку особи, одержання відповідної ухвали;

- прийняття постанови про оголошення особи в міжнародний розшук і направлення цієї постанови з ухвалою про затримання та доставку до Національного центрального бюро Інтерполу в Україні з відповідним

клопотанням для передачі в подальшому до Комісії з контролю за файлами Інтерполу задля встановлення місцезнаходження особи;

- направлення клопотання та отримання ухвали слідчого судді про обрання стосовно особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

- звернення до НЦБ Інтерполу в Україні з відповідним циркуляром для внесення особи в базу даних Міжнародної організації кримінальної поліції, але вже із запитом, який передбачає затримання та екстрадицію особи. До того ж Генеральна прокуратура повинна дати гарантії, що в разі затримання особи за кордоном уповноважені органи України ініціюють процедуру екстрадиції [3].

Судова практика взагалі не має однаковості у вирішенні такої законодавчої неврегульованості: одні судді вважають оголошенням в міжнародний розшук безпосередньо оголошення у міжнародний розшук Інтерполом, інші - оголошенням вважають винесену постанову слідчого чи прокурора про міжнародний розшук особи.

Також можна визначити як порушення права особи на оскарження процесуальних рішень органів держави, зазначену п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України можливість оскарження в апеляційному порядку лише ухвали слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування, а ухвала про здійснення спеціального досудового розслідування оскарженню не підлягає, і заперечення проти неї може бути подано під час підготовчого провадження в суді. Як пропонує В. Дрозд - оскарженню повинна підлягати не лише ухвала слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування (яку може оскаржити слідчий, прокурор), а й ухвала про здійснення спеціального досудового розслідування (яку може оскаржити захисник)[4].

Поділяємо думку В. Дрозд щодо встановленої законодавцем процесуальної нерівності сторони захисту та обвинувачення щодо можливості оскарження рішення суду. Так, у захисника, який фактично представляє відсутнього підозрюваного/обвинуваченого, можуть виникнути певні заперечення щодо ухвали слідчого, і йому необхідно буде відстояти правову позицію.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, можемо дійти висновку, що інститут спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень потребує подальшого глибокого дослідження, напрацювання ґрунтовних пропозицій щодо ефективнішого забезпечення публічних інтересів держави у частині невідворотності покарання, а також недопущення порушення захисту конституційних прав і свобод осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування й судове провадження. Вбачаємо можливість урегулювання наявних правозастосовчих розбіжностей шляхом внесення змін та доповнень (уточнень) до КПК України.

Список використаної літератури: 1. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 13.06.2017 у справі № 11-сс/796/2543/2017.:вебсайт.URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67257170> (дата звернення: (25.10.2020). 2. Ухвала Київського апеляційного суду від

15.07.2019 у справі №757/23087/19к.:вебсайт.URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83172314>; (дата звернення: (25.10.2020). 3. Татаров О. Національні особливості оголошення особи в міжнародний розшук. Закон і бізнес. В.,–16 (1470) 25.04—01.05.2020. URL. https://zib.com.ua/ua/142393nacionalni_osoblivosti_ogoloshennya_osobi_v_mizhnarodniy_roz.html (дата звернення: (25.10.2020). 4. Дрозд В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження / Валентина Дрозд // Підприємництво, господарство і право. – 2020. – № 7. – С. 333-337. Вебсайт.URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9384> (дата звернення: (25.10.2020).

«Одержано 26.10.2020»

УДК 343.985

Тетяна Федорівна БЕЗСОННА,

старший викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Олена Володимирівна НЕКРАСОВА,

викладач вищої категорії ЦК «Педіатричних дисциплін»

Харківського обласного медичного коледжу

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЛІКАРЯ-ГІНЕКОЛОГА В ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Скоєння злочинів проти життя та здоров'я людини вважаються тяжкими злочинами і потребують повного та всебічного розслідування.

Кримінальний кодекс України у розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» надає перелік таких злочинів і встановлює відповідальність за їх скоєння. Законом також встановлені злочини, які вчиняються у сфері медичної діяльності: неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.131 КК України); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби (ст.132 КК України); незаконне проведення абортів (ст.134 КК України); незаконна лікувальна діяльність (ст.138 КК України); ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст.139 КК України); неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст.140 КК України); порушення прав пацієнта (ст.141 КК України); незаконне проведення дослідів над людиною (ст.142 КК України); порушення встановленого законом

порядку трансплантації органів або тканин людини (ст.143 КК України); насильницьке донорство (ст.144 КК України); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст.145 КК України). Такі злочини становлять особливий суспільно-небезпечний характер і вказують на професійні злочини у медичній сфері, які призводять до летальних наслідків або до тривалих розладів здоров'я.

Переслідуючи мету повного та всебічного розслідування злочинів проти життя та здоров'я людини, необхідно враховувати всі обставини конкретної справи і найчастіше, досягнення поставленої мети неможливо без залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, уміннями та навичками їх професійного застосування. Як свідчить практика, лікарів залучають епізодично, а найчастіше в якості спеціаліста або експерта вони залучаються до допиту та огляду.

Залучення експертів та спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій передбачені ст.ст.69 та 71 УПК України. Суб'єктами спеціальних медичних знань можуть бути судово-медичні експерти, які мають вищу медичну освіту і пройшли спеціальну підготовку по напрямкам судової експертизи та лікарі інших медичних спеціальностей.

Насамперед, залучення обізнаних осіб в галузі медицини до проведення процесуальних дій відбувається в різних процесуальних та непроцесуальних формах. Тож, вони можуть надавати консультації, бути учасниками процесуальних дій, проводити експертні дослідження.

Ще на стадії підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, слідчий повинен врахувати медичну спеціалізацію лікаря. Наприклад, при розслідуванні злочину щодо незаконного проведення абортів передбаченого ст.134 КК України, слідчий повинен залучити в якості спеціаліста лікаря-гінеколога, адже слідчий не володіє достатніми медичними знаннями, а саме знаннями в галузі гінекології, які необхідні йому для повного і всебічного розслідування даного виду правопорушення. Тому основною метою залучення обізнаної особи, є можливість уникнути багатьох непорозумінь і з'ясування причин можливих суперечок, які можуть виникати під час підготовки та проведення допиту підозрюваного або потерпілого; під час проведення одночасного допиту двох чи більше осіб, особливо якщо хоча б одна з них володіє спеціальними знаннями в галузі медицини та гінекології зокрема, наприклад одночасний допит лікаря-гінеколога який безпосередньо проводив незаконний аборт та акушер, який був присутній при цьому. Лікар-гінеколог може надавати слідчому суттєву допомогу у формулюванні запитань, виявляти неправдиві показання, встановлювати причини суперечностей, що виникають. Під час залучення слідчим лікаря-гінеколога в якості спеціаліста до проведення допиту, цей факт відображається в протоколі допиту. Спеціаліст, в свою чергу, має право робити заяви, ставити запитання учасникам слідчої (розшукової) дії, що підлягає внесенню до протоколу. За бажанням, лікар може надавати роз'яснення в письмовій формі, в такому випадку слідчий

зобов'язаний долучити їх до протоколу допиту як додаток (ст.105 КПК України).

Тож ми приходимо до висновку, що успіх якісного, повного і всебічного розслідування правопорушень проти життя та здоров'я особи неможливо без залучення спеціаліста в галузі медицини, адже його знання, вміння та навички допомагають слідчому під час підготовки та проведенні слідчих (розшукових) дій, допомагають слідчому у виборі тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій.

Список використаної літератури: 1. Конституція України : закон України від 28.06.1996. №254к/96-ВР//База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-96-80> 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> 3. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

«Одержано: 30.10.2020»

УДК 343.985.7

Тетяна Віталіївна БІЛИК,

ад'юнкт відділу організації освітньої-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ

Обстановка вчинення злочину є одним із елементів, що входить до структури криміналістичної характеристики навмисних вбивств заручника або викраденої людини. Обстановка розглядається в багатьох галузях кримінально-правових наук, але для криміналістичної характеристики обстановка злочину несе особливу цінність. В період, коли тільки криміналістика зароджувалась як наука - зміст обстановки злочину вивчався лише у вузькому значенні і виділялась лише місцем події. У сучасній науці цей елемент в криміналістичній характеристиці вбивств вивчається в більш широкому розумінні та охоплюється сукупністю матеріальної обстановки місця події й обставин і умов зовнішнього середовища скоєння злочину, до якого відносять ділянки території, та сукупність різних предметів, крім того, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними.[1, 184] З цією думкою науковців ми погоджуємось, таке визначення обстановки, на нашу думку, є найбільш об'ємним і правильним. На сьогодні серед науковців немає єдиної думки щодо визначення поняття обстановки вчинення злочинів, її структури. На думку Гавло В.Н., обстановка вбивства поділяється на: обстановку, що склалася до вчинення вбивства (приготування); обстановку

вбивства (реалізація умислу); обстановку, що склалася після вчинення вбивства (реалізація, щодо приховування злочину).[2, 176-179] В цьому розумінні, ми погоджуємось з науковцем, та вважаємо, що це є дійсно необхідним. Вивчення усіх обставин, які склалися до вчинення злочину, в час скоєння злочину та після, є необхідними і допомагають найбільш швидкому розслідуванню обставин відомостей про злочин. На думку Коновалової В.О., обстановка становить собою свого роду поле діяльності (дій) злочинця, яке той обирає заздалегідь або потрапляє в нього випадково. [3, 30] Взагалі, ми погоджуємось лише частково з думкою автора та вважаємо, що це вузьке визначення цього поняття. Разом із тим, Польщиков В.В. стверджує, що місце події є джерелом слідів, що вказують на механізм злочинної дії, відносини злочинця й потерпілого, відомості про знаряддя вбивства, особові характеристики злочинця, а в окремих випадках і про способи маскування. Крім того, правильне прочитання даних з місця пригоди дозволяють встановити механізм його вчинення і визначити шляхи його розслідування. [4.] Важко не погодитись з думкою науковців, тому що, у випадках коли злочин тривалий час залишається нерозкритим, слідчий для побудови нових версій неодноразово повертається до первинного огляду події, як до основного джерела інформації. Сукупна інформація про вбивство з'являється першочергово при огляді місця події. Тому, важливо з першої хвилини при проведенні огляду зосередитись на дрібних деталях та вміти аналізувати, виходячи з особливості обстановки вбивства. Необхідно зазначити, що, вивчаючи обстановку саме навмисного вбивства заручника або викраденої людини, слід приділити увагу: 1) обстановці, яка спонукала до захоплення заручника або викрадення людини; 2) обстановці безпосереднього заподіяння смерті заручнику або викраденій людини; 3) обстановці, яка склалася після вчинення вбивства заручника або викраденої людини.

Основними складовими обстановки є місце і час скоєння злочину. Розглянемо кожний елемент окремо. Слід пам'ятати про те, що не завжди місце знаходження трупа та огляду слідів злочину, а також місце знаходження предмету вбивства є місцем злочину. При вбивстві заручника або викраденої людини може бути декілька місць злочину, а саме: місце підготовки, місце захоплення заручника або викрадення людини, подальше місце скоєння вбивства, ділянка місцевості, де був знайдений труп заручника або викраденої людини, місце, де відбувалось приховування злочину. Таким чином, місцем може бути жила приміщення, адміністративне приміщення, відкрита ділянка місцевості, транспорт тощо. Так, за окремими дослідженнями встановлено, що 35,5% умисних вбивств заручника або викраденої людини скоюються у жилих приміщеннях (будинках, квартирах), 25,3% - в адміністративних будівлях (банки, державні установи, приміщення офісів), 17,6% - на відкритій місцевості (парках, скверах), 14,2% - місцях громадського користування (вулицях, зупинках громадського транспорту), крім того 5,4% припадає на розважальні заклади (ресторани, нічні клуби, бари тощо) та 2% в транспорті (громадському, власному автомобілі тощо).

Для відображення повної картини обстановки злочину необхідно визначити те, що час вчинення злочину відіграє важливу роль та впливає на подальше визначення та висування версій по встановленню злочинця, що вчинив злочин. Необхідно з'ясувати не тільки час вбивства, а й час підготовки до злочину, час захоплення заручника чи свідка, час вбивства та час приховування злочину. Крім того, тривалість учинення вбивства та його місце обов'язково аналізуються слідчим, оскільки це обґрунтовує версію щодо характеру злочину. [5 с. 33]. Відповідно, встановлення часу скоєння злочину в подальшому допомагає встановленню особи потерпілого, свідків, особи злочинця та інших осіб, які причетні до злочину. Визначення часу допомагає припустити ймовірний мотив скоєння злочину. Це обумовлено тим, що даний вид злочину є довготривалим з моменту початку та закінчення злочину. Вивчивши матеріали кримінальних проваджень про вбивства заручника або викраденої людини, можемо відмітити, що вони скоюються в нічний час у 60 %, в вечірній - 20%, в денний - 15%, в ранковий - 5%. Сезонність даної категорії злочинів припадає в 70% на літній період року, 30% - на зимовий. Важливими факторами для вчинення вбивства заручника або викраденої людини є відсутність свідків та очевидців злочину.

Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити те, що обстановка є важливим і обов'язковим елементом у системі криміналістичної характеристики навмисних вбивств заручника або викраденої людини. Маємо підкреслити, що, розглядаючи цей елемент, необхідно враховувати: 1) обстановку, що склалася до захоплення заручника або викрадення людини; 2) обстановку скоєння вбивства заручника або викраденої людини; 3) обстановку, що склалася після того, як злочин було скоєно (приховування злочину тощо). Основними складовими обстановки є місце і час скоєння злочину. В результаті проведеного науково-практичного дослідження були отримані дані про те, що дана категорія злочину вчиняється частіше у жилих приміщеннях, в нічний час доби, в літний період року. Тому важливо пам'ятати, що огляд місяця події є однією з основ джерел інформації, саме з використання первинної інформації про вбивство починається розслідування. Таким чином, досконале вивчення місця, часу, обстановки скоєння злочину є необхідним для побудови версій про вбивство заручника або викраденої людини та встановлення особи, що скоїла злочин.

Список використаної літератури: 1. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів, М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. Дім /Ін Юре/, 2007. – 728 с. 2. Гавло В. Н. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В. Н. Гавло. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1985. – 333 с. 3. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2013. – 311 с. 4. Польщиков В.В., Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015 Право, Випуск 34. Том 3, особливості місця, часу, обстановки й слідів вбивств, учинених в умовах неочевидності. 5. Белкин Р.С.

УДК 343.1

Олексій Олексійович БОНДАРЕНКО,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

КРИТИКА АДВОКАТОМ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЧИ НЕПОВАГА ДО СУДУ?

Як відомо, однією із засад кримінального провадження є забезпечення права на захист (стаття 63 Конституції України; пункт 13 частини першої статті 7, стаття 20 Кримінального процесуального кодексу України).

Охарактеризуємо зміст вищевказаної засади. Так, в Україні право на захист є конституційною засадою, яка повинна суворо виконуватися на всіх стадіях кримінального процесу як важлива гарантія встановлення істини і винесення законного, обґрунтованого і справедливого вироку. Стаття 63 Конституції України передбачає, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

Забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист полягає в тому, що закон: 1) наділяє їх як суб'єктів кримінального провадження такою сукупністю процесуальних прав, використання якої дозволяє їм особисто захищатися від підозри чи обвинувачення у вчиненні злочину, обстоювати свої законні інтереси (це можна назвати особистим захистом); 2) надає згаданим особам право скористатися допомогою захисника, а в окремих випадках визнає участь захисника в справі обов'язковою (це можна назвати професійним захистом); 3) покладає на слідчого, прокурора, слідчого суддю і суд обов'язок роз'яснити підозрюваному і обвинуваченому їх процесуальні права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ними або призначеного захисника.

Право особи на захист належить до тих прав людини, які особливо ретельно охороняються відповідними міжнародними організаціями, зокрема Радою Європи, адже Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод містить норму про те, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто

чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя (пункт «с» частини третьої статті 6 Конвенції).

Право на захист перебуває під охороною кримінального закону. Порухення права на захист (недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, дізнавачем, прокурором або суддею) тягне кримінальну відповідальність, передбачену статтею 374 Кримінального кодексу України.

Як було зазначено вище, одним із способів реалізації права на захист підозрюваним та обвинуваченим є отримання вказаними учасниками кримінального провадження допомоги захисника. Згідно з частиною 1 статті 45 Кримінального процесуального кодексу України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Окремої уваги заслуговує питання щодо критики адвокатом учасників судового процесу, яка може здійснюватися з метою реалізації права на захист або може бути проявом неповаги до суду.

За прояв неповаги до суду передбачена адміністративна відповідальність. Так, відповідно до частини першої статті 185⁻³ Кодексу України про адміністративні правопорушення неповага до суду може виражатися у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, в порушенні порядку під час судового засідання, у вчиненні будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

Адвокат під час здійснення своєї діяльності має керуватися Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими нормативно-правовими актами. Важливе значення у регламентації його діяльності мають Правила адвокатської етики, що затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року (зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 2019 року від 15 лютого 2019 року).

Згідно із статтею 45 вищевказаних Правил у відносинах з іншими учасниками судового провадження адвокат повинен: бути стриманим і коректним; реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формах, передбачених законом, зокрема у формі заяв, клопотань, скарг тощо; бути тактовним при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб.

Відповідно до частини другої статті 330 Кримінального процесуального кодексу України у разі невиконання розпорядження головуючого прокурором чи захисником головуючий робить їм попередження про відповідальність за

неповагу до суду. При повторному порушенні порядку у залі судового засідання їх може бути притягнуто до відповідальності, встановленої законом.

Отже, слід зробити висновок, згідно з яким, якщо критичні висловлювання адвоката-захисника щодо інших учасників судового процесу, зокрема, представників сторони обвинувачення (прокурора, потерпілого), зроблені у встановленому порядку, стосуються відстоювання позицій сторони захисту у процесі доказування, то вказані висловлювання необхідно розглядати як спосіб реалізації права на захист. У випадку ж критичних висловлювань адвоката-захисника щодо інших учасників судового процесу, котрі супроводжуються діями, передбаченими частиною першою статті 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: непідкорення розпорядженню головуючого, порушення порядку під час судового засідання, вчинення дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, то в даному разі суд не буде брати до уваги такі висловлювання, повинен зробити попередження про відповідальність за неповагу до суду, а при повторному порушенні порядку у залі судового засідання адвоката може бути притягнуто до відповідальності, встановленої статтею 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343

Олексій Сергійович БОНДАРЕНКО,

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик,

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НОВАЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІСЛЯ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Успішність розкриття будь-якого злочину чи кримінального проступку повністю залежить від професійного та правильного процесуального оформлення його початкового етапу, а також полягає у виконанні всіх необхідних дій, які повинні виконуватись на початку досудового розслідування. Саме в цей період вирішуються відповідні питання щодо здійснення досудового розслідування, певних процесуальних дій та аналізується недостатність для цього конкретних відомостей або інформації, яка надійшла до правоохоронних органів від громадян.

Питання щодо правильності та законності на початковому етапі досудового розслідування має велике значення для швидкого та неупередженого розслідування злочинів та кримінальних проступків.

Беручи до уваги нещодавні зміни в нашому кримінальному процесуальному законодавстві слід обов'язково зазначити, що віднедавна не тільки слідчий і прокурор вносять відомості щодо злочинів (кримінальних правопорушень та проступків) в Єдиний реєстр досудових розслідувань, а й наділений даними повноваженнями зовсім новий суб'єкт кримінального процесу – дізнавач. Завдяки цим змінам з'явилося багато нюансів щодо проведення певних процесуальних дій та в обранні суб'єктів, які будуть здійснювати керування ними.

Наше законодавство визначає відповідні підстави та процесуальний порядок прийняття рішення про початок досудового розслідування. Відповідні відомості зазначені в Кримінальному процесуальному кодексі України, а саме в статті 214. [1]

Зміст цієї статті розкриває нам чіткий порядок внесення відомостей в якості заяв чи повідомлень про кримінальні правопорушення, отриманих від громадян чи після фактичного, самотійного виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення чи містять в собі відомості, що можуть мати інформацію, яка становить безпосередній інтерес для правоохоронних органів. Також маємо зазначити, що відповідна інформація, про вчинене кримінальне правопорушення, заноситься слідчим, дізнавачем чи прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань з обмеженим процесуальним строком - невідкладно, але не пізніше 24 годин. Також почати безпосереднє розслідування та через 24 години з моменту внесення відповідних відомостей надати заявнику такої інформації витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Дізнавачі, як суб'єкти кримінального провадження, також мають право вносити відомості про неправомірні дії відповідних осіб, а для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР можуть здійснювати: відбір пояснення; проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста і зняття показання відповідними технічними приладами та технічними засобами, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду чи огляду речей.[2]

Вище зазначені дії в подальшому будуть виступати джерелами доказів у розслідуванні кримінальних проступків і відіграватимуть роль у доказуванні вини відповідної особи, яка вчинила ці неправомірні дії.

Отже, враховуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що зміни, які відбулися в літку цього року, добавили до учасників кримінального процесу ще одного суб'єкта – дізнавача. На нашу думку, завдяки цьому

ефективність розслідування будь-яких кримінальних правопорушень повинна збільшитися в багато разів, тому що відповідне розслідування нетяжких злочинів покладають на підрозділ дізнання і тим самим звільняють слідчих від них та надають більше часу на знаходження істини в більш тяжких кримінальних правопорушеннях.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413#Text>. 2. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та іншу події: Закон України від 08.02.2019 № z0223-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 661.185

Сергій Олександрович БУЗИНА,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Ринок косметики та засобів гігієни – один з найпрогресивніших. Незважаючи на економічну кризу він продовжує розвиватися. Зараз його частка від загального прибутку всіх виробничих галузей України налічує менше 1 %. Проте, цей напрям має великі перспективи. Про це свідчать швидкі темпи розвитку світового ринку косметики та засобів гігієни.

Одним із основних засобів по догляду за волоссям є шампунь і від правильності його вибору залежить не тільки краса, а й здоров'я волосся і людини в цілому.

За останні 10-15 років шампуні зазнали істотну еволюцію і в якісному, і у функціональному плані. Більша увага до дерматологічної м'якості, естетичного оформлення і косметичних аспектів спричинила певні зміни в складі поверхнево-активній основі, розширило набір кондиціонерів і біологічно активних компонентів.

Проте наразі на ринку зустрічається косметична продукція, яка, окрім того, що має на маркуванні недостовірну, неповну, неточну інформацію щодо складу та властивостей товару, не відповідає вимогам нормативної документації, що діє на території України. Такі товари відносять до фальсифікованих.

Проблеми встановлення справжності, ідентифікація, визначення рівня якості косметичних товарів є одними із основних завдань, що постають перед експертами-товарознавцями [1-4].

Одним із засобів запобігання недопущення неякісної продукції на ринок України є проведення експертизи. Експертиза косметичних товарів може проводитися з метою: визначення відповідності якості товарів діючим нормативним документам; оцінки конкурентоспроможності товарів; виявлення причини дефекту косметичних товарів через порушення правил пакування, неправильне зберігання, транспортування; встановлення фальсифікованої продукції.

Проведення досліджень потрібно розпочинати із аналізу товарної інформації. Залежно від призначення товарну інформацію поділяють на три види: основну; комерційну; споживчу.

Як було встановлено, вимоги до маркування шампунів в Україні регламентують ДСТУ 4315:2004 [5] та ГОСТ 28303-89 [6].

Аналіз реквізитів маркування шампуню Schauma Schwarzkopf&Henkel anti-dandruff intensive (Німеччина) показав, що на пакуванні нанесений повний обсяг інформації, що відповідає п. 2.1 ГОСТ 28303-89 [6].

На сайті meganavigator.com [7] був перевірений штриховий код, зазначений на пакуванні шампуню проти лупи Schauma Schwarzkopf&Henkel anti-dandruff intensive – 3838824208985. Дані чітко вказують на те, що країною-виробником шампуню проти лупи Schauma Schwarzkopf&Henkel anti-dandruff intensive є Словенія. Проте на упакуванні даного косметичного компактного засобу зазначено, що виробник Schwarzkopf&Henkel Production GmbH&Co KG Henkelstrasse 67, 40589 Dusseldorf, Germania (Німеччина), що не збігається з кодом країни-виробника (383), вказаного на штрих-коді.

Вимоги до маркування шампунів в Україні регламентують ДСТУ 4315:2004 [9] та ГОСТ 28303-89 [6], в яких зазначається, що склад косметичного виробу наводиться у порядку зменшення масової частки інгредієнтів у рецептурі виробу. Аналіз реквізитів маркування шампуню показав, що інгредієнти з найвищим індексом безпеки за класифікацією [7] мають невелику масову частку в складі, тобто ризик виникнення алергічних реакцій, хімічних опіків, зменшення або пригнічення основного запаху продукту тощо не високий. Згідно з The International Nomenclature of Cosmetic Ingredients, серед перелічених інгредієнтів немає жодного, що позиціонується за функціональним призначенням як засіб проти лупи. Серед решти інгредієнтів відсутні ті, що мають дуже високий індекс безпеки.

Проведеними дослідженнями встановлено, що органолептичні показники якості шампуню проти лупи Schauma Schwarzkopf&Henkel anti-dandruff intensive відповідають нормативним значенням п. 5.3 ДСТУ 4315:2004 [5].

Проведення товарознавчих досліджень під час експертизи якості косметичних мийних засобів дозволяє запобігати надходженню на внутрішній ринок України продукції, що має неналежний рівень якості або фальсифікованої, тим самим запобігти нанесенню шкоди здоров'ю українських споживачів.

Під час проведення досліджень встановлено, що реквізити маркування шампуню проти лупи Schauma Schwarzkopf&Henkel anti-dandruff intensive

подані у повному обсязі та відповідають вимогам ГОСТ 28303-89 [6] та ДСТУ 4315:2004 [5].

Список використаної літератури: 1. Как выбрать полезный шампунь и на что обращать внимание? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <http://modern-pharmacy.com.ua/kak-vy-brat-polezny-j-shampun-i-na-chto-obrashhat-vnimanie> (дата звернення 13.06.2019 р.). – Назва з екрана. 2. Шампуни для мытья волос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <http://www.matrixplus.ru/formula04.htm> (дата звернення 13.06.2019 р.). – Назва з екрана. 3. Косметика и гигиена: Чего хочет рынок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : https://trademaster.ua/ryinki_nonfood/312460 (дата звернення 13.06.2019 р.). – Назва з екрана. 4. Петрова І. А. Дослідження маркування при проведенні судово-товарознавчих експертиз // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 2011. – № 3. – С. 296-308. 5. Засоби косметичні для очищення шкіри та волосся. Загальні технічні умови: ДСТУ 4315:2004. – [Чинний від 2005-07-01] – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 15 с. – (Національний стандарт України). 6. Изделия парфюмерно-косметические. Упаковка, маркировка, транспортирование и хранение: ГОСТ 28303-89. – М: ИПК Издательство стандартов, 1990. – 6 с. 7. Сайт Meganavigator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : meganavigator.com (дата звернення 13.06.2019 р.). – Назва з екрана. 8. Analyze Cosmetics [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL : <http://cosdna.com/> (дата звернення 13.06.2019 р.). – Назва з екрану.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98 (477)

Богдан Анатолійович БУРБЕЛО,

начальник відділу криміналістичного забезпечення слідчого управління
ГУНП в Харківській області

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ОСОБИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Одним із напрямків удосконалення діяльності органів досудового розслідування є вивчення особи підозрюваного. Зокрема, наукова розробка питань криміналістичного вивчення, техніки, тактики і методики збирання і використання інформації про його особистість.

Аналіз слідчої практики свідчить, що в процесі розслідування кримінальних правопорушень, з метою повного та об'єктивного встановлення істини, слідчим доцільно частіше використовувати допомогу спеціалістів в галузі психології. Це дозволить своєчасно виявляти і правильно інтерпретувати на користь розслідування відомості про особу підозрюваного.

Діяльність фахівця може мати епізодичний або систематичний характер. У першому випадку фахівець надає допомогу в одній слідчій (розшуковій) дії. Це може виражатися в підготовці до слідчої дії, коли фахівець обговорює зі

слідчим вивчення яких психологічних особливостей підозрюваного має значення з урахуванням змісту кримінального провадження, якими способами вони можуть бути виявлені. В процесі слідчої дії спеціаліст може спостерігати за підозрюваним, а за результатами її проведення висловити думку про виявлені факти в результаті спостереження. В деяких випадках при розслідуванні кримінального провадження виникає необхідність у систематичному залученні спеціаліста-психолога для більш детального вивчення психології підозрюваного, вирішення комплексу психологічних питань.

Особливо важливу роль у вивченні особи підозрюваного відіграють судові експертизи. Призначення судових експертиз є незамінним засобом отримання даних про особу підозрюваного, коли необхідні спеціальні знання в певній області.

Однією із таких експертиз є судово-психологічна експертиза підозрюваного. Вона призначається у випадках, коли є підстави вважати, що він має психологічні особливості, які вплинули на його поведінку під час скоєння злочину або під час розслідування. Особливо це актуально по відношенню до неповнолітніх підозрюваних. Безпосередніми підставами призначення такої експертизи можуть бути:

- невідповідність встановлених мотивів злочину тому, що було фактично скоєно;
- наявність особливостей підозрюваного, що вказують на крайню неврівноваженість, емоційність, агресивність;
- відставання рівня психологічного розвитку від вікової норми;
- перенесені або наявні психічні захворювання та інші.

Звісно людина та її внутрішній світ із моральними цінностями та психологічними якостями є досить складним об'єктом для дослідження, тому потребує комплексного підходу. Так при дослідженні так званих пограничних станів (олігофренія, психопатія) здійснюється комплексна судова психолого-психіатрична експертиза. Вказана експертиза є найбільш ефективною процесуальною формою реалізації загальнонаукового підходу до експертного дослідження властивостей і функціональних особливостей психічної діяльності підозрюваного. Вона заснована на інтегративному використанні наукових і методичних можливостей судово-психологічної і судово-психіатричної експертизи. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза дозволяє виявити індивідуально-психологічні особливості особистості підозрюваного, оцінити вплив психічного стану на кримінальну поведінку. При визначенні суб'єктивної сторони складу злочину (вини, мети, мотиву), вчиненого в стані алкогольного сп'яніння, виникає ряд труднощів, якщо не враховувати цей стан, як стан патологічний. Індивідуальна своєрідність даного стану також потребує експертного психолого-психіатричного дослідження.

Таким чином, отримані в результаті розслідування дані, які стосуються особистості підозрюваного, можуть служити засобом його пізнання і використовуватися в процесі проведення профілактичної роботи.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.14

Владислав Васильович БУРЛАКА,

начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України, підполковник поліції

Людмила Володимирівна ГАВРИЛЮК,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Згідно зі статтею 87 КПК України недопустимими визнаються докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. В окрему категорію доказів, які визнаються недопустимими законодавець відніс докази та відомості, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого а також докази, отримані у справах про визнання необґрунтованими активи та їх стягнення в дохід держави (ст.ст. 88, 88¹ КПК України). Проте законодавець не врахував і не визначив серед підстав визнання доказів недопустимими отримання доказів слідчим, який згідно з нормами КПК України не набув повноважень слідчого. У зв'язку з чим вважаємо за доцільне доповнити частину третю статті 87 КПК України пунктом 5 такого змісту: «5) слідчим, який не уповноважений у визначеному КПК України порядку здійснювати досудове розслідування по кримінальному провадженню».

Доцільно звернути увагу на рішення ВС/ККС від 01 лютого 2018 р., № 51-230 км 18, відповідно до якого для огляду місця вчинення злочину ухвала слідчого судді не потрібна. Під час розгляду касаційної скарги на вирок місцевого суду, згідно з яким його було засуджено за ч. 2 ст. 121(Умисне тяжке тілесне ушкодження) КК України, та ухвалу апеляційного суду, якою рішення попередньої інстанції залишено без змін. Заявник послався, зокрема, на те, що слідчий суддя не надав дозволу на проведення обшуку, огляду місця події. З цих підстав особа вважала проведену слідчу дію незаконною, а зібрані докази – недопустимими.

У постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, яка розглянула касаційну скаргу, зазначається: доводи чоловіка про недопустимість протоколу огляду місця події як доказу не ґрунтуються на вимогах закону. У рішенні зазначено, що: «Доводи засудженого про те, що протокол огляду місця події є неналежним та недопустимим доказом, оскільки не було дозволу суду на огляд

житла, є неспроможними. Ця слідча дія проведена у відповідності до вимог закону, оскільки проводився огляд місця події, тобто огляд місця вчинення злочину, а не огляд житла, як на це вказує особа», – йдеться в постанові Верховного Суду (повідомляє court.gov.ua).

У зв'язку з цим, вважаємо доречно звузити правове коло застосування та навпаки розширити підстави визнання доказів допустимими доповнивши частину другу статті 88 такого змісту: «5) слідчим, який вповноважений не за підслідністю у визначеному КПК України порядку здійснювати досудове розслідування за постановою прокурора по кримінальному провадженню».

На нашу думку, потребує висвітлення питання відсутності беззаперечної обов'язковості здійснення повної фіксації технічними засобами розгляду клопотань щодо обшуку слідчим суддею відповідно до практики ЄСПЛ.

Так, Законом України від 16 листопада 2017 року № 2213-VIII унесено зміни до КПК України, зокрема до частини третьої статті 87 (Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини) КПК України доповнивши пунктами 3 і 4, а частину четверту статті 107 (Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження) КПК України викладено в новій редакції, зокрема: «4. Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження є обов'язковим. У разі неприбуття в судові засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень цього Кодексу судові провадження здійснюється судом за відсутності осіб, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді не здійснюється».

Слід зазначити, що такий підхід значно затягує строки досудового розслідування, що впливає на оперативність здійснення слідчих дій, а особливо на конфіденційність, оскільки до здійснення відео фіксації в суді вживаються додаткові заходи щодо технічного забезпечення про що стає відомо всім хто перебуває в приміщенні суду.

Відповідно пропонується пункт 4 частини третьої статті 87 (Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини) КПК України виключити.

У частині четвертій статті 107 (Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження) КПК України визначити, що здійснення фіксування за допомогою технічних засобів є обов'язковим за поданням клопотання однією із сторін.

На сьогодні законодавець визначив підвид невизнання доказів, зокрема можливістю оскарження рішення слідчого, прокурора про повідомлення особи про підозру. Оскільки відповідно до статті 277 КПК України визначено, що зміст письмового повідомлення про підозру має містити у тому числі такі відомості: правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону

України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру. При цьому пункт 3 частини другої статті 276КПК України передбачає, що повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 КПК України, у випадку наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Тобто в разі скасування слідчим суддею підозри особи, фактично зібрана вся доказова база може підпасти під критерій «очевидно недопустимі докази, через відсутність чіткого визначення у КПК України критерій, а в судах виникатимуть труднощі з вирішенням цього питання в разі посилення на використанні докази під час нової підозри.

На нашу думку, запровадження цього порядку не узгоджується із завданнями кримінального провадження, оскільки фактично процес доведення винуватості особи в учиненні злочину зі стадії судового розгляду переноситься на стадію досудового розслідування, чим грубо порушуються загальні засади кримінального судочинства у частині змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Слід звернути увагу, що подібна норма існувала в КПК України (в редакції 1960 року) та викликала слушні нарікання з боку як юристів, так і представників громадськості через можливість штучного маніпулювання результатами розслідування. Як наслідок, в чинному КПК України зазначена норма відсутня. *У зв'язку з цим вважаємо, що пункт 10 частини першої статті 303 КПК України доречно виключити.*

«Одержано: 04.11.2020»

УДК 343.13

Ярослав Анатолійович БУРЛАКА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМИ ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Слідчий нарівні з дізнавачем та прокурором наділений повноваженням починати досудове розслідування шляхом внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. В той же час, у відповідності до відомчих наказів, слідчі слідчих підрозділів Національної поліції України зобов'язані здійснювати розгляд заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення. Так, у п. 2 ч. 2 розділу I наказу МВС України від 08.02.2019 р. № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» передбачено, що самостійне виявлення слідчим або іншою

посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення є джерелом інформації про кримінальне правопорушення [1]. Разом із тим наказом МВС України від 27.04.2020 р. № 357 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» передбачена участь слідчого у реагуванні на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України [2]. Проте, у ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» закріплено, що поліцейський, яким також є слідчий органу досудового розслідування Національної поліції, на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій, зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції. Як бачимо, слідчий на початковому етапі досудового розслідування фактично задіяний у таких процедурах, як виявлення, розгляд та внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Водночас, у випадку, коли слідчий стає по суті свідком можливого вчинення кримінального правопорушення, його роль зводиться лише до реагування на подію у формі «повідомлення найближчого підрозділу поліції», а в інших випадках, у відповідності до ст. 214 КПК, – внести відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР з можливістю здійснити перевірку інформації шляхом проведення огляду місця події. Серед зазначених процедур певну складність представляють непоодинокі випадки невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Яскравим підтвердженням цього є чисельні факти звернень громадян до судів загальної юрисдикції зі скаргами щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Таке право заявника, потерпілого закріплено у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України.

За результатами моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень за 12 місяців 2019 року кількість таких звернень склала 48 504, за аналогічний період 2018 року – 42 637, а у 2017 році – 39 313. Спостерігається чітка тенденція зростання таких звернень, кожне з яких, з одного боку, свідчить про можливе ігнорування заявника, а з іншого – про двозначність розуміння слідчими правової норми, викладеної у ст. 214 КПК України. З цього приводу ще у 2005 році Конституційний Суд України наголосив, що з конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування та не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [3].

Щоправда, КПК України передбачає певну гарантію для боротьби з такого роду зловживаннями – це можливість звернутися зі скаргою до слідчого судді в порядку ст. ст. 303–307 КПК України. Проте отримати відомості щодо факту невнесення даних до ЄРДР є проблемою для заявника, потерпілого або їх представників. Виходячи із того, що ч. 1 ст. 304 КПК України передбачено десятиденний строк на оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого чи прокурора (у нашому випадку це невнесення відомостей до ЄРДР), постає питання щодо існування такого рішення «*de facto*» (де-факто). Щодо «*de jure*» (де-юре), то відповідно до КПК України будь-яке рішення слідчого чи прокурора повинно бути оформлене у вигляді постанови. Проте слідчій практиці такі випадки невідомі. По суті бездіяльність слідчого щодо невнесення відомостей до ЄРДР і полягає у відсутності будь-якого письмового процесуального рішення. Натомість, слід враховувати і те, що факт невнесення слідчим відомостей до ЄРДР не треба сприймати як однозначне зловживання ним обов'язків. Треба з розумінням ставитись і до тих випадків, коли слідчий не вносить відомості до ЄРДР якраз через відсутність у зверненні відомостей, що вказують на вчинення кримінального правопорушення.

На думку судді Вищого антикорупційного суду В. Михайленко, ситуацію загострив лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Узагальнення про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» від 12.01.2017 р. Теза про те, що обов'язок слідчого або прокурора внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування не вимагає оцінки цими суб'єктами такої заяви (повідомлення) на предмет наявності ознак складу злочину для того, щоб вчинити процесуальну дію, яка полягає у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, сприймається заявниками як безальтернативність автоматичного початку досудового розслідування за кожною без виключення заявою, отриманою органом досудового розслідування. Цим листом такі заявники, оскаржуючи бездіяльність слідчого, прокурора щодо внесення відомостей, розмахують перед слідчим суддею в судовому засіданні, не в повній мірі розуміючи його зміст [4]. На необхідність запровадження так званого «процесуального фільтра» наполягають В. Фаринник, О. Татаров та ін., вважаючи не виправданою практику органів досудового розслідування розпочинати провадження лише на підставі факту звернення особи із заявою чи повідомленням. Початку досудового розслідування, на його думку, має передувати діяльність, спрямована на перевірку заяви чи повідомлення та встановлення обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення [5; 6, с. 90]. Саме у таких випадках, як нам здається, вірною буде практика, що діяла до 20 листопада 2012 року, зміст якої полягав у прийнятті процесуального рішення у формі постанови, в якій слідчий обґрунтовано вказував на відсутність ознак злочину (кримінального правопорушення).

Вже сталою є практика, коли практичні підрозділи, отримуючи заяви, що не містять ознак кримінального правопорушення (або їх зміст не повністю вказує на наявність останніх), або не оформлені відповідно до чинного законодавства (анонімні звернення), не вносять одразу відомості до ЄРДР, а здійснюють їх перевірку відповідно до Закону України «Про звернення громадян». У разі прийняття рішення про невнесення відомостей до ЄРДР, уповноважена особа складає відповідну довідку, яка затверджується керівником підрозділу та направляється заявникові [7].

А. В. Мельниченко звернув увагу на ті випадки, коли заявник отримує замість довідки повідомлення від керівника органу досудового розслідування про здійснення перевірки його заяви. Подальше оскарження такого документу в суді має негативні для заявника наслідки через те, що слідчий суддя під час розгляду скарги виходить з того, що керівник підрозділу не уповноважений вносити відомості до ЄРДР [8, с. 207]. На подібні випадки свого часу звернув увагу Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (Лист від 12.01.2017 р. № 9-49/0/4-17).

Таким чином, дії уповноваженої особи, зокрема й слідчого, по внесенню відомостей до ЄРДР є процесуальним рішенням. Разом із тим ст. 110 КПК України за своїм змістом передбачає не тільки внесення певної інформації в автоматизовану базу даних, але і складання та приєднання до матеріалів провадження процесуального рішення у формі постанови. Підтвердженням цього є неможливість в порядку ст. 303 КПК України оскаржити витяг з ЄРДР, який слідчий надає заявникові або потерпілому.

Отже, прийняття процесуального рішення у формі постанови про початок досудового розслідування чи відмову є цілком логічним, оскільки заявник матиме змогу отримати офіційну письмову відповідь слідчого на подану заяву чи повідомлення. Така законодавча вимога дала б змогу заявнику завчасно дізнатися про прийняте слідчим рішення та гарантувала б реалізацію права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування. Зміст постанови будуть складати підстави та мотиви прийнятого рішення, які в разі незгоди можуть бути предметом скарги і судового розгляду. І останнє, прийняття вказаних процесуальних рішень якнайкраще сприяло б розвитку і відновленню процесуальної самостійності слідчого.

Список використаної літератури: 1. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#top>. 2. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затв. наказом МВС України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#top>. 3. Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 № 5-п/2005 (справа № 1-17/2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#top>. 4. Михайленко В. Проблеми судового контролю при оскарженні

бездіяльності щодо внесення відомостей у ЄРДР. *Юридична газета online*. 2020. № 17 (723). 5. Фаринник В. Слідчому слід дати можливість пересвідчитись у наявності підстав для внесення відомостей до ЄРДР. *Закон і Бізнес*. 27 (1481) 04.07—10.07.2020. 6. Татаров О.Ю. Проблеми адвокатської діяльності в кримінальному провадженні. *REVISTA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ “SUPREMAȚIA DREPTULUI”*. 2016. № 2. С. 87-94. 7. Порядок розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: наказ МВС України від 15.11.2017 № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17#Text>. 8. Мельниченко А. В. Актуальні питання внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та оскарження процесуальних рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 5. Том 1. 2017. С. 205-209.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Олексій В'ячеславович ВАХРУШЕВ,

аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ

Службова недбалість відноситься до числа досить поширених у правозастосовній практиці кримінальних правопорушень, окрема криміналістична методика розслідування якого до цього часу залишається не сформованою. Це зумовлює певні складнощі у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій на початковому та наступному етапах розслідування, оскільки слідчі та прокурори не мають можливості повною мірою застосовувати сучасні досягнення криміналістичної науки. Тому актуальним є розробленні відповідних рекомендацій.

За результатами проведеного нами аналізу наукової літератури, слідчої та судової практики можна визначити, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями, які проводяться на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні про службову недбалість, є огляд, допит і залучення експерта. Також у всіх провадженнях особливо вагоме значення мали витребування (одержання) документів та їх вилучення в порядку виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Це пояснюється тією обставиною, що саме документи є найбільш важливими джерелами доказів службової недбалості.

Так, шляхом витребування (одержання) або вилучення в порядку тимчасового доступу слідчому необхідно виявити та долучити до матеріалів кримінального провадження наступні документи: 1) які містять сліди кримінального правопорушення (виконані, підписані або затверджені службовою особою накази, розпорядження, акти, довідки тощо); 2) створені у

зв'язку з дослідженням наслідків недбалої поведінки службової особи до виявлення кримінального правопорушення (матеріали службових перевірок, ревізій, інвентаризацій тощо); 3) які встановлюють юридичний статус і функції установи, службовий статус та обсяг повноважень службової особи, які вчинила службову недбалість; 4) нормативно-правові або розпорядчі акти, які регулюють сферу суспільних відносин, де було вчинено службову недбалість; 5) які посвідчують особу підозрюваного; 6) які характеризують особу підозрюваного. Огляд документів як окрема слідча дія при розслідуванні службової недбалості проводиться лише щодо тих документів, які мають найбільш важливе значення для доказування.

Відзначимо наступні особливості вилучення, вивчення та огляду документів під час розслідування службової недбалості: 1) частину документів, які містять інформацію, що може бути використана як доказ у кримінальному провадженні надають слідчому ініціатори початку досудового розслідування разом із заявою (повідомленням) про кримінальне правопорушення; 2) основними способами одержання документів під час досудового розслідування службової недбалості виступають їх витребування за вимогами ст.93 КПК України та вилучення в порядку виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159-166 КПК України); 3) тактичні особливості вилучення документів у кримінальному провадженні визначаються безконфліктністю або конфліктністю ситуації відповідних процесуальних дій; 4) огляд документів з метою їх індивідуалізації та вивчення змісту наявної інформації здійснюється або в ході тієї процесуальної дії, в ході якої документ було одержано (огляд місця події, вилучення шляхом тимчасового доступу тощо), або як окрема слідча (розшукова) дія стосовно документів, які є речовими доказами.

Службова недбалість відноситься до числа кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах очевидності. Тобто у всіх випадках є можливість отримати інформацію про подію та її окремі обставини від різних осіб, зокрема, свідків, потерпілих і підозрюваних. Цим зумовлюється особлива важливість допиту.

За результатами проведеного нами аналізу матеріалів кримінальних проваджень про службову недбалість можна визначити наступні категорії осіб, які підлягають допиту в якості свідків: 1) особи, які виявили факт та/або наслідки невиконання або неналежного виконання службових обов'язків в установі; 2) керівники та підлеглі особи, підозрюваної у вчиненні службової недбалості, інші працівники установи, де було вчинено кримінальне правопорушення; 3) працівники установ, підприємств, організацій, приватні підприємці, окремі фізичні особи, які брали участь в операціях, пов'язаних із службовою недбалістю або її наслідками. Допити свідків відбуваються переважно в безконфліктній ситуації. Вони спрямовані на з'ясування максимально повної інформації про обставини кримінального правопорушення та його наслідки.

Для допиту підозрюваних у вчиненні цього виду кримінального правопорушення типовими є як безконфліктні, так і конфліктні ситуації.

У безконфліктній ситуації підозрюваний бажає давати правдиві і повні показання щодо обставин кримінального правопорушення. При цьому найважливішим завданням слідчого є одержання максимально повної інформації, що дозволить, по-перше, з'ясувати широке коло обставин, що мають значення для кримінального провадження, по друге, зберегти цю інформацію на випадок, якщо в подальшому підозрюваний відмовиться від них.

Більш складною є організація і тактика допиту підозрюваного у конфліктній ситуації. Вона виникає тоді, коли допитувана особа намагається протидіяти розслідуванню шляхом надання неправдивих показань, замовчування чи перекручування певних фактів, провокувати слідчого на конфлікти під час спілкування тощо. В цій ситуації найбільш ефективними можуть бути наступні тактичні прийоми: 1) звернення до позитивних якостей допитуваного; 2) роз'яснення намірів і можливостей слідства щодо доказування вини підозрюваного; 3) пред'явлення доказів (в основному документів); 4) виявлення та аналіз протиріч у показаннях; 5) залучення спеціаліста у тій сфері, де була вчинена недбалість, до участі в допиті.

Найпоширенішими видами судових експертиз, які проводяться на стадії досудового розслідування службової недбалості, є судово-економічна, почеркознавча, технічна експертиза документів, інженерно-технічні (будівельно-технічна, інженерно-транспортна та ін.). При цьому судово-економічна експертиза має вирішальне значення для встановлення розміру шкоди, заподіяної внаслідок службової недбалості. Тому вона проводиться вже після того, як свої висновки нададуть судові експерти з інших галузей. Наприклад, будівельно-технічна експертиза визначає обсяг завищення виконаних будівельних робіт. Почеркознавча встановлює, що саме певна службова особа виконала підпис на певному документі. Технічна експертиза встановлює спосіб та засоби внесення змін до певних документів. На підставі висновків будівельно-технічної експертизи про фактичний та документальний обсяги виконаних робіт, експерт-економіст шляхом дослідження документів про фінансово-господарську діяльність визначає конкретний розмір тих збитків, які були спричинені установі через недбале виконання або невиконання особою своїх службових обов'язків.

«Одержано: 27.10.2020»

Юлія Віталіївна ВЕНГЕРОВА,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ТА РЕАЛІЇ ПРАКТИКИ

В умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, виникає необхідність реформування й оновлення правоохоронної системи, її оптимізації з огляду на рівень й тенденції розвитку цих органів в європейських державах. Кризові явища, що спостерігаються протягом останніх років в суспільно-політичній, фінансово-економічній та соціальній сферах України, супроводжуються стійкою тенденцією до погіршення криміногенної обстановки в цілому. Останнім часом спостерігається формування й виникнення якісно й кількісно нових видів діяльності кримінальних угруповань, які діють на території усієї держави. Такі злочинні утворення діють майже у всіх сферах діяльності держави. Не виключенням є і сфера туристичної діяльності.

На думку Т. О. Калюги, сфера туризму пов'язана з надходженнями значних фінансових інвестицій як з боку громадян України, так і з боку представників інших держав, які обрали нашу країну для відпочинку. На сьогодні туристична сфера налічує численну кількість турагентств та туроператорів, які пропонують туристичні послуги їх споживачам у різних напрямках та країнах світу. Туристичні агентства, будучи посередниками між туроператором або обслуговуючими підприємствами і туристами, намагаються отримати франшизи у найуспішніших лідерів туристичного ринку – туроператорів Travel Professional Group, Coral Travel, TEZ TOUR, Join UP, TUI та інших. Однак, поряд із сумлінними суб'єктами туристичної діяльності, які створюють та надають туристичний продукт високої якості, все частіше з'являються ті, що діють всупереч інтересам громадян. Заздалегідь не плануючи виконувати взяті на себе договірні зобов'язання, такі особи заволодівають шахрайським шляхом грошовими коштами клієнтів, призначеними для відпочинку, так і не надавши при цьому туристичних послуг [1, с. 1].

Протягом останніх років кількість громадян, які планують свій відпочинок за кордоном, збільшилася у декілька разів. Туристи здебільшого обирають 5-зіркові готелі «Преміум-класу», вкладаючи при цьому величезні кошти. Слід наголосити, що сьогодні спостерігається розвиток такого напрямку як «секс-туризм». Більшість людей намагаються потрапити у країни, де

розвинутий секс-бізнес, для отримання яскравих важень та емоцій (наприклад, Тайланд, Китай, Німеччина, Нідерланди та інші).

Можна погодитися з думкою Є. Ю. Буждиганчук, що, нині «секс-індустрію» можна віднести до п'яти найбільш прибуткових сфер злочинної діяльності. Кримінальні групування, які займаються злочинним бізнесом у сфері надання сексуальних послуг, діють майже в усіх країнах світу. На жаль, це спостерігається і в країнах із суворими релігійними правилами й традиціями (ОАЕ, Бахрейн) [2, с. 7].

Окрім того, деякі туроператори в Україні запропонують туристам (переважно молоді) 5-зіркові готелі – так звані «21+», концепцію яких складають «вільні статеві відносини».

Безумовно цим не можуть не скористатися шахраї. За даними статистики Генеральної прокуратури та МВС України кількість злочинів у сфері туристичної діяльності збільшилася майже у три рази.

Проте, масштаби шахрайства у сфері туризму оцінити досить складно, оскільки офіційна статистика стосовно цієї категорії злочинів не ведеться. Аналіз матеріалів судово-слідчої практики показав, що кількість шахрайств, здійснюваних у туристичній сфері, становить приблизно 6 % від загального обсягу таких злочинів. Проте, не дивлячись на порівняно незначну їх частку у загальному масиві, реальні масштаби таких шахрайських проявів є набагато ширшими, що пов'язано з високою латентністю й складністю розмежування злочину від цивільно-правового делікту [1, с. 1].

Зважаючи на це, перед науковою і практикою постає питання удосконалення практики протидії злочинній діяльності у сфері туризму, а також розроблення й впровадження ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів розслідування таких кримінальних правопорушень з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Список використаної літератури: 1. Калюга Т.О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг: автореф. дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) / Калюга Тетяна Олегівна. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». 2019. 20 с. 2. Буждиганчук Є.Ю. Розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою: автореф. дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) / Буждиганчук Євдокія Юріївна. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». 2020. 20 с.

«Одержано: 27.10.2020»

Вікторія Дмитрівна ВИРІЖОК,

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Денис Сергійович Юр'єв,

викладач кафедри фінансових та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА З ХАРАКТЕРИСТИК ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Питання латентної злочинності на сьогодні постає як нагальна проблема на шляху здійснення прогностичних функцій кримінологічною наукою тенденцій розвитку всієї злочинності загалом. Економічні злочини характеризуються важкістю розкриття саме через їх латентність. Оскільки через завантаженість правоохоронної системи, високий криміногенний стан, актуальним є дослідження безпосередніх причин та проблем виникнення такого явища. У цьому випадку звернення до досвіду зарубіжних країн – вірний вибір з метою подолання латентної злочинності, зокрема у економічній сфері.

Дослідженням цієї проблеми займалось не одне покоління науковців-правників починаючи від 60-х років і надалі, зокрема: А.А. Конєв, Р.С. Веприцький, А.Ю. Дзюба, В.М. Попович, О.М. Гумно, О.М. Джужа та ін. [5, с. 120].

За думкою Р. С. Веприцького, латентна злочинність стає причиною появи істотних негативних наслідків для успішної діяльності правоохоронних органів й врешті-решт, для всього суспільства загалом, оскільки через її неврахування залишається поза увагою відповідних суб'єктів протидії злочинності, а також вчиняються нові злочини, відбувається формування у громадянського суспільства невіра в здатність органів державної влади забезпечити їх безпечне та захищене життя, створення необхідних умов для захисту їх прав і свобод, завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство необізнане про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона спричиняє [2, с. 73].

Велика кількість причин існування латентної злочинності має місце у правничій науці, серед яких А.В. Боков виокремлює такі:

- 1) думають: злочин не є настільки серйозним, щоб заявляти про нього;
- 2) впевненні: правоохоронні органи не допоможуть їм у цьому через недостатність доказів;
- 3) витрати, пов'язані з подачею заяви, можуть здаватись їм недостатніми порівняно з вигодою, яка отримується від цього;
- 4) жертва може боятись помсти злочинця [1, с. 81].

Вагомий внесок у подолання цього роблять різноманітні дослідження та вивчення проблемних аспектів, що останнім часом перебувають у центрі уваги багатьох учених-кримінологів, мають вагоме значення для розробки нових методів запобігання злочинності, оскільки їх об'єктом виступають усі жертви злочинів: як ті, що враховуються офіційною статистикою, так і ті, що залишаються латентними [3, с. 425].

Провідними країнами, що займаються оцінкою злочинності з використанням різнобічних методів оцінки такого суспільного явища, є Нідерланди, Великобританія, Швейцарія, Канада, Австралія, США. Першим методом виявлення причин латентної злочинності є опитування з приводу того, хто з громадян за певний період (місяць, півріччя або рік) став жертвою злочину. За результатами складається відповідний огляд віктимізації з урахуванням аналізу емпіричних даних щодо загального рівня і структури злочинності, складу жертв злочинів.

По-друге, сьогодні дедалі частіше низкою країн широко застосовуються такі системи кількісних та якісних характеристик вивчення злочинності, зокрема, й латентної: міжнародні віктимологічні дослідження (Victim survey), національні віктимологічні опитування, єдині звіти з питань злочинності, самостійні обов'язкові звіти правопорушників (Self report studies), вторинний аналіз даних опитувань та включене спостереження.

Так, зазначимо основні організації, результати діяльності яких направлені на подолання причин злочинності, розроблення нових методів та пошуку шляхів вирішення існування злочинності у суспільстві:

1. Міжнародні віктимологічні дослідження (International Crime Victimization Survey (ICVS), The European Crime and Safety Survey (EUICS)).

Міжнародну організацію з вивчення жертв злочинності (ICVS) було створено у 1989 р. міжнародною робочою групою на чолі з Я. ван Дейком, П. Мейх'ю та М. Кіліасом. Другий етап дослідження пройшов у 1992 році. У ньому брали участь учасники першого проекту. Третя хвиля досліджень мала місце у 1996-1997 роках за участі 12 розвинених країн (переважно Центральної та Східної Європи), а також 15 країн, що розвиваються. Четверту хвилю було проведено у 2000 році у 47 країнах. Отже, дослідження загалом тривало протягом 1989–2000 років та проходило у чотири етапи, за результатами яких у 2004–2005 роках було реалізовано проект «Європейське обстеження злочинності та стану безпеки (EU ICS)». The European Crime and Safety – один з найбільших аналізів злочинності, що проводилися у ЄС.

2. Національні віктимологічні опитування (NCVS) у США. The National Crime Victimization Survey (NCVS).

Отримані у результаті дослідження дали змогу оцінити вид (тип) злочину, його тяжкість, отриманих у результаті його вчинення тілесних ушкодженнях, час і місце події, медичні витрати, а також про вік, расу і стать злочинця чи злочинців, про ставлення злочинця до жертви (незнайомі, випадкові знайомі, родичі, тощо).

3. **Самозвіт правопорушників (SR-дослідження: ISRD)**, заснований на самоаналізі, на суб'єктивній оцінці кримінальної дійсності правопорушником [4, с. 117].

Міжнародні віктимологічні дослідження, зокрема дослідження жертв латентних злочинів, дозволяють виявити чинники й умови, що впливають на динаміку злочинності у суспільстві і на національному, і на міжнародному рівнях. Дані, отримані у результаті таких досліджень, створюють специфічну картину масштабів злочинності, відмінну від тієї, що складається на підставі офіційних джерел та за оцінками жертв злочинних посягань. Це природно, оскільки на отриманий результат істотно впливає метод дослідження.

Щодо особливостей економічних злочинів саме з огляду латентності, так Рибікова Г.В., Сучкова В.В. зазначають: статистичні дані про економічну злочинність і фактична злочинність – різні явища. Економічній злочинності властива значна латентність, статистика часто не відображує всі характеристики цього явища. Так поширеною є думка, що вартує поєднувати такі системи даних, як офіційна статистика, соціологічні дані та експертні оцінки, з метою підвищення якості вивчення реального стану злочинності.

Отже, досвід вивчення зарубіжних досліджень причин та жертв латентних злочинів, з урахуванням новітніх методологічних підходів специфіки економічних злочинів, їх складності та більшої підготовленості осіб, що їх вчиняють, дозволяє збагатити існуючу та створити умови для розробки нової науково обґрунтованої концепції запобігання злочинності.

Список використаної літератури: 1. Боков А. В. Организация борьбы с преступностью М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. с. 17. 2. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання. Форум права. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index. (дата звернення: 22.10.2020). 3. Гумін О. М. Поняття латентної злочинності та напрями її профілактики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. № 824. Львів, 2015. С. 424-429. 4. Дзюба А. Ю. Деякі аспекти вивчення жертв латентних злочинів у закордонних віктимологічних дослідженнях. Форум права. наук.журн. № 4. Київ, 2016. С. 113–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index 5. Христич І.О. Проблеми встановлення обсягів латентної віктимності в Україні. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. : Право. Харків 2013. Вип. 26. С. 118-130. 6. Рибікова Г.В., Сучкова В.В. Особливості методів дослідження латентних економічних злочинів. Юрид. вісн. Повітр. і косм. право : Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. № 3. Київ, 2017. С. 143-14.

«Одержано: 27.10.2020»

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ

Людмила Михайлівна НУЖНА,

студентка навчальної групи Ф-6 - ПЗдср – 18-3 факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Одним із найефективніших засобів для отримання доказів під час розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів є негласні слідчі (розшукові) дії. Оперативні підрозділи відіграють величезну роль в розкритті й розслідуванні таких злочинів, вони залучаються до кримінальних проваджень для отримання доказів шляхом проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій. Проте результати проведеного аналізу правозастосовчої практики свідчать про те, що на сьогодні у діяльності оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій виникає низка проблемних питань, наявність яких негативно позначається на ефективності забезпечення ними доказування у кримінальних провадженнях.

Окремі проблемні питання забезпечення доказування оперативними підрозділами під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій продовжують бути дискусійними, а інші – до цих пір залишаються невирішеними.

Латентність злочинів призводить до відсутності офіційних заяв та повідомлень, тому однією з підстав для реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань інформації про вчинення кримінального правопорушення є виявлення його ознак оперативними підрозділами. Необхідно зазначити, що оперативні працівники отримують первинну інформацію, у якій не міститься ознак усіх елементів складу злочину – тобто може йтися про суб'єктивну думку оперативного працівника про можливу наявність ознак злочину, а не власне ознак злочину. Зрозуміло, що за таких умов, перш ніж вносити дані до Єдиного реєстру, необхідно проведення оперативної перевірки, тому оперативні підрозділи до моменту реєстрації проводять певні дії, передбачені ст. 8 чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1].

Необхідність проведення таких дій регламентовано як чинним Кримінальним процесуальним кодексом України [2] так і низкою підзаконних актів – наприклад, Наказом Генерального прокурора № 113 від 14 листопада 2012 р. вносяться зміни до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру (затвердженого Наказом Генерального прокурора № 69 від 17 серпня 2012 р.),

який доповнюється п. 2.2 такого змісту: «Якщо у заяві чи повідомленні не зазначено всі відомості про вчинене кримінальне правопорушення, то для їх встановлення проводяться такі дії: направлення вимог до установ, підприємств, організацій про надання документів або відповідних даних, тощо. Вказані дії повинні бути виконані у строк, що не перевищує 7 днів» [3].

М.А. Погорецький та Д.Б. Сергєєва, зазначають, що під негласними слідчими (розшуковими) діями слід розуміти заходи, що складаються із сукупності пошуково-пізнавальних і посвідчувальних прийомів, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, проводяться уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки [4, с. 138]. Такий підхід, на наш погляд, найбільш точно відображає всі сутнісні ознаки, що притаманні цим діям, а також діяльність оперативних підрозділів як суб'єктів, які забезпечують кримінальне процесуальне доказування.

Згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, СБУ, НАБУ, ДБР, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та інших правоохоронних органів України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучатися також інші особи [2].

З цього приводу О.П. Кучинська визначає, що надання слідчому права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, по-перше, буде сприяти розв'язанню проблеми професійних відносин між слідчими органами та органами оперативно-розшукової діяльності. По-друге, врегулювавши застосування негласних слідчих (розшукових) дій, законодавець тим самим зменшить зловживання повноваженнями під час проведення слідчих, в тому числі негласних (розшукових) дій органами розслідування, забезпечить дотримання законності при обмеженні конституційних прав громадян, а це буде значним кроком на шляху до демократизації суспільства, втіленням принципу верховенства права, захисту прав та свобод громадян [5, с. 71]. Водночас, як слушно стверджують окремі науковці, які на підставі проведеного аналізу архівних матеріалів кримінальних проваджень, а також опитувань слідчих та співробітників оперативних підрозділів дійшли висновку про те, що хоча кримінально-процесуальне законодавство України й надає можливість слідчому самостійно застосовувати такі засоби доказування, як НСРД, разом з тим у 98% їх проводять співробітники оперативних та оперативно-технічних підрозділів.

Це пояснюється тим, що в більшості випадків слідчі не володіють необхідними спеціальними знаннями та засобами для провадження відповідних негласних слідчих (розшукових) дій [6, с. 157], достатнім практичним досвідом, кваліфікаційними можливостями для проведення НСРД. А тому проведення НСРД оперативними підрозділами є цілком логічним і

виправданим, тобто, здійснюючи НСРД, оперативні підрозділи забезпечують процес доказування.

На практиці є випадки, коли оперативні підрозділи, виконуючи доручення слідчого на проведення НСРД, складають рапорти, в яких фіксують фактичні дані про ознаки відповідного злочину, а також зазначають перелік НСРД, які необхідно провести слідчому, прокурору для отримання відповідних фактичних даних або їх перевірки. Тобто, фактично в таких випадках оперативні підрозділи виступають ініціаторами проведення НСРД перед слідчим, прокурором. Водночас, ані положеннями ст. 41 КПК України, ані Інструкцією не передбачено законодавчу можливість оперативним працівникам бути ініціаторами проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Тому рапорти оперативних підрозділів мають лише рекомендаційний характер, водночас вони можуть бути підставою для проведення чи надання доручення на проведення відповідних НСРД.

Окремі науковці з цього приводу пропонують викласти друге речення частини другої ст. 41 КПК України в наступній редакції: «Співробітники оперативних підрозділів можуть надавати слідчому, прокурору пропозиції щодо проведення конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій» [7, с. 138]. Водночас, відразу виникає питання щодо форми відповідних пропозицій, яким чином оперативний підрозділ повинен надавати відповідні пропозиції?

На думку Іскендерова, закріплення такої норми в чинному КПК України не забезпечить своєчасності отримання доказів оперативними підрозділами у ході проведення НСРД, оскільки на сьогодні такі пропозиції оперативні підрозділи подають у своїх рапортах, що складаються ними за результатами виконання доручення слідчого про проведення НСРД. В подальшому слідчі, прокурори на підставі відповідних рапортів приймають рішення щодо проведення НСРД або обґрунтовують клопотання перед слідчим суддею про проведення НСРД. У зв'язку з вищенаведеним більш доцільним, на наше переконання, є розширення повноважень оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, наділивши їх правом складати та подавати слідчому, прокурору клопотання про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, пропонуємо друге речення частини другої ст. 41 КПК України викласти у такій редакції: «Співробітники оперативних підрозділів мають право здійснювати слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні в межах доручення слідчого, прокурора. Співробітники оперативних підрозділів за наявності достатніх підстав мають право заявляти клопотання слідчому, прокурору про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій».

Закріплення такої норми забезпечить своєчасність та оперативність проведення як самих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, так і отримання у ході їх проведення доказів [8, с.35-36].

Отже, згодні зі всіма науковцями та представниками практичних підрозділів, що на практиці виникає низка проблемних питань, пов'язаних із діяльністю оперативних підрозділів як суб'єктів доказування під час проведення НСРД.

Список використаної літератури: 1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. Ред. від 11.01.2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>. 3. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 17 серп. 2012 р. № 69. 4. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 2. с. 137–141. 5. Кучинська О. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О. Кучинська // Слово Національної школи суддів України. 2012. № 1. с. 67–73. 6. Старенький О. Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні / О. Старенький, М. Цуцкірідзе // Право України. 2015. № 1. с. 152-161. 7. Щадило А.А. Правові та організаційні засади діяльності оперативних підрозділів у кримінальному судочинстві України: дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А.А. Щадило; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2016. – 241 с. 8. Іскендеров Е.Ф., Проблемні питання забезпечення доказування оперативними підрозділами під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства № 3/2016. К. с. 32-37.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.132 (477)

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Любов Костянтинівна ВЕЛИЧКО,

студентка 3-го курсу навчальної групи Ф-6-ПЗдср 18-2 факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ЗАСАД

Дана тема є досить актуальною та цікавою для нас, оскільки людина, працюючи в будь-якій сфері діяльності, дотримується (або недотримується) певних правил. В кримінальному процесі так звані правила раніше було

прийнято називати принципами. Але новий КПК закріпив окремою главою «Засади кримінального провадження» [2] .

Принцип (від лат.principio - основа, початок) у загальнонауковому розумінні - це основне, вихідне положення теорії, вчення, головне правило діяльності. Відповідно до тлумачного словника «засада – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» [3].

На меті ми маємо дослідити актуальність даної теми, розкрити зміст декількох, більш актуальних загальноправових засад.

Засади кримінального провадження - це закріплені в законі панівні в державі політичні і правові ідеї щодо завдань і способу здійснення судочинства по кримінальних провадженнях, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших процесуальних рішень.

Засади втілені у формі правових норм ,на їх основі побудована і діє вся кримінально-процесуальна система, вони діють на всіх стадії кримінального процесу . Порушення однієї із засад, як правило, призводить до порушення інших, і тим самим до порушення законності у кримінальних провадженнях. Також недотримання хоча б однієї із засад спричиняє скасування прийнятих у кримінальному процесі рішень та інші негативні наслідки.

Загальноправові засади закріплені в Конституції України та відображені у галузевому законодавстві, їх дія поширюється на всі галузі права . До них відносять: верховенство права, справедливості, утвердження та забезпечення державних прав і свобод людини, рівності громадян та держави перед законом і судом, законності, відповідальності держави перед людиною[1].

1. Верховенство права - стаття 8 КПК України - кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права відповідно до якого людина, її права та свободи визначаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ця засада також закріплена в статті 8 Конституції України, вона означає що в державі повинен панувати закон, стосовно України - це Конституція України, яка має найвищу юридичну силу ,на її основі приймають закони та нормативно-правові акти. Верховенство права полягає в тому, що в суспільстві мають існувати норми, яких дотримуються всі суб'єкти незалежно від статусу.

2. Законність – стаття 9 КПК України - стосується всіх стадій та інститутів кримінального процесу, всіх його суб'єктів, поширюється на всі дії і процесуальні рішення, характеризує всі грані процесуальної діяльності і процесуальних відносин, пронизує всі інші принципи, сприяє їх фактичній реалізації. Законність посідає особливе місце серед принципів кримінального процесу, які розкривають і конкретизують її. У сфері кримінально-процесуальної діяльності діє спеціально-дозвільний тип правового регулювання, сутність якого виражається формулою: «дозволено лише те, що прямо передбачене законом». Відповідно до ст.9 КПК України під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу

досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу.

3. Рівність перед законом і судом – стаття 10 КПК України - означає, що у досудовому розслідуванні і судовому розгляді до всіх застосовується одне й те саме кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство. Але певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.

Як виняток з принципу рівності громадян перед законом можна розглядати правила про недоторканність Президента і кандидатів у Президенти України, депутатів, кандидатів у депутати, суддів Конституційного Суду України, Верховного Суду України, та всіх інших судів України, а також інші особи передбачені законодавством України. Такий виняток необхідний для забезпечення успішного виконання вказаними особами їх обов'язків незалежно від сторонніх незаконних впливів[3].

На цьому список загальноправових засад кримінального процесу не закінчується. Можна знайти безліч літератури, яка дає точну інформацію по даній темі.

Взагалі на нашу думку, дуже добре, що юрисдикція дійшла до того, щоб взагалі виділити в КПК України окремий розділ про засади, так як всім суб'єктам потрібно знати правила, яких вони та особи, які їх оточують повинні виконувати. Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини - головним обов'язком держави [5].

Список використаної літератури: 1. Конституція України. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. 3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошев, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц, та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2013. 4. Зінченко І. Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;

оперативно-розшукова діяльність» / І.Л.Зінченко. - Х., 2010; 5. Конвенція про захист прав і основних свобод людини [Електронний ресурс]: станом на 27 трав. 2009 р. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.46

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З МЕТАЛОБРУХТОМ В УКРАЇНІ

Здобуття Україною незалежності призвело до значних перетворень у соціально-економічній сфері, до головних з них можна віднести перехід до ринкових відносин та виникнення нових видів власності. Наряду з позитивними змінами в суспільстві дані процеси неминуче супроводжуються й розвитком злочинності у сфері господарської діяльності. Зазначені обставини так само позначилися і на стані криміногенної обстановки у сфері здійснення операцій з металобрухтом. Набуло поширення здійснення операцій з металобрухтом без отримання ліцензії, з порушенням умов ліцензування, створення нелегальних пунктів прийому металобрухту, значно збільшується кількість злочинів загальнокримінальної спрямованості, предметом яких стає металобрухт. Враховуючи викладене, визначаю, що на теперішній час ця проблема досі не вирішена.

У 2012 році, на основі комплексного аналізу досліджень з оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінального права, мною було визначено стан наукової розробленості теоретичних і організаційно-тактичних основ розкриття злочинів, пов'язаних із порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом в Україні, де найбільших проявів набула діяльність, пов'язана із незаконною заготівлею та переробкою брухту чорних та кольорових металів. Металобрухт завжди був у ціні, тобто, порівняно з іншими видами вторинної сировини, цінується брухт кольорових металів, бо має зависоку вартість[1].

Крім того, враховуючи низькі вимоги до якості такого товару, його пошук не становить великих труднощів для будь-якої працездатної людини. Внаслідок цього збирання металобрухту перетворилося на масове явище, а визначені чинники надають такій діяльності привабливості для здійснення незаконних операцій і, як наслідок, швидкого протиправного збагачення окремих осіб. Для заготівлі і реалізації чорних і кольорових металів незаконно використовуються складські та інші приміщення та залучається велика

кількість мешканців міст, які вчиняють викрадення металевих люків, пожарних кранів, трубопроводів, електромереж, ліфтових кабелів, заводського обладнання, військової техніки та ін., що призводить до тимчасового виведення зі строю роботи державних підприємств та міської інфраструктури. Злочини вчиняються у всіх обласних центрах та окремих промислових районах держави [2, с. 5]

Що змінилось з 2012 року? А нічого! Статистика зазначає, що злочини у сфері діяльності суб'єктів господарювання складали близько **21 %** від загальної кількості злочинів у сфері господарської діяльності так, у 2005 р. було виявлено 2467 злочинів даного виду, у 2006 р. – 1986, у 2007 р. – 1793, у 2008 р. – 1846, у 2009 р. – 1149, у 2010 р. – 1764, у 2011 р. – 2135 [1, с.5], а у 2019 році з **17729** злочинів, серед них питому вагу складає порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст.213 КК України) **5514** злочинів (**31,1%**) До чого призвела декриміналізація статті? До того, що ріст корупції й «кришування», що гальмує розкриття цього виду злочину та дає змогу збагачення незаконним шляхом та зріст злочинності.

Незважаючи на те, що зазначені злочини не відносяться безпосередньо до злочинів у сфері господарської діяльності, безперечним є той факт, що злочини, пов'язані з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом є одним з головних детермінантів їх вчинення. Це обумовлено тим, що існування незаконних пунктів прийому металобрухту та здійснення його прийому з порушенням вимог до такої діяльності, насамперед, приймання без обліку та оформлення необхідних документів, створює умови для викрадення металобрухту, як у фізичних, так й у юридичних осіб та стимулює вчинення його розкрадання. При цьому суб'єкти злочину передбаченого ст. 213 Кримінального кодексу України [3] є основними скупниками металобрухту здобутого злочинним шляхом. [4, с. 406]

До того ж, спільним для цих злочинів є те, що предметом вчинення як злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом, так і злочинів, пов'язаних з його розкраданням – є металобрухт. Взаємозв'язок цих злочинів збільшується також за рахунок того, що однією з умов притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили розкрадання металобрухту, є необхідність встановлення місць збуту викраденого та його вилучення і це призводить, у більшості випадків, до виявлення осіб, що здійснюють незаконний прийом металобрухту та місць вчинення їх злочинної діяльності [4, с.407].

Дуже радує те, що існують ще посадовці, котрих хвилює вирішення цих проблем. Так, прокурор Запорізької області Валерій Романов 29.05.2019 року виступив на спільній нараді про стан додержання органами Нацполіції в області вимог законодавства при провадженні досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами розкрадання майна ПАТ «Укртелеком» та ПАТ «Запоріжжяобленерго», а також за фактами порушення порядку здійснення

операцій з металобрухтом, прокурорського нагляду з цих питань, а саме, що ніколи раніше у будь-якому форматі не обговорювались питання розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, предметом посягань у яких є майно товариств «Укртелеком» та «Запоріжжяобленерго», тобто кабельно-провідникова продукція, а також злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом (незаконна діяльність «прийомок», куди здаються крадені люки, металеві паркани, устаткування мереж зв'язку тощо). А ці питання надактуальні!

Також автор визначає, що масштаби відповідної протиправної діяльності неможна порівняти з будь-яким іншим видом протиправних посягань, адже для певних осіб вирізання дротів вже стало злочинним промислом, який, повірте, приносить чималий прибуток.

Також він незадоволений станом слідства у провадженнях про незаконні операції з металобрухтом. Існування «прийомок» - результат бездіяльності поліції, яка не припиняє їх роботу і не розкриває у такий спосіб крадіжки дротів та кабелів, які масово везуться до чорних ділків для здачі [5].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що оскільки проблема є актуальною й на сьогодні, необхідно вирішувати її шляхом спільних зусиль правоохоронних органів у відповідності до їх компетенції, якщо Національна поліція не спроможна все вирішувати сама. Сподіваюсь, що тоді бюджет нашої країни буде поповнюватись завдяки законним податкам.

Список використаної літератури: 1. Вінчук В.В. Організація і тактика розкриття порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом. Дисертац...на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. 2012. С.225. 2. Незаконні операції з металобрухтом: наук.-практ. посібник / Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й., Тихонов В.О., Тихонова О.В. К.: КНТ, 2006. 104 с. 3. Кримінальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України. – К., 2001. – № 25-26. – Ст. 131. 4. Вінчук В.В. Ретроспективний аналіз наукової розробленості проблеми розкриття злочинів, пов'язаних із порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом в Україні. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2011. № 4. с. 402-408. 5. Валерій Романов. Тези доповіді прокурора Запорізької області на спільній нараді про стан додержання органами Нацполіції в області вимог законодавства при провадженні досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами розкрадання майна ПАТ «Укртелеком» та ПАТ «Запоріжжяобленерго» 29.05.2019. [Електронний ресурс]. <https://zap.gp.gov.ua/ua/news.html>.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Анастасія Геннадіївна ВУЙМА,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>

e-mail: avuiima@ukr.net

Науковий керівник:

Руслан Леонтієвич Степанюк,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та

домедичної підготовки Харківського національного університету

внутрішніх справ, д.ю.н., професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДІБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів. Він ґрунтується на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або ж вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Ініціатор проведення експертизи зобов'язаний отримати певні зразки та надати їх експерту, оскільки останній не має права за власною ініціативою збирати їх.

Отримання зразків для експертизи – самостійна слідча (розшукова) дія, ефективність якої залежить від своєчасного залучення спеціалістів та застосування сучасних науково-технічних засобів і методів.

Так, Г. І. Грамович, зазначав, що залучення спеціалістів до проведення слідчих дій пояснюється тим, що у слідчого відсутні вузькоспеціальні знання та навички, відсутні умови для самостійного вирішення завдань, що стоять перед ним; необхідність з етичних, тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; великий обсяг роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; наявність ризику спричинення шкоди людському організму, якщо спеціальні знання не будуть використані відповідним спеціалістом (вилучення зразків крові, тощо) [1, с. 22].

Отже, залучення спеціалістів до відібрання зразків для експертизи дозволяє вирішити ряд тактичних завдань, серед яких: визначення потрібної кількості та якості зразків; проведення попереднього дослідження вилученого; здійснення кваліфікованого опису проведених процесуальних дій та характеристик вилучених зразків у протоколі; отримання консультацій щодо подальшого формулювання питань, які доцільно поставити на вирішення експерта тощо.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що залучення спеціалістів для отримання безпосередньої технічної допомоги при відібранні зразків для експертизи, досить розповсюджена форма застосування спеціальних знань під час розслідування вбивств. Слід звернути увагу, що при розслідуванні вбивств

найчастіше виникає потреба саме у вилученні біологічних зразків. Під біологічними зразками, що можуть бути відібрані від особи, слід розуміти зразки, які походять від людини як біологічної сутності, – кров, слина, сперма, волосся, екскременти, частки епідермісу, потожирова речовина та інші біологічні матеріали, що походять від людини [2, с. 14-15].

Статтею 245 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено порядок відібрання зразків з речей і документів, а також зазначено, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за тими ж правилами, яких доцільно дотримуватися при проведенні освідчування особи. Також КПК України передбачене і негласне отримання зразків, у випадку, якщо їх «гласне» отримання неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження[3].

Аналіз положень статті 245 КПК України дозволяє зробити висновок, що вона не регламентує порядок відібрання зразків тканин і органів або частин трупа, у зв'язку з чим, у наукових колах по-різному висвітлюються дані питання. Дослідження деяких питань щодо відібрання зразків тканин і органів або частин трупа здійснили М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко. Останні запропонували доповнити ст. 245 КПК України положенням про особливий порядок відібрання зразків тканин і органів або частин трупа як особливого об'єкта матеріального світу з посиланням на спеціальну норму статті 239 КПК України, у якій визначається процесуальний порядок огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією [4, с. 123]. На нашу думку, така пропозиція є логічною, однак не врегульовує порядок відібрання зразків тканин і органів трупа, що не пов'язані із здійсненням ексгумації.

Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи [5], передбачено відбір певних видів біологічних зразків (вид та розмір визначається в залежності від причини смерті), які у подальшому, після їх дослідження, зберігаються у гістологічному архіві протягом трьох років. Під час розслідування вбивств досить часто виникає потреба у проведенні повторних [6], або інших видів [7] судових експертиз. Вирішення питання про проведення експертизи та надання експерту відповідних зразків, можливе саме завдяки вилученню тих, що зберігаються в архіві. Такий спосіб виключає необхідність здійснення ексгумації трупа, а отже, не посягає на морально-етичні норми і цінності, що склалися у суспільстві і не зачіпає почуття близьких родичів потерпілого.

Практикою вироблено два підходи для відібрання зразків тканин і органів трупу з гістологічного архіву: 1) на підставі ухвали слідчого судді або суду про тимчасовий доступ до речей; 2) на підставі постанови прокурора, у випадку здійснення досудового розслідування. Тобто відсутність чіткої регламентації порядку вилучення зразків тканин і органів трупа призводить до неоднозначного підходу працівників правоохоронних органів щодо вирішення цього питання.

Біологічні зразки є вичерпними за кількістю та не є відновлювальними. Іноді на експертизу направляється лише декілька ядровмісних клітин, що придані для дослідження. Непроцесуальний порядок отримання зразків для експертизи може призвести до того, що наявні зразки будуть визнані недопустимим доказом, а інших шляхів їх отримання просто не буде, що в цілому виключатиме можливість вирішення завдань кримінального провадження.

Отже, слідчою та судовою практикою вироблені різні підходи до вилучення зразків клітин і органів трупа. При цьому, чинним кримінальним процесуальним законодавством не врегульовано порядок отримання таких зразків, адже вони не можуть бути віднесені ані до речей та документів, ані до біологічних зразків особи. Ураховуючи, що законодавством передбачені можливості отримання таких зразків без необхідності здійснення екстумації, вважаємо, що це питання є актуальним і потребує подальших наукових досліджень та розробок для унеможливлення формування слідчої практики, що протирічить нормам КПК України.

Список використаної літератури: 1. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: учебное пособие. Минск: МВШ МВД СССР, 1987. 66 с. 2. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.10.2020). 4. Кулик М. Й., Моргун Н. С., Терещенко Ю. В. Вилучення зразків тканини і органів або частини трупа, необхідних для проведення експертних досліджень у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. №5 (101). Ч. 2. 2015. С.118-124. 5. Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи: затв. Наказом МОЗ України від 17.01.1995 №6 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0257-95#Text> (дата звернення 14.10.2020). 6. Ухвала Кіровського районного суду м. Кіровограда від 15 лютого 2019 р., судова справа № 392/1472/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83241629> (дата звернення: 14.10.2020). 7. Постанова Краснокутського районного суду Харківської області від 09 жовтня 2013 р., судова справа №2022/1508/2012. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87142575> (дата звернення: 14.10.2020).

«Одержано: 25.10.2020»

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
КЛОПОТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ**

Аналіз слідчої та судової практики вказує на те, що однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, що проводиться під час розслідування досліджуваної категорії злочинів є обшук житла чи іншого володіння особи, мета якого полягає у виявленні та вилученні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також знарядь та засобів, призначених для їх виготовлення та виробництва, документів, предметів та грошових коштів, що пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення.

Як відомо, обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Важливою передумовою для прийняття даного рішення слідчим суддею є належне виконання слідчим вимог ч. 3 ст. 234 КПК України щодо складання відповідного клопотання. Серед відомостей, що мають бути у ньому викладені особливу увагу слід безпосередньо звернути на житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться. У зв'язку з чим, перед поданням клопотання до слідчого судді, доцільно встановити власника приміщення, особу (осіб), яка користується ним, а також осіб, які в ньому мешкають. Доцільність указаних дій обґрунтовується тим, що кримінальне правопорушення може бути вчинене за різних обставин. Наприклад, умисел на зберігання наркотичних засобів, можуть мати особи, які там проживають (кримінальне правопорушення вчинене за попередньою змовою групою осіб) або одна з осіб, яка мешкає і іншим позильцям про це нічого невідомо, чи, наприклад, до його вчинення причетний виключно власник приміщення, який фактично там не мешкає. Установлення осіб, у діях яких вбачаються ознаки кримінального правопорушення направлені на реалізацією вимог щодо повноти проведеного розслідування, а також належить до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Відсутність у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку переліку предметів, які слідчий планує відшукати, а також обґрунтування щодо їх зв'язку з кримінальним правопорушенням є підставою для відмови у його задоволенні. Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своєму рішенні від 7 липня 2007 р. у справі «Смирнов проти Росії» вказав, що невизначене формулювання обсягу обшуку дало органу влади на власний розсуд вирішувати, які матеріали підлягають вилученню, що призвело до

вилучення, крім документів, які стосуються справи, деяких особистих речей. ЄСПЛ зазначив, що відсутність вказівки на конкретну мету обшуку є порушенням ст. 6 Конвенції. Аналогічна позиція ЄСПЛ міститься в рішенні від 15 липня 2003 р. у справі «Ернст та інші проти Бельгії», де вказано, що ордер на проведення обшуку не містив інформації щодо мети проведення обшуку та про предмети, що підлягають вилученню. Таким чином, слідчих було наділено широкими повноваженнями.

Окремого розгляду також потребують питання, що стосуються оскарження ухвали слідчого судді на відмову у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи. Так, у практичній діяльності відомі випадки, коли прокурори звертаються із апеляційними скаргами на такі ухвали, а суди апеляційних інстанцій відмовляли у відкритті апеляційного провадження на підставі того, що КПК України не передбачено можливості їх оскарження [1; 2]. Таким чином, єдиною підставою для звернення до суду ще з одним клопотанням про проведення обшуку у тому самому кримінальному провадженні, є встановлення нових обставин, що не розглядалися слідчим суддею раніше. Тому, ураховуючи, що одним із конституційних принципів є право на оскарження у суді відповідних рішень, пропонуємо вищезазначене рішення внести до переліку ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, передбачених ст. 309 КПК України.

Список використаної літератури: 1. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 11 лютого 2020 р., судова справа № 127/3246/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87495848> (дата звернення: 18.10.2020). 2. Ухвала Волинського апеляційного суду від 20 липня 2020 р., судова справа № 161/11504/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90682013> (дата звернення: 18.10.2020).

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.13

Владислав Вікторович ГАВРИЛЮК,

здобувач вищої освіти Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Недотримання процедури щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування призводить до визнання судом доказів зібраних в процесі проведення негласних слідчих розшукових дій, недопустимими, а постановлений на підставі таких доказів обвинувальний вирок підлягає скасуванню.

Для прикладу можна навести Ухвалу апеляційного суду Полтавської області від 03.11.2015 р., якою було скасовано вирок суду першої інстанції, яким було засуджено обвинуваченого, із закриттям провадження щодо нього.

Підставою скасування вироку суду в даному випадку є надання дозволу слідчим суддею на проведення НСРД до внесення даних про кримінальне провадження до ЄРДР. А також відсутність в матеріалах справи постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину, яка відповідно до ст. 251 КПК України повинна містити найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер[1].

Тобто, в даному випадку не було дотримано правильної процедури проведення оперативної закупки, відповідно докази обвинувачення отримані внаслідок такої закупки суд визнав недопустимими (згідно зі ст. 86 КПК України). У зв'язку з чим вирок і було скасовано.

Також, як вбачається із аналізу судових рішень, досить часто виникають неузгодженості в діях уповноважених осіб при розсекреченні конкретних матеріальних носіїв інформації (МНІ) щодо проведення НСРД та в процесі відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження іншій стороні.

Процесуальними документами щодо проведення НСРД є постанови, клопотання, доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді.

Пунктом 5.9. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 встановлено, що після завершення проведення НСРД грифи секретності матеріальних носіїв інформації щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів НСРД як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України.

Про те, що сторона захисту вправі мати інформацію про всі елементи процесуального порядку отримання стороною обвинувачення доказів, які остання має намір використати проти неї в суді, у своїй постанові наголошує Велика Палата Верховного Суду. Адже не маючи такого доступу, сторона захисту не може підготувати адекватний захист і скористатися принципом рівності сторін змагального процесу всупереч вимогам п. 1 ст. 6 Конвенції з прав людини[3]. Про те, що ненадання доступу до документів стороні захисту, призводить до посилення труднощів у підготовці його захисту зазначено і в рішеннях Європейського Суду з прав людини, зокрема рішення від 18 березня 1997 року у справі «Фуше проти Франції», заява № 22209) [4].

В одному кримінальному провадженні процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання), не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, оскільки їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не

було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження). Проте, на думку суддів такі документи можуть бути відкриті іншій стороні і під час розгляду справи у суді першої інстанції. Відповідно суд, на основі комплексної оцінки доказів, отриманих в результаті НСРД, за умови дотримання принципу змагальності, повинен перевірити процесуальну підставу для їх отримання та вирішити питання про їх допустимість [3].

Отже, з метою забезпечення повного, об'єктивного розгляду справи в суді сторона обвинувачення повинна вживати необхідних і достатніх заходів для розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД з метою найшвидшого надання їх стороні захисту. Відповідно суд, під час дослідження доказів має оцінити докази, отримані в результаті НСРД із перевіркою процесуальних підстав для проведення НСРД, в тому числі у випадках, коли такі матеріали не були надані стороні захисту у порядку, передбаченому ст. 290 КПК.

Список використаної література: 1. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 12.05.2016 провадження № 5-1193км16. – Режим доступу: https://protocol.ua/ua/vssu_operativna_zakupka_narkotichnih_zasobiv_moge_provoditis_1_ishe_u_razi_vnesennya_vidomostey_pro_zlochin_do_erdr/9 (дата звернення 09.04.2020). 2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. наказом від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> 3. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Провадження № 13-37ксл.- Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80751652> (дата звернення 09.04.2020). 4. Рішення Європейського Суду з прав людини від 18 березня 1997 року у справі «Фуше проти Франції», заява № 22209. - Вибрані справи Європейського суду з прав людини. Випуск V. 5. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України — 2012.

«Одержано: 25.10.2020»

УДК 343.98

Тетяна Вікторівна ГАНЖА,

викладач кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки, факультету №1 Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
orcid.org/0000-0001-9769-486X

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ У СИТУАЦІЇ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ЯКЩО ВІН ДАЄ НЕПРАВДИВІ ПОКАЗАННЯ

Узагальнення досвіду слідчої роботи, а також аналіз матеріалів кримінальних проваджень дають підстави стверджувати, що жодне

доказування фактів кримінальних правопорушень не можна уявити без проведення допитів підозрюваних, свідків, потерпілих.

Відомо, що допит, як спосіб отримання вербальної інформації, є найдавнішим джерелом доказів. Згадки про допит, звід (очну ставку), розпит тощо як засоби збору інформації у різних процесах можна зустріти в самих старовинних історичних джерелах, починаючи від Біблії, Корану, Законів Ману, Законів XII таблиць.

У сучасному процесі доказування допит є обов'язковою слідчою дією під час розслідування будь-яких кримінальних правопорушень. Серед всіх слідчих (розшукових) дій він займає центральне місце. Кожен допит направлено на отримання слідчим, прокурором або слідчим суддею показань, які мають значення для встановлення істини у справі. Безпосередньою метою допиту є отримання повних і правдивих відомостей про розслідувану подію та її окремі обставини.

Найбільш складною на практиці ситуацією є допит, під час якого підозрюваний дає неправдиві показання. Подолання такої позиції допитуваного потребує від слідчого, прокурора, слідчого судді максимальної розумової концентрації, уваги та застосування тактичних прийомів направлених на розпізнавання й викриття неправди.

Слід виходити з того, що причиною неправдивих показань підозрюваних завжди є спроба уникнути відповідальності самому або відвести підозру від інших співучасників правопорушення.

Особі, яка проводить допит, рекомендується вирішити наступні тактичні завдання: 1) визначити, що показання є неправдивими (встановити ознаки брехні); 2) викрити неправдивість показань (наочно продемонструвати підозрюваному свою обізнаність у тому, що показання є брехнею); 3) під час бесіди з допитуваним встановити причини надання ним неправдивих показань; 4) переконати допитувану особу дати правдиві показання.

При вирішенні першого завдання слід мати на увазі, що в свідомості людини, яка має установку на дачу неправдивих показань, конкурують між собою два варіанти поведінки: давати неправдиві показання чи здатися моральному натиску слідчого (прокурора, слідчого судді) і дати правдиві показання. Постійне намагання обрати оптимальну позицію викликає у допитуваного психологічне напруження, яке тим чи іншим чином проявляється. Такий стан призводить до того, що поведінка, міміка, соматичні реакції організму людини, а також особливий зміст її показань видають неправду.

Особі, яка проводить допит, необхідно вміти вирізняти симптоми, які можуть видавати неправду. До них зокрема відносяться наступні:

- 1) протиріччя висловлень іншим зібраним у справі доказам;
- 2) невизначеність, неконкретність відомостей, що містяться в показаннях;
- 3) опис подій із надмірною точністю;
- 4) різне пояснення тих самих подій на різних допитах;
- 5) наполегливе, кількаразове повторення допитуваним за власною ініціативою яких-небудь стверджень;

6) промовки в показаннях, тобто мимовільне висловлення достовірної інформації;

7) відхилення від відповіді на пряме запитання;

8) приховання фактів, які, за даними слідчого, добре відомі допитуваному;

9) зовнішній прояв змін психічної діяльності допитуваного як реакції на поставлені питання [1, с.128-130].

Прийоми викриття неправдивих показань розкрив відомий вчений криміналіст Р.С. Белкін, зокрема він виділив три основні їх групи: 1) прийоми емоційного впливу; 2) прийоми логічного впливу; 3) тактичні комбінації. До числа прийомів логічного впливу вчений відніс: а) пред'явлення доказів, які спростовують показання допитуваного (послідовно від менш вагомих до більш вагомому, пред'явлення відразу найбільш важливого доказу); б) пред'явлення доказів, що вимагають від допитуваного деталізації показань, що приведе до протиріч між ним і співучасниками; в) логічний аналіз протиріч між інтересами допитуваного і його співучасників; г) доведення безглуздості зайнятої позиції допитуваного [2, с. 116-117].

Встановлення причини позиції підозрюваного – намагатись ввести в оману слідство - є дуже важливим, але творчим завданням. Рекомендується вирішувати його шляхом збору і аналізу особистих даних допитуваного (психо-фізіологічні особливості, біографічні дані, умови побуту, інтереси, хобі тощо), а також відомостей щодо його стосунків в злочинній групі (встановити факти погроз, залякування тощо), та побудови на цій основі версій щодо причин позиції підозрюваного.

У разі необхідності допиту кількох підозрюваних, важливо правильно визначити послідовність таких слідчих дій. Черговість допиту співучасників залежить від багатьох факторів, зокрема від сформованості бази доказів причетності кожного з учасників, від обсягу відомостей, якими володіють кожен з підозрюваних, від характеру взаємовідносин в злочинній групі. Крім того, ретельно слід вивчити і врахувати особливості особистості кожного із співучасників. Слідчому, прокурору, слідчому судді слід враховувати те, що нерівноправний статус окремих членів групи, різні частки при розподілі злочинного прибутку в загальній схемі породжують протиріччя між членами, конфліктні стосунки. Це обов'язково слід використовувати при визначенні тактики спілкування.

Практичний досвід свідчить про те, що часто має наступна ситуація: з одного боку, допитуваний боїться дати правдиві показання через осуд або страх помсти співучасників, а з іншого боку - боїться, що, не надавши покази першим, може понести сам всю відповідальність за вчене групою. Цю закономірність також необхідно враховувати і використовувати для отримання правдивих і повних показань.

Аналіз оперативно-слідчої практики свідчить, що легше встановлюється контакт і атмосфера відвертого спілкування з тими підозрюваними, які були задіяні в злочинну діяльність групи останніми, не мають стійкої асоціальної

орієнтації в житті, грали другорядну роль у злочинній групі та/або отримували найменшу частку кримінальних прибутків.

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що існує безліч тактичних прийомів ведення ефективного допиту, і майстерність їх використання залежить від бажання постійно навчатися та підвищувати свою кваліфікацію.

Список використаної літератури: 1. Закатов, А.В. Ложь и борьба с нею. - Волгоград: Нижневолжское книжное издательство / А.В. Закатов. - 1984. - 197 с. 2. Белкин, Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лившиц. - М.1997. – 176 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.985

Тетяна Вікторівна ГАНЖА,

викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки, факультету № Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
orcid.org/0000-0001-9769-486X

Вікторія Юріївна КОЛЕСНИК

курсант 2 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРО ЗЛОЧИННІ СХЕМИ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

Торгівля дітьми є окремою специфічною групою злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України. Треба відзначити, що кримінальне законодавство багатьох країн (Молдова, Білорусь, Російська Федерація) злочин - торгівлю дітьми виокремлює від торгівлі людьми.

Офіційно частка цих злочинів досить невелика, але значна кількість фактів торгівлі дітьми залишається незареєстрованими. Високий рівень латентності цих злочинів обумовлений кількома чинниками. По-перше, тим, що діти швидко адаптуються до умов експлуатації, сприймають їх як належні, рідко чинять опір злочинцям і не звертаються за допомогою до правоохоронних органів або громадськості. По-друге, потерпілі часто не мають можливості дати повні і об'єктивні свідчення про дії злочинців в силу свого розвитку (діти дошкільного віку, немовлята). По-третє, передача дитини для експлуатації має, як правило, зовні легальний вигляд.

Якщо при незаконних угодах по вербуванню, передачі дорослих, злочинці використовують або обман, або насильство, то дітей передають часто просто як «рухоме, безмовне майно» (діти дошкільного і молодшого шкільного віку, немовлята). Для цього використовується злочинцями оболонка легальних дій: усиновлення, передача батьками дитини іншим особам тимчасово або назавжди.

Для передачі-отримання дитини злочинці використовують певну соціальну сферу, яка обумовлює особливість характеристики злочинців,

статус і вік жертв, сліди злочину, і відповідно особливості його розслідування (зміст матеріалів дослідчої перевірки, тактичні завдання, алгоритми проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів).

Є наступні сфери, відносини яких використовуються для укладення незаконних угод, об'єктом яких виступають діти:

- сфера використання відносин батьківства;
- сфера використання діяльності пологових будинків;
- сфера використання діяльності дитячих будинків і інтернатів.

Використовуючи сферу відносин батьківства, дитину для експлуатації передають мати або батько, які користуються при цьому своїм правом вирішувати її долю. Як правило, ці особи ведуть антигромадський спосіб життя: зловживають алкогольними напоями, наркотиками, не мають постійного місця проживання та роботи, мають багатодітні родини і не мають при цьому постійного джерела грошових надходжень.

Одержувати і експлуатувати дітей можуть члени злочинних угруповань, які організують кримінальний бізнес синдикатів жебраків у містах (діти передаються ними в свою чергу дорослим жебракам, які співпрацюють з ними); особи, які виступають посередниками проведення нелегальних операцій по трансплантації органів дітей; особи, які займаються виготовленням та розповсюдженням матеріалів порнографічного характеру.

При вчиненні торгівлі дітьми з використанням діяльності пологових будинків виконавцями злочину виступає персонал пологових будинків (або приватних медичних установ), який приймає пологи у жінки, повідомляє неправдиву інформацію про смерть при народженні або народження мертвого немовля і передає дитину іншим особам за винагороду. В представленій схемі торгівлі дітьми приймають участь, як правило, головні лікарі медичних установ, їх заступники, завідувачі відділень і консультацій, головні акушери-гінекологи та інші посадові особи сфери медичного обслуговування. Пособницькі функції можуть виконувати співробітники відділень прозектур, перинатальних центрів, які підроблюють або складають фіктивні документи про надходження трупу дитини та її поховання.

Отримувати новонароджених можуть особи, які незаконно оформлюють на них батьківство (за сприянням посадових осіб пологових будинків складаються фіктивні документи про прийняття пологів і народження дитини у жінки, яка імітувала вагітність, а віддається при цьому їй чужа дитина); особи, які використовують їх в якості матеріалу для виділення стовбурових клітин (до цієї категорії злочинців відносяться висококваліфіковані медичні працівники, що спеціалізуються на генетиці).

При вчиненні торгівлі дітьми з використанням механізму усиновлення або удочеріння виконавцями злочину виступають посадові особи дитячих будинків та інтернатів, які під прикриттям рішення про усиновлення передають дитину за винагороду іншим особам.

В даному випадку усиновлення є способом встановлення контролю над дитиною з метою її експлуатації. В залежності від спрямованості дій та їх характеристики злочинців-усиновлювачів можна розділити на такі групи:

1) особи з деформованої сексуальною орієнтацією, яка спрямована на задоволення статевої пристрасті шляхом вступу в статеві зносини з дитиною, в тому числі неприродними способами – педофіли;

2) члени релігійних сект, що пропагандують виховання в якості послідовників віровчень як можна більше дітей в своїх родинах;

3) особи, які усиновлюють дітей з метою отримання прибутку від втягування їх в зайняття порнографією, проституцією або жебрацтво.

Вищевикладені різновиди форм торгівлі дітьми звісно не є вичерпними і потребують подальшого вивчення, але вони можуть бути основою для розробки методики розслідування цього надзвичайно небезпечного злочину, об'єктом якого виступає людина.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.1

Анна Сергіївна ГЕЙКО,

курсант 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Петрівна Заворіна,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО УЧАСТІ ЕКСПЕРТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ДОПИТАХ НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогоднішній день неможливо уявити висококваліфіковане розслідування кримінального правопорушення без залучення спеціальних психологічних знань. На різних стадіях кримінального провадження може виникати необхідність в оцінці та поясненні суттєвих особливостей психічного стану підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та свідків. Крім того, така необхідність виникає при визначенні психічного стану в момент учинення кримінального правопорушення, визначення справжніх мотивів, установлення ролі кожного з учасників тощо. Використання спеціальних психологічних знань надає можливість компенсувати недостатню глибину ерудованості і компетентності особи, яка відповідає за прийняття рішення, створює можливість комплексного підходу до рішень, що приймаються, забезпечує змогу аналізу справи з різних позицій.

Під час судового допиту неповнолітнього учасника кримінального провадження обов'язкова участь експерта-психолога: тим паче, якщо такий свідок, підозрюваний або обвинувачуваний страждає на психічні розлади.

Особливості психіки неповнолітніх пов'язані з браком їхнього життєвого досвіду, неповним обсягом знань і уявлень, вони схильні до навіювання і в ході свідчень можуть надавати недостовірну інформацію. Головною метою особи, яка допитує неповнолітнього учасника кримінального провадження, є

необхідність сформулювати в допитуваного бажання говорити, викликати інтерес до майбутньої розмови, мотивацію розповісти все чітко та без приховування.

Роль експерта-психолога полягає не лише у «виуджуванні фактів». Ознайомившись з умовами життя дитини, особливостями її виховання, її соціальними зв'язками, хобі та інтересами, фахівець може скласти характерологічний висновок, який допоможе слідчому та дізнавачу зрозуміти причини події, встановити послідовність дій та визначити провину.

Участь психолога можна звести до двох головних завдань:

- налагодити контакт, встановити взаємодію з неповнолітнім та з'ясувати факти кримінального правопорушення: що сталося і чому;
- забезпечити психологічну захищеність неповнолітнього, що опинився в надзвичайно складній життєвій ситуації.

Тривалість допиту неповнолітніх учасників кримінального провадження, в тому числі малолітніх свідків і потерпілих, не може тривати понад 2 години на день, тому без участі професійного психолога за такий короткий час налагодити діалог може бути складно. Діти різного віку мають індивідуально-психологічні особливості, й завдання психолога надати слідчому та дізнавачу необхідну консультацію щодо ефективної форми постановки питань, а допитуваного переконати в необхідності надання чесних і повних відповідей.

Активність психолога повинна проявлятися не лише під час допиту, його завданням має бути також підготовка дитини до свідчень, врахування рівня розвитку, пояснення її ролі у кримінальному провадженні. Крім того, психолог повинен подбати про якнайсприятливіший емоційний стан дитини, що сприятиме належній мотивації до співпраці та вільному наданню інформації. На думку більшості правників, а також психологів, які займаються проблематикою опитування дітей - свідків чи жертв, участь експерта в опитуванні та аналіз матеріалів справи не є достатніми для психологічної оцінки викладу інформації. Необхідним є також проведення відповідного психологічного обстеження дитини, важливого для оцінки рівня її розвитку, здібностей у сфері сприйняття, запам'ятовування та відтворення сприйнятих вражень, а також соціально-емоційного функціонування з урахуванням тих особливостей, які є важливими для змісту й форми свідчень, з'ясування можливих механізмів, які перешкоджають викладу події.

Психологи, які мають досвід роботи з дітьми-свідками, вбачають необхідність врахування у своїх висновках можливостей участі дитини-свідка у подальших процесуальних діях і умов, за яких ці дії мають відбуватися: як з метою захисту інтересів свідка, так і для отримання від нього цінного доказового матеріалу. У постанові, що допускає участь психолога-експерта, доцільно поставити такі питання:

- 1) можливість участі малолітнього свідка в подальших процесуальних діях;
- 2) місце та час проведення такої можливої процесуальної дії;
- 3) особи, присутні під час проведення процесуальних дій;
- 4) присутність обвинуваченого під час процесуальної дії за участі дитини;

5) присутність батьків, опікунів або інших осіб, близьких дитині, під час передбачуваних процесуальних дій.

Питанням, суттєвим з правової точки зору, яке належить до компетенції психолога-експерта, є оцінка наслідків травми, отриманою опитуваною дитиною, яка потерпіла внаслідок кримінального правопорушення. Психолог повинен сприяти неповнолітньому кращому розумінню змісту питань, на які пропонується дати відповідь під час допиту, та мінімізації травматичного впливу допиту на психіку неповнолітнього. Крім того, психолог зобов'язаний сприяти слідчому в отриманні показань від неповнолітнього свідка шляхом надання рекомендацій щодо методи та способів постановки запитань свідку, які ставитиме слідчий. Слідчий зобов'язаний враховувати рекомендації, зроблені психологом, однак в разі суперечності зроблених рекомендацій інтересам розслідування кримінального провадження, слідчий може їх відвести, зазначивши відповідні причини в протоколі допиту.

Таким чином, варто звернути увагу на можливість залучення психологів як спеціалістів під час проведення інших процесуальних дій, коли потрібним буде глибинне знання психології, або якщо на це вказують особливості поведінки осіб, відносно яких здійснюються процесуальні дії. Участь психолога в кримінальних провадженнях дозволяє спиратися на психологічну науку при дослідженні та оцінці кримінальної протиправної поведінки підлітка, а також є однією з гарантій підвищеного захисту особи неповнолітнього. Така участь необхідна для забезпечення відповідного впливу на несформовану особистість неповнолітнього й недостатньо адаптовану до екстремальної для неї ситуації кримінального провадження.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.13

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

ДО ПИТАНЬ ІНСТИТУТУ РЕАБІЛІТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі державотворення в Україні створюється принципово нова модель кримінального процесу, яка має відповідати міжнародно-правовим та європейським стандартам і принципам, де людина, її права та свободи є найвищою соціальною цінністю. Для належної реалізації вищевказаних приписів у своєму арсеналі держава повинна мати відповідні процедури та інститути. Одним з таких чинників, що безпосередньо відповідає вимогам ефективності та гарантує захист прав і свобод людини і громадянина у відносинах між державою та особою є інститут реабілітації. Разом з тим, факти численних звернень осіб, які в Україні незаконно або безпідставно

притягувались до кримінальної відповідальності, до Європейського суду з прав людини і наявність з даного питання відповідних рішень на їх користь вказують, що положення чинного законодавства в частині відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями судових та правоохоронних органів, так і практики його застосування під час кримінального провадження потребують удосконалення.

До того ж світовою спільнотою визнана об'єктивна необхідність у існуванні правових норм, спрямованих на захист жертв незаконно або необґрунтовано притягнутих до кримінального переслідування та засудження. Так, наприклад, ст. 5 Конвенції з прав людини і основоположних свобод 1950 р. передбачено право кожного, хто став потерпілим від арешту або затримання, здійсненого у супереччя положенням цієї статті, на відшкодування. Подібні приписи також мають місце у багатьох міжнародно-правових актах, зокрема, ст. 8 Загальної декларації з прав людини 1948 р., ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Минуло майже вісім років з набрання чинності КПК України 2012 р. У зв'язку з недосконалістю зазначеного закону, протягом усього цього часу він систематично удосконалювався. В цілому за зазначений період до КПК України внесено більш ніж дев'яносто змін та доповнень, які дещо впорядкували діяльність правозастосовних органів та синхронізували його положення з іншими нормативними актами. Втім, деякі проблемні аспекти, серед яких і питання реабілітації, продовжують залишатися без належного законодавчого вирішення. На жаль з досліджуваного питання в положеннях чинного КПК України законодавець зберіг позиції своїх попередників. Так, чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить як окремої норми, що безпосередньо стосується досліджуваного інституту, так і не надає тлумачення терміну «реабілітація», проте, декілька разів використовує його у своїх положеннях (п. 6 ч. 2 ст. 52, п. 5 ч. 1 ст. 284, ст. 525 КПК України), які стосуються виключно реабілітації підозрюваного, обвинуваченого після його смерті.

Слід зазначити, що більшість кримінально-процесуальних кодексів пострадянського простору передбачають норми, що стосуються даного питання. В рамках нашого дослідження зосередимо увагу на законодавстві лише окремих країн. Зокрема, ст. 7 КПК Республіки Білорусь встановлює реабілітацію, як повне відшкодування заподіяної шкоди, а також відновлення прав, порушених незаконним кримінальним переслідуванням в якості одного із завдань кримінального процесу. До того ж ст. 465 КПК Республіки Білорусь зобов'язує орган, що здійснює кримінальний процес і який визнав за громадянином право на відшкодування шкоди, принести йому офіційні вибачення. Білоруський законодавець включив до КПК гл. 48 «Проведення з відшкодування шкоди, заподіяної фізичній чи юридичній особі незаконними діями органу, що здійснює кримінальний процес», де розкрив поняття моральної, фізичної, майнової шкоди, а також поняття порушення трудових, пенсійних, житлових та інших особистих немайнових прав фізичної особи. Крім цього дана глава містить перелік осіб, які можуть претендувати на відшкодування заподіяної шкоди.

Втім, КПК Республіки Вірменія не містить окремого розділу, присвяченого реабілітації. Однак ст. 22 КПК Вірменії «Відновлення прав постраждалих від судових помилок», передбачає право виправданій особи на відновлення своїх прав і відшкодування заподіяної їй шкоди, а також закріплює за органами досудового розслідування обов'язок щодо вжиття заходів до відновлення порушених прав громадянина. Крім цього, у ст. 66 КПК Вірменії надається поняття виправданій особи та конкретизуються її права.

У свою чергу, КПК Республіки Казахстан передбачає гл. 4 «Реабілітація. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органу, що здійснює кримінальний процес». В її статтях розкривається поняття реабілітації, яка поділяється на часткову і повну, визначається коло осіб, які мають право на реабілітацію, а також зазначено порядок відшкодування заподіяної шкоди, розкривається зміст майнової шкоди. Більш того, ст. 39 КПК Республіки Казахстан зобов'язує державний орган, що здійснює кримінальне провадження і який безпосередньо прийняв рішення про реабілітацію особи, принести реабілітованому офіційні вибачення.

Виключенням з окреслених країн є Україна, де досліджуване питання регулюється Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 р. та Положенням про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 04 березня 1996 р. Однак приписи вказаних нормативно-правових актів інколи з одних і тих самих питань між собою не лише не узгоджуються, а входять у протиріччя. З цього випливає, що на сьогодні в Україні нормативно-правова база, яка мала б забезпечувати належну регламентацію як безпосередньої процедури реабілітації, так і інших пов'язаних з її виконанням питань потребує системного удосконалення.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК: 343.13

Вікторія Олександрівна ГЛУХЕНЬКА,

курсант 4 курсу факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Григорівна Фоміна,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДБОРУ ЗРАЗКІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний рівень і характер злочинності, а також стан діяльності державних органів, на які покладено обов'язок захисту прав та інтересів законослухняних громадян, не може не викликати занепокоєння в суспільстві.

Злочинна діяльність все далі стає зухвалішою, удосконалюються способи і знаряддя вчинення і приховування злочинів. В таких умовах розкриття злочинів і встановлення усіх обставин їх вчинення неможливо уявити без використання сучасних досягнень в галузі науки і техніки. Чинний КПК України передбачає можливість використання спеціальних знань у кримінальному провадженні як на етапі досудового розслідування так і під час судового провадження. Проведення досліджень неможливо без отримання зразків для експертизи. Специфіка окремих зразків вимагає для їх отримання застосування науково-обґрунтованих методик та залучення спеціалістів у різних галузях наукових знань. Порядок отримання таких зразків визначено ст. 245 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і може здійснюватися за добровільною згодою особи або примусово.

Вивчаючи дану проблематику виникає питання в правильності розуміння поняття примусу. Адже примусовий порядок не повинен ні в якому разі порушувати права та свободи людини. Саме це і зумовило вибір даної теми дослідження, метою якого є вивчення процесу примусового відбору зразків біологічного походження для проведення судово-медичної експертизи по слідах біологічного походження.

Примус – це законний процес впливу однієї особи на іншу з метою діяти в супереч її волі. Дуже важливою ознакою примусу являється законність. Примус не повинен бути насильницьким та включати в себе жорстоке поводження з особою, стосовно якої відбувається дана дія. У даному випадку доцільним буде звернення до міжнародних стандартів щодо захисту прав людини. Зокрема, у справі Данія, Франція, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції (Грецька справа (1969)) Європейська комісія з прав людини визначила такі ступені забороненого поводження: а) катування: нелюдське поводження, метою якого є одержати інформацію чи зізнання або ж здійснити покарання; б) нелюдське поводження або покарання: таке поводження, яке навмисно спричинює тяжке розумове чи фізичне страждання, що за даних обставин є невинуватим; в) таке, що принижує гідність, поводження або покарання: поводження, яке грубо принижує особу перед іншими або примушує її діяти всупереч власній волі чи власним переконанням [1].

Порядок відібрання біологічних зразків для експертиз визначено у ч. 3 ст. 245 КПК України. У цьому разі застосовуються положення, передбачені для порядку здійснення тимчасового доступу до речей і документів [2]. У випадку відмови добровільно надати зразки – слідчий за погодженням з прокурором, прокурор або представники сторони захисту звертаються до слідчого судді з клопотанням про примусове відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи (ст. 160, ч. 3 ст. 245 КПК України). У клопотанні необхідно зазначити: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини

статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) біологічні зразки особи, які планується примусово відібрати; 4) підстави вважати, що біологічні зразки, які планується примусово відібрати перебувають у володінні відповідної фізичної особи; 5) значення біологічних зразків для експертизи для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) обґрунтування необхідності примусового відібрання біологічних зразків

Наступним етапом є розгляд клопотання про примусове відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи та постановлення слідчим суддею відповідної ухвали (ст. ст. 163, 164, ч. 3 ст. 245 КПК України). Розгляд клопотання повинен відбуватися за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання та особи, у якої планується здійснити примусове відібрання біологічних зразків. Неприбуття за судовим викликом особи, у якої планується здійснити примусове відібрання біологічних зразків, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання постановляє ухвалу про примусове відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулась з клопотанням доведе наявність достатніх підстав вважати, що біологічні зразки належать конкретній фізичній особі та самі по собі або в сукупності з іншими доказами мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні. Ухвала повинна відповідати вимогам ст. 164 КПК України.

Отже, враховуючи вищевказане можемо прийти до наступного висновку. Процес примусового відбору біологічних зразків являється дуже складним. При цьому під час його здійснення повинні бути дотримані права і свободи людини. Не дивлячись на те, що даній тематиці присвячено багато різноманітних досліджень, на жаль, вона є не досить розкритою. Саме через «туманність» окресленої проблематики на практиці, на жаль, відбуваються порушення права на особисту недоторканість людини.

Список використаної літератури: 1. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією прав людини. 1999. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm>. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. (ред. від 11.09.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

«Одержано: 05.11.2020»

Сергій Ігорович ГЛУЩЕНКО,

курсант 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Геннадій Іванович Глобенко,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Загальна тенденція законодавчого регулювання в більшості країн світової спільноти зведена до того, що у різних сферах правовідносин особам, які не досягли повноліття, надається особливий статус. Слід зазначити, що у цьому сенсі не є виключенням і кримінальний процес. Так, в частині відправлення правосуддя ст. 5 Мінімальних стандартних правил ООН передбачено, що система правосуддя щодо неповнолітніх спрямована на забезпечення їх благополуччя, а також для того, щоб будь-які застосовувані до них заходи впливу були завжди співрозмірними як з особливостями особи правопорушника, так і з обставинами самого правопорушення. Крім цього у ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини зазначається, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, які займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. До того ж зазначеними та іншими міжнародними правовими актами також встановлено заборону на застосування до неповнолітніх тортур та іншого жорстокого поводження, смертної кари та довільного, без законних підстав, позбавлення волі.

Вимоги загальновизнаних норм міжнародного права за загальним правилом мають враховуватися в національному законодавстві. Як наслідок, в рамках багатьох правових систем створені та реалізуються відповідні моделі ювенальної юстиції. Вони припускають існування системи установ та органів, що здійснюють: а) правосуддя у справах неповнолітніх; б) контроль за їх виправленням та реабілітацією; в) профілактику дитячої злочинності тощо.

На жаль у своєму широкому розумінні в Україні ювенальна юстиція на сьогодні відсутня. Проте в діючих на території нашої країни законодавчих актах стандарти, що розроблені міжнародним співтовариством для цієї сфери суспільного життя, в цілому враховані. Зокрема, даним питанням присвячені положення глави 38 КПК України. Крім цього окремі приписи, що стосуються досліджуваного питання також мають місце і в КК України. Наприклад, ст. 22 КК України передбачає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Неповнолітні, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти

років, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за вчинення злочинів, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 22 КК України. До того ж до особа, яка до досягнення віку, з якого може настати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, застосовуються примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України.

В рамках нашого дослідження зосередимо увагу лише на регламентації вищевказаних питань, що мають місце в КПК України. Так, у його положеннях щодо неповнолітніх передбачено комплекс процесуальних заходів, що передбачають: а) сукупність додаткових обставин, що підлягають встановленню; б) можливість виділення кримінального провадження щодо неповнолітнього, який брав участь у вчиненні кримінального правопорушення разом зі дорослим, в окреме провадження; в) застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження; г) особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій; ґ) участь у кримінальному провадженні законного представника тощо. Законодавча регламентація вищевказаних процесуальних заходів здійснена з урахуванням вікових, соціально-психологічних і деяких інших особливостей неповнолітніх. Перш за все, дані заходи представляють собою упорядковану сукупність правових норм, які спрямовані на безпосередньо реалізацію неповнолітнім своїх прав та виконання процесуальних обов'язків.

Загалом здійснюючи детальний аналіз приписів КПК України в частині особливостей провадження щодо неповнолітніх можна стверджувати, що на жаль, вітчизняному законодавцю у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх не вдалося забезпечити домінування «виховного компонента», як це передбачено міжнародно-правовими стандартами.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК.343

Олександр Станіславович ГРИБЕРГ,

Курсант 4го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик,

Старший викладач кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сучасна держава забезпечує захист конституційних прав та свобод громадян, які передбачені основним законом України та це сприяє збільшенню довіри до держави з боку громадян, що так необхідно в нинішніх реаліях.

Тільки шляхом взаєморозуміння та раціонального співробітництва механізм держави матиме змогу працювати на благо суспільства.

Враховання потреб населення, повага до інтересів людей, покращення механізму роботи органів державної влади, до яких також відносяться прокуратура, суд та органи досудового розслідування – це гарантії продуктивної діяльності країни з демократичним режимом.

Так, завдяки сталому взаємозв'язку поміж країною та населенням стає можливим розв'язувати актуальні проблеми, як індивідуально кожної особи, так і в цілому всієї громади, забезпечується захист конституційних прав та свобод громадян. Даний взаємозв'язок здійснюється у формі звернення громадян з питань, які потребують вирішення, до органів влади або посадових осіб тощо. Цей процес реалізує вияв порушень та недоліків у функціонуванні органів влади, беручи до уваги звернення громадян із заявами, листами та повідомленнями, а особливо зі скаргами на рішення або дії, що порушили їх права, свободи та законні інтереси.

Скарга є суттєвим джерелом для отримання значущої інформації задля виявлення прогалин в діяльності органів влади, до яких відносяться органи досудового розслідування, які сприяють виявленню порушень законодавства, що мали місце при здійсненні кримінального провадження, що відіграє важливу роль при поновленні порушених прав.

Щодо послідовності розгляду слідчим суддею вищевказаних скарг, то можна сказати, що скарги розглядаються слідчим суддею територіального суду, керуючись засадами судового розгляду скарг.

Порядок та підстави розгляду скарг від осіб, які є учасниками кримінального провадження здійснюється відповідно до норм КПК України, а саме: слідчий суддя зобов'язаний розглянути подану скаргу не пізніше 72 годин з моменту надходження; скарги про закриття кримінального провадження, слідчий суддя розглядає не пізніше 5 днів з моменту надходження; скарги розглядаються обов'язково при участі скаржника або її представника чи захисника та службової особи, рішення підлягає оскарженню [3].

У разі відсутності даної уповноваженої особи або особи яка уповноважена на здійснення розгляду скарги, то її розгляд відбувається безперешкодно.

Відповідно до статті 303 КПК України, яка визначає які рішення, дії чи бездіяльності слідчого, дізнавача та відповідного прокурора, можуть бути оскаржені безпосередньо під час досудового розслідування та хто має право на оскарження і який процесуальний порядок, підстави даної процесуальної дії. Так, зазначимо, що в даній статті визначено, що особи, а саме: сторона захисту чи інша особа, законні права чи інтереси якої були цілком обмежені під час досудового розслідування чи її представником, можуть подати скаргу щодо відповідної відмови слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття окремого кримінального провадження з відповідних підстав, які передбачені в пункті 9-1 частини 1 статті 284 КПК України [2].

Слід пам'ятати, що такі відповідні процесуальні дії як оскарження рішень судді місцевого суду здійснюються тільки в апеляційному порядку. А також, визначимо, що слідчий чи дізнавач має безпосереднє право оскаржувати будь-які рішення прокурора під час досудового розслідування у тому ж числі, які безпосередньо стосуються закриття кримінального провадження щодо окремої підозрюваною особи чи за інших законних підстав, які передбачені у кримінальному процесуальному законодавстві.

Слід зазначити, що право на оскарження виникає цілком із забезпечення непорушного права особи на особистий захист. Забезпечення та дотримання всіх принципів такого права – найважливіша гарантія захисту прав і свобод та законних інтересів людини і громадянина, що закріплені в нормах Конституції України. Це право гарантується також засобами судового захисту, включаючи право звернення відповідно до міжнародних договорів України в міждержавні органи правосуддя щодо захисту прав і свобод людини. Положення статті 59 Конституції України гарантують кожній людині право на одержання кваліфікованої юридичної допомоги, а у випадках, які безпосередньо передбачені законом – безкоштовної [1].

Отже, можна зробити висновок, що країна створила певну систему, завдяки якій громадяни мають змогу цілком законно користуватись своїм правом на звернення зі скаргою про порушення своїх прав, тобто право на оскарження.

Під час розслідування кримінального провадження велику роль відіграє саме досудове розслідування, оскільки фахівець здійснює пошук значущої інформації для встановлення об'єктивної істини скоєного злочину. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності фахівців, які здійснюють розслідування кримінальних проваджень є невід'ємним правом кожного громадянина, але ці дії повинні здійснюватися лише в порядку та за підстав, які передбачені КПК України.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, виконуються відносно порядку та підстав, які передбачені КПК України та мають різноманітні форми.

На нашу думку, найбільш раціональною буде модель ведення правовідносин, які не будуть обмежувати можливості здійснення розслідування, але в свою чергу не буде допускати свавільства, що виражені в порушенні чи обмеженні прав та свобод громадян і в повній мірі зможе забезпечити їх належний захист.

Список використаної літератури: 1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.10.2020). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція станом на 11.09.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення 24.10.2020). 3. Зарева І. І. Оскарження дій та рішень прокурора у кримінальному процесі : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Зарева Іван Іванович. К., 2011. 188 с.

«Одержано: 27.10.2020»

Юлія Юріївна ГРИШКО,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Останніми роками проблема домашнього насильства через його розповсюдженість та небезпеку привертає увагу світової спільноти. Попередження та подолання насильства становлять значну проблему не лише для України, а для світу в цілому. Потерпілими від злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, стають найуразливіші й незахищені верстви населення: діти, підлітки, жінки, інваліди, люди похилого віку. Від фізичного домашнього насильства в Україні страждає 1,8 млн. жінок. З кожним роком шокує статистика по домашньому насильству зростає. З усіх випадків домашнього насильства тільки 10 % жінок звертаються до поліції. У 90 % випадків – це насильство чоловіків у відносності до жінок. Лише 10 % повідомлень про насильство у сім'ї доходить до правоохоронних органів. Проте, статистика відображає лише найнебезпечніші форми домашнього насильства: вбивства, завдання шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, мордування – ті, які не можна приховати від правоохоронних органів. Через свої особливості (вік жертв, їх родинна та інша залежність від насильників), цим злочинам притаманний доволі високий ступінь латентності.

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», прийнятим у 2017 році, до Кримінального кодексу України була введена стаття ст. 126-1 Кримінального кодексу України про домашнє насильство. Ця стаття встановлює кримінальну відповідальність за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства [2].

Ознакою насильства в сім'ї є наявність моральної, фізичної або психічної шкоди здоров'ю члена сім'ї, що заподіяна внаслідок протиправних діянь. Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї, як людини та громадянина, і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Треба підкреслити такі види насильства в сім'ї:

– *фізичне насильство* – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі й гідності;

– *сексуальне насильство* – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеvu недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

– *психологічне насильство* – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

– *економічне насильство* – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [2].

Можна виділити такі способи прояви фізичного насильства у сім'ї:

1. Застосування примусу та погроз:

– висловлювання погроз та/або заподіяння шкоди здоров'ю;

– погроза залишити жертву, вчинити самогубство, залишити без коштів на існування;

– змушування жертви відмовитися від обвинувачень;

– змушування жертви вчиняти незаконні дії.

2. Застосування залякування:

– залякування жертви поглядом, діями, жестами;

– розбивання речей;

– знищення майна жертви;

– насильство або вбивство домашніх тварин;

– залякування зброєю.

3. Застосування емоційного насильства:

– заниження самооцінки жертви;

– обзивання жертви;

– змушування жертви думати, що він/вона божевільний/а;

– приниження жертви;

– змушування жертви почуватися винною.

4. Застосування ізоляції:

– контроль дій жертви або за її оточенням;

– контроль того, що читає жертва;

– контроль переміщення жертви;

– обмеження соціальної активності жертви.

5. Применшення, відмова та звинувачення:

– спрощення проблеми насильства та відмова сприймати серйозно занепокоєння жертви;

– висловлювання твердження про те, що насильства не відбулося;

– перекладання відповідальності за свою насильницьку поведінку на жертву;

– висловлювання твердження про те, що жертва сама винна.

6. Використання дітей:

- змушування жертви почуватися винною через дитину;
- використання дітей для передачі повідомлень;
- використання відвідування дитини для дратування жертви;
- погроза забрати дітей.

7. Застосування чоловічої переваги:

- поведінка з жертвою, як зі слугою;
- одноосібне прийняття усіх важливих рішень;
- поведінка «володаря замку»;
- визначення жіночих і чоловічих ролей;
- погроза вбити дітей або зашкодити їм.

8. Застосування економічного насильства:

- перешкоджання жертві одержати роботу чи залишатися працювати;
- змушування жертви просити гроші;
- ненадання жертві грошової допомоги;
- забирання грошей жертви;
- приховування від жертви інформації про сімейний дохід та обмеження доступу до цих коштів [3, с. 32-33].

Отже, спосіб учинення кримінального правопорушення є центральним елементом криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення. На основі вивчення матеріалів слідчої та судової практики потрібно відзначити про необхідність вдосконалення тактики проведення окремих слідчих дій, способів подолання протидії розслідуванню, прийомів і засобів криміналістичного дослідження особистості жінки, що зазнала домашньому насильству, її індивідуальних психологічних і фізіологічних рис.

Список використаної літератури: 1. Домашнее насилие: социально-правовой аспект: Учебно-методическое пособие. Под общ. ред. Е.Н. Ершовой. – М., 2013. 194 с. 2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і доповненнями 2475-VIII від 28.08.2018. 3. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

«Одержано: 28.10.2020»

УДК 343.98

Ірина Андріївна ГУКОВА,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПОСЕРЕДНИЦТВА У ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ

Класифікуючи слідчі (розшукові) дії, залежно від джерел отримання інформації, ми обрали підхід М.В. Салтевського, який звів їх у три групи,

включивши до одної з них проведення допитів, «очної ставки» (з прийняття КПК 2012 року – одночасний допит двох або більше осіб), пред'явлення для впізнання. Вказані СРД зведені до однієї групи за критерієм отримання інформації від людей [1].

З метою отримання інформації від такого джерела як люди, необхідно правильно обрати тактику провадження тих чи інших слідчих (розшукових) дій, при цьому запорукою успіху є якісна їх підготовка. Організаційно-підготовчий етап провадження всіх вербальних слідчих (розшукових) дій в цілому є схожим, однак є певні нюанси, властиві для кожної з них.

У ході планування будь-якої з вербальних слідчих (розшукових) дій слідчий повинен з'ясувати ряд фактів, які мають значення для слідства та визначити специфіку провадження, особливо, що стосується правовідносин на ринку праці, а також особливостей реалізації злочинних замислів. Для цього слід ознайомитися із низкою законодавчих норм, які регламентують правовідносини у сфері працевлаштування; визначитися із порядком і процедурою виникнення трудових відносин між роботодавцем, найманим працівником, посередником та іншими суб'єктами, які діють у зазначеному сегменті; зрозуміти, які порушення містять ознаки складу кримінального правопорушення, а за яких обставин можна вести мову про цивільно-правовий делікт. Слідчий повинен докладно вивчити юридичну літературу у цьому напрямі, а краще звернутися по допомогу до спеціаліста. Крім того слід ретельно вивчити матеріали кримінального провадження і документи, що містяться в ньому. Якщо на момент допиту є результати експертиз, доцільно проаналізувати висновки експертів та продумати, яким чином можна їх використати.

Вибір тактики допиту та одночасного допиту залежить від кількох чинників: а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо); б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду і т.п.); г) характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [2, с. 60].

З метою виявлення певних протиріч у показаннях та використання їх під час подальших одночасних допитів, слідчий повинен проаналізувати показання інших осіб, результати проведення інших слідчих (розшукових) дій, які містять докази щодо розслідуваної події. При цьому доцільно вивчити додаткову інформацію, що допоможе деталізувати, уточнити показання кожного з допитуваних, виявити невідповідність певних фактів.

Водночас, важливим елементом підготовки до допиту, особливо, якщо йдеться про одночасні допити, є з'ясування особистісної зацікавленості допитуваної особи у певних результатах. У цьому розрізі слушною є думка щодо встановлення характеру взаємин за схемою: свідок-підозрюваний, потерпілий-підозрюваний, потерпілий-свідок, підозрюваний-інший співучасник злочину. З'ясованими обставинами визначається подальша тактика допиту [3, с. 118]. Важливим це є й для визначення послідовності

проведення допитів кожного з учасників та з'ясування необхідності проведення одночасних допитів між певними суб'єктами.

Готуючись до допиту, одночасного допиту двох або більше осіб, слідчий повинен попередньо дізнатися про такі факти:

- які нормативні акти регулюють порядок здійснення правочинів на ринку праці; в чому звичайно полягає порушення прав;
- які дії є законними, а які не законними;
- який характер незаконних дій та які особи можуть бути причетні до цього;
- місце та час вчинення шахрайства;
- характеристика особи допитуваного, її позиція та процесуальний статус, зв'язок з іншими учасниками кримінального провадження;
- наявність доказів у провадженні та можливість їх використання;
- наявність протиріч та можливості їх усунення у ході допитів (одночасних допитів) тощо.

Слідчому необхідно визначити максимальний обсяг обставин, які підлягають встановленню, і докладно їх викласти у плані проведення допиту із обов'язковою позначкою тактичних прийомів, що застосовуватимуться.

Як слушно наголошує В.О. Коновалова, допитувані особи мають різний соціальний і професійний статус, різні особливості психіки й мотивацію своєї поведінки, що зумовлює різний характер спілкування. При цьому значна роль належить знанню закономірностей формування їх показань, що пояснюється особливостями сприйняття, запам'ятовування, відтворення, оцінювання одержаної у процесі допиту інформації, й використання її в тактичних цілях [4, с. 3].

Розібратися в поведінці допитуваного, який приховує правду, або помиляється з приводу подій, обрати тактичні прийоми, які допоможуть встановити цілі і мотиви злочину, встановити чинники, що заважають допитуваному розповісти правду; визначити оптимальну лінію поведінки по відношенню до допитуваного, допоможуть знання у сфері психології [5, с. 30]. Тому важливим елементом підготовки до вербальних слідчих (розшукових) дій є саме психологічна підготовка та психологічне налаштування на процес спілкування з певною особою.

Список використаної літератури: 1. Салтевський М.В. Про поняття доказів у новому кримінально-процесуальному законодавстві. *Право України*. 1996. № 1. С. 53. 2. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: посібник/ [В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич]. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с. 3. Павлова Н.В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла: монографія: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с. 4. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: моногр. Харьков: Изд-во СПД ФЛ Вапнярчук Н.Н., 2006. 176 с. 5. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии. [3-е изд., перераб.]. Минск: Вышэйш. шк., 1978. 176 с.

«Одержано: 28.10.2020»

Максим Віталійович ГУЛАК,

курсант 2 курсу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик,

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ

Важливе місце в системі гарантій захисту прав і свобод громадян займає саме судовий захист прав і свобод. Найбільш відомою процедурою, яку застосовують конституційно юрисдикційні органи у більшості іноземних держав для захисту прав та свобод є розгляд конституційних скарг.

Інститут конституційної скарги є поширеним у зарубіжних країнах, а сутність його полягає у можливості людей звернутися до Конституційного Суду (далі – КС) з приводу порушення їх прав та свобод. Так, інститут конституційної скарги існує в країнах Латинської Америки (Бразилія), Європейських (Словенія, Польща, Іспанія), Азія (Грузія).

Однак, слід зазначити, що у різних державах світу даний інститут має свою певну специфіку. Так, в деяких країнах розглядаються всі скарги з приводу порушень прав і свобод, а в інших – лише скарги щодо порушень конкретних прав та свобод, а саме у країнах Африки, Центральної та Північної Америки (Бенін, Гана, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Конго, Панама та інші) [2, с. 2-3]

Питання, що стосуються запровадження інституту конституційної скарги було одним із самих важливих питань в Україні на протязі тривалого часу. Позитивним моментом можливо виділити саме додаткові гарантії прав і свобод людей, а з негативного боку - додаткове навантаження на суддів КС України. Таким чином, можна зробити висновок, що основною проблемою є встановлення рівноваги між забезпеченням захисту прав і свобод та ефективною роботою конституційного органу.[1, с. 4]

В Україні одним з найважливіших питань постають питання, пов'язані з захисту прав і свобод людей. Діяльність окремих державних органів в Україні, наприклад судової системи, поліції, прокуратури в цій галузі бажає кращого. Ми можемо побачити недійову діяльність органів, що перелічені вище по зверненням громадян із заявами про порушення їхніх свобод та прав до Європейського суду з прав людини.

У боротьбі з Європейськими державами за звання країни з найнижчим рівнем захисту громадян, а саме відстоювання їх прав, наша країна посідає виключно перше місце, що пригнічує.

2 червня 2016 року Український парламент після довгих дискусій ухвалив два нових та дуже важливих нормативно-правові акти. Перший «Закон про судоустрій та статус суддів», а другий «Про внесення змін до Конституції

України (щодо правосуддя)». Їх офіційно оприлюднили в червні, 30 вересня того самого року вони вступили в силу. Найбільш важливим введенням реформи стало запровадження раніше не існуючого інституту конституційної скарги. До цього моменту українці не мали такої можливості звертатися до Конституційного Суду України.[1, с. 1-2]

Про здібності засобу захисту прав і свобод ми маємо право зробити висновок тільки після розгляду перших скарг КСУ. Необхідно довести інформацію до усіх людей, через СМІ, новини, рекламу, тощо про їх можливість звернутися до Конституційного Суду України з приводу захисту їх прав та свобод.

Всім зрозуміло, що запровадження інституту скарги можна вважати новим кроком до захисту прав та свобод громадян. Але запровадження даного інституту, який стовідсотково є ефективним способом забезпечення прав і свобод має супроводжуватися з урахуванням всіх його переваг та недоліків .

Список використаної літератури: 1. І. Беззуб Запровадження інституту конституційної скарги в Україні: українські реалії та міжнародний досвід. 2017 URL: <http://nbuvipar.gov.ua/index.php> 2. Романченко Т., Корнеюк В. Інститут конституційної скарги не створює інструменту для перегляду остаточного рішення. Закон і бізнес. 2019. №11 (1413).URL: https://zib.com.ua/ua/136926-institut_konstituciynoi_skargi_ne_stvoryue_instrumentu_dlya_.html?fbclid=IwAR0s8dFXUeyZqoEPfPu7iA1rW7GqcuKm0c7tRS8GXkj1V_SktNv_dGILxFQ

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Анастасія Сергіївна ГУЛЯЄВА,

студентка 3 курсу групи Ф-6-ПЗдср-18-3 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Світлана Миколаївна Лозова,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ОГЛЯД ТРУПА: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Останнім часом в Україні спостерігається невпинне зростання кількості вчинених злочинів, серед яких достатньо велику частку складають злочини проти життя та здоров'я людини, а саме, вбивства або тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого. При розслідуванні даної категорії злочинів важливе місце займає проведення огляду місця події з метою виявлення, фіксації, вилучення слідової інформації та її подальшого дослідження. Саме під час огляду місця події при розслідуванні вбивств проводиться огляд трупа. Проведення даної слідчої (розшукової) дії регламентовано Кримінальним процесуальним кодексом, а також має свої тактичні особливості. Однак так було не завжди.

Якщо зробити ретроспективний погляд в минуле і ознайомитися з тими питаннями, які відносяться до тактики огляду трупа на місці його виявлення, то матеріали наявних досліджень свідчать, що до 1785 р. лікарі до огляду трупів не залучалися. Огляди трупів здійснювалися за участю соцького, виборного, отамана, інколи священника. З кінця 80-х рр. XVIII ст. до проведення огляду трупа на місці його виявлення почали залучатися лікарі. Правда, в цей період і до 1800 р. взагалі перестали проводити огляд трупів при очевидних вбивствах. Огляд трупа на місці його виявлення проводився в зазначений період тільки в тих випадках, коли обставини справ були неясними, коли наявність насильства і його вид не можна було встановити іншим шляхом. В таких випадках зовнішній огляд трупа на місці його виявлення проводив нижній земський суд за участю лікаря і про його результати складався рапорт. В кінці 1799 р. в кримінальних справах з'являється новий документ - свідоцтво, в якому викладаються коротко результати проведеного зовнішнього огляду трупа, причому з цього часу проводяться вже огляди всіх виявлених на місці події трупів. Приблизно з 1800 р. починають інколи, поряд з проведенням зовнішнього огляду трупа на місці його виявлення, проводити і розтини трупів, про що в кримінальних справах свідчити наявні два документа: повідомлення, яке містило дані про ушкодження, які були встановлені при проведенні зовнішнього огляду трупа на місці його виявлення, складені від імені засідателя нижнього земського суду (за участю лікаря), і свідоцтво, яке містило уже дані, отримані не тільки в результаті зовнішнього огляду трупа, але й при розтині трупа, складене лікарем (в присутності того самого засідателя). З 1825-1830 рр. в "Свідоцтвах" з'являється уже опис одягу і загальні дані про труп (крім відомостей про ушкодження), а з 1840 р. - і власне про саме місце виявлення трупа, про сліди ніг, а також про місце розташування, позу тіла трупа. З 1860 р. дані, отримані при огляді місця події і трупа, викладаються, як правило, в трьох документах: у вигляді "Рапорта" (або акту) станового пристава, який звичайно перший проводив огляд трупа (за участю понятих), у вигляді "Свідоцтва" і в новому документі, який мав назву "Судово-лікарський огляд". 1880 р. необхідно визнати роком, коли у південних губерніях України почав розвиватися зв'язок між зовнішнім оглядом трупа на місці його виявлення, коли в ньому приймає участь лікар, і розтином трупа, який звичайно проводився тут само на місці події, безпосередньо після закінчення огляду. В кримінальних справах 1924-1929 рр. заслуговують уваги дві особливості огляду трупа на місці його виявлення, характерні для цього терміну часу: або 1) первинний огляд місця події проводився слідчим і лікарем (через лікаря) і при цьому складався протокол, в якому здійснювався дуже поверховий виклад як самої місцевості, місцезнаходження трупа, його поза, часто взагалі не описувався одяг і більше чи менше повно описувались трупні явища і ушкодження. Потім труп вилучали з місця його виявлення і, вже без лікаря, сам слідчий з понятими продовжував огляд місця події і складав про це окремий протокол огляду місця події або 2) первинний огляд трупа на місці його виявлення проводився працівниками міліції без лікаря і при цьому проводився огляд і в протоколі фіксувалась тільки повністю обстановка місця події, за виключенням трупа,

який, відповідно до запису в протоколі, "залишався на місці до проведення огляду лікарем"; лікар, який виїжджав на місце виявлення трупа пізніше, сам описував труп, складав при цьому протокол медичного огляду трупа. З 30-х років ХХ ст. огляд трупа на місці його виявлення в загальних рисах проводився, як правило, так само, як і сьогодні [1, с. 58-60].

Огляд трупа - це слідча дія, що проводиться слідчим або особою, яка провадить дізнання, на місці знаходження трупа з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також для знайдення ознак, які вказують на можливого злочинця [2, с. 238-239].

Труп людини є центральним об'єктом місця події. Огляд трупа повинен проводитися безпосередньо на місці його виявлення, тому що в іншому випадку порушується зв'язок між елементами місця події, обстановкою, в якій він був виявлений, і позою трупа, трупними явищами й іншими ознаками [3, с.1]. Огляд трупа слідчим, прокурором проводить за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (ч. 1 ст. 238 КПК України). Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті (ч. 3 ст. 238 КПК України) [4]. Треба пам'ятати, що зовнішній огляд трупа є складовою частиною огляду місця події, хоча інколи він оформляється як окрема самостійна слідча дія. Проводячи її, лікар повинен встановити й відобразити у протоколі: розташування та позу трупа; зовнішній вигляд його одягу і взуття; характер пошкодження одягу, наявність на ньому слідів, плям тощо; індивідуальні особливості частин тіла, їхніх ушкоджень і слідів на тілі; ознаки переживання тканин; особливості ложа трупа, предметів на ньому, безпосередньо біля нього. Значну увагу приділяють виявленню трупних змін та їх характеру, а також виявленню загальних даних про особу трупа [5, с. 2].

При огляді трупа встановлюють фактичні дані, доступні безпосередньому спостереженню, фіксуються положення і поза трупа, стать, приблизний вік, особливості статури, одягу і взуття, предмети, сліди, документи, що є на трупі, при ньому і біля нього, а також тілесні ушкодження та трупні зміни. Огляд трупа складається з двох етапів – загального і детального.

При загальному огляді досліджуються: 1) поза трупа і його положення на місці події; 2) зовнішній стан одягу на трупі; 3) знаряддя заподіяння смерті, що знаходяться на трупі.

При детальному огляді досліджуються: 1) ложе трупа (ділянка підлоги або ґрунту під трупом); 2) одяг трупа; 3) тіло трупа та ушкодження на ньому.

При огляді оголеного трупа фіксуються: 1) угодваність, колір шкіри, статура, вік і стать; 2) трупні явища (охолодження, висихання тіла, трупні плями, ознаки гниття); 3) вид голови та обличчя; 4) вид живота; 5) індивідуальні особливості, які спостерігаються на тілі; 6) ушкодження на трупі.

При огляді одягу і взуття на трупі звертається увага на таке: що саме одягнуто та в якій послідовності; стан одягу і взуття; ушкодження (розриви, розрізи, відірвані частини) і забруднення; конфігурація країв ушкодженого одягу (рівні, нерівні та ін.); вміст кишень. Труп фотографують, складають

схеми, виготовляють зліпки і відбитки слідів, відбитки пальців, беруть зразки волосся, крові, тканин тіла (органів або частин трупа), необхідних для проведення експертних досліджень [2, с. 239-240].

Огляд трупа – це слідча дія, яка проводиться з давніх давен. З початку огляду трупа здійснювався за участю соцького, виборного, отамана, інколи священника (1785р.). З кінця 80-х рр. XVIII ст. до проведення огляду трупа на місці його виявлення почали залучатися лікарі, далі з'являється документ – свідоцтво (1799), в якому починають описувати результати проведеного зовнішнього огляду трупа. З 30-х років 20 ст. і дотепер порядок огляду трупа майже не зазнав змін. На сьогоднішній день зовнішній огляд трупа проводиться під час огляду місця події і складається з загального та детального етапів. Результати фіксуються в протоколі огляду місця події. Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті. На сьогодні в Україні кількість вбивств невинно зростає і, відповідно, виникає потреба в огляді трупа. Якісний і повний огляд трупа допомагає на первинному етапі розслідування з'ясувати час та причину смерті, висунути версії щодо особи злочинця та знарядь і засобів, що їм використовувались, слідів, що могли залишитись і які підлягають подальшому відшукуванню.

Список використаної літератури: 1. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: Монографія / Комаха В.О. Одеська національна юридична академія - Дніпропетровськ, ІМА- прес, 2004. - 396 с. 2. Криміналістика: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вузів // Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого; За ред. В.Ю. Шепітька; Авт. кол.: В.М. Глібко, А.Л. Дудніков та ін. - Київ: Ін-Юре, 2001 р. 682 с. 3. Місько А.Ю. Деякі аспекти порядку огляду трупа URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3393/1/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%AE..pdf> 4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> 5. Лісовий А.С. Огляд трупа на місці його виявлення URL: <https://pathology.med.sumdu.edu.ua>
«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Влада Олександрівна ГУСЄВА,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6489-2384>

ДО ПИТАННЯ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Одне з передових місць у процесі дослідження та аналізу слідчої практики займають методи пізнання певних закономірностей щодо розкриття

та розслідування злочинів, які виступають складовими частинами криміналістичної методики.

Дослідження та аналіз слідчої практики являють собою базу для розробки криміналістичних методик, а також засобів та прийомів, що дозволяють з'ясувати реальний стан практичної боротьби зі злочинністю. Однак необхідно зазначити, що дослідження потреб практики не є передовим напрямком криміналістичної або судово-експертної наукової діяльності, що є безумовним недоліком, адже прогалини у даній галузі перешкоджають визначенню конкретних завдань щодо розробки та вдосконалення криміналістичної методики. В свою чергу, дослідження проблем слідчої практики одночасно дозволяють вирішити два важливих питання, а саме: виявити практичні проблеми та сформулювати основні характеристики даних потреб.

Отже, виявлення практичних проблем відбувається за рахунок застосування основних та додаткових методів аналізу слідчої практики. До основних слід відносити методи: практичного аналізу, спостереження та математичних розрахунків. Додатковими є методи: наукового аналізу, експертної оцінки та метод аналізу змісту тексту.

Аналіз матеріалів, як різновид методу дослідження, займає одне з передових місць. Саме за рахунок аналізу уявляється можливим оцінити деякі аспекти слідчої практики, сформулювати висновки щодо ефективності певних криміналістичних методів та засобів, крім того проаналізувати ефективність діяльності правоохоронних органів та органів прокуратури. Збір необхідної інформації може бути реалізований шляхом аналізу певної документації або в ході інтерв'ю, анкетування, експертного опитування тощо.

Метод спостереження, реалізується саме за рахунок проведення спостереження за суб'єктами правовідносин під час досудового розслідування. На підставі результатів спостереження можна сформулювати з якими саме труднощами стикаються слідчі, прокурори під час досудового розслідування, які правопорушення вчиняються найчастіше та, яка причина даного явища. Крім того, саме спостереження дозволяє зафіксувати процесуальні помилки слідчого, які не завжди є помітними у ході аналізу процесуальних документів. Так, деякі вчені вважають, що для спостереження характерні наступні етапи: визначення об'єкту дослідження; визначення місця проведення спостереження; визначення різновиду спостереження, а саме: супутнє, цільове та ін.; вирішення питання щодо способу фіксації, отриманої в ході спостереження, інформації [1; с. 104].

Отже, спостереження дозволяє виявити та дослідити багато важливих та характерних аспектів слідчої діяльності, які не завжди доступні за рахунок інших методів.

Математичний метод дослідження слідчої практики дозволяє сформулювати кількісну оцінку виявлених проблемних питань на «мові чисел». За рахунок даного методу, уявляється можливим, узагальнити дані які були отримані методом аналізу матеріалів (анкетування, інтерв'ю, експертного опитування). Результатом такого узагальнення є формування таблиць, схем графіків, які у подальшому стають в основу статистичних даних, з того або

іншого питання. Також, уявляється можливим дослідити статистичні дані щодо кількості правопорушень, тенденції росту скоєння певного різновиду злочину, кількості потерпілих осіб, а також певні криміналістичні характеристики правопорушників. Для формування статистичних даних використовується коефіцієнт інформативності.

Найпростішою формулою коефіцієнта інформативності може бути такий: $K = \Pi / I$, де K - коефіцієнт інформативності; Π - кількість виявлених запитів практики; I - кількість вивчених джерел. Коефіцієнт інформативності дозволяє кількісно визначити найтипівіші ознаки джерел, що досліджуються. Як узагальнюючий показник, він характеризує середню кількість інформаційних посилянь, що містяться у конкретному джерелі інформації, де йдеться про потреби слідчої практики [2].

Метод наукового аналізу дозволяє визначити рівень наукового дослідження тієї або іншої галузі криміналістики. Наприклад, у злочинах проти авторитету органів державної влади в сфері правоохоронної діяльності, можна виявити дискусійні питання, що в недостатньому обсязі дослідженні. Даний метод дозволяє виявити прогалини, чим самим звернути необхідну увагу науковців на існуючі у певній галузі потреби та проблеми.

Метод експертної оцінки використовується у разі відсутності можливості проведення прямого вимірювання або дослідження певних об'єктів. Експертна оцінка може бути як окреме самостійне дослідження, а також, як доповнення до інших методів дослідження слідчої практики. Ми вважаємо, що найбільш вдалим є його поєднання із інформацією, отриманою в ході анкетування та інтерв'ювання.

Великий життєвий і професійний досвід експертів, їх особисті якості накладають відбиток як на процедуру підготовки та проведення опитування, так і на характер обробки емпіричного матеріалу. З одного боку, необхідно розкрити загальну спрямованість суджень, точок зору на проблеми, типові для професіоналів, з іншого - важливо зберегти кожний нюанс, не допустити нівелювання відповідей. При використанні експертного опитування необхідно враховувати, що різноманітність, складність потреб слідчої практики вимагають й неоднорідного у професійному відношенні складу. Об'єктивні труднощі застосування цього методу криються, перш за все, у багатозначності позицій, що висловлюються [1; с. 108].

Слід зазначити, що, аналізуючи судження експертів, по суті доводиться інтерпретувати таке складне утворення, як групова думка про потреби практики. Окреслюючи межі застосування експертного методу при вивченні потреб практики, необхідно враховувати не лише відмінності у суб'єктивному сприйнятті одного і того ж явища, але й різну готовність, схильність, уміння запропоновані дослідниками.

Наступний метод дослідження слідчої практики - *метод аналізу змісту* тексту. Сутність якого полягає у виявленні, за допомогою ключових слів, дискусійних та проблемних питань з джерел інформації, які аналізуються.

В даному випадку, необхідно враховувати, що пошук за допомогою ключових слів може мати загальний та спеціальний характер. Так, в даному випадку нас цікавить криміналістичний аспект, а в ході пошуку інформації за

ключовими словами ми можемо отримати інформацію із інших галузей права. В залежності від спрямованості та змісту джерел, які необхідно проаналізувати для виявлення потреб слідчої практики на підставі її аналізу, необхідно використовувати широкий набір ключових слів.

Отже, одне з передових місць у процесі дослідження та аналізу слідчої практики займають методи пізнання певних закономірностей. Саме, за рахунок, даних методів реалізується дослідження матеріалів слідчої практики, що у подальшому створить сприятливі умови для аналізу теоретичних та практичних проблем та формування окремих криміналістичних методик.

Список використаної літератури: 1. Рабочая книга социолога / Чл.-кор., проф. М. Н. Руткевич, д-ра филос. наук Г.В. Осипов и С.Ф. Фролов и др., Ин-т социол. исследований. - М.: Наука, 1976. 512 с. 2. Потреби слідчої практики, як умова її вдосконалення URL: <https://studizba.com/files/show/doc/36064-6-31331.html> (дата звернення: 19.10.2020).

«Одержано: 25.10.2020»

УДК 393.14

Микола Володимирович ДЕМЕНТЬЄВ,

аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

ОЦІНКА КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКСПЕРТА

Згідно із ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності. Стосовно висновку експерта. В системі властивостей доказів достовірність має визначальне значення, так як це властивість є фундаментальною, що забезпечує встановлення істини у кримінальному провадженні, а також законне, справедливе і обґрунтоване процесуальне рішення. Однією з ознак, що дозволяють правильно оцінити достовірність проведеного дослідження є встановлення компетенції та компетентності експерта.

Згідно ст. 69 КПК України у кримінальному провадженні в якості судового експерта можна залучити особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути як співробітники державних спеціалізованих установ (служб), так і фахівці, що не працюють в цих установах, які мають вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта за певною спеціальністю. Для проведення тих експертиз, які не виконуються виключно в державних спеціалізованих установах статтями 7 і 9 цього Закону передбачено можливість залучення крім атестованих судових експертів інших фахівців з відповідних галузей знань. Під час вибору експерта для проведення експертизи, особливо у разі, коли він не є співробітником державної спеціалізованої установи, неминуче виникає питання про компетенцію даної обізнаної особи. Друга проблема постає перед ініціатором провадження

експертизи після проведення дослідження в ході оцінки висновку і включає визначення компетентності експерта. Категорії «компетентність» і «компетенція» мають важливе значення, а за змістом розрізняються.

Компетенція експерта розглядається у двох аспектах: у правовому значенні як коло повноважень, прав і обов'язків експерта, які визначені процесуальними кодексами і відомчими нормативними актами; у другому науковому аспекті – як комплекс спеціальних знань в області теорії, методики і практики певного роду, виду експертизи [1, с. 86]. Таким чином, компетенція експерта – категорія об'єктивна, нею повинні володіти обізнані особи, які залучаються як експерти до провадження експертиз. Компетенція має складну трирівневу структурну: процесуальна, наукову, індивідуальну [2, с. 129–131]. Процесуальна компетенція визначає права та обов'язки судового експерта згідно статей 12, 13 Закону України «Про судову експертизу», ст. 69, 242 КПК України. Процесуальна компетенція визначає межі прав експерта під час проведення досліджень, встановлення тої чи іншої обставини, що входить до предмету доказування у кримінальному провадженні, і даванні висновку. Наукова або професійна компетенція визначає обсяг спеціальних знань, яким повинен володіти експерт певної експертної спеціальності. Визначення наукової компетенції експерта відіграє важливу роль для визнання висновку експерта допустимим джерелом доказів. Експерт не має права вирішувати питання через відсутність у нього необхідних знань (ч. 6 ст. 69 КПК України). Зазначимо, що всі судові експерти однієї спеціальності мають однакову наукову компетенцію, яка визначається предметом роду (виду) експертизи. Індивідуальна компетенція характеризує обсяг знань, які повинен був отримати експерт під час навчання у закладі вищої освіти та під час підготовки (стажування) у державних спеціалізованих експертних установах (службах) за певною експертною спеціальністю.

З наведеного можна дійти висновку, що наявність процесуальної компетенції пред'являється до всіх судових експертів без винятку, наукової компетенції – до частини експертів певної спеціалізації, а індивідуальної компетенції – до конкретного експерта.

Компетентність характеризує суб'єктивні здібності експерта. Компетентність відображає готовність експерта до практичного проведення експертних досліджень. Поняття компетентності судового експерта також розділяються на три рівні за обсягом і ступенем спільності: основна, додаткова та конкретна.

Основна компетентність експерта визначає здатність експерта самостійно вирішувати поставлені типові питання, спираючись на знання, отримані в процесі навчання, а також під час підготовки для отримання кваліфікації судового експерта. Під час підготовки до самостійної експертної діяльності у майбутнього експерта формується професійне мислення, тобто обізнана особа набуває не просто певний обсяг знань, який можна і необхідно оновлювати, свідомо структурує знання на потрібні й непотрібні, але й пізнає способи використання знань у практичній експертній діяльності [3, с. 21]. Додаткова компетентність експерта характеризує здатність розв'язувати нетипові питання, що ставляться перед експертом. Здатність експерта вирішувати все

більш складні завдання зростає в процесі його професійної судово-експертної діяльності. У досвідчених співробітників державних спеціалізованих експертних установ, які мають великий стаж роботи, додаткова компетентність багато в чому перевищує основну. Наявність додаткової компетенції дозволяє експерту брати участь у проведенні комплексних експертиз, в яких питання вирішуються на стику різних експертних спеціальностей. Конкретна компетентність експерта характеризує його здатність вирішити поставлене питання (завдання) під час проведення експертного дослідження в конкретному кримінальному провадженні.

Про основну та додаткову компетентність майбутнього експерта під час призначення експертизи можна судити за даними про загальну та спеціальну освіту, стаж науково-дослідної роботи та роботи за фахом, наявність наукових робіт, відгуків і характеристик щодо його експертної діяльності, атестацій і іншими даними. Компетентність експерта в конкретній експертизі визначається за результатами всебічної оцінки висновку експерта, спрямованої на з'ясування повноти проведеного дослідження, правильності вибору методик і методів аналізу, інтерпретації виявлених властивостей і ознак об'єктів, обґрунтованості проміжних і кінцевих висновків.

Всебічна оцінка компетенції та компетентності експерта, що провів експертне дослідження – запорука визначення достовірності висновку експерта.

Список використаної літератури: 1. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва: Норма, 2005. 656 с. 2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. 3. Клименко Н. І. Щодо питань про компетенцію судового експерта. *Криміналістичний вісник*. Київ: НДЕКЦ, 2010. Вип. 2 (14). С.19–23.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.132(477)

Анастасія Олександрівна ДОРОШ,

курсант 3 курсу факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій Володимирович Романюк,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Одним із ключових способів формування доказової бази у кримінальному провадженні є проведення слідчого експерименту. Як з теоретичної, так і з практичної точки зору відкритим та актуальним залишається питання, за яких умов його можна назвати законним і яким способом цю законність

забезпечити. До того ж, дотримання законності є значущою як для осіб, які уповноважені на проведення даної слідчої (розшукової) дії, так і для інших учасників кримінального провадження, які беруть участь у її проведенні. Дотримання законності під час проведення слідчого експерименту також відіграє важливу роль як для учасників кримінального провадження з огляду на необхідність відстоювання ними своїх прав та свобод, так само і для органів, які здійснюють нагляд та контроль за дотриманням законів, прав та свобод учасників кримінального провадження.

Визначення «законність» є юридичною гарантією всебічної реалізації конституційних прав і належить до загальних засад кримінального провадження, яким повинні відповідати зміст та форма кримінального провадження. Ця засада полягає у дотриманні вимог Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Законність є правовим режимом, який передбачає точне та неухильне дотримання нормативно-правових актів під час здійснення правозастосовної діяльності, що дістає прояв у кримінальному процесі, обмежує дискреційні повноваження органів досудового розслідування, прокуратури та суду і визначає можливість руху (переходу) кримінального провадження з однієї процесуальної стадії в іншу лише на підставі закону і в суворо визначеній ним послідовності.

Законність є однією з гарантій встановлення у кримінальному провадженні об'єктивної істини, що забезпечує захист прав і свобод людини. Саме на цьому наголошує ч. 2 ст. 9 КПК України, яка визначає обов'язок правоохоронних органів всебічно, повно і неупереджено досліджувати обставини провадження, виявляти обставини, що викривають підозрюваного і, що виправдовують, обвинуваченого, а також обставини, які пом'якшують або обтяжують його покарання, давати їм належну правову оцінку та забезпечувати прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Однією з основних загальних вимог проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії закон визначає підстави для її проведення. Згідно з ч. 2 ст. 223 КПК України підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Проте, при цьому слід звернути увагу, що йдеться про наявність лише фактичних підстав до проведення слідчої (розшукової) дії. Досить часто виникають ситуації, коли для проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії необхідні не лише фактичні, але й юридичні (правові) підстави. Саме тому для проведення слідчого експерименту, як однієї зі слідчих (розшукових) дій законність виступає юридичною підставою [1].

Однією з проблем забезпечення законності є набуття доказового значення позасудових свідчень, зафіксованих в протоколі слідчого експерименту. Використання показань, отриманих в ході слідчого експерименту, проведеного дізнавачем, слідчим, прокурором під час досудового розслідування й не підтверджених в суді його учасником неможливо використовувати для обґрунтування судових рішень.

Фактично в КПК України закріплено значно жорсткіший від наявного в практиці ЄСПЛ, директивах Європейського Союзу та багатьох західних юрисдикцій стандарт. На відміну від встановленої в Україні повної заборони використання досудових показань в суді, в багатьох країнах передбачається застосування «тесту допустимості свідчень», який означає перевірку добровільності наданого свідчення (зізнання). Якщо такі свідчення проходять перевірку, то вони приймаються судом. Якщо ж вони викликають сумнів, або якщо було доведено, що свідчення були отримані під тиском, за умов жорстокого поводження або катування підозрюваного, суд їх не враховує. Подібні підходи існують в Канаді, Британії, Італії, Хорватії та багатьох інших країнах та обумовлюють проведення допитів за участі захисника, із застосуванням відеофіксації та обов'язковим роз'ясненням й дотриманням базових прав допитуваної особи.

В наявних умовах слідчі вдаються до фіксації наданих в ході досудового розслідування показань в протоколі такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент, а прокурори доводять вину особи, посилаючись на зміст таких протоколів в суді. При цьому, у випадках подальшої відмови потерпілих, свідків та обвинувачених від надання свідчень в суді або зміни наданих ними раніше показань, перед судом постає питання щодо розповсюдження на інші (крім допиту) слідчі (розшукові) дії, заборони обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Відомо, що ч. 4 ст. 95 КПК України розкриває принцип безпосередності сприйняття показань судом. Він є наскрізним та не може залежати від форм збирання та фіксації свідчень. Цей принцип дозволяє суду довіряти та оперувати лише показаннями, які він сприймав самостійно або за допомогою слідчого судді. Приховування показань в протоколах слідчого експерименту та подальше використання їх як допустимого доказу є ні чим іншим як маніпуляцією та ігноруванням наявної прямої законодавчої заборони.

На думку експерта Європейського центру з прав людини Андрія Орлеана, у разі отримання органами досудового розслідування та прокуратурою дозволу на закріплення та подальше використання показань у протоколі слідчого експерименту, ці практики швидко стануть загальноновживаними [2].

Зважаючи допоміжну роль слідчого експерименту, у разі якщо він побудований на показаннях, отриманих на досудовому розслідуванні й ці показання не підтверджуються в суді, його результати не можуть набувати значення окремого й самостійного доказу, а суд не зможе обґрунтувати своє рішення наданими в ході цієї слідчої (розшукової) дії показаннями.

На прикладі рішення, ухваленого Касаційним кримінальним судом розглянемо ще одним з елементів дотримання законності при проведенні слідчого експерименту. Так, у кримінальній справі засудженого визнано винним у вчиненні грабежу за ч. 2 ст. 186 КК України. При цьому суд касаційної інстанції розцінив відсутність захисника під час проведення слідчого експерименту як порушення права особи на захист, і тому, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України, протокол слідчого експерименту визнано

недопустимим доказом. Залишення поза увагою цього факту судом апеляційної інстанції при розгляді скарги засудженого на вирок суду першої інстанції відповідно ст. 412 КПК України визнано істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, внаслідок чого Верховний Суд України скасував постанову суду апеляційної інстанції і направив справу на повторний розгляд до суду апеляційної інстанції [3].

При проведенні слідчого експерименту безпосередньо або після його закінчення з урахуванням вимог статей 104-107 КПК України складається протокол, який підписується всіма особами, що брали в ньому участь, а також понятими, дізнавачем, слідчим та/або прокурором. Відповідно до ст. 223 КПК України, у випадку, якщо клопотання про проведення слідчого експерименту заявила сторона захисту чи потерпілий, участь особи, яка його ініціювала, та (або) його захисника чи представника є обов'язковою, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Як висновок зазначимо, слідчий забезпечує законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, адже він несе відповідальність за їх дотримання. Дотримання законності під час проведення слідчого експерименту є невід'ємною складовою концептуальних засад кримінального процесу і безпосередньо впливає на порядок проведення кримінального провадження.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 2. Чи можуть набути доказового значення позасудові свідчення зафіксовані в протоколі слідчого експерименту? URL: <http://ecpl.com.ua/news/naukovyy-vysnovok-shchodo-zastosuvannia-polozen-ch-4-st-94-kpk-ukrainy/>. 3. Ухвала Касаційного кримінального суду у справі № 206/6798/16-к (провадження № 51-7660 км 18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80224163>.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.13

Валентина Георгіївна ДРОЗД,

начальник 3-го відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент, с.н.с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НСРД, НЕДОПУСТИМИМИ (АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Однією із найбільш розповсюджених підстав визнання доказів, отриманих в результаті проведення НСРД, недопустимими є невідкриття в порядку ст.ст.

253, 290 КПК України частини матеріалів стороні захисту. Відповідно до ч. 1 ст. 253 КПК України, особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. При цьому, згідно ч. 2 ст. 253 КПК України, конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення НСРД. Відповідне повідомлення про факт і результати НСРД повинно бути здійснене протягом 12 місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. При цьому до матеріалів провадження мають бути долучені ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, які тимчасово обмежують права людини, після відповідної процедури їх розсекречення. Така ухвала, безумовно, має особливе значення для оцінки доказів, отриманих в результаті проведення НСРД, а саме визнання їх допустимими чи не допустимими. Але, як слушно зазначає О. В. Геселев, у такому випадку виникає проблема щодо процедури розсекречення або зняття грифу таємності з відповідної ухвали слідчого судді, без чого неможливо використовувати її для оцінки належності та допустимості доказів у гласному й відкритому судовому провадженні, оскільки на законодавчому рівні зазначене питання не врегульовано (за винятком відомчих інструкцій). В даному випадку пропонується застосовувати за аналогією відповідні приписи Інструкції, які встановлюють процедуру розсекречення інших процесуальних документів, що стали правовою підставою для проведення НСРД [1, с. 40].

Наведемо декілька прикладів судової практики із зазначеного питання. Так, згідно з постановою третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, на виконання вимог ст. 290 КПК України стороною обвинувачення не було надано обвинуваченому та його захисникам для ознайомлення ухвал слідчого судді апеляційного суду, на підставі яких у кримінальному провадженні проводилися НСРД. При цьому сторона обвинувачення зверталася до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення та скасування грифу секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД, у задоволенні якого апеляційним судом було відмовлено на підставі неналежного оформлення та відсутність усіх необхідних документів для розгляду клопотання щодо розсекречення матеріальних носіїв інформації. Протягом судового розгляду кримінального провадження в судах першої та апеляційної інстанцій стороною обвинувачення не вживалося заходів щодо розсекречення ухвал слідчого судді апеляційного суду про надання дозволів на проведення НСРД та відкриття їх стороні захисту, не зважаючи на такі клопотання. Відтак, сторона обвинувачення не вжила всіх необхідних і достатніх заходів для повторного звернення до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД. На цій підставі протоколи зазначених НСРД визнані судом недопустимими доказами [2].

Разом із тим, у кожному конкретному випадку під час вирішення питання про допустимість таких доказів, суду необхідно враховувати всі обставини та неможливість відкриття матеріалів НСРД по незалежним від сторони обвинувачення причинам. Зокрема, якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всіх необхідних і залежних від неї заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від її волі та процесуальної поведінки прокурора, суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення.

Процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому в ст. 290 КПК, з тієї причини, що їх не було в розпорядженні сторони обвинувачення (не були розсекречені на момент відкриття матеріалів), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи в суді за умови своєчасного вжиття прокурором усіх необхідних заходів для їх отримання. Натомість, якщо сторона обвинувачення не вжила необхідних і своєчасних заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД та яких немає в її розпорядженні, то в такому випадку має місце порушення норм ст.290 КПК України. Якщо такі документи розсекречені під час судового розгляду та сторона захисту в змагальному процесі могла довести перед судом свої аргументи щодо допустимості доказів, здобутих у результаті НСРД, у сукупності з оцінкою правової підстави для їх проведення, то суд повинен оцінити ті докази та вирішити питання про їх допустимість. У випадку розкриття процесуальних документів після передання кримінального провадження до суду суд зобов'язаний забезпечити стороні захисту достатній час та реальну можливість для доведення своєї позиції щодо належності та допустимості доказів, здобутих у результаті НСРД, у комплексі з процесуальною підставою для їх проведення з метою реалізації принципу змагальності [3; 4].

З цього питання важливою є постанова Великої палати Верховного Суду від 16.01.2019 р. (справа № 751/7557/15-к), до прийняття якої у випадках неможливості відкриття прокурором матеріалів НСРД протокол НСРД не використовувався як доказ, навіть попри об'єктивні причини. Така відмова в розсекреченні на стадії досудового розслідування автоматично призводила до визнання доказів недопустимими без надання причинам не розсекречення об'єктивної правової оцінки судом. І це мало місце попри те, що прокурор не має жодного процесуального засобу вплинути на ситуацію.

Як зазначила суддя Верховного Суду Н. Антонюк, у таких випадках також потрібно враховувати особливості процедури розсекречення зазначених матеріалів, результат якої залежить не лише від сторони обвинувачення. Адже прокурор не є самостійним суб'єктом розсекречення. Він зобов'язаний

звернутися з відповідним клопотанням до експертної комісії з питань таємниць, яка і приймає відповідне рішення з урахуванням державних інтересів для збереження інформації в таємниці. Тільки після розсекречення прокурор може долучити їх до матеріалів провадження. Якщо ж комісія не розсекретить таких документів через загрозу заподіяння шкоди державним інтересам, то, відповідно, їх відкриття стороні захисту в порядку ст.290 КПК України з урахуванням попередніх правових позицій Верховного Суду України та Великої Палати Верховного Суду стає неможливим. Отже, у правозастосовній практиці не виключена ситуація, за якої надання дозвільних документів на проведення НСРД на цій стадії може виявитися просто неможливою з огляду на державні та інші охоронювані законом інтереси, які полягають у збереженні певної інформації в таємниці [4].

Таким чином, Суд дійшов висновку, що процесуальні документи про надання дозволу на проведення НСРД не є самостійним доказом. Відповідно до ст.84 КПК України, доказами є фактичні дані, отримані в передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя й суд установлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. А процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Процесуальні ж документи, які стали підставою для проведення НСРД, не є документами в розумінні ч. 2 ст. 99 КПК, оскільки не містять зафіксованих і зібраних оперативними підрозділами фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб або групи осіб. Отже, процесуальні документи про дозвіл на проведення НСРД (у тому числі й відповідна ухвала слідчого судді) повинні досліджуватися під час розгляду справи в суді з метою оцінки допустимості доказів, здобутих у результаті НСРД. Тому Велика Палата Верховного Суду в постанові від 16.10.2019 року вказала на те, що суди не можуть автоматично виключати такі протоколи НСРД лише на підставі того, що відсутні дозвільні документи на їх проведення в матеріалах справи, не з'ясувавши спочатку причини їх відсутності. Натомість суди мають детально вивчати ситуації, чому такі дозвільні документи не були розкриті стороні захисту на етапі завершення розслідування.

Список використаної літератури: 1. Геселев О.В. Проблеми легітимізації використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для доказування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 30–43. 2. Постанова Верховного Суду від 05.02.2019 (справа № 552/6480/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87517403>. 3. Постанова Верховного суду від 16.01.2019 (справа № 751/7557/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>. 4. Антонюк Н. Висновки Верховного Суду щодо відкриття матеріалів НСРД у порядку ст. 290 КПК України. - URL: https://precedent.ua/2110000716?fbclid=IwAR021zdd4rxXdnAA_oETJUcVPbz7talxmGGxgWPSeUGeBrsIjecqa_m_ZLA.

«Одержано: 20.10.2020»

Олена Миколаївна ДЯЧЕНКО,

завідувач сектору контролю якості та метрологічного забезпечення
Харківського НДЕКЦ МВС

АКРЕДИТАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ЯК ЗАПОРУКА ДОВІРИ ДО ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Основна діяльність судово-експертних установ спрямована на забезпечення якісного проведення судових експертиз, результати яких впливають на прийняття судових рішень. Тому до якості цієї діяльності висуваються високі вимоги, що в свою чергу забезпечує отримання об'єктивних і достовірних результатів. Вагомим фактором забезпечення належного рівня експертної діяльності є її організація відповідно до міжнародних стандартів.

Як відомо, визнаним способом доведення компетентності лабораторії є акредитація. Акредитація органів з оцінки відповідності – це засвідчення національним органом України з акредитації того, що орган з оцінки відповідності відповідає вимогам національних стандартів, гармонізованих з відповідними міжнародними та європейськими стандартами або вимогам міжнародних чи європейських стандартів, та у разі необхідності будь-яким додатковим вимогам щодо акредитації у відповідних сферах для провадження визначеної діяльності з оцінки відповідності [1, ст. 1].

Метою акредитації є:

1. забезпечення єдиної технічної політики у сфері оцінки відповідності;
2. забезпечення довіри споживачів до діяльності з оцінки відповідності;
3. створення умов для взаємного визнання результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні;
4. усунення технічних бар'єрів у торгівлі [1, ст. 4].

Національним органом України, який проводить акредитацію є Національне агентство з акредитації України. Основними функціями якого є акредитація органів з оцінки відповідності та контроль за відповідністю акредитованих органів вимогам акредитації.

Відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», орган з оцінки відповідності – орган (підприємство, установа, організація чи їх структурний підрозділ), що здійснює діяльність з оцінки відповідності, включаючи калібрування, випробування, сертифікацію та інспектування [2, ст. 1].

Для виконання цих завдань в Україні прийнято національні стандарти, гармонізовані з міжнародними, а саме ДСТУ ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» та ДСТУ EN ISO/IEC 17020 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування», відповідно до вимог яких, акредитуються в тому числі і судово-експертні установи.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 визначає загальні вимоги до компетентності, неупередженості та порядку діяльності лабораторій та застосовується до будь-яких організацій, що займаються лабораторною практикою, незалежно від кількості персоналу [3, п. 1].

Критерії, які лабораторіям необхідно враховувати при акредитації на відповідність вимог ДСТУ ISO/IEC 17025, повинні відповідати критеріям, вказаним в розділах 4-8 стандарту:

- Загальні вимоги (неупередженість, конфіденційність).
- Вимоги до структури.
- Вимоги до ресурсів (персонал; приміщення та умови довкілля; обладнання; метрологічна простежуваність; продукція та послуги від зовнішніх постачальників).
- Вимоги до процесів (аналіз запитів, тендерів та договорів; вибір, верифікація та валідація методик; відбирання зразків; поводження зі зразками для випробування або калібрування; технічні записи; оцінювання невизначеності вимірювань; забезпечення достовірності результатів; звітування про результати; скарги; невідповідна робота; управління даними та інформацією).
- Вимоги до системи менеджменту (документація системи менеджменту; управління записами; дії щодо ризиків та можливостей; вдосконалення; коригувальні дії; внутрішні аудити; аналізування керівництвом).

Міжнародний стандарт EN ISO/IEC 17020 містить вимоги до компетентності органів, які здійснюють інспектування, а також до неупередженості та узгодженості їхньої інспекційної діяльності [4, п. 1].

Інспектування - перевіряння продукції, процесу, послуги чи устаткування або їх проектування та визначення їхньої відповідності конкретним вимогам, або, на основі професійного судження-загальним вимогам [4, п. 3.1].

Вимоги, яким повинні відповідати органи з інспектування викладено в розділах 4-8 стандарту.

- Загальні вимоги (неупередженість та незалежність; конфіденційність).
- Вимоги до структури (адміністративні вимоги; організаційна структура та управління).
- Вимоги до ресурсів (персонал; технічні засоби та устаткування; субпідряд)
- Вимоги до процесу (методи та процедури інспектування; поводження з об'єктами та зразками, призначеними для інспектування; записи щодо інспектування; звіти про інспектування та свідоцтва про інспектування; скарги та апеляції; процес щодо скарг та апеляцій)
- Вимоги до системи менеджменту (документація системи менеджменту; контроль документів; контроль записів; аналізування з боку керівництва; внутрішні аудити; коригувальні дії; запобіжні дії).

Як видно з зазначеного вище, сфера застосування цих стандартів достатньо обширна. Тому, виникла необхідність в роз'ясненні їх вимог відповідно до специфіки завдань, які виконують судово-експертні установи. В

2014 році міжнародною організацією з акредитації лабораторій ILAC спільно з спеціалістами мереж ASCLD/LAB і ENFSI було розроблено Настанову ILAC-G19:08/2014 «Modules in a Forensic Science Process» (Модулі в судово-експертному процесі), яка дала можливість полегшити впровадження в діяльність судово-експертних установ системи управління відповідно до вимог вищезазначених стандартів, а як наслідок спрощення процесу проходження акредитації. Цю Настанову прийнято на заміну ILAC-G19:2002, яка містила рекомендації щодо застосування окремих положень лише ISO/IEC 17025. Однак, в зв'язку з тим, що акредитація судово-експертних установ лише на відповідність ISO/IEC 17025 не охоплює всіх поставлених перед ними завдань, таких як, наприклад акредитація: напрямів судових експертиз та експертних досліджень, які не містять випробувань; перевірки за криміналістичними обліками; огляду місця події, тощо, виникла необхідність в застосуванні ДСТУ EN ISO/IEC 17020.

Зазначимо, вимоги викладені в стандартах частково перетинаються. Тому згідно ILAC-G19:08/2014, судово-експертні установи можуть мати одну систему менеджменту, яка буде охоплювати всю роботу, яку виконує судово-експертна установа та всі стандарти компетентності, по яким вони працюють тобто ISO/IEC 17025 та EN ISO/IEC 17020 [5, п. 1].

Акредитація експертних підрозділів, яка буде охоплювати всю сферу їх діяльності дасть можливість підвищити рівень довіри до результатів випробувань, завдяки:

- 1) неухильному дотриманню персоналом принципів неупередженості, що полягає в недопущенні комерційного, фінансового або іншого впливу під час виконання покладених на них завдань;

- 2) підвищенню компетентності персоналу, яке забезпечується постійним підтриманням відповідного рівня знань, дякуючи ефективному функціонуванню системи підготовки, перепідготовки, атестації, підвищення кваліфікації, участі в наукових розробках, науково-практичних семінарах, конференціях, тощо;

- 2) застосуванню оцінених на придатність методів випробувань, які відповідають сучасному стану методичного забезпечення;

- 3) використанню обладнання, яке забезпечує необхідну точність та достовірність результатів, а також відповідатиме технічним вимогам для визначених випробувань;

- 4) постійному моніторингу (внутрішньому та зовнішньому) якості проведення випробувань (перевірка результатів компетентними працівниками, міжлабораторні порівняльні дослідження, контрольні завдання, тощо).

- 5) прозорістю всього процесу проведеного випробування від отримання та реєстрації об'єкта випробувань до видачі результатів замовнику.

- 6) ефективному процесу вдосконалення через постійний перегляд документації системи управління (менеджменту), використання результатів внутрішніх аудитів та аналізування керівництвом, оцінювання ризиків, тощо.

Крім того, акредитація судово-експертних установ за міжнародними стандартами є необхідною умовою для визнання результатів випробувань на міжнародному рівні.

Список використаної літератури: 1. Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17 травня 2001 року N 2407-III, 2. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 року № 124-VIII, 3. ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» (ISO/IEC 17025:2017, IDT), 4. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2014 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування» (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT), 5. ILAC-G19:08/2014 «Modules in a Forensic Science Process» (Модулі в судово-експертному процесі).

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 666.1

Олеся Володимирівна ЄФИМЕНКО,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

Тетяна Валеріївна САФОНОВА,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

СКЛЯНІ ПОБУТОВІ ТОВАРИ: ОЦІНКА ЯКОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ У СУДОВІЙ ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

На сьогоднішній день велика кількість товарознавчих експертиз пов'язана з вирішенням питання визначення ринкової вартості об'єкта дослідження. Між тим судова товарознавча експертиза може вирішувати цілу низку інших питань. Одним з них є питання якості товарів. Виходячи із цілей товарознавчої експертизи та визначеного предмету, найбільш часто перед експертом ставляться наступні завдання: ідентифікація об'єкта товарознавчої експертизи, тобто визначення приналежності конкретних екземплярів продукції або деякої кількості товарних одиниць одного типу (марки, моделі, сорту або виду); визначення відповідності якості товару приписами нормативних документів (стандартів, ДСТУ та ін.), сертифікатам якості або еталонним зразкам; встановлення змін якості товару, які сталися внаслідок псування об'єкта, присутності дефектів та їх відображення на якості продукції; встановлення відповідності характеристик, які зазначені в інформації про продукцію, яка зафіксована на упаковці товару (етикетці, ярлику, самому виробу).

Скляні побутові товари класифікують за такими ознаками: призначення, функціональне використання, хімічний склад, колір скла, спосіб формування, вид і складність декорування, форма, розмір, комплектність та вид виробу [1].

Асортимент скляного посуду в залежності від способу вироблення і призначення ділять на наступні групи: видувні вироби; пресовані вироби; пресовидувні вироби, кришталеві вироби, господарський посуд, кухонний посуд [2, с.309].

Відповідно до діючих нормативних документів оцінюється якість скляних побутових товарів. Якість основних груп скляних побутових товарів нормується стандартами, ДСТУ [3] та поширюється на вироби зі звичайного скла і кришталю і висуває вимоги до зовнішнього вигляду, фізико-хімічними показниками, маркування, пакування, безпеки. Вимоги безпеки є обов'язковими, за цими показниками скляний посуд, що контактує з їжею, підлягає обов'язковій сертифікації. Вимоги даної групи включають вимоги до: хімічної безпеки (обмежується міграція свинцю і кадмію), механічної безпеки (не допускаються відколи, ріжучі і обсіпаючі частинки, наскрізні посічки і прорізані грані, сторонні включення викликані пошкодженням скла), водостійкості і термостійкості, міцності кріплення ручок і елементів декоративного оформлення [4].

Існують різні методи визначення показників якості продукції - вимірювальний, реєстраційний, розрахунковий, органолептичний, експертний та соціологічний. Проводячи оцінку якості скляних побутових товарів в товарознавчій експертизі, найбільш оптимальними є органолептичний та вимірювальний методи. Органолептичний метод вимірювання якості товару - відрізняється простотою у використанні та можливістю проведення в різних обставинах, не потребує використання спеціального обладнання. Базується на використанні інформації, отриманої у результатах аналізу сприйняття органами почуття: зору, слуху, нюху, дотику, смаку. Вимірювальний метод базується на інформації, яку отримують за допомогою вимірювальних пристроїв. Результати вимірювань дорівнюють до стандартів, в котрих зазначені припустимі значення тих параметрів, котрі аналізуються [5].

Визначення рівня зниження якості виробів із скла і кришталю у відсотках можливо визначити згідно додатку 3 «Таблиці втрати якості виробів за один рік експлуатації та внаслідок зносу і наявності дефектів», який наводиться в методичних рекомендаціях Желявської О.О. «Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів» та використовується при проведенні товарознавчих досліджень [6].

Для ідентифікації скляного побутового посуду та його приналежності до певної групи товару, впливають: характер, повнота та чіткість маркування.

Маркування виробів наноситься на паперову етикетку, котру наклеюють безпосередньо на виріб, споживчу тару, групову упаковку з паперу та транспортну тару. Для упаковки скляних виробів застосовують картонні та гофровані коробки, а також паперові пакети з пакувального паперу. Перевозяться скляні вироби всіма видами транспорту в критих транспортних засобах відповідно з правилами перевезення, діючими на кожному виді транспорту [7].

Питання оцінки якості скляних побутових виробів є актуальними і важливими на сьогодні. Для правильної оцінки важливою є класифікація

скляних товарів, серед основних ознак яких виділяються: призначення, функціональне використання, хімічний склад, колір скла, спосіб формування, вид і складність декорування, форма, розмір, комплектність та вид виробу. Класифікація дозволяє ретельніше досліджувати споживчі властивості однорідних груп товарів, розробляти групові методи дослідження та оцінки рівня якості товарів. Для товарознавчого дослідження важливим також є розуміння асортименту скляного посуду, який в залежності від способу вироблення і призначення поділяють на наступні групи: видувні вироби; пресовані вироби; пресовидувні вироби, кришталеві вироби, господарський посуд, кухонний посуд.

Врахування при оцінці якості скляних виробів їх класифікаційних ознак, основних дефектів, особливостей маркування, упаковки і транспортування, а також правильний вибір методів дослідження дозволяє значно підвищити ефективність судової товарознавчої експертизи.

Список використаної літератури: 1. Товарознавчі характеристики скляних товарів: реферат [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrbukva.net/page,3,23829-Tovarovedcheskie-harakteristiki-steklyannyh-tovarov.html>. 2. Кочуров А.М., Каранян К.А., Довідник продавця промислових товарів.- М: Вис.школа, 1982. — 399 с. 3. Посуда и декоративные изделия из стекла. Общие технические условия: ГОСТ 30407-96 (ИСО 7086-1-82, ИСО 7086-2-82) [Чинний від 01.01.2000] – [Електроний ресурс]. - Режим доступу: csm.kiev.ua/nd/nd.php?z=+30407-96&st=0&b=2 – 36 с. 4. Вимоги до якості скляних побутових товарів [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7349813/page:5/>. 5. Товарознавча оцінка скляних виробів [Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/marketing/00023045_0.html. 6. Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів, який використовується в проведенні товарознавчих досліджень: метод. рекомендації Желавська О.В. - К.: Київський НДІСЕ, 2003. - 45 с. 7. Асортимент і якість скляних побутових виробів [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://skaz.com.ua/sport/2875/index.html?page=3>.

«Одержано: 26.10.2020»

УДК: 343.13 (477)

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ,

аспірант Харківського національного університету

внутрішніх справ, суддя Певомайського міжрайонного суду Харківської області

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ЧИ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Статтею 306 КПК України регламентовано порядок розгляду слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи

бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора. У ній містяться такі положення: скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК України, з урахуванням положень глави 26 КПК України. З системного аналізу порядку судового розгляду та положень глави 26 КПК України вбачається, що законодавець визначив, зокрема, скорочений строк розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора (не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, та не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарг на рішення про закриття кримінального провадження), судовий розгляд – протягом розумного строку; відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги, разом з цим під час судового розгляду прокурор зобов'язаний брати участь. Аналіз судової практики свідчить проте що, слідчі судді розглядають скарги за межами строків, передбачених ст. 306 КПК України, а також за відсутності особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника. На сьогодні існують випадки притягнення слідчих суддів до дисциплінарної відповідальності, зокрема за розгляд скарги адвоката на бездіяльність слідчого без її (адвоката) обов'язкової участі. Розглядаючи апеляційну скаргу за позовом Особи 1 про визнання протиправним та скасування рішення ВККС прийняте за наслідками дисциплінарного провадження щодо слідчого судді, ВСУ зауважив, що наявність встановлених законом строків не означає, що мають ігноруватися вимоги того самого закону про те, що «розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується» (частина третя статті 306 КПК). ВСУ констатував, що порушення норм процесуального права при розгляді справи та прав учасників процесу слід розцінювати як відмову у доступі до правосуддя, що є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69260741>).

Отже, дискусійним є питання щодо можливості відкладення судового розгляду під час розгляду скарги. Так, участь особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника під час розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування є обов'язковою, однак на практиці трапляються випадки, коли особа, яка подала скаргу, чи її захисник, представник не з'являються, зокрема з поважних причин (хвороба, відпустка та інше), тому перед судом постає питання щодо можливості відкладення судового розгляду або розгляду за відсутності особи, яка подала скаргу, оскільки законодавець не встановлює, як повинен діяти слідчий суддя у цьому випадку. М.М. Ольховська вважає доцільним доповнити ч. 3 ст. 306 КПК положенням, «що скажник має право подати слідчому судді письмову заяву про судовий розгляд поданої скарги без його особистої участі та участі його захисника». Д.В. Шилова відмічає, що у випадку нез'явлення в судове

засідання особи, яка подала скаргу, «слід встановити правило, згідно з яким слідчий суддя зобов'язаний повторно викликати скаржника в межах строку розгляду скарги, а після його спливу закрити провадження у зв'язку з неявкою останнього або розглянути її по суті, якщо від цієї особи надійшла заява про розгляд скарги за її відсутності». У юридичній літературі висловлена схожа думка, що «правильним було б передбачити в законі норму про те, що слідчий суддя, за відсутності в судовому засіданні особи, яка подала скаргу, вправі повторно викликати її у межах строку розгляду скарги, а після його спливу: закрити провадження у зв'язку з неявкою особи, яка подала скаргу, незалежно від підстав неявки, якщо про них був повідомлений слідчий суддя, або розглянути скаргу по суті, якщо скаржник просив розглянути скаргу без його участі». З цією пропозицією погоджуються Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва.

Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція щодо розгляду по суті скарги, якщо скаржник просив розглянути скаргу без його участі. Однак ми не можемо погодитися з думкою «щодо закриття провадження у зв'язку з неявкою особи, яка подала скаргу, незалежно від підстав неявки» оскільки, відповідно до ч. 8 ст.135 КПК України особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом. Встановлений у частині 3 статті 306 КПК України строк розгляду скарги протягом 72 годин фактично унеможливорює повторний виклик скаржника у межах строку розгляду скарги, а закриття провадження, у зв'язку з неявкою останнього призведе до порушення засад кримінального процесу щодо змагальності сторін та диспозитивності. Крім того, слушним є висловлювання ВСУ в своєму рішенні від 13 вересня 2017 року П/800/499/16, посилення заявника на вимоги закону про швидкий розгляд скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, є слушними. Водночас наявність встановлених законом строків (ч.2 ст.306 КПК України) не означає, що мають ігноруватися вимоги того самого закону про те, що «розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується» (частина третя статті 306 КПК). У зв'язку з наведеним слід наголосити, що строки встановлені у (ч.2.ст.306 КПК України) передусім призначені дисциплінувати учасників провадження, орієнтувати на нетривалий і оперативний розгляд скарги, спонукати до розгляду скарги в межах розумних строків, дають можливість виявити причини зволікання у розгляді скарги або ознаки зловживання кимось процесуальними правами,

якщо з якихось причин розгляд скарги упродовж встановленого закону став неможливим.

Отже, пропонуємо ч. 2 ст. 306 КПК України викласти у такій редакції:

«1.Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 цього Кодексу, з урахуванням положень цієї глави.

2.Слідчий суддя має розпочати розгляд скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора по суті не пізніше сімдесяти двох годин з дня її надходження.

3. Судовий розгляд скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора має бути проведений і завершений протягом розумного строку.

4. Розгляд скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора відбувається в судовому засіданні.

5. Про місце, дату і час судового засідання слідчий суддя повідомляє особу, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується, згідно з правилами, передбаченими статтею 135 цього Кодексу.

6. Особа, яка подала скаргу, чи її захисник, представник та слідчий, дізнавач чи прокурор, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується має право заявити клопотання про розгляд скарги за його відсутності. Судовий розгляд скарги здійснюється на підставі наявних у суду матеріалів, якщо таке клопотання заявили всі учасники Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.»

На нашу думку, така редакція статті буде найбільш втілювати принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості на стадії досудового розслідування. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

«Одержано: 04.11.2020»

УДК 343. 102

Олена Петрівна ЗАВОРІНА,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7477-3570>

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ — ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України одним із процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні визначає

показання. Відповідно до статті 95 КПК України показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Однак, останні п'ять років все частіше серед фахівців в галузі кримінального процесу, правозахисників, практичних працівників правоохоронних органів лунають заклики щодо вдосконалення способу отримання інформації слідчими, а саме запровадження процедури процесуального інтерв'ю на зміну традиційного допиту.

Процесуальне інтерв'ю – це інструмент, що сформувався, завдяки міждисциплінарним науковим розробкам та був відшліфований впродовж багаторічної практики роботи поліцейських, детективів, прокурорів Британії, Австралії, Норвегії, Канади та інших країн, де існує професійна перепідготовка та відбір спеціалістів цієї сфери [1]. Тобто, це заміщення звичної процедури допиту на новий процесуальний інститут – інтерв'ювання. Можна погодитися із визначенням, сформованим В.В. Луцик та С.Р. Гавгун, що «процесуальне інтерв'ю – це процесуальна дія, що полягає в отриманні точної, надійної та достовірної інформації від потерпілих, свідків або підозрюваних – інтерв'юєнтів, в ході їхнього спілкування з інтерв'юєром для встановлення фактичних обставин кримінального провадження з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування» [2, с. 316-323].

Процесуальне інтерв'ю передбачає підготовчий етап, під час якого важливо розуміти структуру проведення цієї дії, а також перспективи тактики та стратегії роботи з опитуваним. Відомо, що чітке структурування процесуального інтерв'ю дає змогу не лише отримати максимальну кількість необхідної інформації, але й дати додаткові можливості для її перевірки. Відмова від тиску на затриману особу та використання правильних підходів до підготовки та проведення процесуального інтерв'ю, як не дивно, мотивують особу співпрацювати та, навіть, відмовитися від неправдивої версії й визнання факту вчинення злочину. Загалом модель інтерв'ювання включає такі етапи: 1) планування і підготовка (підготовка по справі, психологічна підготовка); 2) знайомство і встановлення контакту (початок фіксації - аудіо- або відеозапис, правові вимоги, причини і порядок); 3) перший вільний виклад (вступ, активне вислуховування); 4) уточнення та розкриття (структура обговорення тем, питання, стратегічне пред'явлення доказів); 5) завершення інтерв'ю (підведення підсумків, інформування, позитивне завершення, закінчення фіксації); 6) оцінка інтерв'ю [3].

В цьому контексті цікавим є дослідження Андрія Орлеана, керівника програми «Права людини і правосуддя» Експертного центру з прав людини, який влітку 2020 року презентував результати фокус-групових досліджень серед детективів НАБУ, слідчих Національної поліції України та Державного бюро розслідувань. Так, 61% опитаних вважають успішним лише допит, пов'язаний із отриманням зізнання; 17% слідчих вважають, що підозрювана

особа має перебувати у стані напруги, що сприяє досягненню мети допиту; 15% — думають, що демонстрація поваги підозрюваній особі лише шкодить допиту. Також результати продемонстрували тенденцію знецінення змісту допиту в очах слідчих. Крім того, він зазначив, що майже половина опитаних слідчих (49%) вважає, що допит, як слідча дія, втратив своє значення в ході досудового розслідування через неможливість використання показань допитуваних, як доказу в суді. Під час допиту слідчий просто прагне отримати підтвердження тієї версії, яку вже має [4]. Причина в тому, що завдання допиту - перевірити одну ключову обвинувальну гіпотезу і отримати свідчення свідків, потерпілих або визнання підозрюваного. Навпаки, методологія процесуального інтерв'ю дозволяє тестувати не одну, а всі можливі гіпотези, демонструє ефективність інтерв'ювання для розслідування будь-яких злочинів, в тому числі і тяжких. Таке запровадження має спиратися на поступову зміну свідомості правоохоронців та зміну самої концепції досудового розслідування в цілому. Адже наразі система розслідування сфокусована на необхідності отримання визнання вини підозрюваною особою, яка потім має й повідомити, де зберігаються докази проти неї.

Юрій Белоусов, керівник Департаменту Офісу Генерального прокурора зазначає, що тактика процесуального інтерв'ю — це про щире намагання з'ясувати об'єктивно і без упереджень, що відбулося. Отримати не зізнання, а інформацію про обставини події. Важливо скласти план інтерв'ю, облаштувати кімнату, встановити контакт з особою. Якщо слідчий приходить на допит погано підготовленим, зростає ймовірність застосуванням ним тиску чи навіть насильства [3]. Тобто такий метод спрямовує слідчих, дізнавачів на проведення систематичного та всебічного розслідування обставин вчиненого кримінального правопорушення, сприятиме недопущенню передчасних висновків у кримінальному провадженні. Не менш важливим є те, що процесуальне інтерв'ю допомагає комунікації та отриманню інформації і, як наслідок, сприяє встановленню особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Водночас, процесуальне інтерв'ю допомагає органам досудового розслідування реалізовувати принцип презумпції невинуватості.

Вивчивши іноземний досвід проведення процесуального інтерв'ю, стає зрозумілим, що необхідно поступово розробляти та впроваджувати методику процесуального інтерв'ю в Україні, залучивши до цього процесу представників правоохоронних органів, адвокатів, вчених в галузі права, представників закладів вищої освіти юридичної спрямованості, тощо. Ефективні розробки в цьому напрямі сприятимуть поширенню методики процесуального інтерв'ю, що дозволить слідчим, дізнавачам отримувати значно більше інформації, ніж під час застосування типової процедури допиту, дотримуючись прав та свобод людини під час інтерв'ювання та використовуючи інструменти захисту гуманності, справедливості досудового розслідування.

Список використаної літератури: 1. Андрій Орлеан «Процесуальне інтерв'ю — на заміну звичним підходам до проведення допиту» URL: <https://ecpl.com.ua/news/protseual-ne-interv-iu-na-zaminu-zvychnym-pidkhodam->

do-provedennia-dopytu/ (дата звернення 20.10.2020 року). 2. В.В. Луцик, С.Р. Гавгун «Сучасні моделі процесуального інтерв'ю» *Часопис київського університету права*. №1. 2020. URL: [file:///D:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/309-Article%20Text-597-1-10-20200615%20\(1\).pdf](file:///D:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/309-Article%20Text-597-1-10-20200615%20(1).pdf) (дата звернення 20.10.2020 року). 3 Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. URL: <https://www.prostir.ua/?library=rozkazhy-meni-scho-stalosya-abo-ziznajsya-doslidzhennya-pro-protseualne-intervyu-analiz-mizhnarodnoho-dosvidu-opys-uzahalnenoji-modeli-analiz-natsionalnoji-systemy-pidhotovky-ta-praktyky>. (дата звернення 20.10.2020 року). 4. Процесуальне інтерв'ю в Україні: перші підсумки. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/procesualne-intervyu-v-ukrayini-pershi-pidsumky> (дата звернення 20.10.2020 року).

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.131.7

Дарина Григорівна ЗАВРІЧКО,

курсант 3-го курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анна Василівна Рось,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНOSTІ ВИНИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Правові презумпції є одним з інститутів вітчизняного кримінального процесу. Необхідність застосування презумпції у праві зумовлена наявністю в них праворегулювальних властивостей, оскільки їх застосування сприяє стабільності, прискоренню та спрощенню процесу правового регулювання.

Під презумпцією невинуватості в теорії кримінального процесу зазвичай розуміють положення, згідно з яким, особа, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватою доти, доки її винуватість не буде доведена у визначеному законом порядку й встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Загальне формулювання презумпції невинуватості закріплено в ч. 2 ст. 62 Конституції України та ч. 2 ст. 17 КПК України – ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення (хоча має право це робити) і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Презумпція невинуватості як засада (принцип) кримінального провадження визначає правовий статус особи, яка притягується до кримінальної

відповідальності, впливає на розподіл процесуального навантаження щодо доказування між учасниками процесу, знімаючи відповідний обов'язок з підозрюваного, обвинуваченого і покладаючи його на відповідні державні органи, відповідальні за розслідування і вирішення кримінального провадження, а також слугує підставою для повної реабілітації осіб, вина яких залишилася недоведеною. Презумпція невинуватості – це не суб'єктивна думка того чи іншого учасника процесу, а об'єктивне правове положення, яке встановлюється законом. Тому ототожнення підозрюваного (обвинуваченого) і винуватого в жодному разі не можна допускати в судовій та слідчій практиці.

Крім того, у своїй постанові №727/8388/17 від 5 червня 2019 р. Верховний Суд, враховуючи системний аналіз норм КПК України та принцип презумпції невинуватості, який закріплений у статті 62 Конституції України, статті 2 КК України, статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, статті 11 Загальної декларації прав людини, зробив висновок, що посилання на конкретну фізичну особу в контексті її зв'язку зі кримінальним правопорушенням, кримінальним провадженням чи його розслідуванням можливе лише у випадку, коли особа перебуває у статусі підозрюваного, обвинуваченого або підсудного.

Слід зазначити, що презумпція невинуватості розглядається у вузькому та широкому значеннях, або іншими словами, на двох різних рівнях – при розгляді кримінальної справи в суді та в кримінальному процесі у більш загальному значенні. Вужча концепція охоплює відомий принцип, відповідно до якого при звинуваченні особи у вчиненні кримінального правопорушення тягар доведення вини несе сторона обвинувачення (прокурор), і доведення має бути поза розумним сумнівом. Саме цей стандарт доведення отримав нормативне закріплення у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві у вже згадуваній частині 2 статті 17 КПК України. Але сучасне європейське право з прав людини також підтримує ширше значення презумпції невинуватості, відповідно до якого, не лише поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, має відповідати поводженню з невинуватою особою (це положення також має своє нормативне закріплення в частині 5 статті 17 КПК 2012 р.), а й досудове розслідування має проводитися, наскільки це можливо, як немовби обвинувачений є невинуватим. Таке широке значення презумпції діє, зокрема, як стримування щодо численних заходів, які можуть застосовуватися до підозрюваного на цій стадії кримінального провадження.

У суді ж обвинувач (прокурор) і обвинувачений (підсудний) виступають сторонами, яким надані рівні процесуальні права для відстоювання своїх висновків і заперечення тверджень протилежної сторони. На підставі принципу змагальності кожна сторона має свої права та обов'язки. В силу дії презумпції невинуватості ці права та обов'язки розподіляються між сторонами так: обвинувач зобов'язаний довести винуватість підсудного; підсудний вправі доводити свою невинуватість, але не зобов'язаний це робити. Якщо ж він висунув будь-який доказ своєї невинуватості, то не зобов'язаний доводити

його істинність. Натомість обов'язок обвинувача – спростувати цей доказ. На підставі презумпції невинуватості суд, починаючи судовий розгляд, не може вважати підсудного винуватим. Лише під час судового розгляду, де кожна сторона подає свої докази і досліджуються всі обставини кримінального провадження, у суду формується власне переконання щодо винуватості або невинуватості підсудного, яке і знаходить свій прояв у відповідному рішенні. Таким чином, ці принципи є взаємопов'язаними.

Загалом можна погодитися з В. М. Савицьким, який слушно називає презумпцію невинуватості «правильним компасом» для науки про правосуддя та всієї практики протидії злочинності. Адже від реалізації цього принципу залежить і характер діяльності державних органів, і становище людини у суспільстві й державі: «маріонетка вона, покірний об'єкт владного впливу чи Громадянин, Особистість, права й свободи якої становлять найвищу цінність».

«Одержано: 12.11.2020»

УДК 343.98 (477)

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКОНАННІ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧИХ

На сучасному етапі розвитку держави можна говорити про те, що технологічні революції безпосередньо вплинули на світову культуру і соціальну динаміку, тим самим привели до значних соціокультурним змінам. Головним, що відрізняє ці революції від інших, які вже відбулися в історії людства, це поява принципово нових технологій, які отримали назву «високі технології» Ні-Tech. Дослідження інформаційних технологій в рамках юридичної науки проводиться в основному крізь призму дослідження проблем протидії злочинності в цій сфері. Однак науковцями мало уваги приділено самому поняттю високих (сучасних) технологій і їх функціональної суті та прикладного використання. Слід погодитися з концепцією Мілана Желени [3, с.81], а саме, наукової позиції вченого який дотримується інструментального підходу до технологій і визначає, що вони є по своїй суті інструментом досягнення поставлених цілей і отримання необхідних результатів. Слід підтримати його в тому, що будь-яку технологію можна розділити на кілька складових частин, і це дасть можливість зрозуміти її структуру. До таких частин відноситься: апаратне забезпечення - фізична структура або логічна схема, установка або обладнання, яке складається з механізмів і приладів; програмне забезпечення набір правил, принципів, алгоритмів, які необхідні, щоб використовувати апаратне забезпечення для використання поставлених завдань; інтелектуальне забезпечення - мета, причина, обґрунтування розробки та впровадження апаратного і програмного забезпечення певним чином. Дані компоненти пов'язані між собою за принципом спільних детермінант і кругових зв'язків і утворюють ядро технологій. Але, з його слів, існує ще один

важливий аспект технологій - це мережа підтримки, яка містить в собі фізичні, організаційні, адміністративні та культурні структури.

Позиції вчених розділилися. Так, А. В. Горбачов використовує термін «інформаційні технології» та розуміє під ним сукупність взаємопов'язаних високотехнологічних пристроїв, прийомів і способів, які дозволяють використовувати інформацію в розмірі, необхідному для повноцінного розвитку як суспільства в цілому, так і його окремих складових, з раціональним використанням наявних коштів і часу [4, с. 157], що ми підтримуємо, оскільки це повною мірою відноситься до оперативного їх використання в ході досудового розслідування, модернізуючи їх під конкретні методики розслідування окремих видів злочинів, а також цілі і завдання конкретного кримінального провадження.

У свою чергу А. К. Айламазян і Е. В. Стась в своїх наукових роботах використовують термін «нові інформаційні технології», під якими вони розуміють сукупність методів і засобів реалізації інформаційних процесів в різних сферах людської діяльності, тобто способи реалізації інформаційної діяльності [5, с. 31], однак окремі дослідники визначають інформаційні технології як сукупність методів і способів отримання, обробки, уявлення (передачу) інформації, спрямованої на зміну її стану, властивостей, форм, змісту і здійснення їх в інтересах користувачів [6, с. 46].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що термін «сучасні інформаційні технології» сприймається людиною і відноситься якраз до моменту сприйняття даного терміну реципієнта, тобто до «сьогодення». Це обумовлено як значенням терміну «сучасний», який вказує на даний, безпосередній момент у часі, і значення терміна «інформація», який хоча і не вказує на конкретний момент часу, але викликає в суспільстві ХХІ століття враження чогось «сучасного» і «пов'язаного з електронікою, або обчислювальною технікою». Таким чином, і сучасному розумінні, інформаційні технології це система прийомів, методів і способів обробки інформації, яка відбувається на основі заздалегідь певного для кожного конкретного випадку алгоритму дій.

Слід зазначити, що зарубіжні вчені досить активно вивчають вплив технологічних досягнень на трансформацію злочинності. З'явилось навіть окремий напрямок наукових досліджень, які отримали назву «віртуальна кримінологія». Кримінальний процесуальний кодекс (далі КПК) України, не містить переліку або визначення тих чи інших технічних засобів, які законодавчо обов'язкові або рекомендовані до використання під час проведення слідчих (розшукових) дій, і не показує окремі аспекти процесуального оформлення за результатами їх проведення, що викликає необхідність розробки пропозицій і рекомендацій по їх реалізації в кримінальному процесі, і особливо в кримінальному провадженні.

Останнім часом для органів досудового розслідування створюються різні відомчі автоматизовані спеціальні інформаційні системи, аналогічні програмно-технічні продукти, спрямовані на оптимізацію роботи з розкриття, розслідування та попередження злочинів [7, с. 117]. Йдеться про різного роду

автоматизованих, експертних і консультативних системах штучного інтелекту, інформаційно-аналітичних системах обробки статистичної інформації та ін. [8, с. 194-202], до яких окремі вчені відносять: 1) автоматизовані банки даних (АБД); 2) автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АПС); 3) автоматизовані робочі місця (АРМ); 4) програмно-апаратні комплекси (ПАК); 5) програмно-технічні комплекси (ПТК); 6) системи автоматизованого прийняття рішення (САПР); 7) системи підтримки прийняття рішення (СППР); 8) системи підтримки судової експертизи (СПСЕ) [9, с. 90].

До прикладного напряму використання сучасної обчислювальної техніки та програмного забезпечення під час виконання доручень слідчих (розшукових) дій необхідно віднести: 1) обчислювальну техніку у вигляді персональних комп'ютерів, ноутбуків та нетбуків; 2) технічні засоби та пристрої для фіксування інформації; 3) програмне забезпечення для проведення огляду, аналізу та фіксації отриманої інформації. Спираючись на праці таких учених, як О. М. Дубенко [12], О. В. Колпакова [13], В. О. Голубєв [14], Н. С. Постіл і П. В. Цимбал [15], слід класифікувати головні елементи аналітичної комп'ютерної розвідки, що доцільно використовувати у діяльності поліції: 1) фактичний пошук інформації, тобто система дій, яка супроводжується використанням обчислювальної техніки в комплексі із програмним забезпеченням і спрямована на встановлення або підтвердження місця розташування фізичного джерела інформації та виявлення інформації, що представляє доказове значення; 2) фіксація інформації, тобто система дій, спрямованих на збереження отриманої інформації на матеріальних носіях з метою її подальшого використання; 3) аналітична обробка отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації за допомогою логічних прийомів і методів, обчислювальної техніки та програмного забезпечення на основі мети збирання цієї інформації; 4) документальне оформлення результатів обробки отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації.

Список використаної літератури: 1. Про результати Анкетування працівників експертних установ МВС України з окремим питанням визначення шляхів удосконалення протидії організованих злочинності у сфері інформаційних технологій та особливо Розслідування комп'ютерних злочинів, пред'явлених Із Використання мережі Інтернет: анал. довідка від 17 листоп. 2009 р. № 289 / К. В. Тітуніна. - К.: Міжвід. наук. - дослід. центр з проблем б-бі з орг. злочинністю при РНБО України, 2009. - 21 с. 2. 2019 Official Annual Cybercrime Report 2019. - Р. 5. - December. 3. Желени М. Управління високими технологіями. Інформаційні технології в бізнесі: Енциклопедія. СПб., 2002. С.814. Горбачов А. Електронна інформація як доказ при розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерних технологій. 4. *Комп'ютерна злочинність і кібертероризм*: зб. науч. ст. Запоріжжя, 2005. Вип. 3. С. 157. 5. Айламазян А. К. 5. Інформатика та теорія розвитку / А. К. Айламазян, Е. В. Стась. М.: Наука, 1989. С. 31. 6. Рад Б. Я. Інформаційні технології / Б. Я. Рад, В.В. Цехановський. М., 2003. С. 46. 7. Ковальов С.А. 7. Використання програмного забезпечення підтримки процесу розслідування за злочинами у сфері комп'ютерної інформації. Використання сучасних інформаційних технологій і проблеми інформаційної безпеки в діяльності правоохоронних

органів: межвуз. темат. зб. науч. тр. Калінінград: Калінінград. юрид. ін-т МВС Росії. 2009. С. 117. **8.** Шепітько В.Ю. Роль інформаційних технологій в підвищенні якості слідчої діяльності / В.Ю. Шепітько, В.В. Білоус, Л.І. Керик // Питання БОРОТЬБИ зі злочінністю: Зб. наук. праць. Вип. 17. Х.: Кроссроуд, 2009. С. 252-264. **9.** Білоус В. В. Роль інформаційних технологій у реформуванні кримінально-процесуального законодавства // Криміналістика 21 століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. Х.: Право, 2010. С. 90-92. **10.** Шепітько В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва // Питання БОРОТЬБИ зі злочінністю. -2010. - № 19. - С. 194-202. **11.** Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> - С. 194-202. **12.** Дубенко О. М. Збір та забезпечення доказів правопорушення, скоєного в Інтернеті / О. М. Дубенко // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Донецк, 8–19 мая 2006 г.). – Донецк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. – С. 216–218. **13.** Колпакова О. В. Особливості розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інфраструктури / О. В. Колпакова // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Донецк, 8–19 мая 2006 г.). – Донецк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. – С. 230–235. **14.** Голубев В. А. Противодействие киберпреступности и кибертерроризму / В. А. Голубев // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Донецк, 8–19 мая 2006 г.). – Донецк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. – С. 29–42. **15.** Постіл Н. С. Класифікація слідів комп'ютерних злочинів / Н. С. Постіл, П. В. Цимбал // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Донецк, 8–19 мая 2006 г.). – Донецк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. – С. 138–140.

«Одержано: 26.10.2020»

УДК 343.125.133

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ,

ад'юнкт відділу організації освітньо–наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
науковий керівник:

Сергій Євгенович Абламський,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Доказування, як вид кримінальної процесуальної діяльності, включає в себе три взаємопов'язані та взаємодоповнюючі аспекти: 1) інтелектуальний – полягає в сприйнятті та аналізі інформації, а також виділення тієї, яка має

значення для кримінального провадження, і вже формування на цій основі висновків про коло обставин, які підлягають доказуванню залежно від вчиненого злочину; 2) процесуальний – полягає у здійсненні передбачених кримінальним процесуальним законодавством дій, спрямованих на збирання, перевірку та оцінку доказів; 3) матеріальний – полягає в аналізі норми відповідної диспозиції статті особливої частини КК України, в якій встановлено зміст специфічних обставин, що підлягають доказуванню [1].

Законодавець у ст. 91 КПК України закріпив коло обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, тобто, це є загальним предметом доказування. Тож, сторона обвинувачення встановлює відповідні обставини у межах дослідження характеру суспільно-небезпечного діяння та суспільно-небезпечних наслідків. Звісно, що з урахуванням специфіки вчиненого кримінального правопорушення, особи, яка воно вчинено, чи особи, стосовно якої воно було вчинено, предмет доказування може змінюватися, а саме розширюватися. Відтак, із теоретичної точки зору можна вести мову про загальний, спеціальний та індивідуальний предмет доказування.

Так, спеціальний предмет доказування – це певна частина обставин учинення кримінальних правопорушень, характер яких залежить від певного провадження. Він визначається на рівні норм особливої частини кримінального закону, які містять конкретні юридичні ознаки вчинених кримінальних правопорушень, і норм ст. 91 КПК України й окремих його глав, що регламентують порядок, так званих, особливих порядків кримінальних проваджень (у першу чергу це стосується проваджень щодо неповнолітніх і щодо застосування примусових заходів медичного характеру, оскільки в чинному КПК України, який регулює порядок їх здійснення, передбачені спеціальні норми, що наводять перелік обставин, які підлягають встановленню в цих провадженнях (статті 485 і 505 КПК України) [2, с. 90].

В свою чергу, індивідуальний предмет доказування – це сукупність обставин, які належить встановити у конкретному кримінальному провадженні залежно від фактичних обставин, притаманних учиненню конкретного кримінального правопорушення. На цьому рівні вимоги закону щодо загальних обставин, які підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України), а також щодо обставин учинення крадіжки, вбивства тощо, так би мовити, «проектуються на обставини» конкретного кримінального правопорушення. Індивідуальний предмет доказування має місце і при прийнятті проміжних процесуальних рішень у кримінальному провадженні на всіх його стадіях, зокрема, щодо: початку досудового розслідування, повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення, зупинення кримінального провадження, вирішення відводів тощо) [2, с. 94].

Досить своєрідною є думка С. В. Курильова, який із предмета доказування (який він вважав головним фактом) виділяв «центральный факт» учинення особою суспільно-небезпечного діяння, що має бути доказаний абсолютно достовірно [3, с. 99]. В такому разі сутність елементів процесу доказування полягає в тому, що 1) всі інші обставини встановлюються тільки

щодо головного факту. Так, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, обставини, які характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, встановлюється лише щодо конкретної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) не встановлення головного факту означає, що кримінальне правопорушення залишилося нерозкритим, а завдання кримінального провадження невиконаним; 3) установлення головного факту в негативній формі означає, що відпадає потреба пізнання всіх інших елементів предмета доказування [4, с. 55]. У даному випадку, на наш погляд, слід чітко розуміти різницю між предметом і межами доказування, адже ці правові дефініції не є тотожними. Відтак, як справедливо підкреслює О. С. Старенький, звуження меж доказування призводить до того, що окремі обставини кримінального провадження недостатньо або не в повній мірі досліджуються і, як наслідок, з'являються прогалини у встановленні тих чи інших обставин злочину, що не дозволяє всебічно, повно і неупереджено розслідувати кримінальне провадження, розглядати його під час судового розгляду та приймати відповідне законне та обґрунтоване процесуальне рішення. Необґрунтоване розширення меж доказування зумовлює отримання таких доказів, які вже достовірно встановлені або інформації, яка взагалі може не стосуватися відповідного кримінального провадження, що, у свою чергу, призводить до затягування досудового розслідування та судового розгляду та негативно впливає на учасників кримінального провадження [5, с. 6-7]. Дійсно, законодавець встановлює необхідність доведення обставин, що підлягають доказуванню, у такій мірі, коли їх спростування не являється можливим. Наприклад, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, встановлюється висновком товарознавчої експертизи, при цьому необхідно враховувати обставини, які можуть викликати сумніви щодо проведення експертизи, зокрема можливої зацікавленості експерта.

Таким чином, приходимо до висновку, що сторона обвинувачення обов'язково має брати до уваги норми матеріального права, насамперед Особливої частини КК України, оскільки з аналізу диспозиції відповідної статті можна буде вести мову про необхідність розширення предмету доказування. І лише в такому випадку можна говорити про повноту досудового розслідування та виключення можливості виявлення доказів та інформації, що може їх спростувати. У цьому разі доведеність обставин, що підлягають доказуванню, знаходиться поза розумним сумнівом.

Список використаної літератури: 1. Ковтун О. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 Київ, 2019. 233 с. 2. Вапнярчук В. В. Об'єкт кримінально-процесуального доказування. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 125-132. 3. Курылев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии. Минск: Изд-во БГУ, 1969. 204 с. 4. Орлов Ю. К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе: моногр. Москва:

Юристь, 2009. 176 с. **5.** Старенький О. С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 1(9). С. 1–12.

«Одержано: 29.10.2020»

УДК 343.98

Дмитро Дмитрович ЗАЯЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2196-6301>

Костянтин Дмитрович ЗАЯЦЬ,

старший слідчий відділу розслідування злочинів у сфері господарської та службової діяльності СУ ГУНП України в Харківській області;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8406-4284>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПІД ОБОЛОНКОЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сучасні нестабільні економічні умови, недосконалість чинного законодавства, підвищення рівня злочинності та інші детермінанти стають основою для вчинення різних форм та видів шахрайства. Цей поширений вид злочину проникає в усі сфери життєдіяльності громадян, легко адаптується до правових та економічних змін і добре маскується під законні дії та адміністративно-правові делікти.

До шахрайств, що вчиняються під оболонкою адміністративних правовідносин, відносяться дії осіб, направлені на заволодіння чужим майном або придбання права на нього, під час яких використовується обман щодо наявності статусу суб'єкта владних повноважень або об'єму таких повноважень. Такі дії мають ознаки публічно-правових спорів, розгляд яких, відповідно до спеціалізації, покладається на суди з розгляду адміністративних справ [1]. У разі виявлення ознак злочину у діях суб'єктів владних повноважень підслідність кримінальних проваджень визначається з урахуванням категорії службової або посадової особи. Досудове розслідування таких злочинів відповідно пункту 4 статті 216 (Підслідність) Кримінального процесуального кодексу України проводять слідчі державного бюро розслідувань [2] або слідчі Національного антикорупційного бюро України [3].

Злочинець під час обману потерпілого у таких шахрайствах використовує статус службової або посадової особи, і вдає використання владних повноважень, якими, нібито, наділений. Шахрайством при цьому визнаються тільки ті дії, що вчиняються при наступних обставинах: 1) правопорушник не є суб'єктом владних повноважень (не обіймав такої посади ніколи взагалі, або був звільнений з неї на момент вчинення злочину); 2) правопорушник є

суб'єктом владних повноважень, але не наділений тими повноваженнями, на які посилається під час обману потерпілого. Тобто сутність обману полягає у перевищенні або перебільшенні владних повноважень.

На основі вивчення матеріалів судово-слідчої практики, в системі криміналістичної характеристики шахрайств, що вчиняються під оболонкою адміністративних правовідносин, виокремлено й охарактеризовано такі її основні елементи: предмет злочинного посягання, типові сліди злочину, особа злочинця, особа потерпілого.

Предметом злочинного посягання у більшості випадків виступають гроші громадян, оскільки схеми обману розраховані на провокацію передачі хабарів, стягування штрафів, приймання обов'язкових платежів. Крім того, обман може бути направлено на заволодіння цінними речами (ювелірними виробами, комп'ютерною і побутовою технікою, дорогим одягом, тощо) та транспортними засобами.

Способами шахрайств, під час вчинення яких використовується статус суб'єкта владних повноважень, є такі:

- заволодіння грошима, що передаються в якості незаконної винагороди за прийняття (чи навпаки неприйняття) процесуального рішення у кримінальному провадженні на користь або проти інтересів певної особи, шахраєм, який не має повноважень приймати такі рішення;

- привласнення грошей та майна громадян під виглядом обшуку (житла, транспортного засобу, іншого володіння громадян або особистого обшуку), що проводиться на підставі ухвали суду;

- заволодіння грошима громадян під приводом збору обов'язкових платежів;

- заволодіння грошима громадян, які допустили порушення закону і передають незаконну винагороду службовим особам, які не наділені повноваженнями щодо складання протоколу про адміністративні правопорушення;

- заволодіння грошима громадян, які передають незаконну винагороду за вступ у вищий навчальний заклад або за позитивний результат на іспитах чи інше, особами, які не мають повноважень приймати відповідні рішення;

- заволодіння грошима громадян, які займаються підприємницькою діяльністю і передають незаконну винагороду особам, під час проведення вдаваних законних перевірок.

Вищезазначені способи шахрайств даної категорії є типовими і найбільш розповсюдженими схемами обману, що виявляються на практиці. Мають місце й інші способи дій злочинців, але вони є варіаціями вищеописаних схем.

Типові сліди та джерела доказів у кримінальних провадженнях. Шахрайства даної категорії досить специфічні, оскільки вся подія злочину відбувається в присутності багатьох свідків-очевидців. Тому дуже багато людей можуть запам'ятати зовнішність злочинця та його співучасників, деталі і особливості їх поведінки, сутність розмов з потерпілим, ознаки вилученого майна, суму переданих грошей та інші обставини.

Важливим під час доказування у кримінальних провадженнях про шахрайства, вчинені «під прикриттям» статусу суб'єкта владних повноважень, є факт використання форменого одягу, службового посвідчення, службового транспорту, приміщень службових кабінетів та приймалень, засобів зв'язку організації чи установи, посилення про співпрацю з певними службовими чи посадовими особами, посилення на дію від імені або за вказівкою останніх. Певне значення має й документація, яка складалася зловмисниками під час вчинення шахрайства. Як правило, основним засобом реалізації обману виступає демонстрація заповнення бланків документів (протоколів, актів, наказів, розпоряджень, квитанцій тощо). Ці документи підлягають встановленню, вилученню, дослідженню й оцінці можливості використання їх в якості речових доказів.

Домінуючим для визначення кваліфікації дій особи, яка вчинила злочин і яка при цьому є суб'єктом владних повноважень, є вилучення і аналіз документів за місцем роботи (служби), що стосуються призначення особи на посаду, характеристики категорії займаної посади підслідного і закріплених за ним функціональних обов'язків (наказ про призначення на посаду, функціональні обов'язки та інші).

Типовими слідами і джерелами доказів у кримінальних провадженнях про шахрайства, під час вчинення яких використовується статус суб'єкта владних повноважень, також виступають: 1) показання потерпілого щодо обставин вчинення злочину; 2) показання свідків, з числа очевидців, щодо обставин вчинення злочину; 3) показання свідків, з числа керівників, працівників відділу кадрів, щодо характеристики займаної посади підслідним, його повноважень та функціональних обов'язків; 4) задокументований факт відсутності владних повноважень, на які посилався шахрай і, відповідно, які були використані для обману; 5) квитанції про перерахування коштів потерпілим на рахунки шахрая; 6) квитанції про зняття з рахунків готівки, що потім передавалась шахраю; 7) кредитні договори та боргові розписки, що підтверджують факт отримання коштів потерпілим для розрахунків з шахраєм; 8) виписки по рахунках, що належать шахраю, про рух коштів по його банківським карткам; 9) факт знаходження у підслідного готівки, що передавалась потерпілим (у разі помітки грошових купюр спеціальними реагентами чи речовинами або фіксації номерів та серії купюр у протоколах огляду); 10) факт знаходження майна потерпілого у підслідного; 11) факт використання підроблених документів шахраєм; 12) факт незаконного використання форми чи будь-яких атрибутів службової особи; 13) факт складання документів без наданих на те повноважень; 14) впізнання за ознаками зовнішності чи голосу (у разі проведення телефонних перемовин) підслідного потерпілим; 15) факт належності підслідному sim-карти, за допомогою якої здійснювались дзвінки потерпілому; 16) факт вчинення аналогічних дій щодо інших потерпілих; 17) факт наявності у підслідного значної суми грошових коштів, джерело отримання яких він не може пояснити.

Характеристика особи злочинців. Вивчення слідчої та оперативної практики свідчить про те, що обман намагається реалізувати, у більшості випадків, злочинна група, до складу якої входить суб'єкт владних повноважень. Але довести причетність всіх співучасників злочину вкрай важко, а іноді неможливо, в силу деяких причин, зокрема, основою з них є той факт, що потерпілому невідомий організатор злочину, і він ніколи не контактує з ним. Обман здійснюється через посередників, які й залучаються для безпосередньої передачі інформації, проведення перемовин та отримання грошей від потерпілого. Слід зазначити про те, що часто і посередники не мають інформації щодо головного ідеолога схеми обману та не контактують з ним.

Особливою рисою шахраїв даної категорії є те, що вони освічені та значно обізнані у тій сфері владних повноважень, якими користуються під час обману. Зокрема, володіють спеціальною термінологією, знаннями нормативної бази, що регламентує певні відносини, і головне – вони виключно майстерно імітують лінію поведінки представника влади. Їхня зовнішність, манера поведінки, виправка та інтонації голосу відповідають статусу, яким «прикривається» злочин. Слід зауважити, що у багатьох випадках підслідні, у кримінальних провадженнях про шахрайства даного виду, виявляють дійсні знайомства або родинні зв'язки з особами, що мають високі службові посади. Ці факти використовуються зловмисниками не тільки з метою обману жертв. Під час затримання й проведення слідчих дій на початковому етапі досудового розслідування, підозрювані нерідко намагаються залякувати слідчого, прокурора, працівників оперативних служб своїми зв'язками, покровителями і можливостями всіх звільнити «вже завтра». У разі виникнення таких ситуацій, доцільним є вжиття заходів, спрямованих на детальну фіксацію вищевказаної поведінки підслідного, документування посилок підозрюваного на можливості протидіяти розслідуванню, і направляти на перевірку інформацію до підрозділів Національного антикорупційного бюро України.

Під час затримання шахраї даної категорії можуть вести себе агресивно й бути небезпечними, чинити фізичний опір, застосувати спеціальні засоби, а також вогнепальну зброю. Відповідно особа, яка проводить досудове розслідування, повинна визначити тактику проведення слідчих (розшукових) дій та прийняти всі заходи безпеки, використовувати засоби для фіксації поведінки підслідного.

Характеристика особи потерпілих. Жертвами шахрайств, під час вчинення яких використовується статус суб'єкта владних повноважень, стають дві категорії осіб. Перша категорія – це законослухняні представники суспільства, які виявляють низьку юридичну й правову обізнаність. Це громадяни, які звикли довіряти і підкорятися представникам влади. Вони, не задумуючись над підставами і формою платежів, штрафів або незаконних поборів, передають гроші та своє майно людині, яка має атрибути влади. Друга категорія жертв – це особи, які допустили або допускають порушення закону. До таких відносяться громадяни, які намагаються вирішити певні

правові питання через передачу незаконної винагороди посадовій особі. Крім того, діяльність шахраїв націлена на представників дрібного кримінального світу, зокрема повій і сутенерів; контрабандистів; осіб, які займаються незаконною торгівлею речами, продуктами тощо; осіб, які ухиляються від сплати податків; іноземців, які нелегально перебувають на території України, та ін.

Слід зауважити на тому, що шахрайства даного виду характеризуються надзвичайно високим рівнем латентності, оскільки жертви уникають спілкування з представниками органів правопорядку за будь-яких обставин. Під час досудового розслідування такі особи відмовляються ініціювати відкриття кримінальних проваджень, не бажають давати свідчення або заперечують сам факт вчинення відносно них злочину [4].

Список використаної літератури: 1. Кодекс адміністративного судочинства України: кодекс прийнятий 06.07.2005, № 2747 – IV. *Голос України*, від 23.08.2005 - №158, в редакції від 15.08.2020. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. Редакція від 11.09.2020. 3. Про Національне антикорупційне бюро України, Закон України за станом на 03.07.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051. 4. Заяць К.Д. Методика розслідування шахрайств : дис. ... д-ра. філософії: 081 – Право / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. С. 77-83.

«Одержано: 18.11.2020»

УДК 343.132.1

Ольга Валеріївна ЗЛАГОДА,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Вікторії Петрівна КОНОПАЦЬКА,

курсант 307 навчальної групи, навчально-науковий інститут №1 Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Проблема боротьби зі злочинністю набуває особливої актуальності в контексті подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності нашої країни. Враховуючи зростання рівня латентної злочинності, використання сучасних суб'єктів сучасних інноваційних технологій, методів отримання інформації тощо, існує потреба у розробці адекватної системи протидії правоохоронних органів для забезпечення належного правопорядку в країні, захищати законні інтереси суспільства та держави від незаконних посягань.

Масштаби та зростання незаконного обігу, виробництва, попиту на зброю, наркотичні та психотропні речовини, товари, що обмежені або заборонені в цивільному обігу, корупція та швидке поширення організованої

транснаціональної злочинності становлять серйозну загрозу суспільству як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це соціально небезпечне явище негативно впливає на економічну, культурну та політичну складові розвитку будь-якої країни, включаючи Україну та створює загрозу її стабільності, безпеці та суверенітету.

З метою виявлення, запобігання та припинення транснаціональної організованої злочинності міжнародними організаціями, національними правоохоронними органами використовується система політико-правових, адміністративних заходів, яка серед іншого, включає негласні слідчі (розшукові) дії, регульовані кримінально-процесуальне законодавство. У контексті вищезазначеного, поглиблені науково-теоретичні дослідження вимагають новинок, запроваджених чинним КПК України та їх впливу на практику боротьби зі злочинністю, отримання (збору) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретних кримінальних провадженнях. До таких новинок належить правова та організаційна основа проведення негласних слідчих (розшукових) дій, система яких включає контроль за вчиненням злочину.

У своїх працях В.М. Тертишник зазначає, контроль за вчиненням злочину – це узагальнююче поняття, яке у своєму змісті містить комплекс різнопланових за формами проведення окремих негласних слідчих (розшукових), оперативних та інших пізнавальних і попереджувальних дій [1, с.135].

Інститут НСРД у кримінальному процесі України неоднозначно сприймається вітчизняними вченими та практиками. І це цілком природно. Зрештою, цей інститут, з одного боку, не вписується у давню правову ідеологію вітчизняного кримінально-процесуального права, оскільки, по суті, поєднує оперативно-розшукову діяльність та кримінальне провадження в одному провадженні. Характерною рисою переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій є те, що більшість із них не мають чітко встановленого процесуально-правового порядку проведення, фіксування та використання результатів у доказах. Таким чином, наявність дискусії щодо доцільності ініціювання інституту негласних слідчих (розшукових) дій переконливо свідчить про те, що теоретичні та практичні проблеми його функціонування в кримінальному судочинстві України вимагають ретельного наукового дослідження. Також, положення чинного законодавства фактично не регламентують порядок здійснення форм контролю за вчиненням злочину.

Під організацією проведення контролю за вчиненням злочину розуміється координація здійснення комплексу взаємопов'язаних, підпорядкованих єдиному задуму правових, організаційно-тактичних дій, що проводяться за наявності законних підстав виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах. Водночас слід зазначити, що особливістю організації тактичної складової будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, й контроль за вчиненням злочину, звісно, не становить винятку, полягає у відсутності директивного, суворо обов'язкового характеру.

Також, необхідними умовами проведення контролю за вчиненням злочину є: відсутність ризиків посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширення речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втеча осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічна або техногенна катастрофа; відсутність заборон та обмежень у законодавстві, наявність домовленості з відповідними органами іноземних держав, через територію яких за необхідності може здійснюватися переміщення товару або міжнародних договорів; забезпечення належного контролю за товаром та недопущення його втрати у разі проведення контролю за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів.

У ході проведення контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину, який би вона за інших обставин не вчинила, або з цією ж метою впливати на її поведінку шляхом застосування насильства, погроз, шантажу тощо [2].

Таким чином, при проведенні контролю за вчиненням злочину необхідно забезпечувати нерозголошення інформації щодо фактів, форм і методів його проведення, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством. Крім того, необхідно враховувати, що особи, стосовно яких проводиться контроль за вчиненням злочину, можуть виявити чи запідозрити факт проведення НСРД.

У разі виявлення особами, які причетні до протиправних діянь, відповідальність за які передбачена КК України, встановили чи запідозрили своє виявлення, контроль за вчиненням злочину у будь-якій формі його проведення обов'язково припиняється. Водночас, як свідчить аналіз практики проведення контролю за вчиненням злочину, у випадку, окресленому вище, вживаються заходи щодо фіксації фактичних даних про злочинну діяльність причетних осіб та за необхідності їх затримання.

Згідно з положеннями чинного КПК України негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих розшукових дій, НСРД притаманні загальні завдання останніх. Відповідно до змісту ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [2].

На думку, О.М. Бандурки, оперативна закупка визначається як негласний оперативно-розшуковий захід, який може здійснюватися з метою: виявлення фактів злочинної діяльності та перевірки оперативної інформації, отриманої оперативником з іншого приводу, у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи[3, с. 110].

З.Р. Сулейманова бачить мету оперативних закупівель у: виявленні, запобіганні, припиненні та документуванні злочинних дій, затриманні на місці злочину осіб, причетних до наркозлочинів, а також встановленні інших обставин[4].

Таким чином, з огляду на вищевикладене, можна виділити такі завдання контролю за вчиненням злочину, як: отримання (збір) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судовий розгляд; документування фактів протиправної діяльності та встановлення всіх осіб, причетних до здійснення злочинних намірів; виявлення причин та умов злочинів; виявлення наявності або відсутності злочинного умислу в особі (особах); запобігання вчиненню злочину та викриття відомої або невідомої особи (осіб), яка планувала або замовляла його вчинення. Контроль за вчиненням злочину здійснюється на підставі рішення уповноваженого прокурора, прийнятого шляхом видання відповідної постанови.

Список використаної літератури: 1. Тертишних В.М., Уваров В.Г. Контроль за вчиненням злочину: зміст, форма та юридична визначеність // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції 4/2016. С.132-135. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. 3. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Х.: Золота миля, 2012. 620 с. 4. Сулейманова З.Р. Оперативна закупівля наркотичних засобів у структурі тактичної операції URL: Режим доступу: www.lex-line.com.ua.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Євгеній Вікторович ЗОЗУЛЯ,

викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Процес примушування до виконання або невиконання цивільно-правових зобов'язань, що здійснюється організованою злочинною групою включає в себе три основні етапи діяльності осіб, що його здійснюють. Це—підготовка, скоєння та приховування. Всі етапи здійснюються певними способами, які у залежності від різних чинників обираються злочинцями. Способи підготовки до вчинення даного злочину бувають найрізноманітнішими, в залежності від досвідченості організатора, ступеня організації злочинної групи, її цілей, освітнього рівня кожного окремого злочинця, предмету, та особи проти якої передбачається скоєння примушування. Слід також зауважити, що діяльність організованої злочинної групи обумовлена домовленістю із кредитором зобов'язання, який в даному випадку виступає замовником вчинення примусу стосовно боржника виконати зобов'язання.

Слідча практика свідчить, що примушування, вчинені передусім злочинними групами, у більшості випадків супроводжуються застосуванням насильницьких дій або погроз вчинити такі дії. Для досягнення поставленої злочинної мети використовувались різні види зброї, засоби самооборони, побутові знаряддя. Найчастіше, для психологічного або фізичного впливу використовується холодна зброя (переважно ножі та кастети), вогнепальна зброя. Менш типовими у злочинному використанні є вибухові та легкозаймисті речовини, вибухові пристрої, побутові знаряддя використовуються в 18% випадків. Має місце й нецільове використання засобів самооборони (електрошокери, газові балончики, газові пістолети) – 8%. Одночасно з цими засобами використовуються й допоміжні засоби (наручники, мотузки, кляп тощо).

Найбільш типовими є наступні шляхи отримання зброї. У 37% зброя виготовлялась кустарним методом, в 25% - купувалась на «чорних ринках», 15% - викрадалась, в 14% - придбалась незаконно у осіб з правом володіння нею, в 2% - зброя нелегально ввозилась в Україну.

Також встановлено, що 81% злочинців від числа тих, що використовували зброю та різні знаряддя, застосовували її суто для психологічного впливу і лише в 17% випадків, зброя та знаряддя застосовувались для вчинення фізичного насилля. Це говорить про те, що більшість злочинців надають перевагу здійсненню не фізичного насилля, а психологічного.

Для певної мети злочинні групи, або окремі особи використовують транспортні засоби, які завчасно підготовлюють. У багатьох випадках групами використовувались власні транспортні засоби зі зміною зовнішнього вигляду та номерних знаків. У 36% випадків становила незаконна оренда транспортного засобу у третіх осіб; 13% транспортний засіб належали державним або комунальним підприємствам, в 4% використовувались викрадені транспортні засоби. Найголовнішою метою використання транспортних засобів є перевезення членів групи, потерпілого чи предмету злочину.

В ході підготовки до вчинення примушування до виконання або невиконання цивільно-правових зобов'язань злочинці використовували консультації зі спеціалістами. Найчастіше використовувались консультації: 1) з юристами (адвокатами), правоохоронцями, з приводу отримання інформації про більш безпечні способи вчинення примусових дій, підготовки до нього, поведінки у разі виявлення злочинної діяльності – 48%; 2) консультації зі спеціалістами у галузі комп'ютерної техніки, стосовно найкращого способу передачі погрози та вимоги на відстані з відсутністю можливості з'ясування місцезнаходження – 21%; 3) консультації зі спеціалістами фінансової та банківської сфер, про найкращі способи приховання отриманих прибутків у грошовому еквіваленті – 17%; 4) консультації зі спеціалістами-експертами, стосовно найкращих способів знищення чи приховання слідів злочину та слідів підготовки до нього – 9%; 5) консультації з медичними працівниками,

стосовно механізмів завдання болю без нанесення тілесних пошкоджень та слідів на тілі, а також з приводу використання снодійних, одурманюючих засобів, лікарських препаратів, котрі послаблюють волю людини – 6%.

Для спостереження за діяльністю боржника найчастіше використовуються приховані камери відео спостереження – 66%, біноклі – 16% та підзорні труби – 15%. В 2% випадків використовувались телескопи, в нічний час використовувались прибори нічного бачення – 1%. До речі, у 32% випадків, які були нами досліджені, спостереження відбувалося з транспортних засобів або з спеціально обладнаних місць, для чого злочинці орендували земельні ділянки, гаражі, квартири, дома, офісні, підвальні приміщення.

«Одержано: 03.11.2020»

Марина Олександрівна ІЛЛЯШЕНКО,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ ЯК РІЗНОВИД СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Спеціальні знання означають незагальновідомі, специфічні знання певної групи людей про явища, об'єкти і процеси навколишнього світу. Це антонім до життєвих, «звичайних», побутових знань. Спеціальні знання ґрунтуються на досягненнях науки й не можуть бути загальновідомими.

Поняття спеціальних знань використано у працях В. К. Лисиченка та В. В. Циркаля; О. О. Бондаренка; Ю. Г. Корухова; Т. В. Варфоломеевої, В. Г. Гончаренка, В. І. Боярова; В. Ю. Шепітька; М. Г. Щербаковського; Г. М. Надгорного; О. О. Ейсмана; В. І. Шиканова; І. Н. Сорокотягіна; І. Е. Зуєва; П. П. Іщенко; Л. Г. Бордюгова; Б. В. Романюка; В. А. Фастовця та ін. Науковців, які розробляли проблему визначення спеціальних знань, доцільно об'єднати в п'ять груп: перша група вважає спеціальні знання незагальнодоступними; друга – науковими; третя – такими, що відповідають сучасному рівню розвитку науки та можуть бути використані у сфері кримінальної процесуальної діяльності; четверта група визначає спеціальні знання за родом професійної діяльності та спеціальністю; п'ята група стверджує, що спеціальні знання – це ті, якими не володіє суб'єкт доказування [1, с. 41–45].

Водночас, питанням криміналістичних знань присвячено докторські дисертації Н. І. Клименко «Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования» (1993), І. І. Когутича «Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді» (2010). Використання спеціальних криміналістичних знань під час розслідування крадіжок дослідив у 2008 р. В. С. Бондар.

Н. І. Клименко розглядає криміналістичні знання в широкому і вузькому значеннях, а саме у *широкому значенні* до криміналістичних знань належать

знання кримінально-правового або кримінального циклу, які необхідні для кримінально-процесуальної діяльності (кримінальне право, кримінальний процес, кримінологія, криміналістика, судова статистика, судова медицина, судова психологія тощо). У вузькому значенні криміналістичні знання – це знання, які є змістом науки криміналістики. Вони становлять систему знань про предмет її дослідження. Це система інформації (відомостей) про рівень пізнання закономірностей, що визначає зміст предмета криміналістики. Вони охоплюють вихідні принципи, теорії, категорії, експерименти, практичні висновки, засоби, методи та рекомендації, що використовують як інструмент криміналістичного наукового пізнання [2, с. 25–26].

Криміналістичні знання, пише І. І. Когутич, це структуризована й динамічна сукупність відомостей (теоретичних і емпіричних положень: концепцій, категорій, висновків) про об'єктивні риси, ознаки, правила утворення, виявлення, дослідження й використання у судочинній практиці просторово-часових відображень злочинної діяльності та засоби, прийоми і методи попередження, розкриття, розслідування злочинів та судового розгляду щодо неї (них) кримінальних справ [3, с. 20].

Науковці виокремлюють рівні криміналістичних знань. З цими рівнями пов'язана інша категорія криміналістики та судової експертології, що розглянута нами вище, – «спеціальні знання». Адже наука криміналістика поєднує юридичні й природничо-технічні складові. Це особливо яскраво виявляється у розділі «Криміналістична техніка», який утворюють наукові положення і основана на них система технічних засобів і прийомів, призначених для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказової інформації в діяльності осіб і органів, спрямованої на боротьбу із злочинністю та врегулювання будь-яких суспільних відносин, що потребують юридичного рішення. Отже, в основі криміналістичної техніки знаходиться система спеціально пристосованих природничо-наукових і технічних знань [4, с. 55].

Вивчаючи криміналістику, майбутній слідчий повинен засвоїти наукові положення та практичні рекомендації щодо застосування фото-, відеозйомки й відеозапису, дослідження слідів, зброезнавства, документознавства, габітоскопії тощо. Це є його спеціальні знання. С. М. Стахівський пише, що під час своєї професійної підготовки слідчий одержує необхідні спеціальні знання в області криміналістичної техніки, судової медицини, судової психології та психіатрії, судової бухгалтерії тощо, щоб використати в майбутній роботі. Без цих знань слідчий не зможе ефективно виконувати свої професійні обов'язки [5, с. 205–206].

У зв'язку з цим дослідники виокремлюють загальний рівень криміналістичних знань.

Серед видів криміналістичних знань існують: 1) власне криміналістичні (теорія, тактика, методика); 2) криміналістичні (адаптовані у тактиці і методиці положення кримінального права і процесу); 3) техніко-

криміналістичні [3, с. 44–45]. Третій вид інші вчені-криміналісти називають спеціальні криміналістичні знання (В. Г. Гончаренко), спеціалізовані криміналістичні знання (В. С. Бондар).

У зв'язку з цим пропонуються рівні криміналістичних знань:

1. Загальний рівень, який формується на основі професіоналізму суб'єктів доказування.

2. Спеціалізований рівень, який включає: а) професійно-спеціалізований рівень, що охоплює цільову, поглиблену техніко-криміналістичну підготовку фахівців (спеціалістів-криміналістів); б) науково-спеціалізований рівень, який припускає вузьку спеціалізацію по видах і класах судових експертиз [6, с. 22].

У КПК України, спеціальні знання чітко кореспондуються з такими процесуальними суб'єктами як експерт (ст. 69) та спеціаліст (ст. 71). Отже, у кримінальному процесуальному аспекті правильним і логічним є використання іншого терміну щодо професійних знань слідчого, прокурора, адвоката, які вони застосовують у кримінальному провадженні. Йдеться про їх спеціальні знання з криміналістичної техніки (судова фотографія і відеозапис; криміналістичне слідознавство; криміналістичне зброєзнавство; криміналістичне вибухознавство; техніко-криміналістичне дослідження документів; судове почеркознавство; криміналістична габітологія та ін.), тобто спеціальні криміналістичні знання.

Отже, в основі спеціальних криміналістичних знань знаходяться знання з криміналістичної техніки, уміння та навички експертної діяльності та роботи з науково-технічними засобами при збиранні, дослідження, оцінці і використанні доказів у кримінальному провадженні.

Список використаної літератури: 1. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ : НАВС, 2002. 196 с. 2. Клименко Н. И. Криминалистика как наука : монография. Киев: Правник, 1997. 83 с. 3. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: монографія. Львів: «Тріада плюс», 2008. 420 с. 4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / [Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с. 5. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : НАВСУ, 2005. 272 с. 6. В. С. Бондар. Проблеми теорії і практики використання спеціальних криміналістичних знань в розслідуванні крадіжок з проникненням у житло: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2008. 229 с.

«Одержано: 20.10.2020»

Владислав Олександрович КАРПЕНКО,

курсант 3-го курсу факультету підготовки

фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталя Валеріївна Павлова,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки, підполковник поліції

СУДОВЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО ТА ОСНОВНІ ПОМИЛКИ ПРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОЧЕРКУ

На сьогодні, необхідність дослідження почерку для судових цілей є досить важливою, і зростає одночасно з посиленням потреб суспільства. Усе частіше стали проводитися почеркознавчі дослідження і саме від їх результатів залежать питання різного характеру стосовно майна, свободи тощо. Завдання, котрі ставляться на вирішення, вимагають технічної досвідченості та спеціальних знань, які повинні бути правильно використані та застосовані. Якщо ж експерт-почеркознавець не буде дотримуватись методики проведення судово-почеркознавчої експертизи, то в результаті будуть виникати помилки.

Перш за все, криміналістичне дослідження письма - це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності письма, процес його дослідження, можливість ідентифікації людини за її почерком та вирішує інші завдання почеркознавчої експертизи [1]. Почерк у свою чергу, це манера написання, виражена в системі рухів, які фіксуються в рукопису. У кожної людини свій почерк, і залежить він від рівня розвитку особи і закріплення в неї письмово-рухових навичок.

Дослідження у судовому почеркознавстві, насамперед, спрямовані на:

1) оптимізацію та вдосконалення існуючої методики ідентифікаційного дослідження; 2) використання інструментальних засобів і електронно-обчислювальної техніки з метою об'єктивізації, розширення можливостей та автоматизації експертних досліджень; 3) подальшу розробку окремих методик експертного дослідження різних видів почеркових об'єктів [2].

Головні причини помилок при встановленні автентичності рукопису, чи був він написаний певною особою чи ні, можуть бути поділені на три групи. Перша група являє собою помилки через нездатність особи, яка береться за дослідження почерку без необхідних на те навичок, знань і досвіду. Друга група - ту, при якій умови постановки завдання або умови в провадженні дослідження можуть викликати помилки. В останній же групі причиною виникнення помилок є умови, що абсолютно не відносяться до дослідження.

До помилок першої групи належать: 1) висновки, засновані на загальному вигляді почерку або на загальному від нього враженні; 2) висновки, засновані на одній лише формі букв; 3) висновки, засновані на абсолютно випадкових та

незначних варіаціях або змінах; 4) несприйняття до уваги важливих відмінностей, що не кидаються в очі, але відіграють істотну роль тощо.

Серед помилок, які залежать від сутності дослідження або пов'язаних з ним привхідних умов виділяють: 1) висновок, заснований на незначній кількості досліджуваного матеріалу або на незначній кількості зразків для порівняння; 2) висновок заснований на дуже невеликій кількості ознак почерку або на ознаках невідомого значення; 3) висновок без знання часу виконання розглянутого письма або часу виконання зразків почерку. Водночас, до помилок третьої групи належать: 1) висновок, що прийнятий занадто поспішно або при несприятливих обставинах; 2) висновок під впливом чужої думки або експертизи іншого експерта; 3) висновок, складений в цілому або частково під впливом і прихильності чи неприхильності, упередженості, або приведених захисником доказів які відносяться до фактів, які не мають прямого відношення до почерку [3, с. 129].

Будь-який результат дослідження почерку повинен бути ретельно розглянутий, для встановлення наявності хоча б однієї з цих можливих джерел помилок. Крім того, необхідно також розрізняти помилки за своєю природою, що поділяться на: помилки процесуального характеру, гносеологічні помилки та операційні помилки.

Помилки процесуального характеру полягають у порушенні процесуального режиму та процедури експертного дослідження. Гносеологічні помилки можуть виникнути через складності процесу експертного пізнання при пізнанні сутності, властивостей, ознак об'єктів дослідження, відношень між ними, а також і при оцінці результатів експертного дослідження. Операційні помилки пов'язані зі здійснюваними експертом операціями з об'єктами дослідження і полягають в порушенні предписаної послідовності цих процедур, у неправильному використанні засобів дослідження або використанні негожих засобів, в одержанні неякісного порівняльного матеріалу тощо.

Причини експертних помилок можуть бути двоякого ряду: об'єктивні, тобто ті, які є незалежними від експерта як суб'єкта експертного дослідження та суб'єктивні - мислення, що містяться в уяві і діях експерта. Погоджуємось з думкою І.М. Каплунова, котрий зазначав, що об'єктивні умови помилок не тягнуть власне помилок, а створюють лише можливість їх виникнення. Реалізуються ж помилки тільки діяльністю експерта — суб'єкта експертного пізнання, тому вирішального значення набувають суб'єктивні помилки [4, с. 39].

Досліджуючи питання, чи був рукопис написаний певною особою, виникають також два головних питання. Якщо ж ми намагаємося уникнути помилок, то ми повинні перш за все знати, що саме є природним і правильним, а що штучним. Коли ж ми вирішимо ці два питання, усе інше не буде вже представляти труднощі. Врешті решт, точність дослідження залежить від числа і значення врахованих ознак, тому помилка завжди може мати місце в

тому разі, якщо висновок заснований на невеликій кількості ознак, або коли ознаки невірно оцінені.

Ми зазвичай впізнаємо незмінений почерк наших знайомих завдяки нашій уяві про його звичайний вигляд у всій сукупності його особливостей, але труднощі порівняння паралельних даних почерку полягають в тому, що ми можемо мати справу або з наслідуванням, або з більш-менш вдалою зміною почерку. Таким чином, не можна однозначно, безпомилково дати висновок, якщо ми познайомились з рукописом лиш поверхнево.

Отже, при дослідженні почерку необхідно враховувати будь-який вплив на нього, бо саме такий вплив може відбитися на почерку, і зумовлені цим зміни досліджуваного рукопису можуть негативно вплинути на здійснення висновку.

Список використаної літератури: 1. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / В. М. Глібко [та ін.]; ред. В. Ю. Шепітько; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Видавничий дім "ІнЮре", 2004. 728 с. 2. Ланцман Р.М. Кибернетика и криминалистическая экспертиза почерка. М.: Наука, 1968. 62 с. 3. Техника исследования документов: пер. с нем. изд. «Der technisch nachweis von schriftfälschungen»: учебник / пер. А. С. Осборна; обработ. С. М. Потаповым. М.: ГИСЗ, 1932. 197 с. 4. Лапта С. П. Проблеми виявлення та усунення помилок при провадженні судових експертиз та використанні їх результатів на досудовому слідстві. Экспертное обеспечение правосудия: проблемы теории и практики: материалы международ. науч.-практ. конф. (АР Крым, 7–8 сент. 2006 г.). Симферополь: ДиАйПи, 2006. С. 39–43.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1944-4256>

РОЗДУМИ НАД ОБ'ЄКТОМ, ПРЕДМЕТОМ ТА СИСТЕМОЮ КРИМІНАЛІСТИКИ

Предметом будь-якої науки є визначена група об'єктивних закономірностей дійсності, що відображаються даною наукою й утворюють сферу пізнання саме цієї галузі знань. Традиційно сферу криміналістики визначають двоєдиним об'єктом – злочинною діяльністю та діяльністю з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень. Відповідно до такої структури об'єкта криміналістики предмет її дослідження розглядають як систему взаємопов'язаних закономірностей таких рівнів: 1) закономірності самої злочинної діяльності; 2) закономірності її

відображення в навколишньому середовищі; 3) закономірності пошуково-пізнавальної діяльності в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Сучасний стан розвитку криміналістики вирізняється активним дослідженням її предмета та об'єкта. Різноманітні, а часом суперечливі уявлення про об'єкт криміналістики зумовлюють палітру поглядів з цього питання.

Аналіз юридичної літератури дозволяє нам звести думки науковців щодо досліджуваного питання у такі групи:

1. Перша група дослідників обмежується традиційним розумінням об'єкта та предмета криміналістики, про який ми вже зазначили вище.

2. Друга група науковців пропонує не обмежувати сферу криміналістичних досліджень досудовим розслідуванням й поширити її на стадію судового розгляду [1; 2].

3. З метою відповідності принципам змагального процесу третя група авторів пропонує в предмет криміналістики включити закономірності, що пов'язані з захисною діяльністю професійних адвокатів та прокурорів щодо підтримання державного обвинувачення у суді. У зв'язку з цим пропонується виділяти дві підсистеми у криміналістиці – криміналістику обвинувачення і криміналістику захисту (або «криміналістичну адвокатологію») [3; 4].

Зауважимо, що позиція про потребу розширення предмета криміналістики має спірний характер. Так, на думку М.П. Яблокова одночасне напрацювання криміналістикою прийомів і методів для адвокатів є невиправданим, оскільки вчений вважає, що вони можуть ускладнити розслідування або ж навіть слугувати засобом протидії. Тому про «криміналістичну адвокатологію» М.П. Яблоков пропонує вести мову, не в контексті самостійного розділу криміналістики, а як складової криміналістичної тактики, напрацювання якої вже частково можна використовувати адвокату [5, с. 12].

На наш погляд, адвокатська діяльність може бути складовою криміналістики, оскільки вона здійснюється на принципах верховенства права та законності. Окрім того, в обов'язки захисника входить використання засобів захисту, які передбачені Кримінальним процесуальним Кодексом України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Тож адвокат, по суті, є тією особою, що фактично допомагає встановлювати обставини, які підлягають з'ясуванню.

4. Нарешті четверта група дослідників пропонує визначати криміналістику як науку про правозастосовну діяльність. Автори висловлюють думку про адаптацію традиційних криміналістичних рекомендацій, розроблених для кримінального судочинства, до інших видів процесуальної діяльності (в галузі адміністративного, цивільного, господарського судочинства). Прихильники такої позиції вказують на те, що процес розробки

відповідного технічного, тактичного, організаційного потенціалу в рамках інших наук є досить витратним. У зв'язку з цим пропонується оптимальним розширити предмет криміналістики і включити до нього забезпечення криміналістичними рекомендаціями будь-якої правозастосовчої діяльності.

З врахуванням рівня розвитку криміналістики та діапазону використання її здобутків ми поділяємо позицію тих науковців, які вважають, що криміналістика з вузько спеціальної галузі знання, що обслуговує діяльність з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень перетворилася на науку методологічного рівня, яка досліджує правозастосовну діяльність в її загальному масштабі [6, с. 8].

Враховуючи викладене, ми погоджуємося з А.В. Іщенком, який визначив криміналістику як систему знань про закономірності утворення (формування, виникнення), виявлення (встановлення), фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання будь-якої інформації, придатної для перевірки чи встановлення будь-яких фактів, подій, явищ, а також про розробку прийомів, способів, методів, методик, технологій, інструментів, матеріалів, приладів та їх комплексів і інших засобів оптимізації роботи з такою інформацією [7, с. 10].

Еволюція уявлень про об'єкт та предмет науки безумовно відображається у її системі, як вірно відмітив В.А. Журавель [8, с. 139]. Поглиблення розуміння предмета криміналістики, розширення й уточнення змісту криміналістичної науки обумовлюють проблему систематизації її наукових положень. Така систематизація важлива в різних аспектах: теоретичному, дидактичному і практичному.

На сьогодні система криміналістики не є досконалою, а тому пошуки її оптимальної системи з врахуванням сучасного розуміння її об'єкта та предмета тривають. Відзначимо, що у більшості випадків пропозиції щодо вдосконалення системи криміналістики обґрунтовуються без посилання на об'єкт і предмет науки. Внаслідок цього ряд питань періодично переміщується з одного розділу в інший, а деякі проблеми не отримують належного розвитку.

Ми пропонуємо систему криміналістики будувати не тільки в залежності від характеру інформаційно-пізнавального комплексу методів і засобів розслідування кримінальних правопорушень, а також і в залежності від характеру досліджуваних об'єктів криміналістики.

Список використаної літератури: 1. Когутіч І.І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія. Львів : Тріада плюс, 2009. 448 с. 2. Кореневский Ю. В. Криминалистика для судебного следствия. М. : Центр ЮрИнфоР, 2002. 197 с. 3. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него: науч.-практ. пособие. М. : Экзамен, 2003. 432 с. 4. Рубис А.С. Криминалистическое обеспечение деятельности прокурора в сфере борьбы с преступностью: монографія. Минск : БГУ, 2005. 271 с. 5. Яблоков Н.П. Системные исследования в криминалистике. Общие вопросы. *Проблемы системных исследований в криминалистике и судебной экспертизе* : матер.

международ. наук.-практ. конф., 4-5 декабря 2006 г., М., МГУ им М.В. Ломоносова : сб. тезисов. М. : МАКС Пресс, 2006. С. 7-13. **6.** Ищенко Е.П. О месте криминалистики в системе уголовно-правовых наук. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р. Х. : Право, 2010. С. 7-10. **7.** Ищенко А.В. Проблемы заглавной теории криминалистики. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26 листоп. 2010 р. Х. : Право, 2010. С. 9-13. **8.** Журавель В.А. Система криминалистики: традиційні підходи та новаторські пропозиції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 130-144.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.144(477)

Тетяна Олександрівна КОВАЛЬОВА,

курсант 3 курсу факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій Володимирович Романюк,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ДОПИТУ СВІДКА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з головних цілей кримінального провадження є захист суспільства та держави від кримінальних правопорушень шляхом притягнення до відповідальності кожного, хто винен у його вчиненні. Всі заходи та дії визначені у Кримінальному процесуальному кодексі України та здійснювані слідчим, дізнавачем, прокурором та суддею щодо сторін кримінального провадження є невід’ємними та такими, що забезпечують функціонування законодавства.

Однією з особливо важливих та складних за своїм змістом дій є допит, який визначається як слідча (розшукова) дія, що проводиться уповноваженою особою у встановленому законом порядку і направлена на отримання в усній або письмовій формі від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [1].

Найпоширенішим доказом, на який посиляється суддя у своєму рішенні є показання учасників, що фактично є результатом їх допиту. Кожен із представників сторін кримінального провадження має свої права та обов’язки для участі у тому числі у такій слідчій (розшуковій) дії допит. Порядок та способи збирання показань не мають порушувати такі конституційні права осіб як: право на свободу, право на таємницю, на недоторканість та інші. Недотримання певних процесуальних правил щодо проведення допиту

призводить до недопустимості та недостовірності інформації, отриманої від допитуваної особи. Впродовж досудового розслідування процес збирання доказів проводиться двома протилежними сторонами: обвинувачення та захисту. Кожен, хто збирає докази через допит, наприклад, свідків, в результаті може надати різні докази. А ось саме причиною такого спотвореного результату є неоднаковий підхід до процесу допиту свідків. Тактика вступної розмови, техніка проведення допиту, методи психологічного впливу та навіть місце слідчої (розшукової) дії неабияк впливають на подальші показання. Як правило, кожен, хто проводить допит має різний рівень знань психології та різний практичний досвід. Саме тому, кожен з протилежних учасників кримінального провадження може побачити та висвітлити ту саму інформацію з різних сторін. Кожен доказ є новою можливістю довести у залі судового засідання винуватість у вчиненні кримінального правопорушення чи невинуватість особи.

Свідки, потерпілі, підозрювані та обвинувачувані у вчиненні кримінального правопорушення вважаються головним джерелом доказів. На жаль, інколи, допитувані особи ведуть себе пасивно, інколи навіть агресивно під час допиту. Вміння знаходити спільну мову та використовувати психологічні прийоми є гарантією відібрати більше показань ніж в разі не використання таких технік та прийомів. Тож, по-перше, необхідно встановити психологічний контакт з допитуваною особою для того, щоб викликати довіру, можливо подякувати за явку чи за готовність до співпраці, тобто вести завжди себе шанобливо та доброзичливо відносно чи то свідка, чи то підозрюваного. Перелік питань для допиту свідків має складатися з урахуванням обставин події кримінального правопорушення, психологічного стану допитуваного, віку та інших особливих факторів. Брати до уваги та використовувати різні методи та техніки, які допоможуть навести допитувану особу на саме ту відповідь, яка є необхідною для певного подальшого розвитку кримінального провадження. Наприклад, поставлення запитань, які навіть в своєму тексті несуть частину інформації, яку має повідомити допитувана особа, тобто підштовхують її для конкретної та потрібної відповіді. Існують такі техніки допиту як прямий допит, перехресний допит, принцип петлі, принцип вибіркового повторення прийоми емоційного впливу. Так, перехресний допит можна визначити як допит свідка протилежною стороною, з обставин, які були предметом прямого допиту, з метою перевірки цих даних, їх джерел і носія, а також для одержання нових відомостей від цієї особи [2, с.12]. Щодо прямого допиту, який використовується в практиці частіше ніж перехресний, потрібно ретельно проводити вибір свідків, з уважністю ставити навідні питання, вміти доречно, в найсприятливіший момент задати певне питання, виставити правильний порядок допиту свідків. Ці прийоми та техніки найчастіше використовують в своїй практиці слідчі, дізнавачі, прокурори, судді та адвокати. Кожен з вищевказаних видів допиту та технік мають специфічний підхід та певний результат, який неможливо досягнути, не використавши саме таку техніку чи метод. Окремо слід зазначити, що обов'язково має відбуватися

фіксація доказової інформації для подальшого використання в суді та закріпленні в кримінальному провадженні. Відомо, що згідно з КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: 1) у протоколі; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; 3) у журналі судового засідання.

Отже, підсумовуючи сказане, слід наголосити, що допит є слідчою (розшуковою) дією, яка займає особливе місце в кримінальному провадженні, що в свою чергу потребує високої підготовленості, відповідальності та володіння спеціальними навичками. Розуміння та усвідомлення важливості і серйозності допиту, як слідчої (розшукової) дії, яка є одним з джерел доказів, є забезпеченням функціонування завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, а отже необхідним для кожного освіченого та ерудованого дізнавача, слідчого прокурора та судді.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 2. Зейкан Я. П. Методика перехресного допиту в суді. Х.: Фактор, 2016. 192 с.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.132

Яна Юріївна КОНЮШЕНКО,

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ КЛОПОТАННЯ ТА УХВАЛИ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Однією із вимог проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД) є правила, які стосуються змісту клопотання про дозвіл на проведення НСРД, порядку його розгляду слідчим суддею та змісту ухвали слідчого судді.

Відповідно до ч. 2 ст. 248 КПК України у клопотанні про надання дозволу на проведення НСРД зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення; 6) вид НСРД та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 8) відомості залежно від виду НСРД про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;

9) обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання. Водночас, на відміну від процесуального порядку подання клопотання про отримання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, законодавець не закріпив вимогу долучати до клопотання про дозвіл на проведення НСРД копії документів, на підставі яких обґрунтовується необхідність проведення НСРД.

Що стосується правил розгляду клопотання про дозвіл на проведення НСРД, то слідчий суддя зобов'язаний розглянути таке клопотання протягом шести годин з моменту його отримання. При цьому, присутність особи, яка подала клопотання, зокрема слідчого, дізнавач або прокурора, при розгляді клопотання є обов'язковою. Така законодавча вимога зумовлена тих фактом, що саме на них покладається обов'язок довести слідчому судді наявність достатніх підстав вважати, що: 1) вчинене кримінальне правопорушення відповідної тяжкості; 2) під час проведення НСРД можуть бути отримані докази, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (ч. 3 ст. 248 КПК). З цього слід зробити висновок, що при розгляді слідчим суддею клопотання слідчий, дізнавач, прокурор повинні мати при собі матеріали кримінального провадження, якими обґрунтовується клопотання, та на вимогу слідчого судді надати їх йому для ознайомлення.

Слідчий суддя при прийнятті ухвали про дозвіл на проведення НСРД повинен керуватися загальними вимогами, встановленими для процесуальних рішень. Тож, ухвала слідчого судді має бути законною, обґрунтованою та вмотивованою (ч. 2 ст. 110, ст. 370 КПК), а її зміст відповідати вимогам, передбачених ст. 372 КПК України, зокрема містити відомості про: 1) прокурора, слідчого, дізнавача, який звернувся з клопотанням; 2) кримінальне правопорушення, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала; 3) особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 4) вид НСРД та відомості залежно від виду НСРД про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 5) строк дії ухвали (ч. 4 ст. 248 КПК України).

Звернемо увагу на те, що відповідно до ч. 5 ст. 248 КПК України постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення НСРД не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

«Одержано: 27.10.2020».

Валентина Павлівна КОРЖ,

професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертизи, факультету №6, Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Почесний працівник прокуратури України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За даними світових рейтингів в Україні щороку масштабно і системно поширюється корупція у сфері політики, економіки, на всіх ланках державного управління, в судах, прокуратурі, правоохоронних органах, бізнес структурах. Корумповані керівники найвищого рівня(корупційна еліта) створили систему корумпованих відносин, яка пронизує усі рівні державної влади і управління. Організатори тіньового бізнесу, лідери організованої злочинної діяльності, за допомогою корупції, політичного лобізму незаконно привласнили значну частину державної власності, проникли в політичні, державні інститути, засоби масової інформації, впливають на формування законодавчої, виконавчої та судової влади. Вони володіють величезним кримінальним капіталом, окремі з них мають депутатський мандат, а тому лобіюють прийняття законів в своїх корисливих інтересах. Формальна, непродумана, хибна політика можновладців, їх правове невігластво, політична кон'юнктура депутатського корпусу зруйнували і продовжують руйнувати наукові школи, правові інститути у сфері конституційного, кримінального, криміналістики, кримінального процесуального права, кримінології та вітчизняні процесуальні традиції, позитивний досвід роботи оперативних, слідчих органів прокуратури та суду. І як результат в окремих положеннях КПК, КК, та Законі « Про Прокуратуру», інших законах викладено псевдонаукові дефініції, змішування функцій, деформація повноважень і процесуального статусу слідчого, прокурора, судді. Це призвело до хаосу та безладдю, утворенню юридичних колізій у правотворчості та правозастосуванні, неузгодженості у судовій практиці, порушенню законності, прав учасників процесу, суттєвого погіршення конституційних прав і свобод людини і громадянина на досудовому слідстві і в суді.

На жаль, сучасна антикорупційна політика, антикорупційне законодавство України неадекватно розмірами і темпам зростання корупції в Україні .У зв'язку з цим, актуальними для науки і практики криміналістики є проблеми визначення структури злочинної технології корупційної діяльності, організованої злочинної діяльності в сфері економіки, розробка криміналістичної кваліфікації корупційних злочинів, формування криміналістичної характеристики корупційних злочинів, удосконалення методики розслідування окремих видів корупційних злочинів, розробка

методики розслідування злочинів корупційної спрямованості, методики розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією.

За даними органів прокуратури України, кожен шостий злочин в сфері економіки пов'язаний з корупцією, а тому вона є основною ознакою організованої злочинної діяльності. Організатори злочинного і тіньового бізнесу заздалегідь продумують: вибір сфери злочинного посягання, технологію злочинної діяльності, способи забезпечення безпеки злочинної діяльності за допомогою корупційних зв'язків тощо. Вони прагнуть мати «своїх» людей як в органах державної влади, управління, так і в правоохоронних органах (прикриття, «дах»). Корумповані посадові особи надають організаторам злочинного і тіньового бізнесу *корупційні послуги*, а саме: *корупційне сприяння, корупційне заступництво, корупційний протекціонізм, корупційне втручання, корупційне лобіювання, корупційна протидія, корупційна нейтралізація*.

Слід зазначити, що лідери тіньового та злочинного бізнесу прагнуть купити не окрему послугу корупціонера, а його разом з посадою, і не для разового прийняття рішення в інтересах бізнесу, а для постійного сприяння кримінальній діяльності, корупційного лобіювання їх інтересів. У зв'язку з цим вони особисто або через своїх «рішал» заздалегідь підбирають кандидатури майбутніх корупціонерів, з урахуванням їх спеціального, функціонально-посадового статусу в системі державних органів влади, управління та правоохоронних органів, минулої кримінальної причетності, аморальності, особистісних особливостей, жадібності, боягузтва, рвацтва тощо. За вказаною схемою підбираються «замовні» корупціонери із депутатів, міністрів, прокурорів, суддів, оперативних працівників, а також посадові особи митних органів, державної фіскальної служби, міністерств і відомств. Результати наших досліджень дозволяють зробити висновок про те, що організатори тіньового та злочинного бізнесу заздалегідь планують:

- корупційні зв'язки з посадовими особами владних, управлінських, фіскальних, митних органів, поліції, прокуратури;
- корупційні схеми, що забезпечують ефективність і безпеку злочинної акції, тіньового бізнесу;
- корупційні винагороди («відкати») за певні дії або бездіяльність в інтересах організованої групи, тіньового виробництва.

Таким чином, в умовах ринкових основ господарювання організатори тіньового та злочинного бізнесу, використовуючи корупційні зв'язки, розробляють корупційні схеми і виплачують корупційні «відкати» корумпованим посадовим особам державних органів влади і управління за безпеку злочинної діяльності, повне і успішне завершення злочинних акцій, незаконних фінансових, господарських операцій.

Корупційні зв'язки з посадовими особами владних, управлінських, фіскальних, митних органів, поліції, прокуратури забезпечують організаторам тіньового та злочинного бізнесу реалізацію корупційних послуг. Зокрема:

- *корупційне заступництво* має місце в процесі формування, функціонування тіньового виробництва, злочинного бізнесу в структурі підприємств, приватних компаній, фірм;

- *корупційне сприяння* забезпечує вибір пріоритетної для злочинної діяльності сфери економіки, планування, підготовку та здійснення злочинної акції, приховуванні її слідів;

- *корупційний протекціонізм* має місце під час реєстрації, ліцензування фіктивних фірм, фіктивних фінансових установ; отримання незаконних кредитів; переваг і пільг суб'єктам підприємницької діяльності кримінальної спрямованості; при проведенні тендерів всупереч вимогам законів;

- *корупційне втручання* в діяльність підлеглих посадових осіб, підприємств, установ здійснюється з метою приховування слідів злочинного бізнесу, келійного проведення приватизації, акціонування і заставних аукціонів, тендерів;

- *корупційне лобіювання* інтересів організаторів злочинного та тіньового бізнесу використовується при прийнятті законів, доповнень до них, постанов уряду, рішень, наказів міністерств, відомств та інших нормативних актів;

- *корупційна протидія* проведенню перевірок, ревізій, аудиту, оперативно-розшуковій роботі по виявленню, розкриттю економічних злочинів, тіньового виробництва;

- *корупційна нейтралізація* форм соціального контролю шляхом використанням сучасних телекомунікаційних засобів.

Структурним компонентом корупційних технологій економічних злочинів є корупційні «відкати» (винагороди). У практичній діяльності суб'єктів підприємництва «відкат» розглядається як форма винагороди корумпованим посадовим особам, тобто різновид хабара чиновнику, який забезпечує безпеку злочинної акції та повне і успішне її завершення. Розмір «відкату» встановлюється за домовленістю сторін (7-50%). Так, члени ОЗГ корупційні «відкати» виплачують корумпованим посадовим особам органів державної фіскальної служби за безпеку злочинних акцій, запобігання проведення податкових перевірок або сприяння їх сприятливому завершенню. Організатори тіньового та злочинного бізнесу надавали корупційні «відкати» посадовим особам банківських установ за надання банківських кредитів за фіктивними документами. Слід зазначити, що організатори злочинного бізнесу виплачують корупційні «відкати» політичним діячам, посадовим особам міністерств, відомств, департаментів, управлінь, чиновникам усіх рівнів виконавчої влади за реалізацію корупційних схем, сприяння розвитку і розширенню злочинного бізнесу, забезпечення безпеки злочинної діяльності. Деякі корумповані посадові особи міністерств, відомств, члени уряду при проведенні приватизації, продажу державної власності іноземним компаніям заздалегідь визначали суму корупційного «відкату». Зокрема, за договором купівлі продажу заводу «Криворіжсталь» сума корупційного відкату склала 20% від вартості заводу (його вартість 24 млн. доларів)

Вищевикладене дозволяє визначити злочинну технологію корупційної діяльності як системне одержання посадовими особами державних органів влади і управління корупційних винагород («відкатів») за надання корупційних послуг (корупційне сприяння, корупційне лобіювання, корупційну протидію, корупційне втручання, корупційний протекціонізм, корупційне заступництво) організаторам тіншового та злочинного бізнесу при виборі сфери економіки і предмета злочинного посягання; плануванні і розробці корупційних схем, здійсненні кримінальних акцій з метою заволодіння рухомим або нерухомим майном та приховування слідів злочинної діяльності.

Криміналістична характеристика злочинної технології корупційної діяльності має певне наукове і практичне значення. Вона являє собою інформаційну базу, одержану в результаті наукового аналізу криміналістичного вчення, узагальнення практики розслідування та судового розгляду корупційних злочинів та злочинів, пов'язаних з корупцією, злочинів корупційної спрямованості, щодо криміналістичних ознак корупційних послуг корумпованих посадових осіб державних органів влади і управління організаторам злочинного і тіншового бізнесу з метою одержання корупційних винагород («відкатів»), яка сприяє побудові та перевірці слідчих версій, оптимізації процесу розслідування злочинів зазначеної категорії та їх запобігання. В практичному аспекті криміналістична характеристика злочинної технології корупційної діяльності слугує слідчому своєрідною інформаційною базою, набором відомостей про *корупційні послуги* організаторам злочинного і тіншового бізнесу, про *корупційні зв'язки*, *корупційні схеми*, *корупційні винагороди* («відкати»), яка сприятиме визначенню напрямів розслідування, вирішенню тактико - методичних завдань, з урахуванням конкретної слідчої ситуації.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Олексій Васильович КОРНЄВ,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса

ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

Кримінальні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 162 КК України, є вельми поширеними у практиці роботи правоохоронних органів. Водночас методика їх розслідування досі залишається не сформованою. Але така потреба існує не тільки через розповсюдження таких протиправних діянь, а і через необхідність надати дієві рекомендації щодо здійснення досудового розслідування за різними типами порушення недоторканості житла. Зараз протиправні діяння, передбачені ч. 1 ст. 162 КК України являють собою кримінальні проступки, тоді як ч. 2 ст. 162

КК України встановлює відповідальність за злочин. Тому більшою складністю відрізняється процес розслідування порушень недоторканності житла, вчинених службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування.

Однією з важливих складових частин методики розслідування порушення недоторканності житла є рекомендації щодо подальшого етапу розслідування. У зв'язку з цим слід відзначити, що в теорії криміналістичної методики не вироблено єдиного підходу до питання визначення меж цього етапу. Не вдаючись детально до аналізу зазначеної проблематики відзначимо, що нам більше імпонує підхід, який полягає в обранні комбінованого (криміналістичного та процесуального) критерію до такого розмежування. Криміналістичним критерієм є повнота вирішення тактичних завдань на початковому етапі розслідування, а процесуальним – рішення слідчого за наслідками виконання цих завдань. Тобто результатом якісного проведення невідкладних і початкових слідчих (розшукових) дій має бути встановлення події кримінального правопорушення й особи, яка його вчинила. Відповідно у процесуальному сенсі наслідком успішного виконання тактичних завдань початкового етапу є повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України.

На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень про порушення недоторканності житла маємо змогу визначити типові слідчі ситуації подальшого етапу вказаного виду кримінального правопорушення та рекомендації щодо здійснення досудового розслідування на цьому етапі.

Так, підставою для типізації слідчих ситуацій досліджуваного етапу розслідування є позиція підозрюваного, обрана ним у зв'язку з подальшим розслідуванням. За цим критерієм доцільно визначити дві типові слідчі ситуації: 1) підозрюваний зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, співпрацює зі слідством і допомагає встановити всі обставини події; 2) підозрюваний повністю або частково заперечує свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення.

Перша слідча ситуація є більш поширеною у практиці та в цілому сприятливою для подальшого етапу розслідування. Тактичні завдання слідчого в цій ситуації передусім полягають у збереженні безконфліктності під час допиту підозрюваного й одержанні від нього якомога повних показань про усі обставини кримінального правопорушення. Проте слід пам'ятати, що особа може невірно запам'ятати певні обставини (наприклад, через стан сп'яніння під час вчинення кримінального правопорушення) або намагатись приховати більш тяжке кримінальне правопорушення (наприклад, крадіжку), вигородити співучасників тощо. Тому слідчому необхідно уважно поставитись до оцінки наданих показань і якісно провести інші слідчі (розшукові) дії з метою їх перевірки. До числа таких дій, зокрема, відносяться одночасний допит раніше допитаних осіб, слідчий експеримент, залучення експерта. Аналітична робота слідчого має вміщувати детальний критичний аналіз наданих під час допиту показань, їхнє співставлення з іншими встановленими у кримінальному

провадженні обставинами, виявлення зовнішніх і внутрішніх протиріч та з'ясування їх причин. За умови якісного проведення вищевказаних заходів досудове розслідування порушення недоторканності житла може бути успішно завершене.

Друга слідча ситуація є менш сприятливою для розслідування, оскільки підозрюваний не бажає співпрацювати зі слідством і надає неправдиві показання або взагалі відмовляється їх надавати. В останньому випадку у слідчого немає можливості проводити допит, оскільки він зобов'язаний припинити його відразу після того, як допитуваний заявляє про небажання давати показання, відповідати на запитання. Якщо ж підозрюваний надає неправдиві показання, слідчому доцільно обрати ефективні тактичні прийоми допиту, спрямовані на виявлення та викриття неправди, і намагатись переконати підозрюваного в хибності зайнятої ним позиції. Також важливе значення мають такі подальші слідчі (розшукові) дії, як допит свідків, одночасний допит раніше допитаних осіб, слідчий експеримент, пред'явлення особи для впізнання тим очевидцям, яким ця особа не пред'являлась на початковому етапі, залучення експерта тощо.

Важливо відзначити, що порушення недоторканності житла, вчинена за наявності обтяжуючих обставин, у більшості випадків пов'язана із іншими кримінальними правопорушеннями, такими як заподіяння тілесних ушкоджень, службове підроблення тощо. Тому під час досудового розслідування на подальшому проводяться слідчі (розшукові) дії з метою встановлення обставин усіх діянь, вчинених підозрюваним. Наприклад, судових експертів залучають із метою проведення криміналістичних експертиз за вилученими слідами кримінальних правопорушень, судово-медичної експертизи, почеркознавчої, технічної експертизи документів тощо.

Насамкінець відзначимо, що вирішення завдань подальшого етапу розслідування порушення недоторканності житла є важливою передумовою успішного завершення дізнання або досудового слідства за цією категорією кримінальних правопорушень.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.9

Наталія Миколаївна КОСМІНА,

завідувач відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів Харківського НДЕКЦ МВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТУ ТА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ҐРУНТІВ

Зміна характеру відносин власності на землю при переході від планової економіки до ринкової не могло залишити поза увагою суті і порядку ведення такого важливого інструменту управління землекористування як земельний кадастр [6].

Розуміння кадастру в плановій системі як форми народногосподарського обліку, що впливають з безкоштовності природокористування, призвело до того, що кадастри лісових, водних, мінерально-сировинних ресурсів звелися до простого набору відомостей про кількісний і якісний стан цих ресурсів. Нормально, з точки зору структури було розгорнуто тільки земельний кадастр. Але і він відображав, природно, економічні відносини планової системи.

Актуальність вибраної теми виникає в незадовільному стані ґрунту України, його родючості та забрудненості, відсутності карт з описом сучасного стану ґрунту. В статті розкриваються та обосновуються проблемні питання – експертизи ґрунту, автор спробував проаналізувати сучасний стан кадастрової системи в Україні, та створення паспортизації земельних участків, внесення інформації про земельні участки.

Перехід до ринку зробив завдання створення адекватного земельного кадастру досить актуальною. Це пов'язано з тим, що приватизація в сфері природокористування, введення плати за землю, а також введення ряду інших нововведень істотно ускладнюються при відсутності необхідної і достатньої кадастрової інформації. В сучасних умовах земельний кадастр повинен відображати властиві ринку форми власності. До того ж, дана проблема набуває особливого характеру в силу того, що земля є не тільки природним ресурсом, а об'єктом нерухомості. Земля є основним засобом виробництва в сільському господарстві, базисом розміщення різних народногосподарських об'єктів і з нею так чи інакше пов'язані всі інші види природних ресурсів.

Державний земельний кадастр являє собою систему відомостей про природний і господарський стан земель, місцезнаходження, цільове використання, розмірах і межі земельних ділянок, їх якісну характеристику, про облік землекористування та кадастрової вартості земельних ділянок, інших необхідних відомостей. У державний земельний кадастр також включається інформація про суб'єктів прав на земельні ділянки.

Попри ту обставину, що незалежна Україна постала перед завданням створення кадастрово-реєстраційної системи тоді, коли в Європі вже відбувалася започаткована в 1980-х роках “кадастрова” реформа. І її досвідом цілком могла скористатись Україна. Тим більше, що, по-перше, саме так вчинили багато з постсоціалістичних країн. По-друге, країни ЄС та інші розвинуті країни світу, підтримуючи європейські прагнення України, були готові не лише ділитися набутим досвідом і “кращими практиками”, розробку та видання методичних матеріалів і проектів нормативно-правових актів тощо, але й оплачувати або кредитувати проекти практичного запровадження кращого світового досвіду в Україні. Так, у 2003р. Україні на вигідних умовах було надано кредит Світового банку для створення в т.ч. єдиної автоматизованої кадастрово-реєстраційної системи. Однак, і цією можливістю створити зазначену сучасну систему Україна не скористалася. На цей час в Україні сформована багато - елементна неефективна кадастрова та реєстраційні системи, які не відповідають інтересам користувачів, у т.ч. держави, оскільки фактично не можуть бути використані ні для належного управління земельними ресурсами, ні для нарахування і стягнення економічно

обґрунтованих плати за землю (оренду землі) та/або податку на нерухомість в умовах запровадження та активізації земельного ринку.

В сучасних умовах технічний прогрес відіграв важливу роль у галузі інформаційних технологій. Це дало можливість мінімізувати час, вартість та робочу силу, яка задіювалася при тому ж обсязі робіт роками раніше. Вагомим змін також зазнав моніторинг земельних ресурсів. На сьогодні геопросторові дані створюються переважно в цифровій формі з застосуванням сучасних інформаційних та супутникових технологій, дистанційного зондування Землі та цифрових методів картографування і складають основу широкого застосування геоінформаційних технологій в кадастрових та моніторингових системах, у навігації, транспорті, аграрному комплексі та обороні. Зважаючи на ряд незручностей під час збирання, зберігання та отримання інформації в різних відомствах, виникла потреба створення загального носія інформації, що буде пов'язувати дані відомств в одному джерелі. Перший крок до прогресу вже зроблено - створено й реалізовано систему електронного земельного кадастру в Україні. Це дало можливість зібрати та впорядкувати дані про земельні ділянки та нанести їх на єдину карту. Наступним кроком буде створення тематичних шарів, які будуть складовою частиною кадастрової системи та відображатимуться на Публічній кадастровій карті. [1, с. 59]

Україна пройшла важкий шлях розроблення системи електронного земельного кадастру, що допомогло впорядкувати просторову інформацію про земельні ділянки. Головна мета майбутнього часу - підвищувати якість та кількість просторової інформації, уникати дублювання даних різними відомствами, спростити систему збирання інформації для громадян, забезпечити доступність та прозорість даних. Усі ці принципи лежать в основі стандартів ЄС за Директивою INSPIRE. Реалізація Директиви INSPIRE допоможе створити умови для інтегрування України в міжнародні організації. Отже, незважаючи на значний внесок науковців, які досліджують питання формування Національну інфраструктуру геопросторових даних (НІГД) в Україні, запровадження електронної кадастрової карти з щоденним її оновленням, створення нормативно-правової бази, витрачених ресурсів та зусиль, Україна все ж залишається на стадії розроблення НІГД. Успішний результат цієї роботи можливий лише за умови ефективної комунікації з європейськими країнами, що вже пройшли цей шлях у створенні НІГД [2, с.73].

Цінність землі як основного засобу сільськогосподарського виробництва в конкретній господарській інфраструктурі визначається її родючістю - здатністю задовольняти потребу рослин в поживних речовинах, повітрі, воді, теплі, біологічній та фізико-хімічному середовищі і забезпечувати урожай сільськогосподарських культурних рослин при хорошій якості продукції.

У зв'язку з надмірною розораністю, дефіцитним балансом біогенних елементів, недостатнім внесенням органічних речовин, мінеральних добрив, меліорантів, забрудненням тощо ґрунти України у сучасних умовах деградують. Широкого розповсюдження набула й фізична деградація. Фізична деградація, як наслідок інтенсивного сільськогосподарського використання земель, а саме, надмірної розорюваності ґрунтів, інтенсивного механічного

обробітку і зниження вмісту у ґрунтах органічної речовини, практично охопила всю ріллю України. Вона проявляється у знеструктуренні верхнього шару, брилистості після оранки, запливанні і кіркоутворенні, наявності плужної підшви, переущільненні підорного і більш глибоких шарів. Фізично деградовані ґрунти схильні до ерозії, гірше вбирають і утримують атмосферну вологу, обмежують розвиток кореневих систем рослин. Проведення агрохімічної паспортизації для визначення показників родючості ґрунтів та рівня їх забруднення токсичними речовинами, а також спостереження за змінами цих показників внаслідок господарської діяльності;

Виходячи з перерахованого ми пропонуємо включати до створення паспорту полів, земельних ділянок, участків, проводити оцінку родючості ґрунту, вносити пропозиції до основних заходів, щодо її покращення. Проводити оцінку придатності участків (поля) для вирощування конкретних сільськогосподарських культур. Дані паспорту участка або поля, земельної ділянки використовуються для сертифікації ґрунту.

Список використаної літератури: 1. Коренець О. В. Створення інфраструктур просторових даних для геоінформаційного картографування як актуальне наукове завдання / О. В. Коренець // Часопис картографії. – 2011. – Вип. 2. – С. 55–62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2011_2_8. 2. Техніко-економічна доповідь по формуванню національної інфраструктури геопросторових даних (УкрНІГД) : шифр НДІ 10.0411 : договір № 1-14/1040/31/2 : № держреєстрації 0104Г008177 / М-во охорони навколиш. природ. середовища України, Держ. служба геодезії, картографії та кадастру, Н.-д. ін-т геодезії і картографії ; наук. рук. Ю. О. Карпінський ; викон.: А. А. Лященко, Б. Д. Лепетюк, М. О. Трюхан, О. П. Дроздівський, С. А. Іванченко, В. Г. Данільська. – [Б.м.], 2005. – 112 с. 10

«Одержано: 29.10.2020»

УДК 343.148.65.

Світлана Олександрівна КОТЕНКО,

старший судовий експерт товарознавчих та гемологічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Лариса Анатоліївна ТАЛИПОВА,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ЩО ТЯГНУТЬ ЗА СОБОЮ ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ КЛОПОТАНЬ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ефективність розкриття і розслідування злочинів в даний час багато в чому обумовлюється використанням спеціальних знань, що значно розширює

пізнавальні можливості слідчого, оскільки кримінальне судочинство не може ефективно функціонувати. Чітке розуміння сутності спеціальних знань у кримінальному судочинстві вкрай важливе для їх ефективного використання у процесуальній діяльності: воно сприятиме правильному визначенню галузі знань, які можуть бути використані; залученню до участі у слідчій дії відповідного фахівця; визначенню підстав і призначення експертного дослідження, його предмета, а також вирішенню інших питань.

Відповідно до пп. 2 п. 3 ст. 69 Кримінально-процесуального кодексу України експерт має право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи. В діяльності експерта товарознавця часто виникає необхідність реалізації цього права [1, ст. 69].

Згідно з Інструкцією з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС: затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ 17.07.2017 № 591, у разі незадоволення порушених експертом клопотань упродовж сорока п'яти календарних днів з дня його направлення, експерт не вирішує окреме питання, з приводу якого було направлено клопотання, або складає повідомлення про неможливість проведення експертизи. Проведення призначеної судової товарознавчої експертизи до виконання заявленого клопотання призупиняється.

Судово-товарознавча експертиза повинна призначатися у всіх випадках, коли встановлення певних обставин у справі за допомогою інших засобів доказування не можна визнати повним, і отже, доведення обставин справи можуть бути з'ясовані лише шляхом проведення судової-товарознавчої експертизи та засновані на принципах криміналістичної тактики [3, с. 319].

З метою підготовки правильних та влучних питань слідчий у низці випадків, окрім оцінки зібраних у провадженні матеріалів, має оглянути за участю спеціалістів об'єкти дослідження, ознайомитися зі спеціальною літературою з питань, котрі підлягають дослідженню, методичними посібниками про проведення судово-товарознавчих експертиз, в яких викладені питання, що можуть бути ними вирішені, а з деяких питань отримати усні довідки [4, с. 262].

Досить часто на практиці слідчі назначають велику кількість експертиз за шаблоном, використовуючи одні і ті ж самі запитання, не задумуючись що у експерта при отриманні до виконання матеріалів експертизи виникає питань ще більше. На дослідження надходить велика кількість різноманітних об'єктів і для того щоб відповісти на запитання експерту товарознавцю дуже важливо мати достатню кількість вихідних даних не лише для початкової ідентифікації об'єкта дослідження, а й подальшої його оцінки.

З метою наочності розглянемо декілька прикладів. Так, якщо об'єктом дослідження є наприклад мобільний телефон чи інша дрібна побутова техніка. Для вирішення поставленого запитання експерту товарознавцю необхідна

інформація про дату покупки та дату введення вищевказаних об'єктів дослідження в експлуатацію, їх повне та точне найменування, а іноді й основні технічні характеристики (такі як об'єм оперативної та вбудованої пам'яті), по можливості комплектацію на момент скоєння злочину для мобільних телефонів та планшетів – наявність гарнітури та зарядного пристрою, для телевізорів, цифрових ефірних приймачів – наявність кабелів живлення, пульта дистанційного управління тощо.

Відповідно до Інформаційного листа щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів, для того щоб визначити вартість ювелірного виробу, нам необхідна достатня інформація щодо об'єкта дослідження, а саме: маса виробу; проба або відсотковий склад дорогоцінних металів та інших домішок у виробі; інформація про вставки (найменування, маса, колір, чистота, огранка, вартість) із дорогоцінного каміння органічного утворення, напівдорогоцінного каміння та їх імітацій; інформація про дату виготовлення виробу та/або термін користування виробом; інформація про пошкодження виробу та/або ознаки користування ним; інформація про специфічні (художні) характеристики виробу) [2, ст. 3].

При надходженні об'єктів дослідження з пошкодженням або в непридатному для подальшого використанні стані важливо щоб в постанові про призначення судової товарознавчої експертизи містилася інформації про стан об'єкту дослідження на момент скоєння кримінального правопорушення.

На розгляд експертам товарознавцям назначаються експертизи щодо визначення ринкової вартості велосипедів, при чому при призначенні даної експертизи зазвичай орган досудового розслідування не вказує точного та повного найменування об'єкта дослідження, та досить часто прописують характеристики моделі, що не співпадають з характеристиками самого об'єкта дослідження, що призводить до виникнення сумнівів у експерта та потреби в написанні клопотання.

Якщо об'єктом дослідження є кабелі електрозв'язку, то для того щоб визначити ринкову вартість необхідно мати достатню кількість вихідних даних, а саме повне та точне найменування, їх розмірні характеристики та дату введення в експлуатацію (для визначення дійсного коефіцієнту зносу). Якщо ж різні металеві вироби, якщо наприклад орган досудового розслідування не володіє інформацією щодо точних розмірних характеристик, то експерту товарознавцю необхідно зазначити інформацію щодо виду металу (чорний чи кольоровий) та обов'язково точної маси, щоб у експерта була можливість в даному випадку оцінити вказані металеві предмети якщо не в якості виробу, то хоча б в якості брухту металу.

Досить часто виникає необхідність в написанні клопотання при надходженні експертиз щодо визначення ринкової вартості продуктів харчування чи спиртних напоїв. Так, для таких споживчих товарів як, м'ясні, хлібобулочні та кондитерські вироби, обов'язково вказати не лише торгово

марку, повне та точне найменування, з вказівкою штрихкоду, а за можливості виробника, сорт, тип фасування, точну масу. Для алкогольних та інших напоїв, окрім найменування, бажано вказати об'єм, вид тари (пляшка, ПЕТ, банка), та тип алкогольний, неалкогольний, слабоалкогольний, безалкогольний та тип газованості (негазований, слабо газований, сильно газований). А також необхідно для вказаної групи об'єктів дослідження органу досудового розслідування необхідно вказати чи на момент скоєння правопорушення, об'єкти дослідження перебували в новому та запакованому стані (експлуатації не піддавалися), а також чи відповідають вищевказані об'єкти дослідження умовам зберігання, термінам придатності, транспортування, відповідності упаковки безпеки і стандартам, а також наявності відповідних сертифікатів, прийнятих для товарів даної категорії на ринку України.

Якщо об'єктом судової товарознавчої експертизи є косметична продукція, чи то при призначенні експертиз з даними об'єктами дослідження необхідно вказати повне та точне найменування, з вказівкою штрихкоду, тип та об'єм, за можливості прописати чи є дані товари оригіналом фірми виробника (оскільки це впливає на ціну товару), наприклад для парфумів, туалетних чи парфумованих вод, а також інформації чи знаходились дані товари у користуванні, тобто піддавалися експлуатації.

Враховуючи рекомендації з боку судово експертних установ, стосовно обсягу та повноти наданої інформації, своєчасності призначення експертиз розглянуті вище все це сприятиме зменшенню кількості направлених клопотань та винесенню повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи, і як наслідок повноті та всебічності висновку експерта.

Список використаної літератури: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-17 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. 2. Інформаційний лист щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів / [Чечіль Ю.О., Горішній Є.І., Кулік А.В., Суліменко Ю.Д.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2018. – 19 с. 3. Богуцька А.І. Актуальні проблеми судово-товарознавчих експертиз споживчих товарів. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2017. Випуск 36. С. 319–323. URL: www.vtei.com.ua. 4. Шевченко О.В. Призначення і провадження судово-товарознавчої експертизи. Порівняльно-аналітичне право. 2017. Випуск 1. С. 261–265. URL: http://www.pap.in.ua/1_2017/80.pdf.

«Одержано: 09.10.2020»

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0638-2911>

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВАДЖЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На теперішній час чинне кримінальне процесуальне законодавство України не встановлює процедурних різниць між наділенням та реалізацією своїх повноважень для таких учасників кримінального провадження, як неповнолітній потерпілий, в залежності від віку. Але, при цьому, слід зазначити, що дані обставини можна вважати дуже важливими тому, що вони породжують труднощі практичного характеру при виконанні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій за участю неповнолітніх потерпілих. Відсутність нормативних правил визначення дієздатності цього учасника кримінального провадження та не встановлення її обсягу приводить до протиріч в положеннях чинного кримінального процесуального законодавства, з конкретним наведенням сукупності прав та обов'язків цих неповнолітніх учасників, із положеннями які забезпечують реальну можливість їх виконання. Непогодженість правового регулювання по даному питанню призводить до правової незахищеності неповнолітніх потерпілих кримінального провадження, а також осіб, які представляють і захищають їх інтереси у кримінальному провадженні.

Ми вважаємо, що дослідження кримінальної процесуальної дієздатності неповнолітніх потерпілих, її обсяг, визначення необхідної сукупності процесуальних повноважень в сучасних умовах є одним із важливих напрямів досліджень сучасної кримінальної процесуальної науки.

Щодо віку, з якого настає кримінальна процесуальна дієздатність, то по цьому питанню думки учених процесуалістів різняться, а саме: одні учені вважають, що неповнолітня особа може особисто здійснювати свої права потерпілого та цивільного позивача незалежно від віку [1, с. 96]; друга група пропонує встановити кримінальну процесуальну дієздатність потерпілого із 16 років [2, с. 178]; треті вважають, що до 16 років далеко не кожний неповнолітній може набути необхідний життєвий досвід та досягти розумового розвитку, набути можливості стати процесуально дієздатним, та доходять висновку, що встановлення єдиного віку, коли настає процесуальна дієздатність цивільного позивача, цивільного відповідача та потерпілого не створює колізії між нормами кримінального процесуального та цивільно-процесуального права [3, с. 56] посилаючись на ст. 29 Цивільно-процесуального кодексу України; а, четверті вважають вік потерпілого тим

фактором, що повинен діяти при вирішенні питання про дієздатність автоматично, та категорично заперечують процесуальну дієздатність до 14 років, припускаючи її наявність в обмеженому обсязі у осіб від 14 до 18 років [4, с. 127, 135].

Дуже цікавим, на наш погляд, є підхід до цього питання у В.Я. Рибальської, яка зазначає, що потерпілий це незамінний учасник кримінального процесу, і в цьому сенсі він є суб'єктом тих прав і обов'язків, які несуть суто особистий характер (право і обов'язок знати про свої права в процесі та інше). При цьому автор звертає увагу на те, що вік може суттєво впливати на повноту можливостей самостійно реалізовувати ці права і покладати обов'язки. Тому, безперечно, всі неповнолітні потерпіли мають обмежену дієздатність [5, с. 90]. В той же час, Л. І. Петрухін відносно до неповнолітнього потерпілого від кримінального правопорушення визначає, що закон не передбачає, при наявності яких ознак ця особа може бути визнана процесуально недієздатною або обмежено дієздатною і якою повинна бути ступінь обмеження дієздатності. Тому рішення даного питання у кожному конкретному випадку залишається на розгляд слідчого, прокурора, суду, які приймають до уваги не тільки зовнішні ознаки, які характеризують потерпілого (у т.ч. досягнення віку та інше), скільки його фактичну спроможність забезпечувати своїми діями особисті права та обов'язки [6, с. 14]. Цю точку зору підтримує й О. А. Зайцев, який також вважає, що питання про дієздатність неповнолітніх потерпілих слід вирішувати залежно від його індивідуального розумового та фізичного розвитку, який дозволяє здобути необхідний життєвий досвід для захисту своїх інтересів у кримінальному провадженні [7, с. 25–26]. Не можна не звернути увагу на те, що в свій час, К. Є. Ігошев та Г. М. Міньковський, з посиланням на дані психологів, дійшли до висновку, про те, що сучасні розумово розвинуті підлітки у віці з 11 – 13 років вже достатньо розуміють зміст ряду кримінальних процесуальних заборон [8, с. 399].

Отже, з урахуванням мети даного дослідження, слід зазначити, що крім вікового критерію визначення кримінальної процесуальної дієздатності неповнолітнього потерпілого слід ще відзначити його спроможність правильно сприймати обставини, факти реальної дійсності, які відносяться не тільки до події кримінального правопорушення, але й торкаються порядку судочинства та можливістю надавати показання по суті кримінального провадження. Це надає неповнолітньому потерпілому можливості бути учасником процесуальних відносин, здійснювати процесуальні дії, а також використовувати процесуальні права та виконувати обов'язки учасника кримінального провадження, хоча і не завжди самостійно.

На нашу думку, в доповнення до викладеного слід зазначити, що все ж не можна ігнорувати віковий критерій кримінальної процесуальної дієздатності для неповнолітніх постраждалих від злочинних посягань. Тобто необхідно вести розмову про часткову кримінальну процесуальну дієздатність неповнолітніх осіб. В той же час, вести мову про повну недієздатність слід

лише застосовуючи це до конкретної неповнолітньої особи, фактична участь якої у кримінальних процесуальних правовідносинах неможлива з причин її нездатності вірно сприймати обставини реальної дійсності, утримувати їх в пам'яті та надавати показання по суті кримінального провадження. Цей висновок можна зробити тільки відповідно до положень ст. 242 КПК України, тобто на підставі висновку експерта.

В той же час питання, які були розглянуті у цієї роботі, не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаної літератури: 1. Смирнов Л., Грун А. Рецензия на книгу: Мазалов А. Г. Гражданский иск в уголовном процессе. М., 1967. *Социалистическая законность*. Москва, 1968. № 8. С. 95–102. 2. Божьев В. П. К вопросу о понятии потерпевшего в советском уголовном процессе. *Ученые записки ВИЮН*. Москва. Выпуск 15, 1962. С. 177–181. 3. Адаменко В. Д. Процессуальная дееспособность участника уголовного процесса. *Изв. Вузов. Правоведение*. Москва, 1978. № 4. С. 55–59. 4. Метелица Ю. Л. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. Москва: Юридическая литература, 1990. 193 с. 5. Рыбальская В. Я. О процессуальных гарантиях потерпевших в производстве по делам несовершеннолетних. *Проблемы борьбы с преступностью. Труды Омской Высшей Школы милиции и Иркутского института*. Омск, Иркутск, 1975. № 5. С. 89–95. 6. Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Москва: Правоведение, 1985. 135с. 7. Зайцев О. А. Теория и практика участия свидетеля в уголовном процессе: дис. ... канд. юр. наук. Москва, 1993. 250 с. 8. Игошев К. Е., Минковский Г. М. Семья, дети, школа. Москва: Просвещение, 1989. 433 с.

«Одержано: 23.10. 2020»

УДК 338.552

Роман Васильович КРАВЧЕНКО,

заступник завідувача відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ОСНОВНОГО МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ В СУДОВІЙ ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Оцінювачі, якими виступають товарознавці, повинні у повній мірі додержуватись норм правових актів з оцінки майна, враховувати усі чинники, які можуть впливати на кінцевий результат та надавати максимально об'єктивну величину ринкової вартості, для складення якісного висновку. Розуміння проблем, які виникають на етапах оцінювання, при використанні порівняльного підходу та пропозиції щодо їх вирішення, дають можливість підвищити якість та достовірність оцінки, результати якої в подальшому не будуть викликати сумнів.

Відповідно Національного стандарту № 1, основними методичними підходами при оцінці є: порівняльний, витратний та дохідний підходи [3].

Власне ринкова вартість в своєму значенні як терміну в оцінці, як база оцінки, визначається порівняльним підходом, який ґрунтується на врахуванні принципів заміщення та попиту і пропонування. Порівняльний підхід передбачає аналіз цін продажу та пропонування подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки [3].

Тобто для використання порівняльного підходу необхідна наявність розвиненого ринку власне майна, яке підлягає визначенню вартості, при цьому цей ринок повинен відповідати стану майна: новий стан – первинний ринок або стан бувшого у використанні – вторинний ринок.

Хоча порівняльний підхід на перший погляд виглядає досить простим і прямолінійним, його застосування на практиці пов'язано з безліччю труднощів та умовностей. Обмежений ринок пропозиції на товар – об'єкт дослідження, джерело цінової інформації, його вартість, можливі відмінності, застосування коригуючих коефіцієнтів на відмінності – усі ці фактори впливають на кінцевий результат та його точність.

Таким чином, при проведенні судової товарознавчої експертизи основними недоліками порівняльного підходу є:

- обмеженість інформації щодо деяких товарів;
- відсутність достовірної цінової інформації;
- складність пошуку аналога без додаткових спеціальних знань;
- відсутність чітко розроблених методичних підходів до узгодження безлічі отриманих величин вартості в процесі виведення підсумкової величини ринкової вартості;
- необхідність внесення значної кількості коригувань для більш точного результату.

Основною перевагою порівняльного підходу до оцінки є те, що ціна об'єкта оцінки в умовах розвинутого ринку та відсутності істотних відмінностей максимально враховує ринкову ситуацію і є найкращою базою оцінки ринкової вартості.

В практиці експертної діяльності, судові експерти товарознавці все частіше стикаються з проблемою відсутності розвиненого ринку певних товарів, а також з безліччю відмінностей між об'єктом дослідження та подібними об'єктами.

У зв'язку з цим використання принципу заміщення, яким обумовлений порівняльний підхід для більшості товарів народного споживання є недосконалим, оскільки порівняння об'єкту дослідження з подібним об'єктом іншої марки та моделі створює умови для додаткового коригування, значення яких необхідно чимось обґрунтовувати.

Вище зазначені труднощі вирішуються альтернативним визначенням вартості при проведенні судової товарознавчої експертизи із застосуванням витратного підходу.

Якщо порівнювати два підходи між собою, порівняльний та витратний, на предмет впливу істотних фактів, які впливають на кінцевий результат під час

визначення ринкової вартості в рамках проведення судової товарознавчої експертизи, то витратний підхід має в цьому переваги, внаслідок лише одного такого факту – це визначення зносу. Від цього показника залежить величина залишкової вартості, яка прирівнюється до ринкової вартості.

Використання в товарознавчій експертизі, в окремих випадках, декількох підходів при визначенні ринкової вартості дає можливість прийняти більш обґрунтований висновок, який в свою чергу підвищує рівень та якість судово-експертних досліджень за цим напрямом.

Список використаної літератури: 1. К.Г. Чакалян. Оценка бизнеса: сущность основных подходов, их преимущества и недостатки / Межд. науч. журнал. Молодой ученый. 2016. № 28. С. 590-592. 2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2658. 3. Національний стандарт № 1 Загальні засади оцінки майна і майнових прав : затв. постановою К-ту міністрів України від 10 вер. 2003 р. № 1440.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК: 343.131

Євгеній Володимирович КРАСНОЖОН,

студент 453 навчальної групи, факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби, м.Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади (принципи) у кримінальному процесуальному праві займають основоположне місце і завжди є первинними нормами, а також охоплюють інші норми, в яких конкретизується зміст засад і які їм підпорядковані. Система принципів кримінального процесу заснована на положеннях викладених в Конституції України і являє собою струнку систему вимог до кримінального судочинства, визначає характер кримінального процесу.

Метою даної роботи є визначення поняття та сутності засад кримінального провадження.

Відповідно до закону кримінальне судочинство призначене захищати права та інтереси осіб і організацій, потерпілих від кримінальних правопорушень, а також особистість від незаконного та необґрунтованої підозри, обвинувачення, засудження, обмеження прав і свобод. Таким чином, виходячи зі викладеного, кримінальний процес починає працювати тільки тоді, коли відносно конкретної людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, вчинено суспільно-небезпечне діяння, яке віднесене законодавцем до розряду кримінально протиправних.

Кримінальне переслідування і призначення винним справедливого покарання в тій же мірі відповідають призначенню кримінального

судочинства, що і відмова від кримінального переслідування невинних, звільнення їх від покарання, реабілітація кожного, хто необґрунтовано піддався кримінальному переслідуванню [1].

Принципи кримінального судочинства не можуть довільно визначатися законодавцем, вони відображають тип держави і відповідне йому право, рівень розвитку теоретичної думки, судової практики, правосвідомості суспільства.

Принципи кримінального судочинства є нормами керівного значення, тобто підлягають безпосередньому застосуванню і є обов'язковими до виконання всіма учасниками кримінального судочинства поряд з конкретними правилами [2].

Обов'язковість принципів кримінального процесу гарантується їх закріпленням в Конституції України. У разі виникнення непорозуміннь стосовно змісту тієї чи іншої норми кримінально-процесуального закону вона повинна тлумачитися правовим аспектом в контексті сенсу.

Незважаючи на визначеність самого поняття принципу кримінального процесу, питання про систему принципів протягом десятиліть є одним з найбільш спірних. Багато авторів неоднаково формулюють принципи і відповідно, позиції вчених відрізняються один від одного, а загалом складають відповідну систему.

За місцем закріплення принципи кримінального процесу поділяються на конституційні і неконституційні, за призначенням - на діючі у всіх стадіях процесу і діючі в окремих стадіях. Існує думка, що виходячи з того, що всі принципи однаково значущі для належного здійснення кримінального судочинства, класифікація принципів по різних підставах недоцільна.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі-КПК) виділяє наступні принципи: законність; здійснення правосуддя тільки судом; повагу честі і гідності особистості; недоторканість особи; охорона прав і свобод людини і громадянина; недоторканність житла; таємниця листування, телефонних та інших переговорів; презумпція невинуватості; змагальність сторін; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист; свобода оцінки доказів; мова кримінального судочинства; право на оскарження процесуальних дій і рішень.

Основні ідеї, системоутворюючі поняття і положення, що утворюють основу в кримінально-процесуальному законодавстві, і які відіграють провідну роль в побудові, регуляції і відправленні кримінального процесу називаються його принципами.

За своєю суттю принципи, сформовані в кримінальному судочинстві - це звід правил, покликаний забезпечувати уніфікацію при застосуванні правових норм, і захищає права учасників процесу. Принципи закріплені правовими нормами і відповідають переліку певних характеристик:

- Одноманітність, узагальненість і високий ступінь уніфікації;
- Об'єктивне і неупереджене висвітлення суті і природи кримінального процесу;

- Системне об'єднання і взаємодія з іншими принципами ґрунтуючись на спільності поставлених цілей і завдань;
- Відсутність протиріч і нестиковок з іншими принципами в системі;
- Самостійність і цілісність змісту і суті;
- Дія на всіх етапах кримінально-процесуального судочинства.

Принципи кримінального процесу не є застиглими догмами, вони розвиваються і змінюються в залежності від рівня соціально - економічного розвитку конкретного суспільства, в якому вони діють і є основоположними ідеями, закріпленими в правових нормах, в зв'язку з чим поширюються на всю кримінально - процесуальну діяльність.

Принципи кримінального судочинства, як уже говорилося вище, закріплені в Конституції, тому КПК не може суперечити основному закону. Разом з тим, не всі принципи кримінального судочинства закріплені в Конституції, наприклад: безпосередність і усність (ст. 240 КПК), гласність (ст. 241 КПК), незмінність складу суду (ст. 242 КПК) не знайшли в ній свого закріплення, разом з тим мають принципове значення для кримінального процесу, що визначає керівні правила провадження у кримінальному провадженні в суді.

Принципи кримінального процесу - це основоположні, керівні правові норми, що визначають характер кримінального процесу, зміст всіх його інститутів, і виражають погляди про побудову процесуального порядку, забезпечують справедливе правосуддя у кримінальному провадженні, ефективний захист особистості, її прав, свобод, а також інтересів суспільства і держави від кримінальних протиправних посягань.

Принципи, що сформувалися в кримінальному судочинстві, складають чітку ієрархічну систему, що забезпечує уніфікацію застосування правових норм і забезпечує захист прав учасників кримінального провадження. Для зручності всі принципи кримінально-процесуального судочинства прийнято розділяти на 3 основних групи:

- Принципи, що визначають і покликані захищати основні права і свободи громадян, що беруть участь в кримінальному процесі;
- Організаційні принципи, що забезпечують чітку організацію і пристрій роботи слідчих і судових органів, що беруть участь в процесі;
- Принципи, що визначають порядок і правила дій, а також функції посадових осіб в процесі виконання своїх службових повноважень.

Система принципів кримінального судочинства включає в себе:

- 1) законність під час кримінального провадження;
- 2) здійснення правосуддя тільки судом;
- 3) повага честі і гідності особистості;
- 4) недоторканість особи;
- 5) охорона прав і свобод особистості в кримінальному судочинстві;
- 6) недоторканність житла;
- 7) таємниця листування, телефонних та інших переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень;

- 8) презумпція невинуватості;
- 9) змагальність сторін;
- 10) забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист;
- 11) свобода оцінки доказів;
- 12) мову кримінального судочинства;
- 13) право оскарження процесуальних дій і рішень.

Таким чином, з вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що під засадами кримінального провадження є принципи, які закріплені на законодавчому рівні та мають своє вираження у кримінальній процесуальній діяльності, при цьому вони діють всі разом та в результаті поступаються один одному, створено постійний компроміс, що собою і уявляє систему принципів.

Список використаної літератури: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 23.10.2020). 2. Полянський А. О. Засади (принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система й важливість унормування : Збірник наук. праць / Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Харків: Право, 2017. – Вип. 26.– С. 111–117. 3. Куцкір Г. М. Засади кримінального провадження: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2017. 20 с. 4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 23.10.2020). 5. Мамка Г. М. Рівність перед законом і судом – конституційна засада кримінального провадження, її сутність і зміст: Наук. вісник міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія : Юриспруденція. 2018. Вип. 9-2, Т. 2. С. 108–111.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.8

Артем Євгенович КРИЩЕНКО,

начальник Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Владислав Володимирович ШЕНДРИК,

завідувач кафедри ОРД та розкриття злочинів

Харківського національного університету внутрішніх справ

д.ю.н., професор, заслужений юрист України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ

Після здобуття Україною незалежності, демократизації суспільних інститутів, офіційного відходу від комуністичних офіційних догматів за межі державної політики така співпраця істотно погіршилась. Це можна пояснити тим, що відбулася зміна ідеалів та інтересів значної частини населення від державно-

патріотичних до майнових, індивідуалістичних; збільшились кризові політичні, соціально-економічні процеси та корупція; відсутні фінансові важелі стимулювання участі населення у процесі пошуку інформації, що становить оперативний інтерес; відтік досвідчених оперативних працівників в інші сфери; непрофесіоналізм великої кількості працівників оперативних підрозділів [1, с. 26 – 27].

Відповідно до результатів соціологічного дослідження думки жителів міста Харків щодо ефективності діяльності поліції, більшість опитаних респондентів робота означеного правоохоронного органу не зовсім задовольняє. Лише третина опитаних громадян міста Харкова готові допомогти поліції, що у свою чергу демонструє невисокий рівень взаємодії та довіри між поліцією і населенням, при якому більшість у разі отримання інформації про підготовку чи вчинення кримінального правопорушення певними особами, не повідомить про це поліції.

Якщо розглянути причини ефективності такої взаємодії у радянський період, то це було пов'язано з стійкою ідеологічною системою, що заохочувала участь громадян у забезпеченні протидії злочинності, високим рівнем патріотизму народу та морально-матеріальним стимулюванням сприяння громадян правоохоронним органам. Нормативно закріплювалося, наприклад, право членів добровільних народних дружин на додаткову триденну відпустку, оголошення подяки, винесення на дошку пошани, нагородження грошовими преміями і цінними подарунками [1, с. 27].

Провівши моніторинг останніх вдалих проєктів взаємодії поліції із населенням, можна виділити спільний українсько-британський проєкт під назвою «Запровадження моделі поліцейської діяльності, заснованої на підтримці з боку громадськості, в Україні», який діяв на території Харківської області. Завданням цього проєкту було максимальне використання позитивних форм і методів взаємодії поліції з населенням та громадськими інститутами, створення організаційно-правового механізму залучення населення до боротьби з правопорушеннями, формування у громадян відчуття причетності до правового порядку у суспільстві і розвиток соціальної активності щодо допомоги населення працівникам поліції. Один із напрямків роботи програми – прийом повідомлень від населення по телефону довіри під назвою «Зупини злочинця». За час роботи програми на телефон довіри поступило 227 повідомлень, 110 з яких становили інтерес для поліції і були передані на перевірку, 10 із них допомогли знайти винуватих у вчиненні кримінального правопорушення осіб [2, с. 55-56]. На нашу думку, означений проєкт був одним із найефективніших на території України у плані налагодження взаємодії поліції із населенням, у зв'язку з цим потрібно переглянути можливість поновлення його роботи у вигляді експерименту на території декількох областей України.

Водночас, окрім наведеного, пропонуємо з метою підвищення ефективності взаємодії із населенням напрями співпраці:

1) запровадити програми взаємодопомоги, зміст яких полягає у наданні громадянами інформації, та отриманні за це матеріальної або іншого виду допомоги;

2) надання можливості анонімного повідомлення громадянам про підготовку чи вчинення кримінального правопорушення певними особами за допомогою створення на сайтах управлінь поліції електронної сторінки для анонімних повідомлень з обов'язковим викладанням на цьому ж сайті на протязі 10 днів відповіді про результати перевірки;

3) розроблення та впровадження програм проходження практики учнів і студентів різної спеціалізації, згідно яких у разі виявлення бажання останні зможуть пройти місячну практику у органах поліції.

Таким чином, підбиваючи підсумки щодо наведеного хочемо зазначити, що наведені пропозиції не є вичерпними, а їх зміст і форма залежить від оперативної обстановки в окремо взятому регіоні та в державі, а також від зміни ідеалів і стереотипів населення.

Список використаної літератури: 1. Жуковська Ж.О. Форми сприяння громадян органам внутрішніх справ // Вісник ОЮІ НУВС. – 2004. – № 4 т. – С. 26 – 34. 2. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України. [Текст]: монографія / А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, М.В. Стащак, В.В. Шендрик. – Львів: Каменяр, 2010. – 167 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.132

Тетяна Олексіївна КУЗУБОВА,

старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ

Відповідно до положень ч. 1 ст. 221 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. При цьому, відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документу, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається [1]. До того ж, відповідно до положень ч. 2 ст. 221 КПК України особи зі сторони захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження під час

ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, має право робити необхідні виписки та копії.

У той же час, як свідчить практика застосування цього процесуального інституту, захисники підозрюваних і представники потерпілих, нерідко відразу по завершенню слідчої (розшукової) дії заявляють усне клопотання, яке нерідко звучить як прохання чогось, що не передбачено КПК України, щодо можливості ними сфотографувати або зняти копію з повністю оформленого протоколу слідчої (розшукової) дії, тобто коли всі її учасники проставлять підписи, в тому числі й слідчий. Такі випадки мають місце, коли положеннями КПК України не передбачено правило вручення копії або другого екземпляру протоколу процесуальної дії особі стосовно якої ця дія проводилась. Зокрема, це такі слідчі (розшукові) дії, як допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення особи, речей для впізнання, слідчий експеримент. Однак, частіше всього таке усне клопотання заявляють адвокати, які у кримінальному провадженні мають статус захисника підозрюваного або представника потерпілого (ст. 45, 58 КПК України), стосовно саме протоколу допиту осіб, інтереси яких вони захищають або представляють. Пояснюється це, як правило тим, що практикуючому адвокату, в провадженні якого багато різних справ, необхідно пам'ятати показання осіб, інтереси яких він захищає або представляє. Вказане потрібно адвокату для подальшого надання кваліфікованої правової допомоги, формування правової позиції, обґрунтування та відстоювання її. Як свідчить опитування слідчих та дізнавачів, зокрема з досвідом практичної роботи у слідчих підрозділах до трьох років, усне клопотання захисника або представника потерпілого про дозвіл на фотографування або зняття копії протоколу слідчої (розшукової) дії з підписом слідчого, дізнавача сприймається ними не однозначно, та спричиняє у них правову невизначеність. Як правило, постають питання: «чи мають вони право дозволити таке фотографування, копіювання; чи не суперечать такі дії КПК України; до яких правових наслідків це може призвести». На наш погляд, слідчий, дізнавач, перш за все, повинен звернути увагу, чи містяться у протоколі слідчої (розшукової) дії відомості, що містять таємницю охоронювану законом або стосуються інтимних сторін життя будь-якої людини. Адже, відповідно до п. 11 ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК України, якщо такі відомості містяться у протоколі, то слідчий, дізнавач з метою нерозголошення цих відомостей мають право заборонити застосовування технічних засобів при проведенні процесуальних дій. При цьому, слідчий, дізнавач зобов'язаний винести вмотивовану постанову. Отже, в такому випадку слідчий, дізнавач обґрунтовано може не дозволити проведення фотографування протоколу слідчої (розшукової) дії або зняття з неї копії. Навпаки, у разі відсутності вищезазначених відомостей у протоколі, слідчий, дізнавач має право дозволити фотографування або зняття копії з повністю оформленого протоколу слідчої (розшукової) дії. Обґрунтовується така правова позиція наступним. По-перше, відповідно до положень ст. 221 КПК України сторона захисту, потерпілий мають права знайомитись з матеріалами досудового розслідування до його завершення, та робити з них копії. По-друге, відповідно до положень ч. 4 ст. 58

КПК України представник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє. По-третє, у положеннях КПК України відсутня вимога про те, що клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування повинно бути оформлено окремим документом та обов'язково надаватись у письмовій формі. По-четверте, якщо слідчий, дізнавач не дозволить відразу після оформлення протоколу сфотографувати його або зробити з нього копію, то після надходження клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування від захисника підозрюваного або представника потерпілого, та розгляду такого клопотання слідчим, дізнавачем в строк не більше трьох днів з моменту подання, навряд чи у слідчого, дізнавача матимуться підстави відмовити в ознайомленні з протоколом саме тієї слідчої (розшукової) дії, в якій приймав участь підозрюваний або потерпілий. Адже, відмовити стороні захисту або потерпілому в ознайомленні з окремими матеріалами досудового розслідування можливо за двох умов: 1) якщо вони є матеріалами про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; 2) якщо ознайомлення з такими матеріалами на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню (ч. 1 ст. 221 КПК України).

Поряд з тим, на наш погляд, у разі надання слідчим, дізнавачем дозволу на фотографування або копіювання протоколу, слід внести до цього ж протоколу записи як про заявлене клопотання стороною захисту або потерпілим, його представником щодо фотографування або копіювання протоколу, так й про задоволення такого клопотання, що підтвердити підписами учасників слідчої (розшукової) дії. Запропоноване не суперечить загальним правилам оформлення протоколу, закріпленим у положеннях ч. 4,5 ст. 104 КПК України. Також слід зазначити, що таке оперативне задоволення клопотання збереже робочий час, що при відмові, може буде витрачений слідчим, дізнавачем на розгляд письмового клопотання сторони захисту, потерпілого, його представника та додаткову процесуальну дію ознайомлення ініціатора клопотання з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Викладена нами правова позиція вирішує досліджене питання в прикладному аспекті. Поряд з тим, як ми вважаємо, є доцільним внести відповідні зміни до положень КПК України щодо однозначного розуміння прав слідчого, дізнавача, сторони захисту, потерпілого, його представника у таких випадках. Вказане потребує подальшого дослідження, що надасть можливість сформулювати конкретні пропозиції по удосконаленню положень КПК України. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятого питань і наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : редакція від 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2295> (дата звернення: 19.10.2020).

«Одержано: 27.10.2020»

Яна Олександрівна КУЛИК,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ, ЯКІ ВТРАТИЛИ СВОЇ ВЛАСТИВОСТІ ЯК ВИРОБИ

В останні роки підвищилась увага наукових досліджень щодо розв’язання питань вартості споживчих товарів, які втратили свої властивості як вироби. З’явилася проблема уцінки товарів та їх списання з різних причин.

Товар – це продукт праці, який задовольняє потребу людини і призначений для обміну на ринку [1].

Відмітимо, що не всякий продукт праці є товаром. Щоб стати товаром, продукт праці повинен:

- задовольнити потребу людини;
- обмінюватися на інші товари або гроші.

Першим, на що хочеться звернути увагу – це споживчі властивості товару.

Споживчі властивості товару – це властивості, які виявляються в процесі споживання або використання товару споживачем для задоволення матеріальних і культурних потреб. Як правило, споживчі властивості є складними властивостями (зручність використання, надійність, безпека товару), утвореними сукупністю простих властивостей. Споживчі властивості визначають споживну вартість товару (цінність, корисність для людини) [2].

Споживчі властивості у свій час формують якість товару.

Не менш важливою властивістю товару є споживна вартість.

Споживна вартість – це здатність товару задовольняти ті чи інші потреби. Її характеризують певні відмінні риси. Споживна вартість товару має бути продуктом праці, людської діяльності. Якщо якась корисна річ не є результатом такої діяльності, то ця річ не має споживної вартості товару.

Попри позитивні сторони, споживна вартість має також і певні дефекти. Вони знижують споживчі властивості товарів, а також їх вартість та класифікуються за багатьма ознаками:

- а) місця розташування, ступеня впливу на якості (малозначні, значні, допустимі, критично неприпустимі);
- б) дефекти виникнення в результаті різних негативних факторів;
- в) стадії виникнення (сировинної, виробничої та невиробничої, експлуатаційної);
- г) можливості усунення;
- д) умовами прояву (явний або прихований).

Товари, які втратили свої властивості можуть бути уцінені, списані, знецінені [3].

Розглянемо списання товарів, які втратили споживчі властивості, і товарів з вичерпаним терміном придатності.

Відомо 2 види списання товару:

а) списання товару на внутрішні потреби;

б) списання товару який втратив, або частково втратив свої властивості, та не підлягає продажу.

У разі необхідності списання товару, який втратив товарний вигляд, або свої властивості та не підлягає продажу, скликається комісія у складі: начальника відділу, представника служби безпеки, бухгалтера, економіста з фінансової роботи, бухгалтера та комерційного директора.

На мою думку, порушення технології збереження, переробки, розкрадання, призводить до втрати товарів, що виникають на підприємствах роздрібної торгівлі.

Наступною розглянемо уцінку товарів, що є зараз найбільш поширеною на ринку збуту. Ставлячи уцінку на товар, продавець пропонує споживачеві придбати той чи інший товар за привабливою ціною. Але «гарна» ціна не завжди відповідає якості товару.

Зниження цін на товари застарілих фасонів і моделей, які не мають попиту у споживачів, а також на товари, що частково втратили свою первісну якість є уцінкою. Тож висновок щодо передумов перегляду цін знаходимо в Положенні про уцінку: «Проводиться уцінка товарів широкого споживання, залежалих (які не мають збуту більше трьох місяців) і не мають попиту у споживачів, а також таких товарів, які частково втратили своє первинну якість» [4].

Уцінка товарів (запасів) у торгових підприємствах здійснюється відповідно до Положення про порядок уцінки і реалізації залежаної продукції з групи товарів широкого вжитку, продукції виробничо-технічного призначення та зайвих товарно-матеріальних цінностей, затвердженого наказом Міністерства економіки і Міністерством України від 15.12.1999 №199/300 [5].

Уцінка проводиться у два етапи.

Перший етап визначає обсяг товарів, що підлягають уцінці.

На другому етапі проходить проведення уцінки.

Після визначення обсягів товарів, що підлягають уцінці, особливу увагу займає визначення суми уцінки, яка повинна бути економічно обґрунтованою.

Зменшення ціни на уцінений товар можливо в межах торгової націнки.

Товари, строк придатності яких минув, повинні бути вилучені із обігу [6].

Тож бачимо, що товари, які втратили свої споживчі властивості мають сенс існувати. За допомогою уцінки товар знову з'являється на торгових полицях, а за допомогою списання – товар утилізується.

З викладеним вище можна зробити висновок, що питання визначення вартості споживчих товарів, які втратили свої властивості як вироби є відкритим. На сьогодні товарознавці з такими товарами працюють у двох напрямках: списання товару або уцінка.

Список використаної літератури: 1. Коник Н.В. Товарознавство продовольчих товарів: Учбовий посібник. Альфа-М, 2011. 416 с. 2. Вілкова С. А. Експертиза споживчих товарів: посібник для вузів по дисципліні «Товарознавство та експертиза товарів» / Вілкова С. А., Москва. 2012. 497 с. 3. Наказ Міністерства фінансів від 11.08.94 р. №69 (додатково див. «ДК» №47/2012) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-94> (дата звернення: 07.11.2019) 4. Журнал «Дебет – Кредит» № 38/2013 URL: <https://online.dtki.ua/Book/%C2%AB%D0%94%D0%9A%C2%BB%20%E2%84%9638-2013.epub/navPoint-6> (дата звернення: 07.11.2019) 5. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. №5007-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (дата звернення: 07.11.2019). 6. Навчальні матеріали онлайн «Облік товарних втрат та переоцінки товарів» URL: https://pidruchniki.com/1574022559662/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/oblik_tovarnih_vtrat_pereotsinki_tovariv (дата звернення: 07.11.2019) .

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Олена Вікторівна ЛАЩУК,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПРИДБАЮТЬ НАРКОТИКИ БЕЗКОНТАКТНИМ СПОСОБОМ

Аналіз наркоситуації в державі та власний досвід протидії наркозлочинності засвідчує, що все більше наркоугруповань переходять до безконтактного збуту наркотичних засобів та психотропних речовин (далі – наркотиків). Таким чином практично виключається спілкування тет-а-тет між збувальником наркотиків та їх покупцем. Вказане негативно впливає на доказову базу у кримінальних провадженнях вказаної категорії та змушує обмежувати діяльність негласного апарату правоохоронних органів під час викриття таких збувальників наркотиків.

Разом з тим, під час допиту свідків, які безпосередньо здійснювали незаконне придбання наркотиків через закладки, можливо отримати необхідну доказову інформацію про факти протиправної діяльності осіб, які причетні до безконтактного збуту наркотиків.

Допит свідків проводиться відповідно до вимог статей 223-225 КПК України. Перед допитом слідчий повинен встановити особу свідка, роз'яснити його права та обов'язки відповідно до статті 66 КПК України, а також порядок проведення допиту. Обов'язково свідок попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань.

Ефективність допиту кожного окремого свідка залежить від рівня поінформованості слідчого про обсяг відомостей, якими можливо володіє особа, викликана на допит. Тому у підготовці до допитів велику роль грає спільна робота слідчого і працівників оперативних підрозділів, які повинні своєчасно проводити обмін інформацією: причина вживання наркотиків, ступінь залежності від них, обстановка в сім'ї, за місцем роботи чи навчання тощо. У подальшому необхідно поставити питання для встановлення психологічного контакту зі слідчим.

До переліку питань, які мають відношення до протиправної діяльності збувальника наркотиків належать:

- Від кого, при яких обставинах, коли та де свідок дізнався про збут наркотиків? Якщо свідок не знає даних такої особи, то необхідно встановити його особливі прикмети, прикмети зовнішності, одяг, коло знайомих, місце його з'явлення і т.ін.);

- Як та з використанням якого зв'язку він в перший раз зв'язувався з наркозбувальником (через телефон, електронну пошту, використання соціальної мережі, наприклад Telegram?

- Як він представився наркозбувальнику та від кого? Чи були при цьому використанні відповідні шифрувальні засоби?

- Який саме наркотик та яку кількість замовив свідок? Чи пропонувались йому інші види наркотиків диспетчером/наркозбувальником?

- Як здійснювалося замовлення наркотику, його вага та кількість, які умовні терміни при цьому використовувалися? Тут доцільно детально опитати свідка про безпосередню процедуру замовлення наркотиків та участь у цьому процесі диспетчера/наркозбувальника. Якщо замовлення здійснювалось через телефонний зв'язок, встановити з якого номеру та якого телефону велась розмова, де цей зараз телефон, який був голос (жіночий чи чоловічий) диспетчера/наркозбувальника, скільки орієнтовно йому років, чи були певні особливості в голосі та спілкуванні під час замовлення наркотиків у диспетчера? Якщо замовлення здійснювалось шляхом електронного спілкування, встановити з якого телефону чи комп'ютера здійснювалось замовлення, де на даний час знаходяться ці засоби, як відбувалась сама процедура замовлення наркотику?

- Яким чином та коли здійснювалась оплата за наркотик? Тут важливо детально опитати про обставини здійснення оплати (який банкомат, в який час був здійснений переказ, якщо переказ здійснювався он-лайн, то через який телефон, де цей зараз телефон знаходиться)? Через яку банківську карточку здійснював переказ свідок (якщо така використовувалась)? На який рахунок було здійснено переказ коштів та скільки коштів переказав за оплату за придбання наркотиків?

- Через який час, яким чином та на який пристрій було надіслано свідку повідомлення про закладку наркотиків? Як це виглядало, чи були на фотографії певні позначки? Чи видалив це фото свідок, де зараз знаходиться пристрій, на якому він переглядав фото закладки?

- Де саме була виявлена закладка, в який час свідок її забрав, чи була вона на місці, яке було зазначено у повідомленні? Чи зв'язувався свідок з диспетчером/наркозбувальником для виявлення закладки чи з іншого приводу, наприклад, якості та розміру отриманого наркотику?

- Який вид наркотику (пігулки, марки, порошок, рідина) та яку його кількість він придбав? Свідок повинен вказати колір, об'єм, розмір, вагу, стан наркотику?

- В якому пакувальному матеріалі був наркотик, яка його структура, колір, вага, розмір та інші характерні ознаки, де зараз цей матеріал знаходиться?

- Чи був хтось присутній із знайомих свідка під час вилучення закладки з наркотиками?

- Коли, де, яким способом та з ким свідок вжив наркотик?

- Як часто і коли свідок придбавав наркотики зазначеним способом, чи відомі йому інші способи їх отримання?

- Чи відомі йому інші особи та їх установчі дані, які купляли таким способом у цього наркозбувальника наркотики?

- Чи відомі йому інші збувальники (канали і шляхи збуту наркотиків)?

Вказані та інші питання дозволять зібрати відповідні докази у кримінальному провадженні про злочинну діяльність наркозбувальника.

«Одержано: 12.10.2020»

УДК 343.98

Антон Ігорович ЛІСНЯК,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Спосіб учинення кримінального правопорушення є обов'язковим елементом його криміналістичної характеристики. Адже дослідження окремих його аспектів (підготовки, безпосереднього вчинення та приховування) дає змогу планувати розслідування та визначати окремі слідчі (розшукові) дії, які необхідно провести.

Аналіз інформації про спосіб вчинення масових заворушень свідчить, що він залежить від ситуативних факторів і здебільшого не має добре виражених ознак попереднього готування, ретельного планування, колективного виконання з розподілом ролей, гарного технічного забезпечення і високого професіоналізму в діях виконавців. Про це може свідчити використання натовпом різного роду предметів, які вони знайшли вже під час погромів. Але якщо масові заворушення ретельно готувалися або продовжувалися довгий час, тоді більшість активних учасників заворушень можуть мати спеціально підготовлену зброю, яку використовують як під час знищення, пошкодження

майна, так і здійснення опору працівникам правоохоронних органів. Відповідно до диспозиції ст. 294 КК України, способами вчинення масових заворушень є організація масових заворушень та активна участь у масових заворушеннях.

Активна участь у масових заворушеннях характеризується таким чином. Злочини відбуваються шляхом дій, спрямованих на знищення, пошкодження майна, спричинення тілесних ушкоджень. При цьому використовується вогнепальна зброя, саморобні вибухові пристрої, запалювальні засоби, холодна зброя, а також інші речі, які використовують в якості зброї, необхідної для знищення, пошкодження майна, здійснення збройного опору представникам влади [1, с. 33].

У свою чергу, О. П. Кузьменко визначає наступні способи організації масових заворушень є такі:

- підшукування людей для участі у масових заворушеннях, оплата їх участі у масових заворушеннях;
- здійснення заходів із транспортування цих осіб із різних регіонів (областей, районів) держави до місця, де заплановані масові заворушення (підшукування або надання автотранспорту, його оренда, оплата транспортних послуг тощо);
- розробка планів зі збурювання натовпу, розподіл ролей між окремими активними учасниками масових заворушень;
- виступи на мітингах, оголошення різноманітних звернень з метою зібрати натовп для вчинення масових заворушень, у тому числі заклики, поширення інформації, що перекручує дії представників влади;
- підбурювання натовпу, що зібрався для проведення мітингу або інших мирних акцій, до насильства, погромів, підпалів, захоплення будівель або споруд, насильницького виселення громадян, знищення майна, збройного опору представникам влади. Типовим способом організації масових заворушень є поширення серед натовпу неправдивої інформації;
- вчинення провокаційних дій з метою викликати відповідну поведінку великих груп людей, спонукати їх до вчинення масових заворушень;
- керівництво натовпом чи окремими його групами при вчиненні масових заворушень тощо [2, с. 65].

Окрім заподіяння тілесних ушкоджень, можливе настання смерті: у разі навмисного вбивства, скоєного активними учасниками заворушень з різних мотивів (корисливих, хуліганських, з помсти, з метою приховати злочин та ін.); вбивств, скоєних натовпом через необережність; загибель у результаті вчинених підпалів, погромів, знищення будівель та ін., коли потерпілі не є учасниками заворушень; загибель активних учасників заворушень у результаті нещасних випадків або застосування зброї працівниками правоохоронних органів.

Найбільш розповсюдженими діями кримінального натовпу під час заворушень є знищення або пошкодження державного майна (коли натовп політизований, наприклад, заворушення на ґрунті міжнаціонального конфлікту) або майна громадян, юридичних осіб (частіше за все йдеться про комерційні структури) – коли основним мотивом дій активних учасників заворушень може бути явна неповага до суспільства або негативне ставлення до конкретних груп осіб, котрі асоціюються у натовпу з обличчям ворога (іноземці, іммігранти, роми (цигани); футбольні фанати команди суперника, працівники органів внутрішніх справ та ін.). Закінчення масових заворушень, як правило, супроводжується вчиненням збройного опору представникам влади. Знищення або пошкодження майна вчиняється шляхом підпалу, вибуху або дій натовпу з використанням у якості зброї засобів, що могли бути заздалегідь підготовлені для використання під час заворушень або які активні учасники безпорядків отримали вже під час погромів [1, с. 33].

Якщо йдеться про ретельну підготовку погромів, то елементи приховування можуть бути заплановані і передбачені (наприклад, алібі) заздалегідь розробленим планом проведення злочинних дій (нападів, погромів, знищення майна та ін.). Окрім знищення слідів злочинів та речових доказів (з метою протидії розслідуванню), можливе також перешкоджання діяльності слідчо-оперативної групи у розкритті та розслідуванні злочину в інших формах: зокрема, створення ситуацій, коли неможливе проведення окремих слідчих дій (наприклад, неможливість проведення огляду місця події відразу після закінчення заворушень – у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю слідчих з боку учасників), а також масова «обробка» свідків (у першу чергу очевидців) і потерпілих шляхом створення атмосфери неминучої помсти з боку викритих ними осіб та ін. [3, с. 54].

Підводячи підсумок зазначимо, що при розслідуванні масових заворушень їх криміналістичний аналіз надає змогу висунути окремі версії та здійснити планування комплексів слідчих (розшукових) дій для збирання інформації з матеріальних та особистісних джерел.

Список використаної літератури: 1. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с. 2. Кузьменко О.П. Початковий етап розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 225 с. 3. Шалдирван П.В. Методика розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ, 2005. 210 с.

«Одержано: 29.10.2020»

УДК 340.1

Ангеліна Олександрівна ЛІСОВИК , курсант 2 курсу ФПФОДР

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик , старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВОСУДДЯ

Дослідження інституту правосуддя в сучасних умовах політико-правових перетворень, вимагає оптимізації діяльності судової гілки влади . Ґрунтовне значення правосуддя полягає в сутності принципів, їх реалізації і функціонування. Особливе значення мають насамперед конституційні принципи правосуддя тому, що саме вони розкривають внутрішній зміст інституту судової влади.

Таким чином, щоб зрозуміти які ж проблемні аспекти в реалізації конституційних принципів правосуддя, перш за все необхідно розкрити саме поняття «правосуддя», «принципи» та «реалізація».

Так, розглянемо поняття «правосуддя». Наприклад, В. Городовенко вважає, що правосуддя – основний (але не єдиний) напрямок діяльності суддів, тобто є їх основною функцією.[1, с. 123] Тому, можна стверджувати, що правосуддя – це діяльність судових органів, щодо вирішення правових спорів та конфліктів. Наступне, зрозуміємо, що ж собою являє поняття «принципів». Принцип – це основне уявлення про щось. Тобто, принципи правосуддя – це основоположні засади, ідеї, положення, що виражають внутрішній зміст судової влади. Так, науковець В. Дьомін подає понад п'ятнадцять визначень принципу, що розкривають його , як першооснова , як аксіома, як основна ідея, як теоретичне знання, що допомагає визначити поняття «принцип». [2, с. 7]

Перелік сучасних конституційних принципів здійснення судочинства в якості його основних засад міститься у ч. 2 ст. 129 Конституції України, серед яких: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення. [3] Також, до цих принципів треба додати принцип законності та верховенства права, бо саме ці принципи є основними тому, що всі учасники правосуддя повинні дотримуватись принципу законності. А принцип верховенства права є головним у всіх сферах діяльності правоохоронних органах, якого повинні дотримуватись працівники даних сфер.

Розглянувши конституційні принципи правосуддя, ми можемо зрозуміти проблеми реалізації цих принципів. Тут ми дійшли до поняття «реалізація» Реалізовувати – це здійснювати, робити, втілювати щось в життя. В даному питанні, ми розглядаємо саме реалізацію принципів правосуддя. Проблема реалізації конституційних принципів правосуддя полягає в тому, що більшість населення не є освіченими в даній сфері, і при цьому не можуть реалізувати свої права . Також, основною проблемою є те, що в українському законодавстві закріплення даних принципів ще не завершено. Це означає, що діяльність судових органів не отримала певних правових орієнтирів. [4, с. 10]

Таким чином, основними конституційними принципами діяльності судових органів є принцип законності та верховенства права, які набувають особливого значення в сучасних умовах конституційних перетворень. Але виникає проблема реалізації даних принципів, що полягає в їх закріпленні в українському законодавстві.

Список використаної літератури: 1. Городовенко В. Про становище незалежної судової влади. *Право України*. – 2002. – №9. – С.120-123. 2. Демин В.Н. Принципы как форма научного познания / В.Н. Демин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 44 с. 3. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> 4. Шевчук І. Верховенство права чи незаконна практика ВСУ. *Правовий тиждень*. – К. : 20 травня 2008. – № 21. – С. 12.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Світлана Миколаївна ЛОЗОВА,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент

Максим Сергійович КУЧА,

начальник відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС

СПЕЦИФІКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ ПІДРИВІ БАНКОМАТІВ

Одним з розповсюджених способів заволодіння грошовими коштами стало пошкодження банкомату шляхом його підриву (ч. 2 ст.194 КК України). Використання саме вибухових пристроїв для заволодіння грошовими коштами обумовлено в певній мірі збройним конфліктом, який і по сьогоднішній день триває на східній частині території України і постійним збільшенням фактів незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами або вибуховими речовинами. Так само не слід забувати про те, що люди, які пройшли службу в зоні проведення бойових дій (АТО, ООС) отримали ряд знань з підривної справи і, як наслідок, можливе застосування ними отриманих навичок в мирний час не за призначенням.

За підсумками 1-го кварталу 2020 р. відбулось 19 фізичних атак на банкомати та платіжні термінали банків. Загалом, за останні 4 квартали в Україні зафіксовано 85 фізичних атак.

Під фізичними атаками згідно прийнятої міжнародної термінології розуміють такі дії зловмисників з пошкодження або викрадення банкоматів та програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС), метою яких є заволодіння касетами з грошовими купюрами. Так, в 1-му кварталі 2020 року для отримання доступу до касет з грошима зловмисники в 10 випадках здійснили підриви банкоматів з використанням газоповітряної суміші, в 6 випадках – з використанням вибухової речовини, а в 3х – викрали платіжні пристрої самообслуговування (ПТКС). В середньому кожна успішно реалізована фізична атака на банкомат приносила зловмисникам 515 тис. грн., а на ПТКС – 60 тис. грн. Регіони, яким віддавали перевагу зловмисники в 1-му кварталі 2020р. – Київська, Вінницька, Харківська та Запорізька області [1].

На території Харківської області за період з початку 2020 року і дотепер вчинено 8 підривів банкоматів. Під час вибухів найчастіше використовується:

- газоповітряна суміш (пропан, бутан) – 3 випадки, запалювання якої здійснювалось за допомогою джерела відкритого вогню;
- використання вибухової речовини (тротил) – 5 випадків, ініціювання якої здійснювалось запалом до ручних гранат типу УЗРГМ або електродетонатором типу ЕДП, тобто механічним або електричним способом.

Найбільша сума, якою зловмисникам вдалося заволодіти за один раз, складає більше 1 млн. грн.

При розслідуванні крадіжки, вчиненої шляхом підриву банкомату, надважливою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події.

Огляд місця події - невідкладна слідча дія, направлена на встановлення, фіксацію і дослідження обстановки місця події, слідів злочину і злочинця та інших фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. При огляді місця події слідчий безпосередньо сприймає, досліджує, фіксує, оцінює об'єкти на місцевості або в приміщенні, де виявлені ознаки злочину [2, с. 283].

Огляд місця події, пов'язаний із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв, має свої специфічні особливості. Однією з істотних особливостей такого огляду є наявність фактору підвищеної небезпеки для життя і здоров'я його учасників, що вимагає знання і дотримання спеціальних правил безпеки. При виявленні на місці події предметів, що мають ознаки вибухових речовин і вибухових пристроїв необхідно пам'ятати, що будь-які дії з виявленим предметом такого виду до прибуття спеціалістів-вибухотехніків Національної поліції України проводити категорично заборонено. Вимога безпеки слідчих дій – основна з підстав залучення спеціалістів-вибухотехніків для проведення огляду місця події. Та обставина, що вибух вже стався, не є гарантією відсутності загрози.

Наприклад, є небезпека того, що не всі вибухові пристрої, закладені в приміщенні або в самому банкоматі спрацювали. Крім того, є й інші

небезпеки: падіння конструкцій, отруєння газом, ураження електрострумом, опіки і т. ін.

Особливістю огляду місця вибуху також є те, що:

- рекомендована послідовність виконання робіт не завжди зберігається: її може порушити виявлення слідів, що вимагають їх негайного закріплення або вилучення, а їх збереження залежить від погодних умов, заходів щодо усунення наслідків вибуху, необхідності в термінових відновних роботах і т. п.;

- ретельна фіксація слідів та інших обставин події в ході роботи на місці вибуху нерідко ускладнюються чисельністю і різноманітністю об'єктів, а складність протокольної фіксації обумовлюється різноманітністю форм, розмірів, кольору слідів, пошкоджень обстановки, фрагментів вибухових пристроїв, їх невизначеністю при первинній оцінці.

Специфіка огляду місця вибуху визначається:

- наявністю ускладнень для сприйняття і дослідження обстановки (зруйновано, знешкоджене, згоріло і т. п.);

- характером виявлення і вивчення слідів вибуху і засобів його здійснення, а також обумовлених цим особливих правил і методів роботи на місці вибуху, вилучення об'єктів і зразків для встановлення природи вибуху і його обставин;

- наявністю додаткової небезпеки (мінування злочинцями підірваного об'єкта для перешкоджання його повноцінного дослідження, вибух газу, ураження струмом, падіння деталей зруйнованої будівлі і т.п.);

- внесенням змін в обстановку діями вибухотехніків, пожежних та інших служб.

Необхідно відзначити важливість недопущення на місце проведення огляду осіб, які безпосередньо у ньому не задіяні. Це стосується не лише сторонніх людей, а й працівників Національної поліції, державної служби охорони, у тому числі і керівництва, які не задіяні в огляді і не мають досвіду проведення таких оглядів. В практиці неодноразово траплялись випадки, коли важливі об'єкти (металеві та пластикові фрагменти) застрягали у підшві взуття сторонніх осіб і, таким чином, були втрачені. Або були затоптані (змінені) важливі криміналістично значущі сліди до того, як вони мали бути зафіксовані у протоколі огляду.

Зауважимо, що основними завданнями огляду місця вибуху банкомату є повна фіксація обстановки місця події, обсяг і повнота якої залежать від досвіду слідчого у здійсненні таких оглядів, його знань в області вибухотехніки, наявності кваліфікованих фахівців (спеціалістів-вибухотехніків НПУ, інспекторів-криміналістів), інших сил і засобів.

Проблемними питаннями під час огляду місця події при розслідуванні крадіжки або знищення чи пошкодження майна, шляхом підризу банкомату є непоодинокі випадки незалучення спеціалістів-вибухотехніків, як на огляди місць подій, так і на вилучення вибухонебезпечних та підозрілих предметів і як наслідок відсутність довідки про категорію небезпечності вилученого

об'єкта [3], яка необхідна при направленні об'єктів дослідження на експертизу, а також неякісне упакування вибухових матеріалів, частин вибухових пристроїв.

Врахування особливостей огляду місця події, а саме, рекомендованої послідовності огляду, ретельної фіксації слідів та інших обставин події в ході роботи на місці вибуху, наявності специфічних ускладнень для сприйняття і дослідження обстановки (пошкодженого банкомату, згорілих предметів, зруйнованих стін, підлоги приміщення тощо), залучення для участі в огляді та вилучення вибухонебезпечних та підозрілих предметів спеціалістів-вибухотехніків підвищує ефективність проведення даної слідчої (розшукової) дії і суттєво знижує ризик настання негативних наслідків (вибуху, знищення, пошкодження приміщень, загибелі людей).

Список використаної літератури: 1. Вибухи банкоматів в Україні. Статистика та протидія. URL: <https://www.ema.com.ua/news/vibuhi-bankomativ-v-ukraini-statistika-ta-protidija/><https://www.ema.com.ua/news/vibuhi-bankomativ-v-ukraini-statistika-ta-protidija/>. 2. Криміналістика: підручник / за заг. ред. д.ю.н., професора А.Ф. Волобуєва. – Х.: ХНУВС, 2011. 666 с. 3. Інструкція про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 19.08.2019 № 691 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text>

«Одержано: 25.10.2020».

УДК 343.98

Світлана Миколаївна ЛОЗОВА,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

Іванна Іванівна СВИНОУС,

студентка 3 курсу групи Ф-6-ПЗдср-18-3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТРУПУ НА МІСЦІ ПОЖЕЖІ

На сьогоднішній час пожежі в Україні виникають дедалі частіше. Причинами їх може бути підпал, необережне поводження з вогнем, недотримання вимог пожежної безпеки, самозаймання речовин чи матеріалів внаслідок неправильного їх зберігання, стихійні явища (удар блискавки), дитячі забавки з вогнем тощо. Підпал часто використовують як засіб приховування іншого злочину (вбивства, розкрадання, диверсії). Наприклад, в Сторожинецькому районі Чернівецької області, хлопець вбив жінку, а щоб приховати свій злочин підпалив будинок і втік [1]. Під час розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж, однією з найбільш важливих слідчих (розшукових) дій є огляд місця події.

Огляд місця події - це слідча дія, яка має на меті дослідження матеріальної обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів злочину й інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які мають значення для розслідування кримінального провадження [2, с. 4]. Під час огляду місця події при розслідуванні підпалів та інших правопорушень, що призвели до пожежі часто виникає необхідність в огляді трупу.

Огляд трупа — це слідча дія, що проводиться слідчим на місці знаходження трупа з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також для відшукування ознак, які вказують на можливого злочинця. До складу слідчо-оперативної групи повинні входити: слідчий, оперативний працівник, інспектор-криміналіст, судово-медичний експерт або лікар. Це передбачено ст. 238 КПК України, у якій зазначено, що огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [3].

Згідно зі ст. 237 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Огляд місця події повинен проводитися після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. При цьому в невідкладних випадках огляд може бути проведений до внесення відомостей до цього реєстру, що здійснюється негайно після завершення огляду [3].

Огляд трупів, виявлених в осередку пожежі, доцільно проводити з фахівцями протипожежної служби. В першу чергу треба бути уважним і подбати про власну безпеку, виключити можливість травмування учасників огляду і поразки електрикою. Витягуючи труп з завалу, не слід завдавати йому додаткові пошкодження. Необхідно зібрати всі фрагменти трупа і залишки його одягу. Оглядаючи труп на згарищі, зазначають його позу, наявність одягу та його залишки, ушкодження тощо. Якщо труп розчленований, то детально оглядають кожну з його частин, зазначаючи її розташування та визначаючи відстань між окремими з них. Предмети, що викликають підозру щодо можливої причетності до події, вилучають для подальших досліджень. Водночас беруть не менш чотирьох зразків попелу з кожної ділянки вогнища для виявлення частин спалених трупів. Треба зазначити, що на місці події можна зіткнутися з явищем так званої посмертної ампутації, тобто відділення кінцівок на рівні суглобів внаслідок прогорання тонких у цих місцях м'яких тканин. Певне значення має й поза трупа — «поза бійця (боксера)», яка є наслідком різкого випаровування вологи та зсідання білків. М'язи ущільнюються і вкорочуються, тобто настає їх «теплове залякання». Оскільки м'язи-згиначі розвинуті сильніше, ніж м'язи-розгиначі, труп набуває пози, за якої верхні та нижні кінцівки згинаються. Це явище посмертне і свідчить, що

тіло перебувало у зоні дії високої температури, незалежно від того, потрапила туди людина живою чи мертвою [4, с.14].

На трупах, вилучених із згарищ, нерідко виявляються ушкодження (частіше на голові), які виникають посмертно і які можуть бути прийняті за прижиттєві. При обгоранні трупа кістки черепа інколи розтріскуються і в його порожнині виникають крововиливи у вигляді сухих крихких кров'яних згустків. Вирішити це питання можна шляхом мікроскопічного дослідження. За наявності проникаючого поранення різке скорочення внутрішнього органу свідчить про прижиттєвість порожнинного поранення, при посмертних ушкодженнях таке скорочення органів не відбувається.

Для приховування слідів злочину, злочинці інколи спалюють труп. Перед експертизою може бути поставлене питання про час, необхідний для спалення трупа в даних конкретних умовах. Повністю спалити труп до попелу в звичайній печі чи на багатті, як правило, не вдається, оскільки для цього необхідна висока температура протягом десятків годин, навіть якщо труп попередньо був розчленований. У печі серед попелу можна знайти залишки кісткового скелета, зуби, металеві пломби, які надсилають на судово-медичну експертизу. Комплексне дослідження попелу (емісійний і абсорбційний спектральний аналіз, люмінесцентна і поляризаційна мікроскопія, дослідження в м'яких рентгенівських променях, рентген-структурний аналіз та ін.) дозволяє встановити в ньому мінімальну кількість спаленої кісткової тканини, видову її належність, орієнтовно судити про вагу спаленого трупа, а також вирішити інші важливі для слідства питання [5].

При розслідуванні таких злочинів важливим є проведення огляду трупа. Огляд трупа проводиться на місці його виявлення, де було вчинене підпал або сталася пожежа. При огляді трупа важливо звернути увагу на наступне: місцеположення і поза трупа, предмети на трупі і в безпосередній близькості від нього, одяг і взуття на трупі, агальні відомості про труп, наявність і вираженість трупних змін, особливості частин тіла трупа і їх ушкодження, ложе трупа. Врахування даних вимог допоможе підвищити як результативність огляду трупа на місці події, так і ефективність розслідування в цілому.

Список використаної літератури: 1. Убив родичку і підпалив хату: на Сторожинеччині затримали 16-річного хлопця URL: <https://promin.cv.ua/2019/01/29/ubyv-rodychku-i-pidpalyv-khatu-na-storozhynetchchyni-zatrymaly-16-richnoho-vbyvtsiu.html> 2. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : [наук.- практ. посіб.] / за ред. Н. І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. 216 с 3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> 4. Лісовий А.С. Огляд трупа на місці його виявлення URL: <https://pathology.med.sumdu.edu.ua/files/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D>

0%B2%D0%B0/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%B%D1%8C%202/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/Oglad_trypa.pdf. 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від різних видів зовнішньої дії: лекції НАВС (тема 3)

URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/sudova_medutsyna/nm3/lec31.html

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Світлана Миколаївна ЛОЗОВА,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

Ольга Сергіївна ШМУЛІЙ,

студентка 3 курсу групи Ф-6-ПЗдср-18-3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Для ідентифікації злочинців з давніх давен використовувались різні засоби: від жорстких методів «таврування злочинців» до методів використання «словесного портрету», «бертильонажа», дактилоскопії. На сьогодні найчастіше використовується дактилоскопічний спосіб ідентифікації злочинців, який почав використовуватися ще наприкінці 19 століття і удосконалюється дотепер. Результатом такого вдосконалення стала перевірка дактилоскопічних слідів за автоматизованими обліками.

Автоматизована дактилоскопічна інформаційна система (АДІС) – це програмно-технічний комплекс, призначений для ведення дактилоскопічних обліків і здійснення перевірок слідів рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів, по масивах дактилокарт осіб, які перебувають на дактилоскопічному обліку [1].

Сьогодні найбільш інформативним та результативним із криміналістичних обліків є дактилоскопічний. Він найбільш розвинений та ефективний. Дактилоскопічний облік ведеться за допомогою ідентифікаційної системи, яка включає установчі дані та дактилоскопічну інформацію про криміногенних осіб, за допомогою такої системи:

–забезпечується зберігання та облік, видача оперативно-довідкової інформації на певну категорію осіб (наприклад, що вчинили кримінальний злочин у межах території України тощо);

–здійснюється ідентифікація осіб, що приховують від правоохоронних структур свої біографічно-установчі дані;

–здійснюється пошуковий процес злочинців за слідами, які були виявлені на місці події [2, с. 216].

Вперше автоматизовані дактилоскопічні інформаційні системи («LX-39» та «CIFS», з 1979 року – «Mafin») у ФБР були встановлені у 1972 році, а з наступного року ця система була впроваджена у Канадську Королівську кінну поліцію. Наступний напрямок розвитку АДІС був пов'язаний із використанням автоматичного сканувального пристрою, який мав назву «Finder». За його допомогою можливо було оптично розпізнати відбитки пальців. Існували не тільки оптичні, а й голографічні методи розпізнавання та звірення відбитків пальців, які застосовувалися у пропускних системах (у штаті Флорида ця система працює з 1980 року). На сьогоднішній день найбільш сучасний та ефективний програмно-технічний комплекс для дактилоскопії розробила фірма «Siemens» (система «Sherlock»). Досить активно останнім часом ведуться розробки у сфері автоматизованого розпізнавання і впізнання відбитків пальців рук людини [3, с. 180].

Останнім часом в експертно-криміналістичних підрозділах ОВС України функціонувало близько 10 різних видів і версій АДІС: «Папілон», «Дактомат», «Монна Ліза», «Сонда», «Сонда+», «DEX», «UkrDEX» та інші. Всі вони в тій або іншій мірі виконували покладені на них завдання, однак у зв'язку з різноманітністю технологій не були здатні до повного обміну дактилоскопічною інформацією.

Сьогодні базовою в Україні прийнято АДІС «Дакто-2000», яку впроваджено замість застарілих АДІС («Мона Ліза», «DEX», «UkrDEX»). Продовжують удосконалюватися та розробляються нові апаратно-програмні засоби АДІС, зокрема, пристрої введення відбитків пальців. Так, японська компанія «Міцубіші електрик» винайшла спосіб безконтактного зняття відбитків пальців рук. Прилад зчитує візерунок папілярних ліній з боку нігтя, і відбиток знімається, навіть якщо зовні палець забруднений, травмований чи рельєф на подушечці умисно змінений [4, с. 1083].

Ефективність дактилоскопічної ідентифікації висока, але і тут є певні проблеми. Науковці виокремили як одну із головних - помилкові висновки експертів. Особливо ці побоювання зросли після впровадження в широку практику автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем, які, на думку деяких юристів, можуть видавати з багатомільйонних масивів подібні відображення папілярних візерунків, а використання таких даних в якості доказів спричинить помилкові звинувачення ні в чому не винних громадян. Фахівцями були проведені дослідження, в ході яких за дактилоскопічним загальним обсягом 14 млн. дактилокарт (140 млн. відбитків пальців) перевірялися сліди малої інформаційної насиченості, що містять від 6 до 9 ідентифікаційних ознак. Автоматизовані системи видавали рекомендаційні списки відбитків пальців, в яких на першому місці, як правило, знаходилася особа, що перевіряється. Решта ж були просто схожими. В ході порівняльного аналізу слідів було встановлено, що повний випадковий збіг відбитків пальців різних людей спостерігався тільки при перевірці слідів, що містять шість ознак. Такий збіг зустрічався в середньому при перевірці одного сліду з шістьма ознаками на один мільйон дактилокарт. При цьому до уваги бралися тільки

кількість і взаємне розташування ознак, але не їх якість. При збільшенні кількості ознак до семи і більше випадкового збігу двох відбитків не виявлено [5].

Отже, можемо зробити висновок, що помилковість при дослідженні відбитків за допомогою автоматизованої дактилоскопічної інформаційної системи зустрічається, але ж полягає не в роботі самої системи, а в людині, яка займається введенням, обробкою та інтерпретацією інформації (тобто так званий «людський фактор», помилка експерта). Однак, слід зауважити, що перевірка за обліками, це лише перший етап. Після цього отримана інформація буде перевірятися шляхом проведення судової дактилоскопічної експертизи, що і буде в подальшому доказом в кримінальному провадженні.

Список використаної літератури: 1. Автоматизированные дактилоскопические информационные системы, их значение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://criminalistics-ed.ru/index.php?request=full&id=921>. 2. Темник І. М., Колісник Н.І. Взаємодія дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України з правоохоронною системою зарубіжних країн // Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття. Харків. 2020. с. 215-219. 3. Темник І. М. Функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України в розрізі взаємодії з правоохоронними органами інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/157/149> 4. Хахановський В.Г. Автоматизація судових експертних досліджень // Форум права. 2011. № 1. с. 1078-1084. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Aloden/AppData/Local/Temp/FP_index.htm_2011_1_174.pdf. 5. Самищенко С., Івашков В. Некоторые проблемы современной дактилоскопии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://wiselawyer.ru/poleznoe/23200-nekotorye-problemy-sovremennoj-daktiloskopii>

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Юлії Романівни ЛОСЬ,

курсанта 412 навчальної групи Навчально-наукового інституту №1

Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОГО АБО ОБВИНУВАЧЕНОГО

Участь захисника є важливою гарантією забезпечення права особи на захист у кримінальному судочинстві. Як зазначають О. Капліна та В. Маринів, його діяльність має соціальний характер, оскільки, будучи орієнтованою на спростування обвинувачення, встановлення обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушенню його конституційних

прав, вона здійснюється в інтересах не тільки обвинуваченого (підозрюваного, підсудного, засудженого), а й правосуддя [5, с. 214].

Актуальним та дискусійним залишається питання кримінального процесуального законодавства щодо здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого). Не вирішеними залишаються проблеми, що стосуються суттєвих порушень основних засад кримінального процесу, які мають місце при здійсненні кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого), а саме змагальності, забезпечення права на захист, доступу до правосуддя.

О.Маленко справедливо зазначає, що особливу увагу в правовому регулюванні інституту спеціального кримінального провадження варто звернути на дотримання ключових засад кримінального судочинства. З доктрини кримінального процесуального права, практики Європейського суду з прав людини слідує, що відмова підозрюваного (обвинуваченого) від безпосередньої участі у кримінальному провадженні не має наслідком позбавлення його права захищати себе за допомогою захисника. Так у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії» суд зазначив, що той факт, що підзахисний, незважаючи на здійснений належним чином виклик до суду, не з'явився на розгляд його справи, не може – навіть за відсутності поважної причини – виправдовувати позбавлення цього підзахисного його права, гарантованого пунктом 3 статті 6 Конвенції, на здійснення захисту адвокатом. Саме суди мають потурбуватися про те, щоб судовий розгляд був справедливим і, відповідно, щоб адвокату, присутньому на судовому засіданні явно з метою здійснення захисту відсутнього обвинуваченого, було надано можливість здійснити такий захист[4].

До процесуальних прав, якими не може користуватися захисник належать, серед іншого, право не говорити нічого з приводу підозри, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; право давати пояснення і показання з приводу підозри, обвинувачення чи відмовитися в будь-який момент їх давати; право укласти угоду про визнання винуватості чи про примирення з потерпілим тощо. Отже, з аналізу наведеного вбачається, що при здійсненні кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) має місце певне обмеження прав сторони захисту, яке обумовлено неучастю відповідного процесуального суб'єкта в кримінальному судочинстві та неможливістю захисника здійснювати реалізацію таких процесуальних прав самостійно.

Відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених п. 50 КПК, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду[2].

Підсумовуючи вище викладене, захист підозрюваного (обвинуваченого) при спеціальному досудовому розслідуванні та спеціальному судовому провадженні на сьогодні є проблемним для захисника. Необхідно в кримінальному процесуальному законодавстві закріпити ефективні механізми забезпечення прав на захист при спеціальному кримінальному провадженні.

Список використаної літератури: 1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. С. 12–17. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 28.04.2020. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> 3. Закон України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. 4. Маленко О.В. Залучення захисника при здійсненні спеціального досудового розслідування.

URL:https://protocol.ua/ua/zaluchennya_zahisnika_pri_zdiysnenni_spetsialnogo_dosudovogo_rozsliduvannya/ 5. Капліна О. Проблеми усунення захисника від участі у кримінальній справі / О. Капліна, В. Маринів // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, – № 2 (45). С. 214–223

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Аліна Андріївна ЛУКОМСЬКА,

курсант II курсу факультету підготовки фахівців для органів до судового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик,

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

З кожним роком в Україні зростає кількість зареєстрованих наркоспоживачів, відповідно збільшується і число зареєстрованих громадян, причетних до даної проблеми. На загальному несприятливому фоні зростаючої наркотизації населення, особливе занепокоєння викликає збільшення числа дітей і підлітків, які вживають наркотичні та психотропні речовини.

Причини і умови, що сприятливо діють для виникнення і здійснення злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами та їх зловживанням,

зароджуються в коренях багатьох сфер суспільного життя, таких як: економіка, політика, культура, право, медицина, освіта, духовність людей. У зв'язку з цим, для їх виявлення і усунення необхідний комплексний підхід за участю широкого кола державних установ, відомств, громадських і політичних організацій.

Тож, на сьогоднішній день наркозагрози можна порівняти з такими світовими проблемами, як міжнародним тероризм і розповсюдження зброї масового знищення.

Зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами і їх незаконний обіг мають для всіх держав світу згубні наслідки незалежно від рівня їх розвитку, адже вони торкаються всіх секторів суспільства. Їх нелегальне розповсюдження охоплює широкі кола нашого суспільства і сприяє зростанню рівня злочинності, смертності населення, трагедії сімей та руйнуванню багатьох людських доль.

Для нашої держави стало характерним зростання масштабів зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, що пов'язано зі швидкими змінами соціально-економічних умов, а також збільшенням пропозицій і підвищенням попиту на них [1, с. 23].

Для ефективної протидії наркозлочинам, скоєних з використанням Інтернет мережі, необхідна тісна взаємодія працівників уповноважених оперативних підрозділів та слідства, із залученням фахівців, які мають відповідні спеціальні знання та професійні навички в галузі комп'ютерних технологій, здатних вести комп'ютерну розвідку в Інтернет мережі щодо пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність осіб, які займаються незаконними операціями з наркотиками та належно оформляти отримані результати відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства [2, с. 76].

Злочинці, з метою поширення своєї діяльності через мережу Інтернет, створюють різноманітні веб-сайти, блоги, канали, де розміщують весь асортимент «товару», створюють банківські рахунки з метою отримання коштів від потенційних покупців, а також підшуковують осіб, основним завданням яких є забезпечення процесу передачі наркотичних речовин покупцеві, у тому числі, шляхом розміщення «закладок». Тож, торгівля наркотиками в Інтернеті є надзвичайно прибутковою: власники мереж через які поширюються наркотики, щоденно заробляють на цьому колосальні суми.

Щодо способів сучасного розповсюдження наркотичних засобів, ми вважаємо, що слід постійно вдосконалювати підходи розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин. Тому в ході виявлення інформації щодо незаконного обігу наркотиків, та її незаконному розповсюдженні у мережі Інтернет дії

працівників оперативних підрозділів повинні бути спрямовані на встановлення наступних обставин:

- встановлення факту незаконного розповсюдження інформації щодо купівлі-придбання наркотичних засобів через мережу Інтернет;
- встановлення осіб, які причетні до незаконного розповсюдження наркотичних засобів за допомогою мережі Інтернет;
- встановлення обставин, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії.

Труднощі виявлення та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, скоєних з використанням комп'ютерних мереж зумовлені наступними чинниками:

- встановлення місця скоєння злочину та його суб'єкта;
- слабкі зв'язки між ланками в системі доказів;
- відсутня можливість спостерігати і фіксувати докази візуально;
- використання наркозлочинцями засобів шифрування інформації;
- використання наркозлочинцями безконтактних форм «купівлі-продажу» наркотиків [3, с. 30].

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна зазначити, що розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин через сучасні телекомунікаційні системи є досить складним та довготривалим процесом. Все це вимагає від працівників правоохоронних органів відповідного рівня знань, котрі, в свою чергу, забезпечують його діяльність на належному рівні. Тож, ми вважаємо, що лише ретельне документування та правильне проведення слідчих (розшукових) дій за злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та їх аналогів, що здійснюється за допомогою використання мережі Інтернет, дозволить притягнути до кримінальної відповідальності всіх причетних до цього осіб.

Список використаної літератури: 1. Дії працівників патрульної поліції при виявленні правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : метод. реком. / Стрільців О. М., Окушко А. В., Тараніч Є. А. та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, ФОР Кандиба Т. П., 2017. – 44 с. 2. Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : мет. рек. / О. М. Стрільців, В. В. Арешонков, В. В. Юсупов та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 76 с. 3. Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет : метод. реком. [Текст] / О. Ю. Татаров, О. М. Стрільців, В. Б. Школьний та ін.. К. : ГСУ МВС України, Нац. акад. внутр. справ. 2012. – 30 с.

«Одержано: 26.10.2020»

Наталія Миколаївна МАВРИНСЬКА,

судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

СИНТЕТИЧНІ КАНАБІНОЇДИ

В останні роки швидко завойовують «популярність» серед молоді і успішно просуваються маркетологами синтетичні канабіноїди. Вони з'являються на ринках та їх пропонують в інтернеті у вигляді солей для ванн, ароматизаторів, добрив для кімнатних рослин і «курільних сумішей» - спайсів.

Актуальність вибраної теми полягає в підвищенні впливу серед населення та розповсюдженості синтетичних канабіноїдів по території України.

Нами проведено аналіз експертної практики та літературних даних і проведено спробу показати вплив на організм та психіку людини.

Законодавче обмеження обігу найбільш поширених новітніх психотропних сполук реалізовано шляхом внесення змін до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, згідно з яким більшість синтетичних канабіноїдів, які були виявлені в незаконному обіг на території України, віднесено до списку 2 таблиці 1 «Особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких заборонено».

Однак, на зміну цим забороненим речовинам наркоділками почали поширюватись інші новітні «конструкторські препарати».

Синтетичні канабіноїди розповсюджуються дилерами та в системах інтернету в яскравих і професійно виконаних упаковках, щоб притягнути інтерес молоді та підлітків до психотропних речовин. Такі синтетичні психотропні речовини поєднують тонкоподрібнені рослинні матеріали з додаванням одного або кількох синтетичних канабіноїдів. Як правило, вони не містять канабісу, проте надають дію на ЦНС в багато разів сильнішу ніж канабіс. Їх зазвичай приймають шляхом куріння у вигляді сигарети або за допомогою кальяну. Фармакологічна активність курільних сумішей визначається нанесеним на подрібнені фрагменти трав (будь-який рослинний субстрат, навіть який не володіє власною психоактивною дією на людину) речовин, що належать до синтетичних канабіноїдів. Сучасна ситуація, породжена лавиноподібним зростанням споживання «синтетичних канабіноїдів».

На сьогоднішній день за різними підрахунками налічується понад 200 різновидів синтетичних канабіноїдів, і ця цифра щорічно збільшується за рахунок синтезу нових речовин даної групи. Дана група психоактивних речовин створена для «копіювання» психоактивних ефектів канабісу. Синтетичними канабіноїдами називають речовини, структурні особливості яких дозволяють пов'язувати їх з одним з відомих канабіноїдних рецепторів,

які присутні в клітинах людини. Вони викликають психотропні ефекти, подібні з дією дельта-9-тетрагідроканнабінолу - алкалоїду канабісу.

Більшість нових психоактивних речовин продається відкрито, як легальна альтернатива забороненим наркотикам, а їх виробники використовують прогалини в законодавстві, розробляючи з кожним тижнем все більшу їх кількість. Вони дешевші, і значить доступніші. Часто нові психоактивні речовини збувають під виглядом "традиційних" наркотиків, багато хто взагалі не розуміють, що збуває, використовуються сленгові назви такі як "солі", "мікси", "спайси", "швидкість" і т.д. А коли проводимо експертизу, то розуміємо, що це PVP, AB-FUBINAKA або якийсь вид JWH. І все це особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких в країні вже заборонено. У підсумку виходить так, що одні не знають, що продають, а інші - що купують і споживають. В цьому криється великий ризик для здоров'я. Коли людина після вживання невідомої речовини надходить до лікарні з важким отруєнням, лікарі не знають як йому допомогти. Адже дані про склад і токсичність практично відсутні.

Зараз забороняють конкретну формулу, але підпільні хіміки змінюють в складі один радикал, і все - експертиза не підтвердить наявності наркотичних речовин. Достовірно ідентифікувати синтетичні канабіноїди не представляється можливим у зв'язку з відсутністю речовин для порівняння і мас-спектрів в існуючих бібліотеках.

Концентрат наркотику пересилають поштою з Китаю. Вага посилок може обчислюватися десятками кілограмів. Зараз наркозлочинність переїхала в інтернет, а дієвих інструментів боротьби з інтернет-ресурсами в поліції немає.

Потрібно також розуміти, що нові психоактивні речовини молоддю помилково сприймаються як безпечна альтернатива традиційним наркотикам, тому що їх збувають під виглядом легальних наркотиків, які "менш" небезпечні, навіть ніж звичайні сигарети або алкоголь. Але насправді все навпаки. Токсична дія синтетичних канабіноїдів на організм значно перевищує таке, чим при вживанні рослинних канабіноїдів.

Поширення в останні роки практики вживання трав'яних сумішей для куріння (так званих спайсів) призвело до виникнення в Україні численних отруєнь зі смертельним результатом. Клінічна картина гострого отруєння при вживанні продуктів «спайс» значно відрізняється від типових симптомів отруєнь героїном і марихуаною, а хімічний склад продуктів постійно змінюється, що практично унеможливорює їх своєчасне визначення в біологічних рідинах.

Головний ризик полягає в тому, що синтетичні канабіноїди не виробляють спираючись на якісь стандарти, часто рецептура і зміст змінюється на розсуд виробника.

Синтетичні канабіноїди представляють приклад стійкості ринку. Ця група речовин постійно розвивається у відповідь на зміни в національному законодавстві. Сімейства хімічних сполук з послідовними змінами структури постійно розвиваються, щоб зберігати невизначений правовий статус цих

речовин. Наприклад, незабаром після появи нафтоїліндолів (наприклад, JWH-018) з'явилися нафтоїліндазоли (наприклад, THJ-018), а пізніше і карбоксамід індазоли (наприклад, АКВ-48). Як правило, синтетичні канабіноїди витісняють рослинний канабіс на тлі успішної боротьби правоохоронних органів з вирощуванням і споживанням рослинного канабісу.

Додавання речовини за речовиною в переліки національних законів про наркотичні засоби, може виявитися тривалою процедурою, яка не зможе забезпечити належну відповідь на швидкий розвиток ринку синтетичних наркотиків в даний час.

Швидке поширення їх на ринку і різноманітність речовин спонукали деякі уряди шукати альтернативу існуючим системам контролю за наркотиками, які базуються виключно на хімічному складі речовин. Наприклад, в разі Сполучених Штатів, Законом про запобігання зловживання синтетичними наркотиками був введений контроль за синтетичними канабіноїдами не тільки виходячи з їх хімічної природи, але також з урахуванням їх впливу на мозок.

Протягом багатьох років ринок синтетичних наркотиків змінювався неймовірно швидкими темпами, що особливо ускладнює прогнозування майбутніх подій з якою-небудь мірою визначеності. Зокрема, поява за останні роки безпрецедентно великої кількості речовин різноманітної хімічної природи, докорінно ставить під сумнів наше розуміння ринку синтетичних наркотиків.

Ринок синтетичних наркотиків еволюціонував від однієї речовини з відносно невеликим числом структурно подібних речовин до великого і постійно зростаючого масиву, що складається з сотень речовин, різноманітних за своєю структурою. Вироблення актуальних стратегій діагностики, лікування і реабілітації пацієнтів, що вживають синтетичні канабіноїди, залишається однією із важливих завдань для практичної охорони здоров'я.

Постійний моніторинг та мобільне виявлення нових типів синтетичних канабіноїдів, а також ідентифікація їх метаболітів в біологічному матеріалі є важливим фактором для запобігання зловживання наркотичними засобами даної групи.

Зростає визнання шкоди, пов'язаної з інтоксикацією, що виникає в результаті вживання синтетичних канабіноїдів. Незважаючи на те, що, в цілому, ці шкідливі наслідки для здоров'я не відрізняються від інтоксикації, спричиненої натуральним канабісом, вживання продуктів, що містять деякі синтетичні канабіноїди, було пов'язано з серйозними небажаними явищами, включаючи госпіталізацію і випадки зі смертельним результатом. Однак, не можна зробити висновок, що несприятливі або небажані впливи синтетичних канабіноїдів обмежать їх споживання або використання.

«Одержано: 26.10.2020»

Олексій Володимирович МАКСИМЕНКО,

курсант 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Геннадій Іванович Глобенко,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ДЕЯКИХ КРАЇН ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

У пострадянський період в Україні здійснюється реформування усіх сфер суспільного життя. Головною цінністю держави проголошені особа, її права і свободи. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України, де закріплені принципи, що притаманні правовій державі. Одним з основних завдань, що стояло перед нашим суспільством, було не декларування даних принципів, що мало місце у попередніх Конституціях, а фактичне їх втілення. Так, у розділі 2 Конституції нашої країни передбачені права, свободи людини і громадянина, які держава зобов'язується забезпечувати та захищати, серед яких особливе місце посідають право на: а) свободу та особисту недоторканність (ст. 29); б) недоторканність житла (ст. 30); в) не втручання в особисте і сімейне життя (ст. 32). У той же час, законом передбачено деякі обмеження зазначених прав і свобод, що відбуваються здебільшого при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, до переліку яких відноситься і обшук.

Слід зазначити, що право на недоторканість житла чи іншого володіння особи також закріплено в низці міжнародно-правових документів, зокрема, у Європейській конвенції з прав людини, де вказано, що органи державної влади не можуть втручатися до приватного й сімейного життя особи, її житла чи кореспонденції. Єдиним винятком законного втручання є випадки, що необхідні для забезпечення інтересів національної чи громадської безпеки.

Виходячи з положень КПК України, обшук це слідча (розшукова) дія, що являє собою примусове обстеження житла чи іншого володіння особи, окремої особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вченого кримінального правопорушення, знарядь кримінального правопорушення або майна, що було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Юридичною підставою його проведення є ухвала слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.

Для з'ясування питань відповідності процедури проведення обшуку в Україні міжнародним стандартам, вважаємо за доцільне провести порівняння підстав і порядку його проведення в окремих країнах. Наприклад, правоохоронні органи Англії щодо безпосереднього проведення обшуку та вилучення під час нього предметів керуються законом «Про поліцію та докази у кримінальних справах». Даний закон передбачає правила обшуку осіб, які знаходяться в громадських місцях, та право входити до приміщення, де здійснюються заходи з проведення обшуку. При цьому, проведення обшуку можливо лише за наявності обґрунтованих підозр щодо потенційного об'єкта обшуку.

Зі свого боку за законодавством Бельгії передбачено обшуки, що проводяться як у громадських місцях, так і приватних володіннях. Зокрема, обшук у громадських місцях, може здійснюватися поліцією, як самотійно, так і за приписом прокурора. При цьому судового рішення не потрібно. Втім, обшук в приватному володінні, може бути проведений лише на підставі наказу слідчого судді. За випадків, коли підозрюваний застигнутий на місці злочину, обшук може бути проведений співробітниками поліції або прокурором самотійно без судового наказу. У разі обшуку осіб, які є носіями професійної таємниці, присутність слідчого судді є обов'язковою.

Аналізуючи КПК Латвії можна зробити висновок, що законодавець виділяє обшук приміщення, особистий обшук та обшук дипломатичних представництв. Правовою підставою для проведення даної слідчої дії є постанова судді. Добровільна видача речей, що представляють інтерес у кримінального провадженні є підставою для скасування відповідної слідчої дії.

Підстави та порядок проведення обшуку також регламентуються главою 31 КПК Казахстану. Так, дана слідча дія проводиться за постановою особи, яка провадить розслідування, при цьому передбачено отримання санкції суду лише за підстав, передбачених ст. 220 КПК Казахстану.

Детальний аналіз законодавства України та вищевказаних країн здебільшого вказує на схожість процедури проведення обшуку, а отже отримання судового рішення для його проведення. Втім, передбачені випадки за яких його проведення є можливим і без отримання судового рішення. Як правило це стосується ситуацій, коли зволікання в його проведенні може привести до втрати доказової бази, яку згодом відновити неможливо. Таким чином, здійснений нами аналіз законодавства дозволяє зробити висновок про те, що процедура проведення обшуку в Україні як і у більшості країн світової спільноти відповідає міжнародним стандартам.

«Одержано: 27.10.2020»

Валерія Олегівна МАЛЯРОВА,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ЗНАЧИМІСТЬ ВИДІВ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проблема дослідження і класифікації доказів не нова в кримінальному процесі та криміналістиці. Їй присвятили свої праці багато вчених. І це не дивно, адже її теоретичне та практичне значення реалізується через можливості, які вона надає практичним працівникам. Це можливості конкретизувати коло об'єктів, що мають доказове значення, встановити джерела отримання доказів, усвідомити характерні особливості фактичних даних та визначити їх місце в системі доказів. І це стосується кожного кримінального провадження.

Дослідження цієї проблеми безумовно ґрунтуються на доктринальних розробках, але в першу чергу на діючих законодавчих актах. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому даним Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доведенню. Частина 2 цієї ж статті серед видів доказів називає свідчення, речові докази, документи і висновки експертів [1]. Види доказів – це різновид передбачених кримінальним процесуальним законодавством фактичних даних, на підставі яких орган дізнання, слідчий, прокурор і суд встановлюють обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [2]. Види доказів можна класифікувати за наступними критеріями таким чином:

1) залежно від джерела інформації: докази поділяються на **особистісні** (тобто такі, що походять від осіб) і на **речові** докази (тобто такі, що походять від матеріальних об'єктів) [3];

2) залежно від особливостей та характеру відображення самої події злочину: докази підрозділяють на **первинні** (тобто такі, що виникли безпосередньо в результаті вчинення злочину) та **похідні** (тобто такі, що походять від первинних доказових джерел інформації, фактично являючи собою вторинне відображення слідів злочину);

3) залежно від фактичних даних, щодо до вчинення злочину конкретною особою: докази підрозділяють на **прямі** (тобто такі, що однозначно вказують на причетність або непричетність особи до злочину) та **непрямі** (тобто такі, в результаті аналізу яких отримується інформація, щодо різних обставин злочину, у тому числі щодо елементів складу злочину та ін.);

4) залежно від обґрунтувань обвинувачення: докази підрозділяють на **обвинувальні** (тобто такі, що підтверджують або обтяжують висунуте

обвинувачення) та **виправдувальні** (тобто такі, що пом'якшують або взагалі спростовують висунуте обвинувачення) [4];

5) залежно від механізму отримання суб'єктом кримінального процесу: докази підрозділяють на **виявлені** (тобто такі, що безпосередньо отримані суб'єктом кримінального процесу під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій; **встановлені** (тобто такі, що отримані від організацій, установ, уповноважених осіб на виконання постанови, доручення, вказівки відповідного суб'єкту кримінального процесу);) **витребувані** (тобто такі, що отримані суб'єктом кримінального процесу від юридичних чи фізичних осіб на його вимогу); **подані** (тобто такі, що надійшли від юридичних чи фізичних осіб, які надали їх суб'єкту кримінального процесу за власною ініціативою) [5].

6) залежно від їхнього процесуального значення для кримінального провадження на **три групи**: 1) такі, за допомогою яких встановлюються обставини, що входять до предмету доказування; 2) такі, за допомогою яких встановлюються обставини, що необхідні при винесенні проміжних рішень (обрання запобіжного заходу, зупинення провадження і ін.); 3) такі, за допомогою яких встановлюється допоміжна інформація (вони в свою чергу поділяються на орієнтуючі та контрольні) [6].

Відзначимо, що особистісні та речові докази мають більш детальну (дрібну) класифікацію, автор якої, стверджує що вона дозволяє встановити повну кількість джерел, до яких варто звернутися слідчому для отримання доказів [5].

Зрозуміло, що висока завантаженість слідчого, прокурора, судді часто не дає їм можливості глибоко вникати в наукові розробки. Однак, ознайомлення з запропонованими теоретичними класифікаціями, дає слідчому та іншим учасникам кримінального процесу, реальну можливість, не просто зрозуміти значення доказів, але повністю реалізувати їх потенціал у своїй повсякденній практичній діяльності.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 84. 2. Бацько І. М. Класифікація протоколів слідчих дій. Держава і право: Збірник наукових праць (Юрид. і політич. Науки). К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Спілка юристів України, 2000. Вип. 8. С. 349–356. 3. Ланцедова Ю. О. Сутність і класифікація антикримінальних доказів та їх особистісних і речових джерел: навчальний посібник / Ю. О. Ланцедова, С. А. Кириченко, Ю. Д. Ткач, О. С. Тунтула. Миколаїв : Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2009. 384 с. 4. Кириченко С. А. Поняття, властивості і класифікація доказів у кримінальному судочинстві. Південноукраїнський правничий часопис. Одеса : ОІВС, 2007. № 4. С. 119–121. 5. Конюшенко Я. Ю. Поняття доказів у кримінально-процесуальному провадженні, їх зміст і класифікація. Право України. 2010. № 3. С. 232–237. 6. Степанов О. С. Допустимість доказів за кримінально-процесуальним законодавством України. Право України. 2002. № 11. С. 61–65.

«Одержано: 03.11.2020»

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА ПРИ НАДАННІ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ІНШИМ УЧАСНИКАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Прийняття КПК України 2012 року відкриває концептуально нову епоху розвитку кримінальної процесуальної науки, а також практики її застосування. Теоретичне переосмислення новел чинного КПК України та практичні напрацювання необхідні для створення ефективної реалізації прав, свобод і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. При цьому, важливе значення має й реалізація правничої допомоги, яка на сьогодні отримала нове визначення, що потребує свого подальшого дослідження та втілення в практичну площину. Чинний КПК України, зокрема у параграфі п'ятому «Інші учасники кримінального провадження» глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» містить вичерпний перелік таких учасників, а саме: заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Заявник як суб'єкт кримінального провадження є новелою чинного КПК України, але слід наголосити, що у попередньому КПК 1960 року не було передбачено такого суб'єкта кримінально процесуальних правовідносин. Стосовно інших учасників кримінального провадження слід зазначити, що заявник це людина, яка є дієздатною особою, досягла 16 років, тобто віку, з якого настає кримінальна відповідальність згідно зі ст. 383 КК за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, і не є потерпілим. Різниця між потерпілим і заявником згідно з положеннями статей 55 та 60 КПК полягає в тому, що потерпілим є особа, яка подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Крім цього, заявник це особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення, але це кримінальне правопорушення вчинено не стосовно неї, а стосовно іншої особи. Основним критерієм розмежування заявника від потерпілого є фактор заподіяння моральної, фізичної або майнової шкоди. Така шкода заподіюється виключно потерпілій стороні [1]. Як бачимо, законодавцем питання участі заявника у кримінальному провадженні врегульовано лише в одній статті – 60 «Заявник». На нашу думку, таке відношення до цього учасника не відповідає сучасним реаліям, а отже й не забезпечує відповідного належного та ефективного захисту. До іншого учасника відноситься й цивільний позивач у кримінальному провадженні. Слід виділити дві категорії учасників цих правовідносин, а саме: фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної

шкоди, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди. Обов'язковою умовою визнання особи цивільним позивачем є пред'явлення в кримінальному провадженні цієї особою цивільного позову. Інших процесуальних документів, таких як винесення постанови слідчим чи прокурором або ухвали суду про визнання особи цивільним позивачем, закон не вимагає. З моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду особа стає учасником процесу та набуває прав, передбачених ст. 61 КПК України. Особливості та порядок пред'явлення позову у кримінальному провадженні регулюються ст. 128 КПК. Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені ст. 55 КПК для потерпілого, у частині, що стосуються цивільного позову, незалежно від того є ця особа фізичною особою чи юридичною. Підтримувати цивільний позов може сам потерпілий, його представник або законний представник відповідно до ст. 63 КПК. Відмовитися від позову може тільки сам цивільний позивач. Представник цивільного позивача може користуватися цим правом тільки за домовленістю із цивільним позивачем. Законний представник неповнолітнього цивільного позивача також повинен погоджувати свою позицію з позивачем. Відмовитися від позову цивільний позивач може до видалення суду до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення. У кримінальному процесі майнову та моральну відповідальність за цивільним позовом несе особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, - підозрюваний, обвинувачений. Проте, у багатьох випадках ця відповідальність покладається не на підозрюваного, обвинуваченого, а на інших осіб, які іменуються цивільними відповідачами. Як цивільні відповідачі можуть бути притягнуті батьки, опікуни, піклувальники та інші особи, а також підприємства, установи та організації, які в силу закону несуть матеріальну та моральну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому гл. 9 КПК України. Хто саме несе цивільну відповідальність у кримінальному провадженні, вирішується на основі чинного цивільного законодавства. Чинний КПК передбачає дві категорії представників цивільного позивача у кримінальному провадженні: а) представника цивільного позивача; б) законного представника цивільного позивача. Представниками цивільного позивача і цивільного відповідача у кримінальному провадженні можуть бути тільки захисники, тобто відповідно до ст. 45 КПК - адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем у кримінальному провадженні є фізична особа, та керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю - у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа. Правовий статус керівника згідно з чинним законодавством можна визначити як його становище в суспільстві, певній системі соціозв'язків, взаємовідносин з державними органами, трудовим колективом (уповноваженими ним органами), які ґрунтуються на законодавчих нормах, підзаконних актах і

нормах локального характеру. Представник цивільного позивача користується правами цивільного позивача, передбаченими ст. 61 КПК, представник цивільного відповідача відповідно правами цивільного відповідача, передбаченими ст. 62 КПК. Будь-яких обмежень цих прав законом не передбачено. Згідно зі ст. 44 КПК як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Підставою для визнання фізичної особи недієздатною є наявність у неї хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок якого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Фізична особа оголошується недієздатною лише на підставі судового рішення. Згідно з ч. 1 ст. 296 ЦПК заява про визнання фізичної особи недієздатною може бути подана членами її сім'ї, органом опіки та піклування, закладом з надання психіатричної допомоги. У заяві мають бути викладені обставини, які свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ч. 3 ст. 297 ЦПК України) [2]. Що стосується такого іншого учасника, як свідок, то відповідно до ч. 1 ст. 65 «Свідок» КПК України, такою є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. На нашу думку, не дуже вдалою є вказівка на виклик. У зв'язку з цим виникає логічне питання: чи буде особа свідком, якщо вона сама прийшла дати показання слідчому, прокурору, слідчому судді. Дане положення, на нашу думку, потребує уточнення та внесення до вказаної статті відповідних змін. За чинним КПК України, зокрема у п. 2 ч. 1 ст. 66 встановлено, що свідок має лише право користуватися правовою допомогою адвоката при наданні показань та участі у проведенні інших процесуальних дій. Таке визначення правової допомоги значно звужує можливості свідка щодо отримання цієї допомоги. З цього приводу необхідно звернути увагу на рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) № 23-рп/2009 від 30.09.2009 р., в якому зазначено, що положення ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову (правничу) допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі вільно, без неправомірних обмежень, отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує (наведено зі скороченням) [3, 4]. У зв'язку з цим, на нашу думку, для уникнення такого протиріччя та з урахуванням змін, внесених до Основного Закону України, доцільно п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України викласти у такій редакції: «користуватися під час кримінального провадження правничою допомогою представника – адвоката», а ст. 63 доповнити вказівкою на представника свідка. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України свідок має право користуватися під час давання показань

та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК України. Слід зауважити, що КПК України не визначає статус адвоката, що надає правничу допомогу свідку, не містить вказівок щодо його прав та обов'язків. Важливим є й те, що такий адвокат, на відміну від захисника, не користується процесуальними правами свідка. Таким чином, права такого адвоката при наданні правової допомоги свідку визначаються професійними правами та обов'язками адвоката, визначеними ст.ст. 20, 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з урахуванням процесуального статусу свідка у кримінальному провадженні. Разом з цим, особливості процесуального статусу адвоката, що надає правову допомогу свідку, означають, що його дії в рамках кримінального провадження обмежуються наданням порад правового характеру свідку та допомогою у складанні процесуальних документів. Чинний КПК України містить достатньо небагато норм, присвячених наданню правничої допомоги свідку. Перш за все, слід зауважити, що адвокат, який надає правничу допомогу свідкові не є захисником за своїм процесуальним статусом.

Також, відповідно до чинного КПК України у ході кримінального провадження право отримати правову допомогу мають й інші учасники кримінального провадження – цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок. Однак, надання правової допомоги цим учасникам кримінального провадження діє поза межами принципу забезпечення права на захист. Саме тому особа, яка надає правничу допомогу цивільному позивачу, цивільному відповідачу, свідку, повинна називатися адвокат-представник. Адвокат-представник не має процесуального відношення до забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому. В свою чергу, особа, яка здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого – захисник, не повинен мати відношення до надання правової допомоги потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу. На нашу думку, суперечливим є й положення, зазначене у частинах 1-2 ст. 58, а також у ч. 1 ст. 63 КПК України, що вказують на захисника як на представника цивільного позивача, цивільного відповідача, оскільки виникає змішування понять «представник» і «захисник». Адвокат має право виступати в процесі як представник і як захисник. Адвокат – це професія, захисник та представник – це учасники процесу, тому одна й та ж особа не може виступати в статусі двох учасники кримінального провадження одночасно, згідно зі ст. 3 КПК України – це різні учасники процесу. На нашу думку, перекручування кримінальних процесуальних положень, застосування аналогії та відсутність чіткого визначення процесуального положення кожного з учасників процесу призведе до виникнення проблем практичного застосування КПК України з цих питань. У той же час, у КПК 1960 року дане питання було регламентовано. Адвокат свідка мав статус захисника, були чітко визначені його права, що доцільно було б запровадити й у чинний КПК. Доречно звернути увагу на те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає право свідка мати свого представника. Проте,

представництво свідка у кримінальному судочинстві визнано на міжнародному рівні, зокрема у Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та у Європейській конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах. Обидва міжнародні документи ратифіковані Україною.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 17 серпня 2020 року. – Харків : Право, 2020. – 424 с. 2. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 18 травня 2020 року. – Харків : Право, 2020. – 264 с. 3. Конституція України: станом на 15 січня 2020 року. – Харків: Право, 2020. – 76 с. 4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р., справа № 23-рп /2009 // Офіційний вісник України. – 2009. - № 79. – Ст. 2694.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98.067

Тетяна Петрівна МАТЮШКОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної
підготовки факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Наукові дослідження правопорушень у сфері виборчого законодавства та пов'язаних із виборчим процесом, статистичні дані МВС, результати моніторингової діяльності відповідних громадських організацій дозволяють відзначити існування певних проблем, що суттєвим чином впливають на формування криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян. До яких, зокрема, відносяться велика кількість різних виборчих порушень у період часу, що обмежений виборчим процесом, використання інформаційних технологій у підготовці та вчиненні окремих видів злочинів проти виборчих прав громадян, бланкетний характер значної частини відповідних статей Кримінального кодексу України (далі – КК України), регулярні зміни виборчого законодавства тощо.

Так, у 2020 році набув чинності Виборчий кодекс України, у зв'язку з чим втратили чинність деякі закони (за виключенням окремих їх положень), до багатьох нормативно-правових актів внесено численні зміни та доповнення. Також за три місяці до місцевих виборів 2020 року КК України доповнено новою статтею 158-3 «Фальсифікація, підроблення, викрадення, пошкодження або знищення виборчої документації, документації референдуму, викрадення, пошкодження, приховування, знищення печатки виборчої комісії, комісії референдуму, виборчої скриньки, списку виборців чи учасників референдуму», а

до інших статей, якими передбачено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян, внесено численні зміни. Тільки за 25.10.2020 р. (тобто у день місцевих виборів цього року) до Національної поліції України надійшло 5006 заяв та повідомлень про порушення виборчого законодавства, за якими відкрито 159 кримінальних проваджень (з яких 127 про кримінальні правопорушення, пов'язані із виборчим законодавством, відповідальність за які передбачено статтями 157-160 КК України та 32 – пов'язані із виборчим процесом – за іншими статтями КК України), а також складено 324 протоколи про адміністративні правопорушення [1].

До того ж слід відзначити відсутність єдиного погляду криміналістів щодо поняття та, як наслідок, структури методики розслідування правопорушень зазначеного виду. Зокрема, у науковій літературі висвітлені особливості методики розслідування: злочинів проти виборчих прав громадян; злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права; виборчих злочинів; злочинів, пов'язаних з виборчим процесом; злочинів, пов'язаних з підготовкою та проведенням виборчої кампанії; злочинів у сфері виборчого законодавства; електоральних злочинів тощо. Більше того, вчені відзначають багатогранність злочинів, пов'язаних із підготовкою та проведенням виборів, їх зв'язок із адміністративними правопорушеннями, порушеннями законодавства про вибори, у тому числі, не протиправними діями, що об'єднані єдиною метою – обрання конкретного кандидата, у зв'язку з чим висловлюють пропозиції про включення до складу окремої криміналістичної комплексної методики розслідування «електоральних злочинів» або злочинів, що пов'язані з підготовкою та проведенням виборчої кампанії, рекомендацій з розслідування адміністративних правопорушень, що посягають на виборчі права громадян та які вчиняються в рамках розглядуваного виду злочинної діяльності [2].

Це відбувається на тлі наукових дискусій щодо поняття предмету криміналістики, у зв'язку з чим попри позиції науковців, які заперечують розширення традиційного розуміння предмета криміналістики [3, С. 47; 4, С. 124-125], все більше вчених визнають необхідність розширення меж предмету науки криміналістики [5, С. 45; 6; 7; 8] та констатують поширення криміналістичних рекомендацій не тільки на боротьбу з правопорушеннями, але й на інші види правозастосовної практики та, навіть, на всі суспільні відносини, що потребують конкретного ситуаційного правового регулювання [9, С. 655]. У науковій літературі висловлюються погляди, що у сучасному вигляді криміналістична наука має забезпечувати встановлення істини в конституційному, цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві [10, С. 110-111]. А з урахуванням відповідних змін у розумінні предмета криміналістики, окремі вчені наголошують на необхідності перегляду і загальних положень криміналістичної методики та предметної області її застосування (зокрема, через розширення ролі прокурора у розслідуванні й прав захисника щодо участі у збиранні та поданні доказів). У структурі окремої криміналістичної методики таким чином пропонують зосередити як безпосередньо методику розслідування, що орієнтована на

слідчого, так і рекомендації щодо особливостей підтримання державного обвинувачення в суді для прокурора [11, С. 392].

Не викликає заперечень вплив поняття предмета криміналістики й теоретичних положень криміналістичної методики на формування криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян. Вирішальне значення має також необхідність узагальнення досліджень злочинної діяльності, обумовленої підготовкою та проведенням виборів, та криміналістичної діяльності, пов'язаної з розслідуванням вчинених правопорушень. У зв'язку з цим слід відмітити, що створення криміналістичних методик різних рівнів узагальнення є одним із напрямків розвитку криміналістичної методики, реалізація якого потребує досліджень кількох видів і навіть родів злочинних посягань, вчинених у спеціальних умовах місця, часу або особами із характерними загальними для них відмінними рисами [12, С. 340]. На наш погляд, даний напрямок може бути покладений в основу розробки окремої криміналістичної комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян, адже вони відповідають кожному з окреслених положень – охоплюють різні види злочинів та проступків, що вчиняються у період підготовки та проведення виборчої кампанії та виборів, особами, які у той чи інший спосіб задіяні у виборчому процесі (наприклад, виборцями, кандидатами у депутати, представниками учасників виборів, членами виборчих комісій тощо).

Таким чином, слід констатувати вплив сукупності проблем на формування криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян: 1) зміни у розумінні предмета криміналістики; 2) доцільність об'єднання у методиці розслідування різних видів злочинів і кримінальних проступків проти виборчих прав громадян; 3) перегляд загальних положень криміналістичної методики, предметної області її застосування та структурних елементів, що визначають її зміст; 4) необхідність врахування сучасних положень кримінального права щодо поняття та видів кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян, а також кримінального процесу щодо здійснення досудового розслідування і повноважень слідчого й прокурора; 5) дослідження, виділення та визначення таких її структурних елементів, як технології порушення виборчих прав громадян, тактичні операції, особливості взаємодії з громадськістю, використання даних криміналістичних, інших реєстрів і відкритих джерел, тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань, взаємодія із правоохоронними органами та урядовими і громадськими організаціями інших країн та ін.; 6) обґрунтування доцільності включення до методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян положень з розслідування інших кримінальних правопорушень, що пов'язані із виборчим процесом, а також адміністративних правопорушень у сфері виборчого законодавства; 7) доцільність створення наукових колективів з метою проведення комплексних досліджень у різних правових галузях, у яких вчиняються ті або інші виборчі правопорушення.

Список використаної літератури: 1. Порухення на місцевих виборах 2020: деталі. URL: https://vybory.24tv.ua/mistsevi-vibori-ukrayini-2020-porushennya-falsifikatsiyi_n1436903 (дата звернення 26.10.2020). 2. Антонов О.Ю. Теория и практика выявления и расследования электоральных преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09; Моск. гос. юрид. акад. М., 2008. 39 с. 3. Шепитько В.Ю. Криміналістика ХХІ века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях // Современное состояние и развитие криминалистики: сб. науч. тр. / под ред. Н.П. Яблокова и В.Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2012. С. 41-54. 4. Журавель В.А. Об'єкт і предмет криміналістики // Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 3 (90). С. 120-132. 5. Черноус Ю.М. Криміналістика як навчальна дисципліна // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 січня 2015 р.) / НАВС. К.: Вид. дім Гельветика, 2015. С. 44–47. 6. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него: науч.-практ. пособие. М.: Экзамен, 2003. 432 с. 7. Кореневский Ю.В. Криміналістика для судебного следствия. М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. 197 с. 8. Рубис А.С. Криміналістическое обеспечение деятельности прокурора в сфере борьбы с преступностью: монография. Минск: БГУ, 2005. 271 с. 9. Гончаренко В.Г. Право і криміналістика // Криміналістика: вибране. К., 2011. С. 653-658. 10. Біленчук П.Д., Колонюк В.П., Ярмолук А.А. Криміналістика третього тисячоліття: освіта, наука, практика // Криміналістика и судебная экспертиза. 2015. Вып. 60. С. 106-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2015_60_16 (дата звернення 23.10.2020). 11. Степанюк Р.Л. Деякі перспективні напрями розвитку криміналістики в Україні. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 389–394. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_61.pdf. 12. Белкин Р.С. Курс криміналістики : в 3 т. – Т. 3: Криміналістические средства, приемы, рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 837 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Яна Володимирівна МІРКЕВИЧ,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Влада Олександрівна Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

СИСТЕМА ТАКТИЧНИХ ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Питання здійснення тактики обшуку до сих пір не втратило своєї актуальності, адже обшук є однією із найбільш важливих слідчих (розшукових) дій, і не зважаючи на схильність кримінально - процесуального законодавства до змін, своєї доцільності в цих межах він не втрачає.

Проблемні питання тактики проведення обшуку свого часу були предметом дослідження таких вчених, як Р. С. Белкіна, Л. М. Лобойка, М. Є. Шумила, М. І. Стригонюка, Л. Д. Удалової, М. М. Михеєнка та інших.

Відповідно до норм чинного КПК України обшук - слідча (розшукова) дія, яку проводять на підставі ухвали слідчого судді з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, що було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України) [1].

Поняття обшуку можна розглядати з двох аспектів, в кримінально-процесуальному, як це вже зазначено та криміналістичному. Щодо останнього, то обшук - це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення у справі, а також виявлення розшукуваних осіб [2; с. 89-90].

З огляду на те, що в основі тактичних прийомів, які застосовує представник правоохоронного органу при здійсненні обшуку відбувається «проникнення до житла чи іншого володіння особи», слід детальніше розглянути дану слідчу (розшукову) дію, чи не допускається при його здійсненні порушення основних прав і свобод людини.

Так, відповідно до Конституції України будь-яке проникнення до житла чи іншого володіння особи здійснюється за вмотивованою постановою слідчого судді і лише у виняткових випадках без її наявності. Тому слід зауважити, що обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка носить примусовий характер, обмежує конституційне право людей, яке є виправдане законодавством.

В загальному розумінні тактика обшуку - це комплекс процесуально зазначеної діяльності із визначеною метою, підставами, завданнями, розробкою плану та його реалізацією.

В свою чергу, кожний обшук носить індивідуальний характер, тому саме через це, слідчий повинен враховувати конкретні обставини кримінального провадження, особливості безпосереднього об'єкта пошуку та індивідуальний механізм злочинної поведінки особи (якщо така інформація відома).

Загальні тактичні заходи при здійсненні обшуку спрямовані на виконання таких завдань, як: інформування особи в якій здійснюється обшук, або щодо обшукуваної особи із документами, які посвідчують дозвіл на проведення таких заходів; процесуальне залучення учасників обшуку, роз'яснення їх прав, обов'язків та їх реалізація; отримання нової матеріально-доказової бази, яка має безпосереднє значення для конкретного кримінального провадження; усунення протиріч щодо шуканих об'єктів; висунення та здійснення перевірки криміналістичних версій; фіксація перебігу проведення обшуку та його результатів.

Процес фіксації обшуку не слід вважати лише технічною діяльністю із використанням відеозйомки, адже перебіг цієї слідчої (розшукової) дії та її

результативність фіксується в протоколі з додатками, що є безпосереднім джерелом доказів при розгляді кримінального провадження. Тому для фіксації процесу здійснення обшуку варто слідкувати за дотриманням тактичних заходів.

В криміналістичній практиці найчастіше виокремлюють за думкою С. Ф. Денисюка та В. Ю. Шепітько такі тактичні прийоми обшуку, як: за функціональною спрямованістю; за об'єктом спрямованості; за особливостями реалізації; за широтою використання; за характером інформації та характером слідчої ситуації [3; с. 179].

Саме оптимальний вибір тактичного прийому проведення такої слідчої (розшукової) дії може сприяти досягненню мети розшуку.

Опираючись на аналіз розглянутої теми з криміналістичної точки зору, щодо організації та тактики проведення обшуку, можна зробити висновок, про актуальність зацікавленості до окремих проблем зазначеної слідчої (розшукової) дії та збільшення її наукового розроблення.

З огляду на це, практичним працівникам, слід звертати увагу не лише на свій досвід роботи, а й на розробки учених-криміналістів з організаційно - тактичного забезпечення, що сприятиме підвищенню їхнього рівня теоретичної складової та недопущення багатьох помилок під час проведення обшуку.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.10.2020). 2. Криміналістика : підручник / [Шепітько В.Ю., Коновалова В.Е., Журавель В.А. та ін.]. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 464 с. 3. Денисюк С. Ф. Співвідношення тактики та організації проведення слідчої дії. Право і безпека: Науковий журнал. 2010. №4.С. 176-179.

«Одержано: 05.11.2020»

УДК 343.13

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України, декан факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ

Обшук за своєю особливістю проведення є слідчою (розшуковою) дією, яка значним чином обмежує права і свободи особи, гарантовані Конституцією України. У зв'язку з цим, у правовому полі зловживання зі сторони державних органів і посадових осіб є неприпустимими. З метою мінімізації потенційних порушень та необґрунтованого примусу зі сторони правоохоронних органів світовим і європейським співтовариством було прийнято низку міжнародно-

правих актів, покликаних забезпечити правову охорону й захист прав і свобод людини у цьому питанні. До того ж у наш час досить ефективною інституційною гарантією недопущення застосування безгрунтового примусу до особи є Європейський суд з прав людини, діяльність якого безпосередньо спрямована на з'ясування наявності порушень відносно особи зі сторони держави. З цією метою у нормах ст. 55 Конституції України закріплено, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Як показує досвід минулих років, суб'єкти реалізації правоохоронних функцій не завжди вчиняли відповідне обмеження прав і свобод людини обґрунтовано. Досить часто правоохоронні органи керувались принципами та мотивами, які явно не були спрямовані на виконання завдань кримінального процесу, зокрема, й щодо виявлення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Із прийняттям чинного КПК України одним із ключових учасників кримінальної процесуальної діяльності став слідчий суддя, який отримав повноваження, які в одних випадках відповідно до КПК України 1960 р. були притаманні прокурору, а в інших — слідчому. Прикладом наведеного твердження може слугувати той факт, що згідно з КПК України 1960 р. питання арешту вилученого майна вирішувалося слідчим, а прокурор, в свою чергу, був наділений повноваженнями щодо надання санкції на обшук.

Таким чином, на стадії досудового розслідування головним завданням слідчого судді є захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, до яких відноситься і застосування процесуальних дій правообмежувального характеру.

Наразі судовий контроль є однією з ефективних правових гарантій запобігання застосуванню необґрунтованого процесуального примусу зі сторони держави, в тому числі стосовно проведення обшуку. Обґрунтовується це тим, що в даному випадку ухвалення судового рішення про проведення обшуку потребує узгодження відносно самостійних і відокремлених один від одного учасників кримінального провадження, що забезпечує об'єктивність та необхідність обмеження прав і свобод людини під час його здійснення.

При розгляді клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи володіння особи слідчі судді відмовили практично в 1/6 клопотань сторони обвинувачення. Відповідна статистика є свідченням того, що не завжди сторона обвинувачення у своїх доводах стосовно підстав для проведення обшуку надає достатні відомості щодо дійсної необхідності його здійснення. Тому слід визнати, що інститут судового королю у питанні надання відповідного дозволу на проведення процесуальних дій є ефективною інституційною гарантією неправомірного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема, й недоторканності житла чи іншого володіння особи.

Враховуючи те, що відповідно до ст. 234 КПК України розгляд клопотання здійснюється в рамках судового засідання, слід зауважити, що обґрунтування відповідного клопотання стороною обвинувачення відбувається

у формі доказування підстав для проведення обшуку та доведення неможливості отримання відповідних речей та документів іншим шляхом, а також інших обставин, передбачених ст. 234 КПК України. В свою чергу, процес доказування здійснюється відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Таким чином, законодавець обмежив сторону обвинувачення у засобах збирання доказів, які, в свою чергу, будуть визнаватися допустимими в судовому засіданні для використання їх при прийнятті процесуальних рішень, зокрема, і винесенні ухвали про надання дозволу на проведення обшуку житла та іншого володіння особи. Пояснюється це тим, що законодавець чітко визначив перелік засобів отримання доказів та їхню допустиму форму для використання у процесі доказування.

Отже, незважаючи на певну прогресивність правового механізму судового контролю під час проведення досудового розслідування, у тому числі щодо надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння, все ж таки такий механізм потребує відповідного удосконалення. В першу чергу, у рамках зазначеного слід зауважити, що при прийнятті рішення про проведення обшуку слідчий суддя повинен урахувати те, що сторона обвинувачення зобов'язана надавати лише належні докази, насамперед достатні для прийняття рішення щодо обмеження конституційних прав і свобод особи. Тож при комплексному аналізі законодавчих положень, які регламентують процедуру проведення обшуку, можна стверджувати, що сторона обвинувачення, доказуючи підстави його здійснення, зобов'язана надати документи, які за формою та процедурою отримання передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Основою для прийняття у кримінальному провадженні обґрунтованих рішень, зокрема, й при розгляді слідчим суддею клопотань сторони обвинувачення щодо надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння, виступають вимоги ч. 1 ст. 94 КПК України. Так, відповідно до положень зазначеної частини, слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Зазначені положення КПК України є загальними нормами та вказують на декілька особливих процесуальних моментів, якими повинні бути наділені фактичні дані, що вказують на необхідність проведення обшуку. Зокрема, надані в судовому засіданні фактичні дані повинні міститися у клопотанні про проведення

обшуку, відповідати вимогам належності, допустимості, достовірності та, що не менш важливо, мати ознаку сукупності.

Слід зауважити, що сукупність наданих стороною обвинувачення доказів під час вирішення слідчим суддею питання про проведення обшуку означає обов'язок сторони обвинувачення зібрати як можна більшу кількість фактичних даних, які б вказували на дійсну необхідність проведення обшуку. Тож не є допустимим прийняття рішення про проведення обшуку, виходячи лише з одного доказу, оскільки в такому разі сторона обвинувачення не дотримується вимоги всебічності та повноти дослідження підстав для здійснення обшуку.

Слідчий суддя при вирішенні питання про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння визначає межі, які необхідні та достатні для досягнення його мети. При цьому, до вирішення питання щодо межі обшуку, необхідної для досягнення його мети, відноситься питання отримання дозволу на вилучення речей та документів, що мають значення для кримінального провадження. В той же час вилучення слідчим, прокурором під час обшуку речей та документів, які не мають значення для кримінального провадження, навіть у тому випадку, коли на це надано судовий дозвіл, є недопустимим.

Таким чином, слідчий суддя, розглядаючи клопотання сторони обвинувачення про проведення обшуку, зобов'язаний проаналізувати наявність логічного зв'язку між зазначеними вище обставинами. Тобто слідчий суддя має повно, об'єктивно та всебічно оцінити ступінь наявності підстав для проведення обшуку, зокрема, наявність взаємозв'язку між фактичними підставами для проведення обшуку. Вважаємо, що лише в сукупності, оцінивши наявність в клопотанні сторони обвинувачення про проведення обшуку досліджених елементів, слідчий суддя зможе за своїм внутрішнім переконанням дійти висновку щодо дійсної наявності підстав для його здійснення, а отже, надати дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

«Одержано: 02.11.2020»

УДК 343.98

Віталій Олегович НАЙДА,

слухач магістратури 1 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Петрівна Матюшкова,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики,

судової експертології та домедичної підготовки факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ДОПОМОГИ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЙКРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Сучасне розуміння діяльності правоохоронних органів як такої, що здійснюється у тісній взаємодії та партнерстві з громадськістю, зумовлює необхідність якнайширшого залучення останньої до протидії кримінальним

правопорушенням. У науковій літературі виділяють різні форми взаємодії, зокрема участь понятих, статистів, спеціалістів у слідчих (розшукових) діях та ін. Увагу цій проблематиці приділяли такі вчені, як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, О.Л. Булейко, С.С. Шрамко та ін.

Згідно п. 8 Положення «Про Міністерство внутрішніх справ України», МВС у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з «...органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців...» [1]. С.С. Шрамко під громадськістю, яка бере участь у запобіганні злочинності, розуміє соціально активну частину суспільства, заінтересовану в участі у заходах щодо запобігання злочинності як умови подальшого сталого розвитку суспільства, яка спрямовує свою діяльність на захист будь-якого члена спільноти від злочинних посягань та інших правопорушень та діє в межах суворого дотримання законодавства та засад моралі [2]. На наш погляд, поняття громадськості, що допомагає у протидії кримінальним правопорушенням, охоплює як окремих громадян, так і їх об'єднання, як фізичних, так і юридичних осіб, щоможуть бути залучені до криміналістичної діяльності як з власної ініціативи, так і у відповідь на законну пропозицію працівників поліції. Такі громадяни можуть володіти певною інформацією, необхідною для досудового розслідування кримінального правопорушення, або перебувати у певному місці, де є необхідність засвідчення ходу і результатів проведення С(Р)Д, НС(Р)Д, ОРЗ тощо, або володіти спеціальними знаннями чи іноземною мовою для їх залучення як спеціалістів або перекладачів у кримінальному провадженні.

Також, до громадськості, що приймає участь у протидії кримінальним правопорушенням, доречно включити і залежні від громадськості ЗМІ, і представників міжнародних організацій, які спрямовують свою діяльність на моніторинг додержання прав і свобод членів громади, а також розбудову громадянського суспільства в Україні.

Окремої уваги заслуговують групи у соціальних мережах та різних месенджерах, у тому числі, створені представниками громадськості канали, чат-боти, наприклад, у Телеграм. Адже в умовах карантинних обмежень вони стають одним із основних джерел отримання інформації, її обговорення та реалізації на її основі конкретних заходів. В якості прикладу слід згадати про пошукову групу «Мілена», яка займається пошуком безвісно зниклих осіб (переважно, дітей), фото яких разом з інформацією про дату та час пошукових експедицій викладаються у відповідній групі у соціальній мережі «Facebook», а також чат-бот «Стопнаркотик» у месенджері Телеграм, члени якого сприяють блокуванню Інтернет-ресурсів з продажу наркотиків.

Організація взаємодії поліції та громадськості на практиці виявляється достатньо складним процесом. Так, за результатами аналізу опитування працівників правоохоронних органів, проведеного О.Л. Булейко, відомо, що 96% респондентів у своїй практиці стикались із фактами відмови понятих від участі у С(Р)Д, при цьому 63% – часто. Відповідно до опитування, причинами

такої відмови стали зайнятість, відсутність вільного часу, небажання піддатися можливому в подальшому допиту, стурбованість щодо можливого ускладнення стосунків із сусідами, в житлі яких проводиться обшук, накладення арешту на майно, побоювання за свою безпеку через можливу помсту, небажання надавати допомогу правоохоронним органам [3, С. 133].

На нашу думку, однією з основних причин відмови громадян від участі у процесуальних діях є відсутність особистої зацікавленості, що пов'язується із матеріальним і нематеріальним аспектами. Матеріальний аспект полягає у небажанні громадянина втратити заробіток за основним місцем роботи в умовах відсутності додаткових матеріальних стимулів з боку правоохоронних органів. Нематеріальний стосується правосвідомості громадянина, ступеня його глибинного усвідомлення необхідності допомогти у протидії кримінальним правопорушенням як потреби для себе та своєї громади(спільноти).

Вважаємо, що актуальні напрями використання поліцією допомоги громадськості у протидії кримінальним правопорушенням можна визначити як діяльність представників громадськості та діяльність поліції. Зокрема, потенційні можливості різноманітних громадських організацій, ініціативних груп, будинкових комітетів, профспілок, інших представників громадськості, дозволяють їм здійснювати таку діяльність, що спрямована на протидію кримінальним правопорушенням:

1) надавати правоохоронним органам доказову та орієнтуючу інформацію (про вчинені кримінальні правопорушення, осіб, які їх вчинили, жертв, очевидців, спосіб, місце, час, обстановку, засоби і знаряддя їх вчинення, а також про місце перебування осіб, яких оголошено у розшук, визнано безвісно відсутніми тощо);

2) сприяти використанню нетрадиційних криміналістичних засобів та методів (застосування екстрасенсорних здібностей, поліграфа тощо);

3) приймати участь у засвідченні ходу і результатів проведення С(Р)Д, НС(Р)Д, ОРЗ (тобто брати участь у їх проведенні у якості понятих);

4) допомагати у підготовці і проведенні С(Р)Д, НС(Р)Д, ОРЗ (зокрема, надавати необхідні для їх проведення приміщення, транспортні засоби, речі, фотознімки, залучатися фізично як статисти, ін.);

5) сприяти в пошуку установ та експертів для проведення певних видів судових експертиз, а також сприяти в пошуку матеріально-фінансової підтримки для їх проведення;

6) взаємодіяти з діаспорами, іноземними фондами тощо з метою залучення їх представників в якості перекладачів до проведення С(Р)Д, НС(Р)Д, ОРЗ тощо;

7) взаємодіяти з підприємствами, установами, організаціями, ініціативними групами, громадськими організаціями, батьківськими спілками, соціальними службами у ході пошуку необхідних спеціалістів (наприклад, психологів);

8) сприяти налагодженню взаємодії з іншими правоохоронними органами, державними органами, громадськими організаціями, міжнародними організаціями у ході виявлення і розслідування злочинів;

9) встановлювати відносини довіри, взаємодопомоги та партнерства на неформальних зустрічах, форумах, обговореннях, у тому числі організованих дистанційно;

10) здійснювати моніторинг відкритих реєстрів, сайтів, онлайнвеб-камер та інших джерел з метою виявлення кримінальних правопорушень;

11) проводити опитування, вести статистичні розрахунки для з'ясування причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень тощо;

12) надавати іншу допомогу в рамках грантових соціальних проєктів.

У свою чергу, поліції також доцільно вживати заходів до більш активного залучення громадськості до протидії кримінальним правопорушенням, а саме:

1) організовувати платформи для неформального спілкування представників громадськості з поліцією(сайти, сторінки у соціальних мережах, канали у месенджерах, форуми, зустрічі, у тому числі дистанційні);

2) організовувати та проводити ознайомчі екскурсії у відділи поліції для представників громадськості;

3) залучати поліцейських до соціальних проєктів, які реалізуються громадськістю, у тому числі, міжнародних грантових програм;

4) удосконалювати нормативну базу, яка регулює питання використання поліцією допомоги громадськості у протидії кримінальним правопорушенням, зокрема, законів України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», «Про волонтерську діяльність» та ін. (зокрема, у частині розширення напрямів допомоги поліції з боку громадськості, проведення просвітницьких заходів, спрямованих на формування високого рівня усвідомлення громадянина необхідності допомагати поліції у протидії кримінальним правопорушенням тощо).

Резюмуючи викладене, слід відзначити, що питання використання поліцією допомоги громадськості у протидії кримінальним правопорушенням потребує подальших наукових досліджень з метою визначення найбільш актуальних напрямів та конкретних заходів взаємодії, а також нових форм реалізації діяльності поліції та громадськості, спрямованої на ефективну протидію злочинності.

Список використаної літератури: 1. Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 28.10.2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p> (дата звернення 11.10.2020). 2. Шрамко С.С. Громадськість як суб'єкт запобігання злочинності: сучасне розуміння. *Право і Безпека*. 2012. № 2. С. 133-138. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2178/%D1> (дата

звернення 07.10.2020). 3. Булейко О.Л. Участь понятих у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 196 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.1

Анна Олександрівна НАУМОВА,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

НЕЗАКОННЕ РІШЕННЯ ЩОДО ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ЧИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ – ПІДСТАВА РЕАБІЛІТАЦІЇ

У теорії кримінально-процесуального права недостатньо досліджений такий елемент реабілітації як визнання судом факту недоведеності вчинення суспільно-небезпечного діяння особою шляхом прийняття акту реабілітації, а саме: скасування незаконної і необґрунтованої ухвали суду про застосування до особи примусових заходів медичного чи виховного характеру і закриття провадження.

Так, відповідно до ст. 93 КК України, примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані до осіб:

- 1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння;
- 2) які вчинили у стані обмеженої осудності кримінальні правопорушення;
- 3) які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання [1].

Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб суд на підставі ст. 94 КК України може застосувати такі примусові заходи медичного характеру:

- надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом;
- госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням нагляду;
- госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом [1].

Однак чинне кримінальне законодавство передбачає застосування судом примусового лікування незалежно від призначеного покарання до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ч. 1 ст. 96 КК України) [1].

Кримінально-процесуальне законодавство визначає процедуру судового розгляду провадження про застосування примусового заходу медичного характеру (статті 512 – 514 КПК України) і прийняття рішення суду у зазначених провадженнях. Варто зазначити, що судові рішення у провадженнях про застосування примусового заходу медичного характеру повинні, як і вирок суду, відповідати вимогам КПК, а саме – законності,

обґрунтованості, вмотивованості, справедливості. Суд при розгляді провадження зазначеної категорії відповідно до вимог ст. 513 КПК України приймає відповідне рішення:

1) суд постановляє ухвалу про застосування примусових заходів медичного характеру, визнавши доведеним, що ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності або після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, яка виключає можливість застосування покарання;

2) суд постановляє ухвалу про відмову в застосуванні примусових заходів медичного характеру та закриває кримінальне провадження, встановивши, що суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення не було вчинено або вчинено іншою особою, а також якщо не доведено, що ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення;

3) суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, якщо буде встановлено, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила у стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала потреба в застосуванні примусових заходів медичного характеру;

4) суд закриває кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, якщо неосудність особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не була встановлена, а так само в разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу [2].

Варто погодитися з точкою зору В. К. Глистина, який зазначав: неправосудність вироку, ухвали, постанови означає, що постановлене суддею рішення по кримінальному провадженню не відповідає вимогам законності, обґрунтованості, справедливості і вмотивованості [3, с. 343].

Необхідно відзначити, що незаконність і необґрунтованість судового рішення в провадженнях про застосування примусового заходу медичного характеру призводять до незаконного і необґрунтованого визначення і застосування до особи виду примусового заходу медичного характеру, незаконного застосування примусового лікування (ст. 96 КК України). Науковий аналіз юридичної літератури, чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства дозволяє виокремити випадки постановлення відносно особи неправосудної постанови, ухвали в провадженнях про застосування примусових заходів медичного характеру:

- якщо не доведено, що мало місце суспільно небезпечне діяння, ;
- якщо не доведено, що суспільно небезпечне діяння, вчинене особою, відносно якої розглядається провадження;
- якщо неосудність або обмежена осудність на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не встановлена або мають місце сумнівні, суперечливі висновки щодо неї;

– якщо висновок психіатричної експертизи не достатньо обґрунтований та інші докази є недостатніми для того, щоб зробити висновок, про те що особа захворіла на психічну хворобу, яка виключає покарання.

Скасування неправосудного судового рішення щодо застосування примусового заходу медичного характеру та примусового лікування до особи, яка не вчинила суспільно небезпечне діяння, є підставою для її реабілітації за заявою законного представника та захисника.

Слід зауважити, що право на реабілітацію виникає також у особи відносно якої винесено незаконну і необґрунтовану ухвалу суду про застосування до особи примусових заходів виховного характеру. Зазначене має місце у результаті постановлення:

– неправосудного судового рішення про застосування примусового заходу виховного характеру відносно особи, яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність;

– неправосудної ухвали про направлення неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу;

– неправосудної ухвали про тимчасове поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник для неповнолітніх.

Відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства, зазначені судові рішення можуть бути визнані незаконними і необґрунтованими у наступних випадках:

1) якщо не доведено, що мало місце суспільно небезпечне діяння, з приводу якого проводилося досудове розслідування;

2) якщо не доведено винуватість особи в цьому діянні, щодо якої розглядалося провадження;

3) якщо суд не дав правильну оцінку доказам, які спростовували вчинення особою суспільно небезпечного діяння;

4) якщо до особи, яка не вчинила суспільно небезпечне діяння були застосовані примусового заходу виховного характеру.

Неправосудні судові рішення за апеляцією законного представника, захисника неповнолітнього та неповнолітнього, щодо якого незаконно і необґрунтовано застосовано примусові заходи виховного характеру, скасовуються апеляційним судом.

На підставі викладеного вважаємо, що право на реабілітацію виникає у особи в результаті постановлення незаконного і необґрунтованого судового рішення про застосування примусового заходу виховного чи медичного характеру.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text> (дата звернення: 19.10.2020). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 19.10.2020). 3. Курс советского уголовного права. Часть

особенная. Т. 4 / Беляев Н. А., Глистин В. К., Лейкина Н. С., Лясс Н. В. и др.; отв. ред.: Беляев Н. А.; Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. 558 с.

«Одержано: 19.10.2020»

УДК: 343.1

Дар'я Олександрівна НЕГУТОРОВА,

курсант 4 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

Ірина Олексіївна Нечаєва,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8354-7594>

ЩОДО СОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Вагомим здобутком реформування кримінального-процесуального права як однієї з основних галузей правової системи, стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 19 листопада 2012 року. У тих випадках, коли виявляють труп людини з пошкодженнями або підозрою на насильну смерть, на місці події для з'ясування обставин викликають представників слідчих органів Національної поліції України.

Під місцем події розуміють територію чи приміщення, де безпосередньо відбулася пригода, яка підлягає слідчому огляду. Якщо скоєння злочину відбулося в іншому місці, то місцеперебування трупа також розглядається як місце події. Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України огляд місця події це процесуальна і невідкладна слідча дія, яка має надзвичайно велике значення, оскільки є найважливішим джерелом отримання доказів скоєного злочину. Завданням слідчих органів Національної поліції України під час огляду місця події є з'ясування певного кола питань, які допомагають вивчити обставини вчинення кримінального правопорушення. Проведення огляду місця події та трупа на місці його виявлення регламентується статтями 237, 238, 252, 267, 361 КПК України [1].

Огляд трупа на місці його виявлення має виконувати слідчий чи прокурор, який несе повну відповідальність за процесуальну сторону кримінального провадження. Він проводиться за участю лікаря-фахівця з судової медицини, а при неможливості його участі — іншого лікаря незалежно від його фаху. Для огляду місця події залучають понятих, якими можуть бути особи (не менше двох) не зацікавлені в наслідках справи, але доцільніше запрошувати тих, які вперше виявили труп або знали покійного раніше. Вони повинні засвідчити факт, зміст і результати дій, при проведенні яких вони були присутні. Якщо потрібно, слідчий може залучити також експерта-криміналіста, при ДТП інженера з автотехніки та інших, які звертають увагу

слідчого на всі особливості конкретного випадку, дають відповіді на окремі питання, які виникають під час огляду місця події.

Всі учасники слідчого огляду мають поводитися так, щоб обстановка не була порушена, а слідові картина кримінального правопорушення не були пошкоджені. Після повідомлення про подію слідчий повинен негайно дати розпорядження працівникам поліції щодо забезпечення охорони місця події. Під час охорони місця події категорично забороняється торкатися трупа і предметів навколо нього у випадках, коли нема сумнівів у тому, що людина померла і не потребує негайної медичної допомоги; якщо потрібно, перемістити тіло (ДТП, потік води тощо), зареєструвати всіх осіб, які брали участь у цьому; вжити заходів щодо збереження трупа і слідів різного характеру, а всіх сторонніх осіб попросити залишити це місце.

Огляд місця події потрібно проводити в певному порядку, залежно від того, де сталася пригода (в приміщенні чи на відкритій місцевості), а також від характеру події (вбивство, самогубство, нещасний випадок, транспортна травма, отруєння та ін.). Якщо подія відбулася в приміщенні, спочатку необхідно оглянути вхід до нього (стан дверей, вікон, замків тощо), відмічають порядок чи безладдя в ньому, наявність стороннього запаху, досліджують різні сліди, забруднення, залишки їжі тощо, а потім переходять до огляду трупа [2]. Якщо подія відбулася на відкритій місцевості, оглядаючи труп, важливо з'ясувати, чи є місце його виявлення місцем смерті людини, знайти при цьому речові докази, звернути увагу на сліди ніг, транспортних засобів, залишки їжі тощо. Огляд місця події в таких необхідно починати з огляду трупа. Найдоцільніше, на думку видатних судово-медичних експертів Ю.С. Сапожникова [3, с.102-154] та М.І. Авдєєва [4, с. 239-341] доцільно проводити огляд трупа в такій послідовності: а) вказати в протоколі місце, де виявлений труп (будь-яке приміщення, його призначення, чи відкрита місцевість — ліс, луг, вулиця, автотраса тощо); б) занотувати загальні відомості про труп — паспортні дані (якщо вони є), стать, приблизний вік, довжину тіла, статуру, колір шкіри, наявність татуювання, шрамів тощо; в) зафіксувати місце виявлення трупа щодо оточуючих предметів чи до обстановки; г) докладно описати положення і позу трупа, оскільки вони мають особливе значення для визначення причини і виду смерті. Наприклад, у разі смерті від дії низької температури, тобто переохолодження, характерною є поза скоцюрбленої людини. Поза “бійця” або “фехтувальника” свідчить про дію полум'я, але вона не вказує на те, живою чи мертвою людина в нього потрапила. Характерними є положення трупа в разі самогубства через повішення: у висячому положенні з точкою опори і без неї, сидючи або напівсидючи, стоячи на колінах, лежачи. Характерні також пози трупів при вогнепальних пошкодженнях, травмах на залізничному транспорті, особливо при самогубствах. Типовою є поза трупа жінки при вбивстві під час зґвалтування; д) детально оглянути і описати одяг і взуття трупа, спочатку верхній, потім нижній, визначити, в якому стані він перебуває (в порядку чи ні), які предмети зміщені, оглянути кишені, їх вміст (цінності, документи, що засвідчують особу покійного), іноді біля зміщеного одягу виявляють чужі документи, які могли випасти з кишені злочинця, також

потрібно звертати увагу на виявлення різних забруднень, слідів крові, слідів від протектора коліс автомобіля та інших предметів; е) приділити увагу дослідженню трупних явищ, особливо ранніх, оскільки вони дозволяють визначити час настання смерті, первинне положення трупа, можливе його переміщення, а в окремих випадках орієнтовно з'ясувати причину смерті; є) оглянути і описати пошкодження на відкритих частинах тіла у певній послідовності (голова, шия, груди, живіт, кінцівки), вказується локалізація, вид пошкоджень (садна, крововиливи, рани, переломи, ампутація частин тіла тощо), форма і розміри їх, особливість країв ран, кінців, поверхні пошкоджень, стан оточуючої шкіри і прилеглих тканин, наявність сторонніх забруднень навколо них для встановлення знаряддя травми і пошуку його на місці події. Під час вивчення пошкоджень забороняється змінювати їх положення, а також зондувати рану і вилучати предмети, які фіксуються у глибині рани. Знаряддя травми з різними слідами і забрудненнями після детального опису вилучають для подальшого дослідження.

На наш погляд, первинний огляд трупа з ознаками насильницької смерті на місці його виявлення є дуже важливим. Своєчасно, якісно, кваліфіковано проведений огляд дозволяє виявити, зафіксувати, вилучити та дослідити сліди кримінального правопорушення, мотиви його вчинення і таким чином визначити характер і цілеспрямованість подальших слідчих (розшукових) дій. Пропонуємо учасникам цього наукового заходу взяти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С.319-320. 3. Сапожніков Ю.С. Первинний огляд трупа на місці його виявлення: монографія, -К.: 1940. С.102-154. 4. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза трупов. // М.: Медицина, 1976. С. 239-341.

«Одержано: 11.11.2020»

УДК 343.98

Ярослав Валентинович НЕДІЛЬКО,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Наталія Миколаївна Ахтирська,

доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У КІБЕРЗЛОЧИНАХ

Допит при розслідуванні кіберзлочинів є для слідчого чи прокурора, однією із важливих слідчих (розшукових) дій, що дозволяє перевірити чи

отримати нові показання, підтвердити чи спростувати наявну інформацію про вчинення кримінального правопорушення, а також дізнатися й інші обставини кримінального провадження.

Доречно зазначає В.Ю. Шепітько, що допит – одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій, її проведення потребує від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини [1, с. 181].

У свою чергу М.В. Салтевський визначає допит як слідчу дію, в процесі якої орган досудового розслідування одержує інформацію від допитуваного про обставини, що мають значення для встановлення істини у справі [2, с. 358].

При проведенні допиту у кримінальних провадженнях щодо кіберзлочинів, слід дотримуватись загальних принципів, виокремлених криміналістичною наукою:

- індивідуальний підхід до кожного допитуваного, з огляду на індивідуальні особливості особи, слідчу ситуацію, місце і роль допитуваного у розслідуваній події;

- створення до і під час допиту посилянь, що забезпечують свободу волевиявлення допитуваної особи, повну реалізацію його прав і обов'язків, можливість дати повні та правдиві показання;

- цілеспрямований, активний і наступальний характер допиту;

- чіткість, повнота та об'єктивність фіксації питань та інформації, отриманої від допитуваного, на основі безумовного виконання законодавчих вимог до цього процесу;

- критичний аналіз, тактично правильна оцінка і конструктивне використання показів допитуваної особи [3, с. 43].

Допит у кіберзлочинах має ті самі умовні стадії, що і при досудовому розслідуванні традиційних видів кримінальних правопорушень, вони викладаються у криміналістичній літературі:

- 1) підготовка до допиту;

- 2) робочий етап допиту;

- 3) фіксація ходу та результатів допиту [4, с. 355-363].

При розслідуванні кіберзлочинів особливе місце займає підготовка слідчого до допиту підозрюваного у кримінальному провадженні. У криміналістичній літературі цілком слушно пропонується слідчому:

- обрати місце допиту [5, с. 605-606];

- ретельно вивчити матеріали кримінального провадження;

- дослідити незалежні характеристики, що даються підозрюваному певними особами;

- визначити коло обставин, відносно яких необхідно отримати показання;

- сформулювати питання, які будуть задаватися підозрюваному [4, с. 355-358];

–вивчити соціально-психологічну характеристику підозрюваного, його характер, темперамент, рівень інтелекту, спосіб мислення, спосіб життя, виховання в сім'ї тощо;

–визначити порядок проведення допиту [6, с. 82];

–проконсультуватися зі спеціалістами, оглянути вилучену техніку, ознайомитися з принципом її дії [7, с. 160-161].

Також, при підготовці до допиту необхідно:

а) враховувати наявність у підозрюваного досвіду роботи зі створення комп'ютерних програм певного класу, на конкретній мові програмування;

б) зважати на інформацію про даного підозрюваного, яка є в соціальних мережах (його нікнейми, коло знайомств, які фотокартки профілю використовує тощо);

в) брати до уваги його «професійні (злочинні) звички» та «почерк» підозрюваного (використання конкретної марки техніки, до яких у підозрюваного склалася звичка користуватись; використання конкретної операційної системи, використання програм, якими особа користувалась протягом тривалого часу і віддає саме їм перевагу тощо);

г) визначитися із спеціалістом та за його допомогою виокремити найбільш доцільні питання, які слід задавати підозрюваному.

Під час безпосереднього допиту підозрюваного (стадія робочого етапу допиту), доцільно, також залучати спеціаліста до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, оскільки у слідчого існує недостатній рівень технічних та математичних знань щодо функціонування інформаційних технологій та програмування. З цього приводу слушно зауважує П.В. Цимбал, що присутність спеціаліста під час допиту надасть упевненості слідчому, оскільки він зможе за потреби звернутися до нього за консультацією, а також, створить додатковий психологічний стимул підозрюваному повідомляти правдиву інформацію, оскільки той розумітиме, що спеціаліст володіє необхідним обсягом знань для його викриття [8, с. 136-137].

Крім того, якщо слідчий почав задавати запитання, які не мають ніякого процесуального значення у кримінальному провадженні чи допит зайшов у глухий кут, спеціаліст своєю порадою до слідчого чи запитанням до підозрюваного може спрямувати хід допиту у потрібний напрямок.

Без участі спеціаліста не обходиться фіксація ходу та результатів допиту, який допомагає слідчому фіксувати проведений допит та зазначає, які технічні засоби, прилади використовувалися.

Таким чином, у зв'язку із специфікою даних видів кримінальних правопорушень, залучення спеціаліста на всіх стадіях допиту підозрюваного дозволить отримати слідчому необхідні відомості та ефективно провести дану слідчу (розшукову) дію.

Список використаної літератури: 1. Шепитько В.Ю. Криміналістика : курс лекцій. Харьков. 2011. 368 с. 2. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ. 2006. 588 с. 3. Пряхін Є.В. Слідча тактика : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 116 с. 4. Криміналістика :

підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с. **5.** Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. И доп. Москва. 2006. 992 с. **6.** Лук'янчиков Б.Є., Лук'янчиков Є.Д., Петраєв С.Ю. Криміналістика : Навчальний посібник. в двох частинах. Частина II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. 2017. 505 с. **7.** Ахтирська Н.М. Актуальні проблеми розслідування кіберзлочинів : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 229 с. **8.** Цимбал П. Взаємодія слідчого та спеціаліста при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками / П. Цимбал, В. Бондик, Л. Омельчук // *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 134–137.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343

Кирило Володимирович НЕДОЙНОВ,

курсант 3-го курсу факультету підготовки

фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталя Валеріївна Павлова,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики на та

домедичної підготовки, підполковник поліції

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Актуальність даної теми полягає у тому, що Україна – це одна з держав Європи, законодавство якої постійно перебуває у розвитку. Через таку динаміку виникає необхідність врегулювання окремих питань кримінального процесу, зокрема щодо захисту прав, свобод учасників кримінального провадження.

Дане питання досліджувалося багатьма українськими та зарубіжними науковцями, зокрема: О. Ф. Скаун, З. Д. Смітєнко, П. Л. Степанов, М. Г. Стойко, М. С. Строгович, П. І. Тарасов-Родіонов, В. М. Тертишник, О. Ю. Хабло, Л. Д. Удалова, Ф. Н. Фаткуллін, В. П. Шибіко, С. А. Шейфер, М. Є. Шумило, В. М. Темченко, В. Н. Хропанюк та інші.

Україна є однією з держав Європи, а отже має за мету досягти стандартів демократії та законності. Виходячи з цього наша держава обирає європейські цінності, серед яких важливе місце посідає охорона прав та законних інтересів учасників кримінального процесу.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я є найбільшою соціальною цінністю [1]. Ця норма є украй важливою, тому що

під час здійснення кримінального провадження виникають найбільші порушення конституційних прав обвинуваченого, підозрюваного з боку держави, що супроводжується певним примусом.

Відповідно до статті 2 Кримінального-процесуального кодексу України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2, с. 327].

Для захисту даних прав, Україна повинна створити відповідний механізм, який буде направлений на їх виконання. Для демократичної та правової держави таким механізмом є суд, який займає головне місце у правовій системі. Правосуддя – “це діяльність суду, здійснювана в передбаченому процесуальним законом порядку, яка полягає в розгляді і розв’язанні конфліктів, пов’язаних із дійсним чи можливим порушенням норм права” [3, с. 305].

Згідно зі статтею 55 Конституції України саме на суд покладається завдання захисту прав і основоположних свобод людини та згідно статті 124 Конституції України “юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі”, це означає, що будь-який спір, який виникає з приводу порушених прав і свобод людини може вирішуватися та розглядатися судом [1, с. 18-46].

Дане положення повинно бути якнайшвидше досягнуто у демократичному та правовому суспільстві. Але існують деякі відмінності у захисті прав та свобод підозрюваного та обвинуваченого під час кримінального провадження, тому що їхні інтереси зачіпаються по-різному. Звісно, захист прав і свобод людини неможливий без втручання компетентних державних органів, які застосовують примусові засоби до підозрюваного або обвинуваченого з метою відновлення порушеного права.

Механізм захисту прав та свобод людини, має складну структуру, яка складається з певних елементів. Особливість цих елементів полягає у тому, що кожен з них направлений на досягнення відповідної цілі та завдання, а тому для того, щоб зрозуміти функціональне призначення даного механізму, потрібно провести сукупний аналіз всіх елементів захисту законних прав та інтересів.

Розглянемо думки науковців, щодо механізму гарантування прав та свобод учасників кримінального процесу. Так, наприклад, О.Р. Михайленко стверджує, що об’єктом забезпечувальної діяльності є права, свобода та

гідність людини, що, у свою чергу, означає необхідність зробити їх цілком реальними, не допустивши їх порушення та захистивши їх [4, с. 17].

Дуже цікавою та поширеною є думка О.Ф. Скакун, яка стверджує, що функціональне розрізнення механізму соціально-правового забезпечення прав людини, формує відповідні підсистеми – механізми реалізації, охорони, захисту прав. Механізм реалізації прав і свобод людини включає заходи, придатні для створення умов реалізації прав і свобод, а складники його гарантії являють собою відповідні умови і засоби, що сприяють реалізації кожною людиною прав, свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України. Друга підсистема – механізм охорони прав – включає заходи з профілактики порушень прав, свобод і обов'язків людини, здійснюючи при цьому функцію превенції протиправних дій. Третя підсистема – механізм захисту прав – включає заходи з відновлення порушеного правового статусу, притягнення порушників до юридичної відповідальності [5, с. 229].

У свою чергу, В. М. Темченко висловлює іншу думку щодо механізму забезпечення прав, а саме: до форм забезпечення прав і основних свобод людини слід віднести заохочення, здійснення чи реалізацію, імплементацію та захист [6, с. 84].

Також є дуже цікавою думка А.Ю. Олійника, який вважає, що забезпечення конституційних свобод та гарантування недоторканності громадянина державою визначається створенням сприятливих умов для їх реалізації, захистом суб'єктивних свобод від порушень права відповідними органами чи службовими особами [7, с. 153].

На нашу думку, враховуючи твердження різних науковців, можна зробити висновок, що механізм захисту прав і свобод людини займає одне з головних місць у правовій системі, де права учасників кримінального процесу знаходять свою реалізацію.

Отже, виходячи з вищезазначеного, ми розуміємо, що діяльність держави у кримінальному провадженні полягає не лише у проголошенні прав людини в Конституції, але й у забезпеченні необхідного механізму у їх реалізації. Механізм захисту прав учасників кримінального процесу є дуже динамічним та реалізується завдяки роботі державних органів, посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження. Завдяки цьому і відбувається реалізація та захист прав учасників кримінального процесу.

Список використаної літератури: 1. Конституції України від 30.09.2010. К.: «Паливода», 2017. С. 5. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. К.: «Паливода», 2017. С. 327. 3. Права человека: учебник для вузов / под ред. Е. А. Лукашева. М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. С. 305. 4. Михайленко О. Р. Про право забезпечувальну діяльність у кримінальному судочинстві України / О. Р. Михайленко // Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність: зб. наук. праць. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. С. 17. 5. Теорія держави та права (Енциклопедичний курс): підручник / О. Ф. Скакун. Харків: Еспада, 2006. С. 229. 6. Темченко В. М. Поняття та зміст форм забезпечення прав людини і основних свобод у міжнародних та правових актах / В. М. Темченко

// Підприємництво, господарство і право. 2005. № 8. С. 84. 7. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні / А. Ю. Олійник. К.: КНТ, 2008. С. 153.

«Одержано: 25.10.2020»

УДК 343. 1

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,

викладачка кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету №1

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8354-7594>

ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави в усіх складових життя суспільства. Відповідно, теоретичне та практичне вивчення проблем забезпечення конституційного права людини на захист цілковито обумовлено завданням побудови правової держави, утвердження верховенства права та демократичних засад суспільства. [1]. Згідно положень Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Кожен має право на правову допомогу, вільний у виборі захисника, право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотримання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. тощо. Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, як демократичній, правовій державі відведено право особи на правову допомогу. Дане конституційне право у жодному випадку не може бути обмеженим, а держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість її надання. Кримінальний процесуальний кодекс України, який набрав чинності з 20 листопада 2012 року, без сумніву, містить цілий ряд позитивних моментів, покликаних сприяти максимально повному забезпеченню права особи на захист від кримінального переслідування. Від правильного його застосування, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, залежить вирішення багатьох конкретних питань, пов'язаних з участю захисника в кримінальному процесі, ефективного здійснення функції захисту прав і свобод особи [2, с. 36].

Правовий статус захисника у кримінальному провадженні визначається ч. 1 ст. 45 КПК України, яка визначає його як адвоката, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [3]. Частиною першою ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [4]. Тому професійним захисником прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого за чинним КПК України, може бути лише особа, яка має свідоцтво про право здійснювати адвокатську діяльність та включена до Єдиного реєстру адвокатів України. Виключно захисник-адвокат здійснює надання кваліфікованої правової допомоги та, реалізуючи функцію захисту, може обґрунтовано й законно спростовувати доводи сторони обвинувачення, визначати правильність застосування норм матеріального і процесуального права й дотримання законодавчо закріпленої процедури прийняття рішень і здійснення процесуальних дій. Відповідно до положень п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального процесу (суб'єкта) кримінального провадження залишаються дискусійними. Залучається захисник підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи за згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні у будь-який момент, як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. За загальним правилом, встановленим в положеннях ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. До таких документів, відповідно до ст. 50 КПК

України, відносяться: 1) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; 2) ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

До процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, якими захисник не може користуватись слід віднести, зокрема право не вести мову нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; право давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; укласти угоду про визнання винуватості чи про примирення з потерпілим тощо.

Відповідно до положень ст. 49 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у таких випадках: відповідно до положень ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК). Ця норма закону в цілому стосується захисника, який завжди має відігравати важливу роль під час провадження слідчих (розшукових) дій, до яких його залучають, оскільки з одного боку він надає під час проведення таких дій професійну правничу допомогу підзахисному, а з іншого – забезпечує додержання вимог закону щодо порядку проведення слідчої (розшукової) дії та підвищує ефективність її результатів, оскільки його активність, кваліфікація юриста і досвід здатні сприяти забезпеченню слідчим права на захист, а конструктивні зауваження, клопотання, пропозиції – на вибір методики і тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Захисник здійснює захист законних інтересів підзахисного, сприяє реалізації його прав, надає юридичну допомогу. Процесуальні права захисника та підзахисного не зливаються, тому, що захисник наділений системою індивідуальних прав та процесуальних обов'язків, що породжують виникнення особливих правовідносин як між захисником та підзахисним так і між захисником та іншими учасниками кримінальних проваджень.

Захисник може бути залученим слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога – це правова

допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Стаття 3 зазначеного закону передбачає право на безоплатну правову допомогу, а саме право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу. Первинна правова допомога заключається: в наданні правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру) [5].

Діяльність і міра можливої поведінки суб'єктів щодо захисту їхніх законних інтересів врегульовується переважно шляхом надання прав учасникам кримінального провадження. Правове регулювання має особливе значення для захисника та його підзахисного. У ч. 4 ст. 46 КПК України встановлюється загальне правило, відповідно до якого захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинувачуваним і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів передбачених КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Зважаючи на специфіку правового статусу захисника, можна зробити висновок, що він як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин, користується як правами підозрюваного (обвинуваченого), так і правами відповідно до професійного статусу захисника, в основі якого лежать законні інтереси підзахисного, що встановлюють правові рамки діяльності захисника.

Враховуючи неузгодженість окремих питань у чинному КПК України вважаємо за доцільне надати наступні пропозиції: усунути неузгодженість між нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і положеннями КПК України, з вище зазначених питань; закріпити права захисника щодо самостійного і процесуального оформлення збору ним доказів у кримінальному провадженні; законодавчо доопрацювати механізм і строки оповіщення слідчим, дізнавачем, прокурором захисника про проведення слідчих (розшукових) дій.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу взяти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня. 1996 р. 2. Кухарук Ю.О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України:

монографія. Київ.: Центр учбової літератури, 2013. 148 с. с. 36. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 25 липня 2019 року. Харків: Право. 2019. 412 с. 4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 лип.2012 р. № 5076-VI. *Голос України*. 2012. 14 серп. 5. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 чер. 2011 р. №3460-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, №51, ст. 577. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

«Одержано: 25.10.2020»

УДК 343.98

Антон Олександрович НОВИЦЬКИЙ,

ад'юнкт відділу організації освітньо - наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь Васильович Кікінчук,

завідувач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЩОДО МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ І КОНТРАБАНДИ ЛІСУ, ВЧИНЕНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Відповідно ст.ст. 50 та 60 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодовувати завдані ним збитки. Зберігати безпеку довкілля, природні ресурси – це завдання держави і суспільства в цілому.

На жаль, статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України свідчать про тенденцію росту екологічних злочинів, особливо тієї частини, що пов'язана із корисливим використанням природних ресурсів. Серед цих злочинів окрему увагу слід звернути на тенденцію росту незаконної порубки лісу. Західні частини України зараз потерпають від небезпечних наслідків знищення лісів – численних випадків селів, зсувів, в результаті яких знищуються поселення, майно, гинуть люди. Ліси здебільшого умисно знищуються з метою продажу дерев як сировини, в тому числі закордон, а також з метою використання для опалення житлових приміщень. Падіння рівня доходів громадян, підвищення цін на енергоресурси, підвищення курсу валюти – все це призводить до активізації осіб, які займаються незаконною вирубкою лісів. Цей злочин часто стає кримінальним промислом, як окремих осіб, так і злочинних груп з різними формами організованості.

На практиці виникає цілий ряд труднощів: по-перше, із своєчасним виявленням фактів цих злочинів; по-друге, із доказуванням наявності складу

злочину у діях всіх співучасників злочинної групи; по-третє, із встановленням завданої злочином шкоди.

Аналіз вироків, що були винесені судами протягом останніх років за статтею 246 КК України, дають підстави стверджувати, що близько 60% цих злочинів вчинено було групою осіб з різними формами організованості.

Офіційна статистика Генеральної прокуратури України, що відображає стан розслідування зареєстрованих фактів незаконної порубки лісу (за ст. 246 Кримінального кодексу України) свідчить про те, що протягом 2013 - 2014 років тільки п'ята частина із зареєстрованих проваджень направляється з обвинувальним актом до суду, а у більшій половині рішення взагалі не приймається. У 2015 році, кількість направлених до суду кримінальних проваджень становила лише 13,8 % від зареєстрованих. Статистичні данні за вісім місяців 2016 року показують, що до суду було направлено мізерну кількість проваджень, лише 7 % від зареєстрованих злочинів.

Так, у 2013 році із 968 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом - 208, рішення не прийнято – у 758; у 2014 році із 1018 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 232, рішення не прийнято – у 785; у 2015 році із 1477 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 205, рішення не прийнято – у 1269; за вісім місяців 2016 року із 1681 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 119, рішення не прийнято – у 1560. Вище наведені показники вказують про низьку ефективність розслідування слідчими незаконної порубки лісу.

На наше переконання, вказана ситуація обумовлена декількома чинниками, зокрема низькою підготовкою слідчих, а також відсутністю методичних рекомендацій з розслідування незаконної порубки і контрабанди лісу з точки зору діяльності, що має характер кримінального промислу, який здійснюється організованими злочинними групами.

Питанням розслідування екологічних злочинів були присвячені в різні періоди праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів, як: М.О. Духно, В.В. Єгошина, Ю.Г. Корухова, С.О. Книжечко, Г.А. Матусовського, А.Є. Меркурісова, О.В. Одерій, А.М. Плешакова, А.П. Резван, М.В. Свєрдюкова, М.О. Сєліванова, М.П. Яблокова та інших.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних із протидією організованій злочинності зробили українські та російські вчені такі як: Т.В. Авер'янова, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.М. Биков, А.В. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, М.С. Гуєв, О.Ф. Долженков, А.В. Дулов, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.І. Куліков, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, В.С. Овчинський, М.А. Погорецький, М.В. Проценко, В.В. Лавренюк, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, М.П. Яблоков та інші.

Названі автори зробили чималий внесок у теорію та практику протидії цим злочинам, створили значне наукове підґрунтя для подальших досліджень. Однак, у роботах вчених питання розслідування незаконної порубки лісу розглядаються фрагментарно. Проведені дослідження, як правило, були загальними і не враховували особливостей механізму вчинення саме незаконної порубки і контрабанди лісу, а також не містили положень щодо особливостей доказування цих злочинів при умові їх вчинення злочинними групами. Крім того, у дослідженнях вказаних авторів не відображена специфіка розслідування даного виду злочину в умовах дії положень нового Кримінального процесуального кодексу України. Саме це обумовлює актуальність обраної теми доповіді.

З метою розробки дієвих теоретичних положень та практичних рекомендацій з розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень, потрібно опрацювати емпіричну базу (архівні кримінальні справи, кримінальні провадження, окремі процесуальні рішення працівників прокуратури, вирoki та ухвали судів різних інстанцій), що дозволить розкрити поняття незаконної порубки і контрабанди лісу; розкрити кримінально-правову характеристику незаконної порубки і контрабанди лісу; розробити криміналістичну характеристику незаконної порубки і контрабанди лісу; сформулювати алгоритми початкового та подальшого етапів розслідування незаконної порубки і контрабанди лісу, вчиненої організованою злочинною групою: типові слідчі ситуації, тактичні завдання і засоби їх вирішення – комплекси слідчих (розшукових) дій, організаційних та інших заходів; розробити рекомендації з тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про незаконну порубку і контрабанду лісу, вчиненої організованою злочинною групою.

Підводячи підсумки, можна дійти висновку про те, що розробка та впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування ґрунтовної методики розслідування незаконної порубки і контрабанди лісу, вчиненої організованою злочинною групою дозволить вирішити ряд стратегічних та криміналістичних завдань. Йдеться про можливість оптимізації сил та засобів, необхідних для забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, що розглядаються, а також встановлення стійких зв'язків між окремими елементами їх криміналістичної характеристики.

«Одержано: 25.10.2020»

Віталій Вікторович НОСОВ,

професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету №4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат технічних наук, доцент

Олександр Володимирович МАНЖАЙ,

доцент кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету №4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**ШЛЯХИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЛАСНИКІВ БІТКОЇН-АДРЕС ПІД ЧАС
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Стрімкий розвиток інформаційних технологій призвів до появи певного класу віртуальних коштів (активів) – криптовалют, зокрема біткоїна, який використовується в тому числі, при вчиненні кримінальних правопорушень. Під час документування таких кримінальних правопорушень постає завдання встановлення власників біткоїн-адрес, з якими в розподіленій базі даних асоційований баланс біткоїн монет.

Біткоїн – це незалежна криптовалюта з платіжною системою, в якій децентралізовані:

- емісія монет;
- підтвердження транзакцій;
- зберігання даних;
- аудит облікової системи;
- прийняття рішення щодо оновлень протоколів і програмного забезпечення.

На сьогодні біткоїн-адреси можуть бути представлені в двох форматах – Base58 і Bech32.

Адреса у форматі Base58 є усіченим результатом подвійного гешування відкритого ключа володільця коштів за допомогою геш-функції SHA-256, і починається з 1 або 3, може містити від 27 до 34 літер і цифр латинського алфавіту різного регістру окрім 0, O, I (і велика), і l (L маленька). Приклад адреси: 1NSV7yEvaJY4pVpLAbMhBjRQCugDDrnnWG.

Адреса формату Bech32 має довжину, яка не перевищує 90 символів, і містить наступні складові:

- *першу частину* з даними, зручними для читання людиною. Ці дані можуть бути певним повідомленням або мати якесь відношення до власника адреси. Довжина даних - від 1 до 83 символів. Наприклад, за замовчуванням для адрес mainnet (діюча мережа біткоїн) використовуються символи «bc», а для testnet (тестова мережа біткоїн) символи «tb»;

– *роздільник* - символ одиниці «1». Якщо «1» дозволена всередині першої частини, то роздільником є остання «1»;

– *другу частину* з даними довжиною не менше 6 символів. Абетка цієї частини складається тільки з букв і цифр, за винятком «1» (одиниця), «b», «i», і «o». В якості основних даних тут використовується версія Witness Program і дані самої Witness Program (від 2 до 40 байт).

Приклади біткоїн-адрес формату Bech32:

– Mainnet P2WPKH (Pay to Witness Public Key Hash):
bc1qw508d6qejxtdg4y5r3zarvary0c5xw7kv8f3t4;

– Testnet P2WPKH (Pay to Witness Public Key Hash):
tb1qw508d6qejxtdg4y5r3zarvary0c5xw7kxpjzsx.

Буквено-цифровий код біткоїн-адреси може бути перетворений у QR-код.

Для трати коштів з біткоїн-адреси (формування транзакції), у залежності від типу адреси, необхідно знання одного або декілька приватних (секретних) ключів.

Адресі, що починається з цифри 1, ставиться у відповідність один приватний (секретний) ключ, знання якого дозволяє підписувати транзакцію під час витрачання коштів з цієї адреси.

Адресі, що починається з цифри 3, поставлено у відповідність декілька приватних ключів. У цьому випадку залежно від визначеного сценарію для підпису транзакції потрібно використати всі ключі або певну їх кількість.

Адреса є анонімною і не містить інформації про власника. Генерація адреси здійснюється відповідним програмним забезпеченням локально без підключення до мережі біткоїн.

Одна людина може мати необмежену кількість біткоїн-адрес. Кожного разу для отримання коштів можна створювати нову адресу. Програмне забезпечення біткоїн-гаманця може оперувати будь-якою кількістю адрес, або кожна адреса може обслуговуватися окремим гаманцем.

Усі затверджені транзакції (ті, що потрапили у блокчейн) у вигляді блоків із зазначенням суми, адреси-відправника і адреси-отримувача знаходяться у вільному доступі та доступні для ознайомлення на різноманітних ресурсах Інтернету (наприклад, blockexplorer.com, blockchain.info, live.blockcypher.com/btc, blocktrail.com/BTC і інші). Будь який користувач може завантажити увесь актуальний журнал біткоїн-транзакцій (блокчейн), що надає принципову можливість побудувати ланцюг руху коштів між різними біткоїн-адресами.

З метою ускладнення аналізу біткоїн-транзакцій в глобальній мережі з'явилися ресурси, що пропонують послуги "мікшування" транзакцій шляхом прийняття спочатку на одну адресу або кілька адрес коштів від багатьох користувачів, а потім у випадковому порядку і з різною затримкою в різних транзакціях переказ коштів на адреси, що наперед визначені користувачами сервісу мікшування.

Наявні біткоїн-адреси за допомогою пошукових сервісів можна зв'язати із:

– IP адресою;

- доменним ім'ям;
- електронною поштою;
- обліковим записом користувача якого-небудь сервісу;
- ідентифікатором соціальних мереж;
- тощо.

Анонімність біткоїн-адреси втрачається при обміні монет біткоїн на фіатну (звичайну) валюту в обмінних сервісах, біржах тощо.

В якості засобу автоматизації пошуку та побудови схеми відношень різних ідентифікаторів біткоїн-транзакцій можна використовувати безкоштовну програму Maltego Community Edition (maltego.com) із встановленим трансформатором аналізу біткоїн ідентифікаторів.

Також на ринку спеціалізованого програмного забезпечення пропонуються комерційні застосунки (сервіси) аналізу транзакцій і адресів криптовалют. Одним із таких сервісів є платформа аналізу криптовалют від компанії Crystal Blockchain (crystalblockchain.com).

Потреби розслідувань кримінальних правопорушень цілком задовольняє версія сервісу Crystal Expert, користування яким здійснюється через веб доступ (програма як послуга, SaaS).

На листопад 2020 року в Crystal Expert пропонується аналіз:

- Bitcoin (BTC);
- Bitcoin Cash (BCH);
- Ethereum (ETH);
- Ethereum tokens: ERC20 & ERC721;
- Litecoin (LTC);
- Tether (USDT);
- Ripple (XRP).

Аналітичною цінністю сервісу Crystal Expert є:

- база ідентифікованих та неідентифікованих володільців біткоїн-адрес, що підтримується у актуальному стані (на листопад 2020 р. – 2908 володільців біткоїн-адрес);
- інструменти оцінки ризику щодо імовірної участі володільця біткоїн-адрес у кримінальній діяльності і кримінальності походження коштів;
- інструмент відстеження у часі подальшого руху коштів за визначеною транзакцією або групи транзакцій;
- інструмент візуалізації біткоїн-транзакцій.

Таким чином, можна зазначити наступні шляхи ідентифікації власників біткоїн-адрес при проведенні досудового розслідування.

1. Для аналізу руху коштів отримати доступ до сайтів, які надають доступ до розподіленої бази даних біткоїн-транзакцій. Використати пошукові сервіси для встановлення мережних ідентифікаторів, що асоціюються з певними біткоїн-адресами. Для ідентифікації власників біткоїн-адрес звернутися до володільців сервісів, де фігурують встановлені мережні ідентифікатори.

2. Використати безкоштовну програму Maltego Community Edition як засіб автоматизації пошуку та побудови схеми відношень різних ідентифікаторів біткоїн-транзакцій. Звернутися до володільців сервісів, де фігурують встановлені програмою мережні ідентифікатори.

3. Підписатися на сервіс Crystal Expert, скористатися базою ідентифікованих володільців біткоїн-адрес, оцінити імовірність кримінальності походження коштів і відстежувати у часі подальший рух коштів. Звернутися до володільців сервісів, де фігурують встановлені Crystal Expert мережні ідентифікатори.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК 343.98.

Сергій Володимирович ОБШАЛОВ,

декан факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент, полковник поліції

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ТА РЕАЛІЇ ПРАКТИКИ

Діяльність слідчого та працівника оперативного підрозділу однаково спрямована на попередження та розкриття злочинів, здійснення об'єктивного і неупередженого досудового розслідування та судового провадження. Однак форми, методи та засоби, що ними застосовуються не завжди тотожні та відрізняються, як в організації, так і в тактиці їх проведення. Неоднакова і правова база здійснення цих видів діяльності. Оперативно-розшукова базується на положеннях Закону України «Про ОРД» та таємних відомчих нормативно-правових актах (накази, інструкції), а процесуальна на основі КПК України. Різні також і межі здійснення оперативно-розшукових і процесуальних дій. Для здійснення слідчих дій необхідна наявність зареєстрованої справи кримінального провадження, в той час як оперативно-розшукові заходи можуть проводитися до її реєстрації, з моменту отримання оперативної інформації про підготовку або вчинення злочину. Крім того, на відміну від процесуальної діяльності, в оперативно-розшуковій використовуються переважно негласні методи, сили та засоби.

Проблемним питанням щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів займалися К.В. Антонов, Р.С. Белкін, В.В. Іванов, В.П. Захаров, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, В.Д. Пчолкін, Є.Д. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, Р.Л. Степанюк, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, О.О. Юхно, В.В. Шендрик, М.Є. Шумило та інші вчені.

Нормативно, всі заходи та дії працівників органів дізнання, слідчих, прокуратури, суду та пенітенціарної служби врегульовані основним законом України – Конституцією, Законами, кодексами України та внутрішньовідомчими наказами, розпорядженнями й вказівками, що безпосередньо стосуються здійснення їх діяльності при виконанні конкретно

визначених завдань. При цьому, ставлячи в основу своїх дій забезпечення прав та свобод громадян (Конституція) та здійснення об'єктивного кримінального судочинства, які є загальними, кожен з перерахованих галузей мають виконувати й окремі свої завдання, що передбачені законодавством тільки для них.

Саме тому виникає необхідність доопрацювання існуючих законодавчих і нормативних положень із зазначеного питання та розробки нової методики оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства. Існуючі раніше точки зору на оперативно-розшукову діяльність відбилися і на вирішенні питань про місце даного виду діяльності в системі кримінального судочинства і, відповідно, на співвідношенні оперативно-розшукової інформації і доказів. При цьому, під оперативно-розшуковою інформацією, в розглядуваний період, розумівся різновид соціальної інформації, що являла собою відомості про обставини, що підлягають доказуванню, отримані органами дізнання за допомогою оперативно-розшукових, переважно негласних сил, засобів і методів.

На позначені проблеми в юридичній літературі було висунуто дві основні точки зору.

Наприклад, виходячи з того, що не процесуальні заходи щодо виявлення носіїв інформації надають істотну допомогу в збиранні доказів, але лежать за межами доказування як діяльності процесуальної, оперативно-розшукова інформація для слідчого може мати тільки значення орієнтира (і не більше) у розслідуванні і використовується лише у визначенні тактики слідчих дій для виявлення джерел – носіїв доказової інформації, при висуванні версій.

Інша група авторів, визнаючи допоміжний характер оперативно-розшукової діяльності по відношенню до доказування, вважала що таке співвідношення не виключає розгляду зазначеного виду діяльності в якості складової частини деяких елементів доказування, пов'язаного з виявленням доказів матеріального, речового походження. Вочевидь, введенням нових положень Кримінального процесуального кодексу України, проблемні питання щодо можливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні була частково усунута введенням негласних слідчих (розшукових) дій. Для багатьох слідчих та й оперативних працівників у практичній діяльності це стало вагомою альтернативою оперативно-розшуковим (технічним) заходам.

Глава 4 Кримінального процесуального кодексу [1] визначає докази та доказування, але при уважному розгляді цілей отримання оперативно-розшукової інформації слідчим, стає зрозуміло, що і визначення напрямків розслідування, і виявлення шляхів збирання доказів, і висунення версій у справі, і планування розслідування і т. ін.. є складовою частиною доказування. Більше того, як свідчить практика останніх років (після введення в дію нового КПК), обмеженість проведення оперативно-розшукових заходів до та після реєстрації злочину та його розслідування не сприяє ефективності встановлення істини по справі, притягненню винних до відповідальності та відшкодуванню завданої шкоди потерпілій стороні. КПК статтею 41 певним чином обмежує

діяльність оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, регламентуючи їх дії лише за письмовим дорученням слідчого, прокурора [1].

Таким чином, спираючись на існуючу напрацьовану практику дій слідчих та оперативних підрозділів, аналіз існуючої нормативно-правової бази їх діяльності, оперативно-розшукові заходи, здійснювані при виявленні та розслідуванні злочинів, на наш погляд, правомірно вважати однією із складових частин процесу доказування. Більше того, новий Кримінальний процесуальний кодекс, увівши конкретні негласні слідчі дії, «легалізував» більшість оперативно-розшукових (технічних) заходів у кримінальному провадженні. Але, на наш погляд, протидія злочинам у кримінальному судочинстві повинна відбуватися постійно, безперервно (у тому числі й до початку кримінального провадження) та забезпечувати не тільки всебічне та якісне розслідування злочинів, а й недопущення їх вчинення відносно осіб, у тому числі, що перебувають під захистом відповідних державних органів. Суттєвим у цьому буде дотримання статті 1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. Оперативно-розшукова складова у кримінальному судочинстві може й повинна бути більш широкою та ґрунтовною, ніж вона є на сьогодні. Нормативне регулювання з процесуального, кримінального, кримінально-виконавчого та оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства буде більш ефективним у разі взаємного доповнення, а не взаємного протиріччя. Законодавче визначення та регулювання зазначених позицій повинне спиратись на існуючі правові норми, що у свою чергу повинні відповідати нормам моралі, які існують на сьогодні.

Список використаної літератури: 1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua.html> (дата звернення : 10.09.2020). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України (2012 р.) № 4651-VL. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua.html> (дата звернення : 23.09.2020).

«Одержано: 25.10.2020»

УДК 343.985

Тетяна Анатоліївна ОРЛОВА,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки, факультету №1, Харківського національного
університету внутрішніх справ, доцент, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7635-1160>

Нурлана Джахїдівна ТАПДИГОВА,

курсант 2 курсу факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЯВІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ

Торгівля людьми та укладення інших незаконних угод щодо людини на сучасному етапі представляють собою кримінальний бізнес, який в світі за

рівнем злочинного доходу займає третє місце після наркобізнесу та торгівлі зброєю. Вивчення досвіду правоохоронних органів у виявленні, розкритті і розслідуванні торгівлі людьми свідчить про наявність неабияких труднощів у цьому напрямку. Справа у тім, що ця злочинна діяльність, як правило, має оболонку цивільно-правових відносин (усиновлення, працевлаштування, надання медичних послуг тощо). На сучасному етапі виявляється дуже багато сфер легальної діяльності, під прикриттям якої здійснюється «торгівля живим товаром». На жаль, у криміналістичній літературі склалося так, що основна увага приділяється тільки одному різновиду торгівлі людьми – вербуванню, продажу і втягуванню молодих жінок в систему сексуальної експлуатації. Щодо інших проявів цього злочину, то про них у кращому випадку тільки згадується.

На нашу думку, для розробки ефективного механізму боротьби із торгівлею людьми необхідно дослідити всі сучасні прояви цього злочину, виробити їх криміналістичну класифікацію і відповідно до кожної класифікаційної групи виробити рекомендації з розслідування.

Ми вважаємо, що критерієм криміналістичної класифікації можуть виступати вид експлуатації потерпілої особи та її соціально-демографічна характеристика (стать, вік, образ життя тощо).

На підставі вказаного критерію торгівлю людьми та інші незаконні угоди щодо людини можна класифікувати на наступні різновиди.

1. Вербування, продаж і втягування людей в систему сексуальної експлуатації.

2. Торгівля жінками з метою примусу їх до вагітності.

3. Передача співробітниками дитячих будинків та інтернатів дітей через механізм усиновлення (удочеріння) особам з патологічними сексуальними потребами.

4. Передача медичним персоналом психічно хворих людей або тих, що знаходяться в тяжкому (без свідомості) стані внаслідок коми, паралічу ЦНС, а також залежних від апаратів стимуляторів серця чи вентиляції легень для подальшої трансплантації їх органів або для проведення дослідів над ними.

5. Доставка та передача людей для їх трудової експлуатації (виконання сільськогосподарських, будівельних та інших робіт).

6. Доставка батьками (в т.ч. попечителями, вчителями) за винагороду дітей в фотостудії для зйомки відео- і фотоматеріалів порнографічного характеру.

7. Передача батьками своїх дітей іншим особам для використання їх у жебрацтві, або для використання їх в якості донорів для трансплантації органів.

8. Передача медичним персоналом пологових будинків новонароджених особам, які не можуть мати дітей внаслідок безпліддя, або для подальшого використання дитини в якості донорів для трансплантації їх органів чи матеріалу для виділення стовбурових клітин.

Наведена криміналістична класифікація незаконних угод щодо людини звичайно не містить переліку всього різноманіття проявів цього злочину, але вона, на наш погляд, може слугувати принциповою схемою для розробки

методик розслідування окремих різновидів цього надзвичайно різноманітного виду злочинів.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Тетяна Анатоліївна ОРЛОВА,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки, факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
orcid.org/0000-0002-7635-1160

СУТНІСТЬ ТА ПРОЯВИ МОТИВУ НЕТЕРПИМОСТІ ПРИ ВЧИНЕННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ

Чинним Кримінальним кодексом України встановлено цілий перелік злочинів, мотивом яких виступає ненависть або упереджене ставлення до окремих представників суспільства. Серед них передбачено й умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п.14 ч.2 ст.115). Кожен випадок таких вбивств викликає неабиякий резонанс у суспільстві, і в той же час багато труднощів у доказуванні постає перед слідчими та прокурорами. Одна із найпоширеніших проблем на практиці – це вірно визначити наявність такого специфічного мотиву злочину, та представити наочно у матеріалах кримінального провадження обґрунтування його прояву. Саме на розкритті сутності та проявів мотиву нетерпимості при вчиненні вбивств та інших злочинів зосереджено увагу в представлених тезах.

Розуміння терміну «нетерпимість» знаходиться на стику психології, політології, соціології та кримінального права. Нетерпимість або нетерпиме ставлення представляє собою стійке нав'язливе почуття страху, ненависті, ворожості, неприязні до представників іншої нації, віросповідання, культури, національності, іноземців чи представників інших регіонів. Цей психоемоційний стан особи, який виражається в негативному відношенні до іншого - «чужого» суб'єкта, ґрунтується на певному негативному *стереотипі*. Він формується у особи (або у певної соціальної групи) на основі переконань та негативного досвіду конфлікту з представником групи меншини.

В залежності від виду стереотипу необхідно виділяти наступне підґрунтя та прояви нетерпимості.

1. Расизм – це переконання у тому, що одна раса за своєю природою краща ніж інша. Виражається у почуттях неприязні, ворожості, страху, ненависті представників європеїдної раси до негроїдної, і навпаки.

2. Етнофобія – це нетерпиме ставлення до людей іншої нації, народу.

Різновидами етнофобії виступають наступні прояви.

Шовінізм – проголошення однієї нації головнішою над іншими. Проявляється, як правило, у формі неповаги і принизливого ставлення народу однієї держави до народу іншої держави (вважаються більш слабкими, менш

розвиненими тощо). Історичним прикладом шовінізму і крайньої форми націоналізму була політика фашизму.

Антисемітизм – це вороже ставлення до представників єврейського народу і їх культури.

Фашизм – ідеологія проголошення однієї нації головнішою, що заснована на політичній диктатурі та масовій пропаганді культу ненависті до інших представників націй. Як правило, супроводжується застосуванням насильства до окремих представників і груп населення, та встановленням крайніх форм дискримінації у всіх сферах життя.

Геноцид – це крайня форма (стадія) фашизму, сутність якої полягає у повному або частковому знищенні окремих груп населення або цілих народів. Геноцид може здійснюватись владними представниками відкрито, наприклад, через застосування зброї (в тому числі масового знищення), або завуальовано. Прикладом останньої форми може служити політика керівництва ВКП(б) та уряду СРСР у 1932-1933 роках, яка призвела до організації штучного голоду і багатомільйонних смертей серед сільського населення на території Української СРР та Кубані.

3. Релігійна нетерпимість – це активна неприязнь до цінностей, поглядів і традицій прибічників інших релігійних вірувань, течій. Проявлятися вона може як на рівні особистісному у формі ворожого ставлення представників один до одного, так і у міжконфесійній боротьбі і протистоянні, появі релігійних, агресивно налаштованих фанатиків. Прикладом може бути розповсюдження у сучасному суспільстві нетерпимого ставлення мусульман до християн.

4. Мовна антипатія – це вороже ставлення та неповага до особи, яка не володіє мовою місцевого населення.

5. Сексизм – це упереджене ставлення чоловіків до жінок, яке засноване на ідеології нерівності прав. Це стереотип домінування осіб однієї статі над іншою.

6. Нетерпимість за віковою ознакою або станом здоров'я – принизливе ставлення, неповага і упередженість до осіб похилого віку, інвалідів, ВІЧ-інфікованих, психічнохворих людей тощо.

7. Гомофобія – почуття ненависті по відношенню до гомосексуалістів; часто супроводжується внутрішніми страхами власних сексуальних фантазій та імпульсів.

Розглядаючи расову, національну чи релігійну нетерпимість, як мотив вчинення вбивств, необхідно виходити з того, що основою його виступає один із вказаних негативних *стереотипів* у особи. Відповідно до нього особа сприймає будь-яку іншу людину (в даному випадку, яка характеризується ознаками іншої раси, національності, релігійних поглядів), її зовнішність, поведінку негативно і упереджено. Якщо це *упереджене ставлення* особи при певних обставинах обумовлює *вираз агресії* до іншої людини (групи людей) у вигляді завдання їй тілесних ушкоджень, умисного спричинення смерті, мордуванні тощо, має місце кваліфікуюча ознака - вчинення злочину з мотиву нетерпимості.

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що однією з актуальних проблем сьогодення є потреба ретельного дослідження природи ксенофобії в суспільстві, аналізу особливостей механізмів вчинення злочинів на її ґрунті. Вони несуть особливу небезпеку для людства, адже від них потерпають не поодинокі жертви. Їх особливість в тому, що вони сіють розбрат і ворожнечу серед цілих груп населення та, навіть, між державами. Ці злочини стають підґрунтям некерованих масових акцій, терористичних актів і, навіть, війн. Вкрай необхідно, на нашу думку, зараз приділити увагу формуванню низки концептуальних положень щодо методик розслідування злочинів, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ненависті, і виробленню механізму протидії цьому явищу.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.01

Наталя Анатоліївна ОРЛОВСЬКА,

начальник кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Реформування кримінального законодавства в Україні стало, нажаль, вельми тривалим процесом, у якому залишається багато спірних питань. Зокрема, це стосується співвідношення положень кримінального та кримінального процесуального законодавства. Так, вже стало хрестоматійним зауваження про запровадження інституту кримінальних проступків у КПК України значно раніше, ніж його було регламентовано КК України. Однак після набуття чинності змін до КК України влітку 2020 року ситуація приведена у відповідність з логікою нормативно-правового регулювання суспільних відносин. Однак не менш цікавою залишається проблематика наявності в кримінальному законодавстві процесуальних приписів.

Ефективність запобіжної діяльності безпосередньо залежить від якості нормативного тексту, дотримання правил юридичної техніки, у тому числі щодо співвідношення матеріальних та процесуальних правових норм. Концептуально зазначена проблематика є частиною загальноправового контексту співвідношення матеріальних та процесуальних норм, щодо якого на сьогодні відсутня однастайна думка.

У фахових роботах, у першу чергу, наводиться теза Н.О. Левицької, що як таке матеріальне право згадується лише для відокремлення певних нормативних утворень від процесуальних [1, С.28]. Однак це не означає, що матеріальне право має сприйматися просто як «не-процесуальне».

Неможна погодитися з баченням, що норма матеріального права регулює суспільні відносини шляхом їх прямого правового регулювання за допомогою

визначення для їх учасників змісту прав, обов'язків і заборон; у свою чергу, норма процесуального права регулює суспільні відносини, що складаються між судом, з одного боку, і учасниками судового розгляду, з іншого боку, і направлена на вирішення процедурних і організаційних питань реалізації норм матеріального права з метою захисту прав і законних інтересів суб'єктів матеріальних правовідносин [2, С.153]. Аналізувати співвідношення певних понять можна лише у разі, коли розглядаються їх тотожні складові. Однак у наведеній позиції йдеться про зміст правовідносин (для матеріального права), учасників правовідносин й спрямованість правового регулювання (для процесуального права).

На наш погляд, важливим для розуміння співвідношення матеріального та процесуального права є черговість регулювання суспільних відносин: процесуальні норми починають діяти після матеріальних. Так, для механізму реалізації кримінальної відповідальності необхідні й процесуальні юридичні факти, оскільки без них не може йтися про його функціонування [3, С.186]. Процесуальні норми виступають як безпосередні засоби реалізації матеріальних норм, адже у правовій державі матеріальна норма не може бути реалізована поза процесуальною формою [2, С.150].

Зокрема, юридичним фактом виникнення кримінально-правових відносин є порушення кримінально-правової заборони та вчинення певних правомірних дій (обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння), а кримінально-процесуальних – притягнення до кримінальної відповідальності та реалізації заходів кримінально-правового впливу (примусових і заохочувальних). Відповідно, можна погодитися із позицією щодо плідності аналізу функціональних зв'язків тих норм матеріального права, які безпосередньо забезпечують реалізацію процесуальних юридичних фактів [4]. У зв'язку із цим виникає питання про призначення тих матеріально-правових (за розташуванням) приписів, які мають процесуальне призначення.

Дослідники відмічають неоднозначність фахових позицій стосовно правової природи таких норм. Так, процесуальні норми, включені до матеріального законодавства, можна вважати а) матеріальними приписами (Ю. Тихомиров), б) суто процесуальними (Л. Лесницька), в) такими, що мають подвійну природу (С. Алексєєв). Автори наукових розвідок все частіше схиляються до думки, що процесуальні норми, включені до складу матеріального законодавства, одночасно входять у систему матеріального і процесуального права, при цьому їхня правова природа не змінюється – це норми процесуального права [5, С.126]. З огляду на місце їх закріплення подібні норми є спеціальними, адже загальні процесуальні норми містяться в процесуальному законодавстві [2, С.150].

Таким чином, ті положення КК, які за правовою природою є процесуальними приписами, виступають спеціальними кримінальними процесуальними нормами.

Однак виявлення таких в КК стикається з певними труднощами. Наприклад, неможна повністю погодитися з твердженням, що поняття

«притягнення до кримінальної відповідальності», «звільнення від кримінальної відповідальності» (й, окрім цих, ще багато інших – *Н.О.*), незважаючи на закріплення в кримінальному законодавстві, є кримінальними процесуальними категоріями, оскільки означають діяльність з реалізації вимог матеріального права [6, С.257-258]. В кримінальному праві словосполучення «звільнення від» означає не процес, а результат. У цьому плані звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування є вказівкою на певні кримінально-правові заходи, які частково мають заохочувальний характер. Тобто це не процедурні норми, а заохочувальні та регулятивні кримінально-правові приписи. На відміну від звільнення «притягнення до кримінальної відповідальності» дійсно є процесуальним поняттям. Вбачається, що кримінально-правовим поняттям буде «настання кримінальної відповідальності», «особа підлягає кримінальній відповідальності», тобто вказівка на правові наслідки вчиненого кримінального правопорушення.

Крім того, той факт, що значна кількість положень кримінального законодавства, у тому числі й ті, які відносяться до спеціальних кримінальних процесуальних, тлумачаться у правових позиціях Верховного Суду України/Верховного Суду, не змінює правової природи відповідних норм як матеріальних чи процесуальних.

З огляду на це вбачається, що до спеціальних процесуальних норм, які містяться у КК України, можна віднести, принаймні, ті, що стосуються:

угод про примирення та про визнання винуватості. Інститут угод є суто процесуальним, тому його регламентація у кримінальному законодавстві є похідною від його унормування в КПК. При цьому слід зауважити, що на сьогодні у КК передбачено два різновиди примирення: примирення винного з потерпілим як підстава звільнення від кримінальної відповідальності (ст.46 КК) та власне угода про примирення, яка укладається щодо призначення покарання (ч.5 ст.65 КК), звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч.2 ст.75 КК). У зв'язку з цим неточним є зауваження щодо неузгодженості процесуальної регламентації угоди про примирення та звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК [7, С.52]. Відповідно до ст.471, 472 КПК питання звільнення від кримінальної відповідальності взагалі не входять до змісту угод про примирення та про визнання винуватості. Тому примирення винного з потерпілим як підстава для звільнення особи від кримінальної відповідальності – це матеріально-правовий припис, а порядок реалізації зазначених матеріальних правовідносин визначено у параграфі 2 «Звільнення особи від кримінальної відповідальності» глави 24 КПК;

призначення покарання. Слід звернути увагу, що приписи ст.ст.65-73 КК являють собою зобов'язальні норми (позитивне зобов'язання), які регламентують діяльність суду в частині призначення покарання як форми реалізації кримінальної відповідальності. У КПК загальними нормами у цьому

контексті можна вважати ч.2 ст.56 КПК (щодо прав потерпілого), ч.3 ст.374 КПК (щодо змісту мотивувальної частини вироку);

примусових заходів медичного характеру (в частині їх призначення, зміни, продовження та відміни), адже текстуально та контекстуально приписи ст.95 КК містять опис процедури саме застосування зазначених заходів, тобто фактично повторюються положення ст.514 КПК;

окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Наприклад, це стосується ст.43 КК (виконання спеціального завдання в сфері протидії організовані злочинності), положення якої близькі до приписів ст.272 КПК.

З огляду на викладене слід наголосити на плідності подальших розвідок функціональних зв'язків кримінального та кримінального процесуального права. Без цього неможливо досягти належного рівня якості кримінального та кримінального процесуального законодавства, реалізації принципу системності (у міжгалузевому вимірі).

Список використаної літератури: 1. Левицька Н.О. Матеріальні та процесуальні нормативно-правові інститути. *Митна справа*. 2013. № 2. Ч. 2. Кн. 2. С.28-34. 2. Ніколенко Л.М. Матеріальні та процесуальні норми і правовідносини: їх взаємозв'язок у господарському судочинстві. *Наше право*. 2013. №10. С.148-154. 3. Митрофанов І.І. Види юридичних фактів у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Вип. 6. 2014. Частина 1. С.183-190. 4. Братель О. Процесовзаємодіючі норми матеріального права в контексті реалізації процесуальних юридичних фактів при здійсненні цивільного судочинства. *Підприємство, господарство і право*. 2017. №1. С.10-17. 5. Когут В.М. Про матеріально-правову основу використання електронних засобів інформації у провадженні в справах про адміністративні правопорушення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. №1. С.125-128. 6. Письменський Є.О. Проблема системності кримінального матеріального та процесуального права на сучасному етапі нормотворення. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2015* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2015. С.256-263. 7. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Проблеми звільнення від покарання та його відбування в контексті нового КПК України. *Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 вересня 2013 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2013. С. 51–57.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Наталя Валеріївна ПАВЛОВА,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Анна Олександрівна ГУСАК,

слухач магістратури 2 курсу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ТРУПА ТА ЙОГО ЧАСТИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Процес пред'явлення для впізнання є загальновідомим засобом збирання криміналістичної інформації у практиці розкриття кримінальних правопорушень. Дана проблематика досліджувалася і досліджується багатьма вітчизняними вченими – криміналістами, серед яких можна виділити: В.Ю. Шепітька, Н.Г. Бритвіча, Г.О. Зоріну, М.О. Головецького та багато інших, що доводить надзвичайну актуальність процесу пред'явлення для впізнання.

Взагалі, пред'явлення для впізнання є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у пред'явленні особи, речей, предметів, трупа з метою їхнього ототожнення та/або виявлення групової приналежності з раніше встановленими об'єктами та фактами. Проте хотілося би виокремити саме пред'явлення для впізнання трупа та його частин, адже даний процес хоча і є відносно сталим, але потребує певних практичних та наукових уточнень.

Важливим аспектом є те, що варто відрізнити пред'явлення для впізнання трупа відповідно до статті 230 КПК України від упізнавання трупа поза визначеними процесуальними нормами. У першому випадку основною ознакою є те, що перед тим, як пред'явити труп для впізнання, слідчий допитує родичів або близьких на предмет встановлення: прізвища, ім'я, по батькові; віку, професії; зовнішніх ознак і часу, коли в останній раз бачили потерпілого; як ця особа була одягнена і що було з нею; інші особливості зовнішності, які можуть зробити образ людини більш конкретним [1, с.267].

За другим сценарієм все робиться інакше. Існують випадки, коли особа не встановлена і немає осіб, здатних її впізнати. При цьому можливість впізнання надається широкому колу осіб, наприклад, мешканцям будинку, біля якого труп був виявлений. Така ідентифікація є оперативно-розшуковою мірою і проводиться поза процесуального порядку.

Також вартим уваги є те, що пред'явленню для впізнання передуює «туалет трупа». Ця дія полягає в приведенні трупа в життєвий вигляд. В цьому випадку з трупа змивається кров і бруд, можливі порізи на обличчі зашиваються і обробляються pudroю, зачіска приводиться в норму. Також при значному пошкодженні особи може бути проведено його відновлення. Всі ці дії виконує судмедексперт або інший медичний працівник.

Вартою уваги є думка В.Ю. Шепітько, який зазначає, що впізнання трупа слід проводити в тому ж одязі, в якому він був виявлений. Ми вважаємо, що

труп і його частини слід пред'являти окремо від одягу, хоча таке поєднання стимулює пам'ять, але деякі анатомічні ознаки можуть бути приховані, тобто шрами, родимки і т. д [2, с. 146].

Для ідентифікації тіло повинно бути оголене, але вкрите тканиною, щоб не порушувати етичні норми. Існують випадки, коли люди можуть ідентифікувати труп за ознаками на животі або сідницях, і в цьому випадку труп можна оголити. Також є можливість змінити положення трупа. Важливим фактом є те, що труп і його частини повинні бути пред'явлені для впізнання тільки за участю судово-медичного експерта і в присутності двох понятих.

Далі, якщо людина заявила, що впізнала померлого за наявними ознаками, слідчий перевіряє достовірність впізнання і засвідчується в наявності цих ознак. На практиці нерідкі випадки, коли людина за життя надає фотографії померлого, і в цьому випадку вони долучаються до матеріалів кримінального провадження [3, с. 96].

Якщо труп не ідентифіковано, його необхідно сфотографувати за правилами сигналітичної зйомки та зняти відбитки пальців. Також буде доцільно взяти зразки крові, волосся і, при необхідності, зробити посмертну маску.

Отже, пред'явлення трупа і його частин для впізнання є важливим засобом збирання криміналістичної інформації у практиці розкриття і розслідування вбивств і нещасних випадків. Хоча цей процес і регулюється на законодавчому рівні, але є певні практичні проблеми, що потребують вирішення. Правильний підхід до процесу огляду трупа та його частин, з подальшим його пред'явленням для впізнання, сприятиме встановленню об'єктивної істини у провадженні.

Список використаної літератури: 1. Криміналістика: підручник, В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін., за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с. 2. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1, В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін., за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с. 3. Криміналістика: підручник. В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК: 343.152

Ярослав Петрович ПАХАЛЮК,

слухач 452 навчальної групи, факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДО ВИКОНАННЯ

Відповідно до українського законодавства судові рішення ухвалюється іменем України, завдяки чому воно сприймається як воля

держави та воля українського народу, а вирок, зокрема, визнається засудженим як правова оцінка його діяння.

Судові рішення кримінального провадження є обов'язковими до виконання на всій території України (ч. 5 ст. 124 Конституції). Зазначене конституційне положення конкретизоване у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України» [2].

Виконання судових рішень виступає стадією кримінального процесу, змістом якої є правовідносини і діяльність її учасників за визначальної ролі суду з виконання судових рішень, а саме: звернення рішень до виконання, контроль за їх виконанням і вирішення питань, що виникають як під час їх виконання, так і після цього [3, с. 104].

Першим найбільш важливим та обов'язковим етапом діяльності суду на стадії виконання судових рішень виступає звернення їх до виконання. Оскільки за умов несвоєчасного звернення та приведення судових рішень до виконання не буде реалізовано та досягнуто завдань кримінального провадження, а відповідно виявиться марною праця слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, захисника та інших учасників кримінального провадження, яка була проведена ними на досудовому розслідуванні та судовому розгляді [4, с. 128-129].

В Українському законодавстві звернення судового рішення у кримінальному процесі до виконання закріплено в Кримінальному процесуальному кодексі України (ст. 535). До зазначеної статті КПК України неодноразово вносились зміни, зокрема у 2015, 2016, 2017 та 2019 роках і на сьогодні ст. 535 КПК України викладена у наступній редакції: «Судове рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено цим Кодексом, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції.

Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення.

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затверджене Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

У разі якщо судове рішення або його частина підлягає виконанню органами державного казначейства, таке виконання здійснюється за процедурою безспірного списання.

У разі якщо судове рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження.

Органи, особи, які виконують судові рішення, повідомляють суд, який постановив судові рішення, про його виконання.

До набрання обвинувальним вироком законної сили обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не може бути переведений у місце позбавлення волі в іншу місцевість».

Звернення судового рішення до виконання у кримінальному процесі є процесуальною дією, що виражається в наданні слідчим суддею, судом визначеному законом чи судовим рішенням органу, установі, юридичній чи фізичній особі розпорядження виконати судові рішення, яке набрало законної сили [23, с. 716].

Метою звернення судового рішення до виконання у кримінальному процесі є доведення до відома органів, уповноважених за законом виконувати вирок, який саме вирок і які конкретно його рішення підлягають виконанню [15, с. 414].

Проведення в стадії виконання вироку здійснюється за такими загальними положеннями:

1) обвинувальний вирок виконується тільки після набрання ним законної сили, а виправдувальний вирок і вирок, що звільняє обвинуваченого від покарання, виконуються негайно після проголошення вироку. Якщо строк подання апеляції було відновлено, то вважається, що вирок не набрав законної сили;

2) обов'язковість виконання вироку, що набрав законної сили, для всіх державних і недержавних підприємств, установ і організацій, посадових осіб, громадян та осіб без громадянства;

3) обов'язковість виконання вироку, що набрав законної сили, на всій території України;

4) визначальна роль суду у виконанні вироку;

5) неможливість звернення до виконання вироку суду за діяння, суспільна небезпечність і караність якого усунена прийнятим кримінальним законом;

6) набрання вироком законної сили і його виконання повністю, а не частинами. В тих випадках, коли вирок у груповому провадженні оскаржений лише стосовно деяких засуджених, він набирає чинності після розгляду провадження судом вищестоящої інстанції одночасно щодо всіх засуджених;

7) суд, який вирішує питання, пов'язані з виконанням вироку, не має права змінювати його. Винятком є лише право суду змінити вирок в частині покарання [2, с.112].

Проблемними питаннями у системі виконання судових рішень, виступають:

- низька ефективність практичного виконання судових рішень;
- відсутність позитивної мотивації державних виконавців;
- низька взаємодія державних виконавців з іншими установами держави.

На сучасному етапі реформування правової системи в Україні покращення судового адміністрування є одним з пріоритетів судової реформи та одним з ключових елементів зміцнення верховенства права в Україні.

Програма USAID «Нове правосуддя» спрямовує зусилля на підвищення ефективності виконання судових рішень, зокрема через аналіз й покращення відповідної нормативної бази та процесуальних вимог. Адже ефективне та вчасне виконання судових рішень є ключовим чинником забезпечення того, що правосуддя відбулося, а також зміцнення довіри громадян до судової влади. Невиконані судові рішення нівелюють успішну роботу всієї судової системи, а систематичне не виконання рішень Європейського суду з прав людини завдає шкоди авторитету держави.

Таким чином, незважаючи на певні зрушення у реформуванні звернення судового рішення у кримінальному процесі до виконання існує ще ряд проблем, які потребують подальшого вирішення. В сучасних умовах потрібно вивчити дане питання, зібравши думки науковців та практиків судової спільноти та дійти до єдиного правильного рішення, при цьому звернути увагу саме на зарубіжний досвід при реформуванні кримінального процесу в Україні, так як нововведення втілені в законодавства інших держав та пройшли випробування на доцільність часом.

Список використаної літератури: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 23.10.2020). 2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 20.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 23.10.2020). 3. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. Кримінальний процес: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с. 4. Дільна З. Ф., Бойко В.П. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Львів: Сполом, 2017. 240 с. 5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 23.10.2020). 6. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. 13-те вид., доповн. і переробл. Київ: Правова єдність, 2017. 824 с. 7. Кримінальне процесуальне право України: навчальний посібник / За редакцією професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. Київ: Юстиніан, 2014. 576 с. 8. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: затв. Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення 23.10.2020).

«Одержано: 27.10.2020»

Катерина Миколаївна ПЕНЗЕВА,

старший викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ТЯЖКОГО АБО СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека відповідно статті 3 Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю в Україні. Статтею 27 Конституції України закріплено право кожної людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Це визначає зміст і спрямованість діяльності правоохоронців щодо реалізації обов'язків держави перед людиною. Питання розслідування злочинів проти життя та здоров'я людини завжди були й залишаються однією з найактуальніших і болючих проблем суспільства, одним із факторів його дестабілізації.

В останні роки, в умовах соціально-економічних змін, відбувається значне збільшення злочинів проти життя та здоров'я особи, зокрема заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження. Різноманітність обставини кримінальних правопорушень, способів їх вчинення, специфічність використовуваних злочинцями знарядь і засобів, обумовлюють необхідність особливого тактичного підходу щодо розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Вважаємо за доцільне розпочати висвітлення окресленої теми з розгляду методики розслідування злочинів в криміналістичному аспекті.

Розслідування злочинів з позицій криміналістики є доволі складним та специфічним видом діяльності у структурі боротьби зі злочинністю. Спеціалісти у галузі криміналістики розглядають методику розслідування злочинів у двох аспектах, з одного боку, як напрям практичної діяльності, а саме процес розслідування кримінальних правопорушень, що здійснюється на підставі застосування засобів криміналістичної техніки, прийомів слідчої тактики, методів розслідування певних видів злочинів, та в теоретичній площині, як розділ науки криміналістики, який містить систему комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики окремих видів злочинів. Методика розслідування кримінальних правопорушень виявляє своє призначення у взаємозв'язку двох зазначених напрямів, сприяє розробленню наукових рекомендацій і запровадженню їх у практику розслідування злочинів.

Під криміналістичною методикою слід розуміти систему наукових положень і рекомендацій, що базуються на них, щодо розслідування й попередження окремих видів злочинів. Комплекс рекомендацій типового характеру щодо алгоритму дій слідчого повинен створюватися на основі знань

про певний суб'єкт, час, місце, конкретний спосіб вчинення кримінального правопорушення. Це підтверджується наявністю методик розслідування окремого виду кримінальних правопорушень.

Існує багато методик розслідування певних різновидів злочинів проти життя та здоров'я особи, які були висвітлені в наукових працях О. О. Андрєєва, І. В. Борисенка, О. Ю. Боярова, О. Ю. Булулукова, Л. Г. Відонова, О. С. Саїнчина, В. Л. Сінчука, С. І. Винокурова, В. П. Колмакова, Ю. Б. Комаринської, В. О. Коновалової, М. В. Костенко, І. В. Кубарєва, В. Г. Лукашевича, І. Г. Маландина, М. В. Салтєвського, В. В. Семенова, В. Ю. Шепітька та інших вітчизняних науковців. Проте, окрема криміналістична методика розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження залишилась поза увагою. Відсутність наукових розробок з метою вирішення проблем методики розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження може призводити до недостатнього рівня спеціальної підготовки слідчих, які стикаються з подібними випадками.

Зважаючи на те, що методи розслідування кожного окремого кримінального правопорушення, як і вони самі, індивідуальні, повертаючись до методики розслідування заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, зазначимо, що її розробка пов'язана з необхідністю вирішення певних труднощів, які виникають у практичній діяльності слідчого при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів зазначеної категорії, під час яких важливим є встановлення наявності в діянні особи злочинної самовпевненості або злочинної недбалості, відмежування діяння у вигляді посягання на здоров'я іншої людини від випадків за вказаних обставин від заподіяння його з непрямым умислом, виявлення причинного зв'язку між вчиненими дією або бездіяльністю та наслідками у вигляді спричинення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, що є визначальним чинником, та дозволяє вірно кваліфікувати діяння, проводити на належному рівні розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень. Крім того, вагомим аспектом є використання спеціальних знань під час розслідування зазначеної категорії злочинів. Дієвим способом вирішення вказаних завдань та підвищення ефективності досудового розслідування зазначених кримінальних правопорушень вимагають розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій щодо правильної організації цього процесу.

З метою створення дієвих теоретичних положень та практичних рекомендацій з розслідування даного виду кримінальних правопорушень, необхідно на основі аналізу і узагальнення слідчої та судової практики, вивчення нормативних актів та літературних джерел розглянути кримінально-правову характеристику заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, що дасть можливість визначити сутність зазначених злочинів, встановити особливості механізму їх вчинення; виділити та охарактеризувати елементи криміналістичної характеристики даного виду

кримінальних правопорушень; виокремити типові слідчі ситуації, характерні для початкового та наступного етапів розслідування, та розробити відповідні їм комплекси практичних заходів для результативного досудового розслідування; сформулювати положення та рекомендації щодо вдосконалення тактики окремих слідчих (розшукових) дій, характерних для розслідування фактів заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок про те, що створення дієвої науково-обґрунтованої комплексної підвидової методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі спричиненням необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, сприятиме не тільки подальшому розвитку наукових знань щодо криміналістичних аспектів досудового слідства злочинів зазначеної категорії, а і створенню конкретних прикладних рекомендацій для органів досудового розслідування щодо вказаного різновиду кримінальних правопорушень, що значною мірою полегшить роботу слідчого в частині виявлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики окремих видів злочинів, вибору тактики проведення слідчих (розшукових) дій, підвищить якість та ефективність досудового розслідування.

Крім того, дослідження з метою створення окремої криміналістичної методики з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі спричиненням необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження дозволить сформулювати можливі пропозиції щодо удосконалення законодавства та відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів.

Список використаної літератури: 1. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. 2. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія / В.А. Журавель. – Харків : Апостіль, 2012. – 304 с. 4. Малярова В. О., Криміналістичні методики окремих видів злочинів: проблеми побудови / В. О. Малярова // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». – 2015. – Вип. 1, ч. 2. – С. 302–310. 5. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник /українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько – Харків : Право, 2001. – 560 с.

«Одержано: 03.11.2020»

Станіслав Ігорович ПЕРЛІН,

директор Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ

В сучасних умовах розвитку України як правової держави суттєве значення у протидії злочинності має впровадження новітніх досягнень науки і техніки в правоохоронну практику. Понад сто років функцію адаптації таких досягнень для використання у виявленні, вилученні та дослідженні доказів виконує наука криміналістика, до складу якої входить розділ «Криміналістична техніка». Але зараз неважко побачити, що процес становлення та розвитку зазначеної складової частини криміналістичної науки в державі значно відстає від зарубіжних країн як в теоретичному, так і прикладному аспектах. Головними причинами такого становища вбачаються економічні проблеми в країні, що не дозволяє здійснювати належне фінансування наукових розробок, та недостатня теоретична база з питань сутності та змісту цього розділу криміналістики, його співвідношення із судовою експертизою та галузями судових наук (судової хімії, судової біології тощо).

Відзначимо, що до цього часу в українській науковій і начальнометодичній літературі з криміналістики структура розділу, присвяченого криміналістичній техніці, включає лише розгляд її традиційних галузей, які сформувались ще до середини минулого століття. Водночас новітні її розділи, такі як ДНК-аналіз, судова вибухотехніка, криміналістичне дослідження наркотичних і сильнодіючих отруйних речовин, комп'ютерна криміналістика тощо майже не представлено. У зв'язку з цим має місце значне відставання теорії від практики. Наприклад, в державних установах судової експертизи, зокрема, Експертній службі МВС України, активно впроваджуються новітні досягнення світової криміналістики в експертну практику. Створено потужні лабораторії молекулярно-генетичної експертизи, значення якої у вирішенні ідентифікаційних завдань при розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів постійно зростає. З кожним роком збільшуються експертні можливості у галузі дослідження комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, програмних продуктів, криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів, застосування технологій пошуку за відкритими базами даних тощо. Зазначені обставини зумовлюють нагальну потребу здійснення наукових пошуків, спрямованих на вдосконалення сучасних уявлень про систему криміналістичної техніки, розроблення теоретичних засад її окремих галузей.

Видається, що серед умов, які сприяють стримуванню подальшого розвитку системи криміналістичної техніки в Україні, є формальна невідповідність необхідних знань галузі «Право», за якою здійснюється

підготовка юристів. Очевидно, що вивчати криміналістику та здійснювати наукові пошуки в цій сфері мають не тільки юристи, а і фахівці з фізики, хімії, біології та інших галузей природничих і технічних наук. Для цього треба створити необхідні передумови, зокрема, вирішити проблему визначення природи криміналістичної техніки як розділу науки та її співвідношення із суміжними галузями (судовою експертизою, судово-медичною криміналістикою, судовою психологією тощо).

На нашу думку, в даному питанні доцільно скористатись досвідом зарубіжних країн і визнати, що криміналістичну техніку слід розуміти значно ширше, ніж зараз в Україні. Вищенаведений термін застосовується як позначення складової частини криміналістики переважно у країнах колишнього соціалістичного табору та в німецькомовній моделі криміналістики. Висловлюються цілком слушні думки щодо його застарілості і доцільності знаходження більш точного позначення цієї частини криміналістичної науки, наприклад, природничо-технічна криміналістика, криміналістичне слідознавство, технології судової експертизи тощо. Проте видається, що зміст даного розділу має вміщувати наукові положення та практичні рекомендації щодо застосування будь-яких складних засобів, механізмів, систем або технологій до вирішення завдань судочинства. Отже, його не доцільно зводити тільки до позначення певних технічних засобів або декількох технічних галузей, які історично виникли разом із криміналістикою. Необхідно об'єднувати всі існуючі та перспективні досягнення в одній науці. Та ситуація, яка зараз спостерігається в Україні, коли окремі галузі судової науки не знаходять свого місця у вітчизняній системі криміналістики, має бути змінена.

Враховуючи вищевказане, визначимо кілька перспективних напрямів удосконалення уявлень про зміст і структуру криміналістичної техніки в системі криміналістики в сучасній Україні.

1. Визнання гетерогенної природи криміналістичної техніки як розділу науки криміналістики, який містить наукові положення та практичні рекомендації щодо застосування досягнень природничих і технічних наук до вирішення завдань судочинства. Надання можливості здійснювати навчання здобувачів вищої освіти, проведення наукових досліджень у галузі криміналістичної техніки (судової науки) не тільки юристам, а і фахівцям з інших наук.

2. Перегляд існуючих підходів щодо співвідношення криміналістичної техніки та судової експертології в напрямі об'єднання цих галузей знань в єдиному розділі криміналістичної науки. Визначення найбільш точного терміну для позначення цього розділу.

3. Віднесення до системи криміналістичної техніки усіх окремих технологій і галузей судових наук, які зараз в Україні не мають статусу окремої науки (судова генетика, цифрова криміналістика, судова хімія тощо), для забезпечення системного розвитку вказаної сфери за аналогом із судовою наукою, яка розвивається в країнах англо-саксонської правової сім'ї.

На нашу думку, вирішення вказаних проблем сприятиме покращенню стану розвитку криміналістичної науки в Україні і наблизить її до передових світових досягнень у цій сфері.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Карина Андріївна ПЕТРОВА,

курсант 4 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Влада Олександрівна Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки Харківського національного

університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Найпоширенішим та найважливішим видом взаємодії у процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є взаємодія слідчого з оперативними підрозділами. Саме цей вид є необхідною умовою успіху у розкритті кримінальних правопорушень, адже він полягає в погодженій, спільній, злагодженій діяльності слідчого з працівниками оперативних підрозділів.

Законодавчою базою є Кримінальний процесуальний кодекс України [1], закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], наказ Міністерства внутрішніх справ «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами ОВС у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [3].

На думку В. Л. Ортинського, досконало організована взаємодія слідчих органів з оперативними підрозділами є визначальним фактором правильного визначення спрямування викриття та розслідування злочинів, більш швидкого і повного виявлення всіх обставин, що належать до предмета доказування у справі, визначення джерел отримання доказової інформації і є одним із ефективних засобів вирішення завдань кримінального судочинства [4; с. 144-145].

Важливим чинником у процесі взаємодії під час розслідування злочинів є побудова правильної і чіткої лінії поведінки усіх суб'єктів, що задіяні в спільній діяльності. Так, В. С. Бородин називає обов'язкові компоненти ефективної спільної діяльності під час розслідування, а саме: 1) узгоджене планування; 2) розподіл обов'язків між суб'єктами; 3) постановка перед суб'єктами чітких і конкретних завдань; 4) своєчасний обмін інформацією; 5) контроль [5; с. 243-244]. На нашу думку, саме цей перелік компонентів, що

складають взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, є найбільш повним та доцільним.

Більшість науковців виділяють такі тактичні основи взаємодії слідчого та оперативного працівника: а) активна цілеспрямована діяльність суб'єктів - слідчих та працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо; б) кожен суб'єкт цієї діяльності вживає конкретних заходів (слідчі дії, оперативні заходи) у межах, встановлених законом повноважень; в) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних результатів оперативно-розшукових заходів, відомостей у кримінальне судочинство; г) у спільних планах необхідно передбачати комплекс оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіване для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників та якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; д) у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій потрібно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового законодавства та кримінального судочинства - шляхом провадження відповідних слідчих дій та процесуальних рішень [6; с. 126].

Форми взаємодії слідчого та працівників підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поділяються на:

- нормативно-правові (передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативних заходів ознак кримінального правопорушення; проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням оперативним підрозділом оперативних заходів; проведення оперативно-розшукових заходів у провадженні, в якому не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснення заходів щодо встановлення особи підозрюваного (розшуку) після зупинення досудового розслідування; привід підозрюваного, (обвинуваченого, свідка));

- організаційно-тактичні (безпосередня реалізація функціональних обов'язків слідчих та оперативних працівників у процесі розкриття й розслідування злочинів, не має процесуального характеру, спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності оперативного працівника й слідчого в межах кримінального судочинства) [7; с. 385].

Враховуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що існує чіткий зв'язок між процесом планування розслідування злочинів та процесом взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Слід звернути увагу на те, що обов'язковим компонентом у цій структурі виступає обмін інформацією, що впливає й на процес складання плану, й на ефективність взаємодії, а в подальшому й на успішне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон : від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Сайт ВР України. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) (дата звернення: 26.10.2020). 2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: від 18.02.1992 (зі змінами). Сайт ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2020). 3. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами ОВС у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України: від 14.08.2012 № 700. Сайт ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2020). 4. Ортинський В. Л. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування під час виявлення та розслідування злочинів / В. Л. Ортинський // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 21. – С. 144 – 151. 5. Бородин В. С. Системный подход к организации взаимодействия органов досудебного следствия и дознания. Ученые записки Таврического национального университета. 2011. Т. 24 (63). № 2. С. 237 – 245. 6. Ляш А.О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах: «Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю» / А.О. Ляш. – Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. С. 123–127. 7. Матусовський Г.А. Основи взаємодії та інформаційного забезпечення в методиці розслідування злочинів / Криміналістика: підручник / кол. авторів: В.М. Глібоко, А.Л. Дудніков., В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

«Одержано: 05.11.2020»

УДК 343.98

Аліна Валентинівна ПІДДУБНА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННИМ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ АВТОТРАНСПОРТІ

Розбудова України в складних трансформаційних умовах підвищує роль науки у запобіганні злочинності, зокрема на автомобільному транспорті, безпека якого набула глобальних масштабів, адже за інформацією Патрульної поліції України за 10 місяців 2019 року в Україні відбулося близько 130 тисяч ДТП, що у порівнянні з показниками 2018 року аварійність на українських дорогах збільшилась на 6,1 %, а кількість потерпілих - на 5,6 %, загиблих – на 2,5 % [1]. У 2020 році приріст аварійності на дорогах України склав 3,6 %, а кількість загиблих збільшилась на 4,9 % [2].

За останні роки значно виріс попит на послуги пасажирського автотранспорту. Так, статистичні дані по галузям автомобільного транспорту, складені Міністерством інфраструктури України, станом на 01.01.2020 року, вказують, що кількість пасажирського автотранспорту, який закріплений за ліцензіатами як засіб провадження господарської діяльності, налічує близько 55 тисяч одиниць [3]. Разом з цим, впродовж року в Україні фіксується більш ніж 6 тисяч ДТП за участю автобусів та мікроавтобусів [4], тобто кожний дев'ятий транспортний засіб, здійснюючий пасажирські перевезення був учасником ДТП. У порівнянні з аналогічним періодом 2019 року, за 9 місяців 2020 року кількість ДТП з постраждалими, скоєних з вини водіїв пасажирського автотранспорту зменшилась на 25 %, однак кількість постраждалих та загиблих залишається на високому рівні - за 9 місяців 2020 року у результаті злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті кількість постраждалих склала 193 особи та 22 загиблих [2].

У зв'язку з цим розпочаті важливі структурні зміни та активізація процесу вдосконалення організаційно-правових механізмів, що регулюють транспортну діяльність. Разом з тим, у системі забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті мається цілий ряд серйозних проблем соціально-економічного, адміністративно-правового та кримінально-правового характеру, які потребують удосконалення.

Зокрема, суб'єкти запобігання злочинним порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті мають забезпечити контроль і нагляд за: виконанням ліцензійних вимог пасажирських перевезень; удосконаленням порядку допуску автоперевізників до цієї сфери; технічним станом автотранспорту; медичним контролем водіїв; забезпеченням професійної підготовки водіїв автобусів/мікроавтобусів; зобов'язані здійснювати: аналіз аварійності пасажирського автотранспорту, забезпечення безпеки організації руху цього автотранспорту, впровадження технічних засобів та автоматизованих систем управління дорожнім рухом і контролю швидкісних режимів, удосконалення системи діагностики станів водіїв, пов'язаних зі станом сп'яніння, хворобою, втомою тощо, здійснення перевезень з контролем GPS, реєстрації режимів праці/відпочинку водіїв; введення єдиного державного номера виклику аварійно-оперативних служб на місце ДТП, підвищення професійного рівня працівників Патрульної поліції, слідчих та експертів щодо запобігання цим деліктам, формування належної науково-технічної і нормативно-правової бази, тощо.

Разом з цим, одним з важливих напрямків запобігання вказаним порушенням є якісне та повне досудове розслідуванням ДТП, а саме - виявлення причин та умов вчинення цих діянь на пасажирському автотранспорті та вжиття заходів щодо їх усунення, впровадження рекомендацій з розслідування і запобігання порушенням безпеки руху на пасажирському автотранспорті.

Обов'язок здійснення слідчим та дізнавачем інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень передбачено наказами МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 № 570 та «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» від 20.05.2020 № 405. Однак, КПК України, яким повинні керуватися слідчі та дізнавачі під час проведення досудового розслідування, не містить положень про їх обов'язок встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень. На зазначену прогалину звертають увагу багато науковців, зокрема, В. Юрчишин зазначає, що це суттєвий недолік, який необхідно терміново усунути, бо спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є обов'язковим атрибутом кримінального процесу [5, с.157].

Крім того, на нашу думку, належною є пропозиція ряду науковців щодо доповнення ст. 91 КПК України положенням, щодо доказування у кримінальному провадженні причини та мови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, тому як дослідження обставин кримінального провадження не є всебічним та повним, якщо не виявлені причини та умови вчинення злочину, а невжиття заходів щодо їх усунення може бути використано для вчинення інших злочинів. Разом з тим, у чинному КПК України відсутня стаття щодо внесення органом досудового розслідування та прокурором подання про усунення причин та мов, які сприяли вчиненню злочинів, що є, на нашу думку, важливою формою запобігання злочинам.

Діяльність слідчого та дізнавача щодо запобігання злочинним порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті повинна охоплювати широкий комплекс процесуальних та не процесуальних дій. Так, стосовно пасажирського автотранспорту як транспортного засобу – підлягає з'ясуванню: дотримання стандартів при виготовленні, умови експлуатації відповідно до технічної документації, результати ремонту, фактичне зношення агрегатів та систем, експлуатаційна надійність, аналіз стану та дослідження зруйнованих частин, вузлів та агрегатів, оцінка впливу несприятливих факторів на експлуатацію автобусу чи мікроавтобусу; підлягає дослідженню маршрут транспорту на відповідність його паспорту маршруту, встановлення динаміки розвитку аварійної обстановки, оцінка метеорологічних умов тощо.

Окрім недоліків щодо закріплення законодавцем обов'язку здійснення слідчим та дізнавачем інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, серед практичних працівників існує помилкова думка про те, що профілактична робота – це щось формальне, а сама участь в ній малоефективна. На нашу думку, у багатьох випадках простежується незнання закономірностей впливу тих, чи інших причин та умов на розвиток ДТП, невміння організувати роботу щодо їхнього виявлення та усунення.

Тому, підрозділи органів Національної поліції потребують концептуального оновлення своєї політики у сфері запобігання злочинним порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті.

Діяльність органів досудового розслідування як суб'єктів запобігання злочинним порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті повинна реалізовуватись комплексом заходів на різних рівнях та формах, а саме: законодавчо закріплені обов'язки органів досудового розслідування щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень; активізація роботи слідчих та дізнавачів щодо недопущення порушень та мінімізації факторів, які негативно впливають на криміногенну ситуацію у сфері пасажирських перевезень, тому як забезпечення безпеки на пасажирському автотранспорті для України є одним з найактуальніших завдань, яке досягається за умови здійснення єдиної державної політики у цій сфері.

Список використаної літератури: 1. <https://tsn.ua/ru/ukrayina/posledneeputeshestvie-avtobusom-i-proezd-na-krasnyy-svet-gromkie-dtp-2019-1466463.html>.

2. <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>. 3. <https://mtu.gov.ua/content/statistichni-dani-po-galuzi-avtomobilnogo-transportu.html?PrintVersion>.4.

<https://www.unn.com.ua/ru/news/1774569-za-rik-v-ukrayini-vidbulos-ponad-6-tisyach-dtp-za-uchasti-avtobusiv-i-marshrutok>. 5. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні ті їх відображення в теорії, законодавстві і практиці /В.М. Юрчишин. – Чернівці, РОДОВІД, 2013. – 308 с.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК: 343.985

Валерія Костянтинівна ПЛИС,

Віталія Костянтинівна ПЛИС,

курсанти 2 курсу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Вікторівна Ганжа,

викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки, факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
orcid.org/0000-0001-9769-486X

ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

В нашій державі як і в усьому світі, технічний прогрес зумовив швидкий розвиток і впровадження інформаційних мереж у всі сфери людського життя. Цей процес, в свою чергу, призвів до появи і розповсюдження якісно нової категорії злочинів, що вчиняються у віртуальному просторі - кіберзлочинів.

Інформаційна мережа зв'язку використовується для вчинення шахрайств, розкрадання грошових коштів клієнтів банку, викрадення інформації, пошкодження сайтів, для порушення роботи електронних систем обчислення результатів виборів, і, навіть, вчинення диверсій. Об'єднує ці прояви злочинної діяльності одне - вони залишають специфічну слідову картину. Саме розгляд сутності і особливостей слідів, що залишаються у віртуальному просторі – мета представленої роботи.

Крім звичайних матеріальних та ідеальних слідів, кіберзлочини залишають зміни пам'яті електронних пристроїв, а також так звану онлайн інформацію на сайтах мережі Інтернет. Деякі автори, ґрунтуючись на нововведеннях науково-технічного прогресу, пропонують доповнити класичну класифікацію слідів в трасології специфічною групою віртуальних слідів.

Віртуальні сліди представляють собою зміни внесені будь-якими діями (включення, створення, відкривання, активації, внесення змін, видалення інформації) в інформаційному просторі комп'ютерних та інших цифрових пристроїв, їх систем та мереж.

На нашу думку, віртуальні сліди включають як характерні ознаки матеріальних слідів, адже вони відображаються на матеріальному носії, так і ідеальних слідів, оскільки на носіїві фіксується лише образ у вигляді цифрових значень параметрів формальної математичної моделі спостережуваного реального фізичного явища.

Вчений криміналіст Агібалов В.Ю. виділяє ряд принципових особливостей віртуальних слідів, до числа яких він відносить наступні.

1. Формування віртуальних слідів (електронно-цифрове відображення) відбувається в штучно створеному середовищі (комп'ютерній системі). У зв'язку з цим якість відображення сильно залежить від особливостей цієї штучної середовища.

2. Віртуальний слід не має фізично цілісної структури. Він може складатися з великої кількості окремих інформаційних елементів, які в свою чергу можуть бути записані як на одному, так і на декількох фізичних носіях цифрової інформації.

3. Зафіксований на цифровому носії віртуальний слід являє собою складну інформаційну структуру, в якій поряд зі значною інформацією міститься значний обсяг допоміжних даних, що відповідають за цілісність і доступність комп'ютерної інформації віртуального сліду.

Вивчення процесу формування нової категорії «віртуальних слідів» дозволяє виділити чотири базових стадії механізму утворення їх у віртуальному просторі:

- фізичний прояв (відображення) властивостей слідоутворюючого об'єкту таких, як звук, зображення, цифровий набір даних, температура, тиск, відліки часу, прискорення тощо;

- перетворення вихідного фізичного відображення слідоутворюючого об'єкта в цифрову форму, тобто аналогово-цифрове перетворення відображення;

- обробка та (або) передача отриманої цифрової інформації;
- фіксація і зберігання отриманої цифрової інформації.

Підводячи підсумки вищезазначеному, хотілося би зауважити на тому, що класифікація слідів в криміналістиці, на нашу думку, вимагає удосконалення в зв'язку із появою якісно нових злочинів. З'явився новий простір виникнення інформації про злочин – віртуальний кіберпростір. Саме тому, ми пропонуємо розширити тлумачення слідів у криміналістиці, доповнивши його категорією віртуальних слідів, а також імплементувати це поняття в існуюче законодавство.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 354.43

Юрій Павлович ПРИХОДЬКО,

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Діана Олександрівна ГАЦЬ,

здобувач вищої освіти ступеня «Бакалавр» студент 401 навчальної групи навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНІ ВИДИ МЕТАЛЬНОЇ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Що ж, холодна зброя з'явилася з прадавніх-давен, а її розвиток характеризується ускладненням й удосконаленням існуючих форм та технологічних процесів, спеціалізацією відповідно до появи нових військових груп або родів військ [1]. Безпосередньо стосовно теми нашого дослідження, метална зброя кардинально відрізняється від інших видів холодної зброї. За принципом дії, метална холодна зброя призначена для враження цілі за допомогою механічної енергії металного елемента, що у свою чергу, приводиться в дію застосуванням або м'язової сили людини, або механічного пристрою шляхом поштовху чи вигину.

Що стосується кримінального дослідження металної холодної зброї, то воно ґрунтується на основних теоретичних положеннях експертних криміналістичних досліджень у криміналістиці [5], проте має низку особливостей, обумовлених вищевказаними пунктами, що відрізняють цей вид зброї від інших. Сам процес дослідження полягає у встановленні сукупності загальних криміналістичних ознак об'єкта і включає декілька умовних стадій, кожна з яких має свої особливості.

На сьогодні, метална холодна зброя представлена різноманіттям виробів, серед яких вирізняють і металні ножі з дротиками металних знарядь до лука, і арбалети з викидними ножами, тощо.

Металні ножі, як різновид металної зброї, ніколи не користувалися високою популярністю, адже їх забійна сила значно поступалась іншим

різновидам зброї. У наш час металеві ножі використовуються спеціальної конструкції, проте не виключається й використання звичайних ножів у металевих цілях. Типову конструкцію сучасних металевих ножів складає звичайний клинок без будь-яких ознак гарди, без накладок на руків'я. Існує навіть їх різновид з обплетеним шнуром руків'ям, проте його обмотка не дозволяє ефективно тримати ніж, що ускладнює його застосування в ближньому бою, проте непогано пристосовує до його метання. Варто зазначити, що неабияке значення для метання ножа має і його балансування. Існують сучасні зразки металевих ножів з вагами на клинку або руків'ї, які регулюються, що дозволяє змінювати балансування самого ножа [4].

Дуже цікавий різновид метальної зброї – викидний ніж, являє собою складаний ніж, клинок якого автоматично витягується з руків'я при натисканні на кнопку чи важіль, і утримується фіксатором. Цей ніж асоціюється зі світом криміналу: тому “викідуха” заборонена в багатьох країнах, хоч і автоматичний ніж є досить надійним, хорошим в експлуатації, компактним і зручним в обігу, за що говорить його ціна.

Під час проведення криміналістичних досліджень при віднесенні ножів до категорії металевих вивчають форму, розміри, а також міцність предмета в цілому і його частин; наявність вістря та леза у клинка, ступінь його гостроти та вагу предмета в цілому. Окремо вивчаються й такі складові частини ножа як його клинок, хвостовик, утик. При цьому необхідно встановити сукупність певних ознак для визначення призначення об'єкта для нанесення тілесних ушкоджень на відстані за допомогою його метання в ціль [5].

Стосовно сучасних луків, то вони набагато ефективніші за ті, що використовувалися століття назад: відрізняються більшою точністю стрільби і комфортом. Всі можливі новітні пристосування ще більше піднімають точність стрільби з лука, хоч вони дещо применшують темп при стрільбі та вимагають певних навиків поводження зі зброєю. Стріли також зазнали змін, адже сучасні матеріали дозволили зробити їх міцнішими [3].

Сучасну модель арбалету – пристрій, що протягом століть був основним видом зброї - наразі можна придбати в будь-якому магазині зброї. В розпорядженні у виробників знаходяться сучасні матеріали: карбон, дюраль, пластик, а також такі технологічні продукти як оптичний і діоптричний приціл, гасителі вібрації, системи, що попереджують холостий вистріл тощо. Звичайно, такі характеристики як його уражаюча сила, скорострільність, точність і багато інших теж значно покращились [4].

При надходженні на дослідження двох останніх різновидів метальної холодної зброї – лука та арбалета – необхідно зазначити, що вони мають хоча б мінімальний комплекс механізмів, частин і елементів, які б конструктивно характеризували надані предмети як лук чи арбалет: їх вивчення необхідно розпочинати з корпусу, а за наявності і цівки з прикладом або руків'ям, закінчуючи вивченням натяжного та спускового механізмів, прицільного пристрою, кибиті, тятиви, самої стріли і, звісно ж, маркувальних позначень [5].

Історично склалося так, що холодна зброя набула широкого вжитку як у побуті, так і у військовій справі, і наразі продовжує розвиватись у мистецькій, спортивній і навіть кримінальній сферах. Метальна холодна зброя не є винятком з цього правила: донині її розробники покращують характеристики найбільш вживаних на сьогодні різновидів. Тому на сьогодні великого значення набуває й подальший розвиток сучасного експертного дослідження метальної холодної зброї.

Список використаної літератури: 1. Холодна зброя – що це? / Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2017. URL: <https://ndekc-rv.gov.ua/novini-ndekc/novyny/54-555-haiduk-zbroia> 2. Метательные ножи, развитие и применение, особенности конструкции современных метательных ножей, 2017. URL: <https://survival.com.ua/metatelnnye-nozhi-razvitie-primenenie-osobennosti-konstruktsii-metatelnnyih-nozhey/> 3. Современные луки, 2018. URL: <https://superarbalet.ru/eto-interesno/luki/sovremenny-e-luki/> 4. Современные арбалеты – характеристики и область применения, 2018. URL: <https://superarbalet.ru/eto-interesno/luki/sovremenny-e-luki/> 5. криміналістичне дослідження метальної холодної зброї: Мультимедійний підручник. - : Національна академія внутрішніх справ // Кафедра криміналістичних експертиз. - Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2015. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/xolodna-zbroya/index.html>

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 354.43

Юрій Павлович ПРИХОДЬКО,

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

Марія Сергіївна КЛЕМЕНТЬЄВА,

здобувач вищої освіти ступеня «Бакалавр» студент 402 навчальної групи
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх
справ

ВЧЕНІ, ЯКІ СПРИЯЛИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ

Судова балістика, як галузь криміналістичної техніки сформувалася в першій половині ХХ століття. Першими в цьому напрямку стали зброярі, судові медики та вчені хіміки. Розвиток судової балістики базувався на працях багатьох науковців-криміналістів упродовж десятиків років. Їхні дослідження і ті наукові принципи, що вони розробили стали теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення і розвитку судової балістики. Зародження судової балістики безперечно пов'язане з виготовленням та використанням вогнепальної зброї, з появою якої з'явилися випадки її злочинного використання [1, с. 167].

Великий внесок в формування судової балістики вніс американець Чарльз Уейт. Він зібрав точну документацію про всі види вогнепальної зброї США

випущеної з середини ХІХ століття, а також зброї, яка була в обігу в Західній Європі. Його колекція налічувала близько 1500 моделей вогнепальної зброї. Знаючи те, що за стріляною кулею можна ідентифікувати окремий екземпляр зброї, він хотів визначити такі додаткові ознаки, які б були характерні лише одній зброї. У Чарльза Уейта були послідовники – Джон Фішер і Філіпп Грейвел, які разом з ним відкрили перше у світі Бюро судової балістики. Джон Фішер сконструював геліксометр, за допомогою якого можна було досліджувати ствол будь-якої вогнепальної зброї, вимірювальний мікроскоп, лінзи і шкали якого дозволяли вимірювати нарізи, проміжки між нарізами з точністю, якої не було раніше. Філіпп Грейвел же сконструював мікроскоп, який дозволяв одночасно порівнювати дві кулі. Ще одним послідовником Чарльза Уейта став Калвін Годдард, який разом з Джоном Фішером і Філіппом Грейвелом увійшли в історію як «балістична трійця» [1, с. 167].

В Європі проводять дослідження та публікують свої наукові відкриття та результати досліджень у судовій балістиці багато вчених, серед яких: П'єр, який у Люксембурзі вивчає сліди на стріляних гільзах, Балтазар – в Парижі, Гульєст і Ван Леддек Гульзебот – у Голландії, Георгіадіс – у Греції, С. М. Матвєєв, М. Щеглов, І. М. Пирогов – в Росії, Соболевський – у Польщі, та багато інших вчених-криміналістів [1, с.168].

Такий вчений, судовий медик і криміналіст як В. Ф. Черваков відіграв свою важливу роль у систематизації знань з судової балістики. Саме він у 1937 році вперше вжив термін «судова балістика», який раніше пропонували американські вчені-криміналісти. Також, він запропонував сформулювати предмет і зміст судової балістики, до якої включили і розділ, який стосувався судово-медичних питань. Погляди В. Ф. Червакова підтримував С. Д. Кустанович, але були і ті, які не розділяли думок таких вчених як: Б. І. Шевченка, С. П. Мітрічева, Н. В. Терзієва [2].

В. Ф. Черваков, С. Д. Кустанов, Б. М. Комаринець визначили зміст судової балістики, як вивчення закономірностей пострілу та дії зброї і розробку на цій основі науково-технічних методів і засобів дослідження вогнепальної зброї [3; 4].

Вітчизняними вченими-криміналістами в судовій балістиці були: І. Н. Якімов, Н. С. Бокаріус, В.Л. Русецький.

В першому посібнику з криміналістики містилися окремі, несистематизовані відомості про сліди від дії вогнепальної зброї. Першими працями про судову балістику стали «Судова балістика» В. Ф. Червакова, «Руководство по осмотру места происшества» Б. М. Комаринця і Б. І. Шевченка, С. М. Матвєєва [1, с. 168].

Порівняльне дослідження в балістиці могло проводитися двома способами: порівняння слідів на самих кулях та порівняння їх відображень. Оскільки другий спосіб був більш простим і доступним, хоча і не таким надійним як перший, криміналісти почали проводити дослідження із застосуванням різних методів (метод розгортання кулі шляхом прокочування, прокочування кулі на олов'яній фользі, прокочування кулі по желатиновій поверхні фотоплівки). В подальшому було розроблено методику фіксації

рельєфу на легкоплавкому металі. С. А. Ціон сконструював спеціальний пристрій для механічного прокочування куль, який поліпшував якість одержаних відтисків. М. М. Зюскін запропонував для використання метод прозорих відбитків, суть якого полягала у покриванні куль лаковою плівкою. А. Д. Хонанін розробив спеціальний пристрій для панорамного мікрофотографування кулі.

Всі методи, які використовували вчені в своїх дослідженнях зводилися до порівняння за допомогою поетапного виготовлення фотознімків. Можливість одночасного порівняння слідів на кулях з'явилася зі створенням порівняльного мікроскопа [1, с. 169].

Отже, значний внесок у становлення і розвиток судової балістики зробило багато відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких є: М. І. Пирогов, В. Ф. Черваков, С. Д. Кустанович, Б. М. Комаринець, В. Є. Бергер, Б. М. Єрмоленко, Ю. М. Кубицький, О. Ф. Лисицин, М. П. Молибога, О. І. Устінова, Кофанов А. В. та інші. Їхні дослідження і ті наукові принципи, що вони розробили стали теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення і розвитку судової балістики.

Список використаної літератури: 1. Кофанов А.В. Криміналістична техніка: навч. посібник. – К.: КИЙ, 2009. – 416 с. 2. Історія виникнення, становлення та розвитку судової балістики, URL: https://studopedia.su/5_29184_IstorIya-viniknennya-stanovlennya-ta-rozvitku-sudovoyi-ballistiki.html. 3. Давидюк П.П., Гоменюк І.М., Богущ Р.Ю. Судова балістика: класифікація слідів вогнепальної зброї та огляд вогнепальної зброї. «Молодий вчений» • № 5.1 (45.1) • травень, 2017. – с.24-28. 4. Поняття, предмет і об'єкти дослідження судової балістики. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/kruminalis/251-krumunalist/3535-101-----.html>

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.13+343.9

Оксана Василівна ПЧЕЛІНА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ІНСПЕКТОРІВ-КРИМІНАЛІСТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Взаємодія є одним із важливих і невід'ємних елементів організації досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення, що вказує на її особливе значення в діяльності зі здійснення кримінального провадження. Вона дозволяє оптимізувати діяльність її суб'єктів, тим самим забезпечуючи ефективність досудового розслідування та судового розгляду в цілому. Це один із методів протидії злочинності, котрий полягає в

узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Причому потрібно враховувати, що взаємодія обумовлюється потребою раціоналізації кримінального провадження [1, с. 172; 2, с. 384–385].

Під час з'ясування сутності та змісту взаємодії слідчого та інспекторів-криміналістів під час розслідування кримінальних правопорушень варто брати за основу трактування взаємодії у вузькому розумінні. Це дозволить виокремити специфіку такої взаємодії, зокрема зумовлену її суб'єктним складом і окремими завданнями. Тому вважаємо за необхідне зосередити увагу на завданнях і формах взаємодії слідчого з інспекторами-криміналістами, а також процесуальному статусі та повноваженнях останніх.

Як зазначають С.І. Ольховенко та В.В. Юсупов, з метою забезпечення дотримання вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо проведення оглядів місць подій у структурі слідчих відділів (відділень) поліції, як зазначалося вище, передбачено створення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій. Для забезпечення техніко-криміналістичного супроводження досудового розслідування злочинів, зокрема під час виїзду слідчо-оперативної групи на місце злочину, введено посади поліцейських: начальника сектору (для відділу), старшого інспектора-криміналіста, інспектора-криміналіста, техника-криміналіста. Тобто інспектори-криміналісти залучаються як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування. При цьому вони у своїй діяльності безпосередньо підпорядковані та підзвітні начальникові органу досудового розслідування і зобов'язані виконувати доручення начальника відповідного органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку [3, с. 19–20; 4; 5].

Відповідно залучений інспектор-криміналіст наділяється процесуальним статусом спеціаліста, який визначається в ст. ст. 71–72 КПК України [6]. На те, що інспектор-криміналіст є обізнаною особою й залучається до кримінального провадження в якості спеціаліста вказує й трактування терміну «інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у кримінальному провадженні», наведене в наказі Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України». Зокрема, у названому відомчому нормативно-правовому акті під ним пропонують розуміти особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [5]. Тобто водночас вказується як на наявність в інспектора-криміналіста спеціальних знань, так і його процесуальний статус спеціаліста, що означає, що він є носієм спеціальних знань і навичок застосування технічних або інших засобів. Він залучається для надання безпосередньої технічної допомоги

(фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків [6].

З вищенаведеного помітно, що слідчий та інспектор-криміналіст є працівниками органу досудового розслідування Національної поліції України. Це означає, що, говорячи про їх взаємодію, мова йде про відомчу (внутрівідомчу) взаємодію, яка може реалізуватися як у процесуальній, так і непроцесуальній (організаційній) формах. Зміст і завдання такої взаємодії обумовлюються загальними засадами та завданнями взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, а також функціями, які виконують суб'єкти такої взаємодії. Зокрема, основним завданням взаємодії слідчих підрозділів органів Національної поліції України з іншими органами та підрозділами Національної поліції України, в тому числі й інспекторами-криміналістами, є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [7].

Якщо ж вести мову про окремі завдання такої взаємодії, то вони напряду залежать від повноважень інспекторів-криміналістів, серед яких основними є: надання під час досудового розслідування консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проведення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей, забезпечення оформлення фото-, звуко- та відеоматеріалів після завершення слідчих (розшукових) дій; виявлення, фіксація, здійснення вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; проведення експрес-аналізу за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертання уваги слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; несення відповідальності за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього; надання пояснень слідчому та учасникам слідчих (розшукових) дій з приводу застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших обставин, які потребують роз'яснення [5; 7]. Із наведених повноважень інспектора-криміналіста, а також його процесуального статусу спеціаліста в кримінальному провадженні, можна дійти висновку, що він організовує техніко-криміналістичне забезпечення збирання слідової інформації та фіксації слідчих (розшукових) дій.

Отже, взаємодія слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень полягає в забезпеченні ефективності кримінального провадження шляхом використання спеціальних знань і технічних засобів під час виявлення, фіксації, вилучення й упакування слідів злочинів і кримінальних проступків, а також обрання методів і прийомів проведення та фіксації окремих слідчих (розшукових) дій, особливо оглядів місць подій. Саме в наведеному й полягають окремі завдання взаємодії слідчого й інспекторів-криміналістів. Що ж стосується змісту такої діяльності, то він базується на загальних засадах спільної діяльності її суб'єктів і залежить від її форми.

Список використаної літератури: 1. Пчеліна О.В. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 1 (11). С. 167–172. 2. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 568 с. 3. Ольховенко С.І., Юсупов В.В. Окремі питання взаємодії експертів-криміналістів та інспекторів-криміналістів, їх адаптація в умовах реформування системи МВС України. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 18–21. 4. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1392/27837. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Стор. 337. Стаття 3148. Код акта 79486/2015. 5. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.07.2017 за № 918/30786. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Стор. 65. Стаття 2212. Код акта 87173/2017. 6. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. 7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31.07.2017 за № 937/30805. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Стор. 135. Стаття 2019. Код акта 86911/2017.

«Одержано: 27.10.2020»

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ АЛГОРИТМУ СЛІДЧИХ ДІЙ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Процес розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, характеризується підвищеною складністю, обумовленою латентністю, великим обсягом роботи у кримінальному провадженні, кваліфікованою протидією розслідуванню тощо. В таких кримінальних провадженнях вирішення завдань досудового розслідування нерідко вимагає проведення узгодженого комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій для досягнення певної мети. Розробка алгоритму проведення цих дій передбачає необхідність розгляду їхнього взаємозв'язку, визначення найбільш доцільних їх комплексів в межах діючого Кримінального процесуального кодексу України [1].

Виходячи із наведеного, слід окреслити загальне коло типових завдань, що вирішуються в ході проведення зазначеного алгоритму дій. Як правило, реалізації матеріалів щодо факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) передусе документування в межах оперативно-розшукової справи відповідно до вимог ст.ст. 8, 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»[2, 3]. Найбільш ефективним моментом реалізації оперативних матеріалів є затримання злочинця «на гарячому», яке погоджується зі слідчим і здійснюється за певним алгоритмом. Таким чином, тактична операція «Затримання» проводиться, як правило, в процесі розслідування отримання неправомірної вигоди, коли вже задокументовані окремі факти протиправної діяльності.

У ситуації, якщо особа злочинця відома, доцільно за постановою слідчого, провести негласні слідчі (розшукових) дій, що надають можливість отримати інформацію про час, місце і обставини підготовки до вчинення злочину. Отже, типова тактична операція «Затримання» під час отримання неправомірної вигоди, передбачає підготовку та проведення комплексу слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій, а також інших організаційно-тактичних заходів, спрямованих процесуально грамотне затримання особи під час підготовки до вчинення злочину [4, с. 265–277].

З метою однозначного розуміння порядку провадження досудового розслідування зазначених злочинів необхідно проаналізувати вироблений практикою типовий алгоритм дій слідчих та оперативних підрозділів.

На стадії одержання заяви та підготовчих дій заявник попереджається про кримінальну відповідальність за ст. 383 КК України. Згідно з ч. 2 ст. 60 КПК України йому надається документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію.

Згідно наказу МВС України від 07.07.2020 року № 575 слідчий, невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [5].

Після внесення цих відомостей, слідчим направляється письмове повідомлення прокурору про початок досудового розслідування.

Наступним етапом є винесення прокурором постанови про контроль за вчиненням злочину шляхом проведення спеціального слідчого експерименту (ст. 271 КПК). Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [6].

Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК, зобов'язаний: а) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину; б) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

З метою отримання фактичних даних про причетність особи до готування протиправних дій слідчому судді апеляційного суду слід внести клопотання про надання дозволу на: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (270 КПК); обстеження публічно недоступного місця (за наявності необхідності встановлення технічних засобів зняття інформації) (ст. 267 КПК) тощо. Доцільно направити клопотання про надання дозволу на зняття інформації з електронної інформаційної системи (телефону) із зазначенням ідентифікаційних ознак ЕІС (ст.ст. 247, 264 КПК).

За допомогою вказаних НС(Р)Д отримується інформація, що надає можливість довести наявність у діях осіб складу злочину, зокрема, факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи не вчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Отримані матеріали надають можливість спростувати майбутні доводи сторони захисту про наявність цивільно-правових відносин, повернення боргу, тимчасове запозичення, тощо.

В ході тактичної операції «Затримання» слід провести:

– затримання та особистий обшук з дотриманням вимог ст.ст. 208, 234–236 КПК України (у разі відмови особи добровільно видати предмет неправомірної вигоди) з повідомленням про підстави затримання особи та її прав (п. 2, ч.3, ст. 42 КПК);

– огляд місця події (ст. 237 КПК), про результати якого скласти протокол. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності особи, щодо якої він проводився, із зазначенням в додатках речей і документів, отриманих під час проведення (ч. 4 ст. 271 КПК). У протоколі зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов’язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім’я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору (ч. 5 ст. 208 КПК).

Уповноважена службова особа зобов’язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. Про затримання одразу необхідно повідомити технічними засобами зв’язку відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування (ч.1, 2 ст. 210 КПК).

Крім того, слід надати можливість затриманій особі повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім’ї чи інших осіб за її вибором (ч. 7 ст. 42, ч. 1 ст. 213 КПК), а також повідомити орган, уповноважений на надання безоплатної правової допомоги (ч. 4 ст. 213 КПК).

Як правило, допит проводять за місцем проведення досудового розслідування в службовому кабінеті слідчого, прокурора або в іншому службовому приміщенні правоохоронного органу за місцем кримінального провадження, де можуть бути створені належні умови для вільного спілкування з допитуваним. Допит необхідно проводити з урахуванням п. 6 ч. 2 ст. 87 КПК України, а саме не допитувати у якості свідка особу, яка є потенційним підозрюваним. Слідчий, прокурор має право на одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з’ясування причин розбіжностей у їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК). Законом не передбачено заборони щодо проведення допиту особи одночасно кількома слідчими, прокурорами чи слідчим і прокурором, а в проведенні допиту можуть також брати участь експерт (ст. 69 КПК), спеціаліст (ст. 71 КПК), захисник (ст. 46 КПК), представник потерпілого (ст. 58 КПК), які користуються при цьому наданими їм процесуальним законом правами.

Оскільки допит – це складний психологічний процес спілкування, законодавцем обмежено час безперервного допиту особи, незалежно від її

процесуального статусу, двома годинами, а загальний час допиту тієї самої особи протягом робочого дня – вісьмома годинами.

Одночасно слідчому судді вносяться клопотання про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи, тимчасовий доступ до речей та документів (ст.ст. 159–161 КПК) з метою вилучення предмету неправомірної вигоди, інших речей та документів, які можуть мати значення для кримінального провадження.

Протягом 24 годин з часу фактичного затримання підозрюваному необхідно вручити повідомлення про підозру (ч. 2 ст. 278 КПК), а упродовж 60 годин направити клопотання слідчому судді про обрання запобіжного заходу та доставляння підозрюваного до суду (ст. 208–213 КПК). Копію ж судового рішення підозрюваному необхідно вручити протягом 72 годин з часу фактичного затримання (ч. 2 ст. 12 КПК).

Не пізніше наступного дня з дати вилучення речей (одяг, гроші, коштовності зі слідами люмінофорів, хімічних порошків та аерозолів тощо) необхідно внести подання про арешт вилученого під час обшуку особи чи огляду місця події майна, яке має бути розглянуто протягом 72 годин з часу надходження клопотання до суду (ч. 5 ст. 170; ч. 6 ст. 173 КПК).

В ході подальшого розслідування кримінального провадження слід призначити проведення судових експертиз (хімічної, криміналістичної, фоноскопичної та інших) (ст. 242 КПК), а також організувати отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК). Для цього необхідно залучити спеціаліста (ст. 71 КПК). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвала слідчого судді, суду (ст.ст. 160–166 КПК).

Слід зазначити, що фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій, яка проводилась в процесі тактичної операції «Затримання», оформляється протоколами з додатками до них. Вказані матеріали не пізніше 24 годин з моменту припинення НСРД передаються прокурору і в подальшому використовуються як докази у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК).

Наприкінці зазначимо, оскільки суб'єктом злочину є службова особа, слід внести клопотання до суду про відсторонення підозрюваного від посади (ст.ст. 154–158 КПК).

Список використаної літератури: 1. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 року / За заг. ред. Лошицького М.В. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с. 2. Кримінальний Кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] / поточ. ред. від 17.05.2014. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. 3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> 4. Пчолкін В.Д., Федосова О.В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів економічної спрямованості. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.*

Дідоренка, 2019. Вип. 4 (88). С. 265–277. 5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> 6. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

«Одержано 11.11.2020»

УДК 343.976

Юлія Костянтинівна РЕПРИНЦЕВА,

судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

ПРЕГАБАЛІН – НОВИЙ ВИТОК АПТЕЧНОЇ НАРКОМАНІЇ

Наркоманія — загальна назва хвороб, що проявляються патологічним потягом до постійного вживання в зростаючих кількостях наркотичних речовин внаслідок стійкої психічної й фізичної залежності від них з розвитком абстиненції при припиненні їх вживання [1]. Наркотична залежність - це страшна і руйнівна хвороба, яка постійно знаходить нові форми. З кожним разом наркомани знаходять нові способи одурманення. Все частіше для отримання наркотичного "кайфу" використовуються так звані "аптечні наркотики". Це лікарські засоби, застосування яких спочатку передбачалося з абсолютно іншими цілями, ніж для отримання наркотичного сп'яніння.

Більшість відомих ліків ХХ століття і наркотичних засобів застаріли і були витіснені більш досконалими аналогами, або ж втратили легальний статус. Це нормальна практика для фармацевтичної індустрії, оскільки виробляти один і той же препарат десятки років стає економічно не вигідним: патент на нові ліки закінчується через п'ять років, після чого його можуть синтезувати і продавати конкуренти.

Цей природний відбір лікарських засобів породив десятки хімічних сполук з «цікавими ефектами».

Останнім часом все частіше на дослідження серед інших об'єктів надходять блістери лікарського засобу, активним фармацевтичним інгредієнтом якого є прегабалін, більш відомий за торговими назвами «Лірика», «Альгерика», «Габана», «Галара», «Лінбаг», «Неогабін», «Огранія», «Прегадол», «Максгалін», «Зонік». Цей препарат можна вільно купити майже в будь-якій аптеці, не зважаючи на те, що має відпускатись виключно за рецептом. Представляє він собою засіб для усунення нейропатичного болю. Як

гарне знеболююче, прегабалін став популярним в лікарській практиці, а далі, зі сфери лікарів вийшов і на вулиці - до наркоманів.

Прегабалін було синтезовано у 1988—1990 роках у лабораторії Північно-Західного університету американським вченим Річардом Сілверменом, який уперше виявив протисудомні властивості прегабаліну, та польським дослідником Ришардом Андрушкевичем [2]. У 2004 році прегабалін був допущений до використання у Європейському Союзі, а з 2005 року уперше допущений до використання у США під торговою маркою «Лірика» [3].

Прегабалін — синтетичний лікарський препарат, який за хімічною будовою є структурним аналогом гамма-аміномасляної кислоти, яка є гальмівним медіатором у ЦНС. Незважаючи на те, що прегабалін є хімічним аналогом ГАМК, механізм його дії відрізняється від механізму дії інших препаратів, які взаємодіють із ГАМК-рецепторами і точний механізм дії препарату натеper не встановлено. Наркологи вважають, що він діє на рецептори, що знаходяться в головному мозку і, за рахунок хімічної схожості з ендорфінами, підміняє їх, викликаючи почуття радості і задоволення. Сплеск ендорфінів призводить до їх надлишку в організмі і відчуття ейфорії. В результаті подальшого прийому, в головному мозку збільшується кількість рецепторів, які беруть сигнали гормону. При відсутності необхідної кількості ендорфіну, мозок відчуває їх нестачу і «вимагає» дозу. Виникають побічні дії прегабаліну: ломка, судоми, хворобливі відчуття в м'язах.

Не зважаючи на ряд побічних впливів, доведена нефротоксичність, клінічними показаннями до застосування прегабаліну є:

- лікування нейропатичного болю периферичного або центрального походження;
- додаткова терапія при парціальних судомних нападах із вторинною генералізацією або без такої;
- лікування генералізованого тривожного розладу;
- знеболення в післяопераційний період.

Саме протисудомний ефект препарату викликав його поширення в середовищі наркоманів, які з його допомогою боролися з нападами ломки, а в результаті перевищення дози і був відкритий наркотичний ефект лірики - стан ейфорії.

Перший випадок зловживання препаратом було зафіксовано в Швеції на початку 2008 року. До кінця року таких випадків було вже 4, до кінця 2009 року — 16, а в 2016 році зафіксовано 111 смертей, що пов'язують зі зловживанням прегабаліну. При аналізі даних повідомлень про зловживання, було виявлено, що середній вік пацієнтів склав 29 років [4], що свідчить про те, що в зону ризику потрапляє працездатне населення молодого віку. Випадки зловживання були виявлені також у Франції, Туреччині, США та Німеччині. Ефекти при цьому описувались самими пацієнтами як подібні з бензодіазепіновими транквілізаторами або амітриптиліну.

Прегабалін може потенціювати ефекти етанолу, чим пояснюються все частіші випадки їх спільного вживання. У період постмаркетингового нагляду

повідомлялося про випадки дихальної недостатності та коми у пацієнтів, які приймали прегабалін разом з іншими лікарськими засобами, що пригнічують функцію ЦНС [5].

Ознаки залежності можна поділити на такі підгрупи як фізичні, зовнішні, поведінкові. Розглянемо їх детальніше.

Фізичні:

- різке схуднення;
- головний біль;
- судоми;
- набряки обличчя, особливо область навколо очей;
- нудота;
- напади кашлю, задишка.

Зовнішні:

- розширені зіниці, «пусті» очі;
- нечітке, незв'язане мовлення;
- підвищення апетиту;
- порушення координації.

Поведінкові:

- різка зміна настрою;
- сонливість;
- неувважність, погана пам'ять;
- депресивний стан;
- приступи панічного страху.

Залежність від зловживання прегабаліну наносить на організм дуже сильний удар, викликаючи серйозні наслідки. Регулярний прийом даного лікарського засобу із значним перевищенням терапевтичних доз призводить до порушення роботи всіх органів та систем організму, провокує проблеми в психічному стані залежного. Значне перевищення дози препаратом може призвести до коми і навіть смерті, в разі зупинки роботи нирок або серця.

Таким чином, враховуючи темпи збільшення випадків залежності від прегабаліну, можливо зробити висновок щодо доцільності більш детального вивчення адиктивного впливу такого активного фармацевтичного інгредієнта як прегабалін. При цьому, можлива декласифікація та посилення нагляду за відпуском препарату може мати серйозні наслідки для багатьох мільйонів людей, які страждають від нейропатичного болю, оскільки це може ускладнити призначення та купівлю згаданого препарату.

Отже, вважаємо за доцільне розроблення достатньої фактичної бази вивчення ефективності та механізмів впливу прегабаліну на організм людини, взаємозв'язку його хімічної будови з дією на ЦНС, на основі яких в подальшому зробити можливим розгляд питання щодо включення даного лікарського засобу до списку сильнодіючих, що підлягають предметно-кількісному обліку та розробити адекватні методи протидії аптечної наркоманії.

Список використаної літератури: 1. Фармацевтична енциклопедія (електронний ресурс) <https://www.pharmencyclopedia.com.ua>. 2.

Andruszkiewicz, Ryszard; Silverman, Richard B. (1990). 4-Amino-3-alkylbutanoic acids as substrates for gamma-aminobutyric acid aminotransferase. **3.** Dworkin, Robert H.; Kirkpatrick, Peter (2005). Pregabalin. *Nature Reviews Drug Discovery* 4 (6): 455–6. **4.** Schwan S., Sundstrom A., Stjernberg E., Hallberg E., Hallberg P. A signal for an abuse liability for pregabalin – results from the Swedish spontaneous adverse drug reaction reporting system // *Eur. J. Clin. Pharmacol.* – 2010. - №66 (9). – P. 947 – 953. **5.** Інструкція для медичного застосування лікарського засобу Прегабалін-Дарниця (електронний ресурс) [http://likicontrol.com.ua/інструкція/?\[25680\]](http://likicontrol.com.ua/інструкція/?[25680]).

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.1

Олександр Сергійович РОЗУМОВСЬКИЙ,

адвокат, аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: a.razumovskiy@ukr.net

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0638-2911>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі за текстом - Конвенція) Україна ратифікувала ще в 1997 році, визнавши для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського Суду з прав людини [1]. Власне з цієї дати для нашої держави розпочався новий етап правового розвитку, який полягає у наближенні національної правової системи України до європейських стандартів забезпечення та захисту прав людини.

Беручи до уваги, що сучасна Україна та її законодавство переживає період входження та адаптацію в європейський правовий простір. З огляду на важливу необхідність приведення національного законодавства України у відповідність із нормами та принципами міжнародного права, а також стандартів міжнародного права досить значущим є вивчення європейської правової доктрини та європейського законодавчого досвіду. Важливою подією в Україні у справі європейських підходів та утвердження верховенства права до розуміння прав людини в діяльності українських судів стало прийняття Верховною Радою України Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [2]. Відповідно до його положень, рішення Європейського суду з прав людини можна цілком вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини і громадянина, закріплених і

гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства України, та у зв'язку з цим – є джерелом правового законодавчого регулювання і правозастосування в Україні [3].

Тобто, рішення Європейського Суду з прав людини (далі за текстом - ЄСПЛ, Суд) можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини і громадянина, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною нашого національного законодавства України, та у зв'язку з цим - є джерелом кримінального процесуального законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні.

Оскільки випадки звернення до ЄСПЛ з боку громадян України та юридичних осіб, які створені та діють на території України стають все більш частішими, тому вивчення цього питання безумовно має ключовий та визначальний вплив. Питання поширення практики ЄСПЛ на Україну в особі її повноважних державних та правоохоронних органів розглядалися у наукових дослідженнях Е. Л. Трегубова, С. В. Шевчука, В. Д. Завгороднього, В. Н. Денисова, В. Д. Юрчишина, Н. Є. Блажівської, Л.Б. Архипова, В. Г. Буткевича, та ін. У кожній праці науковці висвітлюють фрагментарно ті чи інші аспекти діяльності Європейського суду з прав людини, але залишається не розкритою низка проблемних теоретичних і прикладних питань з проблематики запровадження практики ЄСПЛ, як частини національного кримінального процесуального законодавства.

Щороку десятки тисяч людей, які вважають себе потерпілими від порушень їх основоположних прав звертаються до Європейського суду з прав людини. Виникає питання, що це за суд який понад пів століття дозволяє людям притягати держави до відповідальності та чиї рішення можуть вплинути на наше повсякденне життя?

Невдовзі після Другої світової війни, декілька країн об'єднались, щоб створити у 1949 році Раду Європи для захисту прав людини, демократії та верховенства права у всій Європі. Вони прийняли Європейську конвенцію з прав людини, створивши унікальну на той час систему з зобов'язуючим наглядом механізмом. Таким чином, у 1959 році був створений Європейський Суд з прав людини, що став проявом бажання держав на завжди запобігти звірствам на штат тих, що були вчиненні у середні ХХ століття. Спочатку таких держав було 12 на сьогоднішній день вже 47 держав. Відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлено що, Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами, а отже дані рішення Суду є остаточними та мають обов'язкову силу [4]. Україна ратифікувала Конвенцію 11 вересня 1997 року, тим самим, даною ратифікацією Україна визнала Європейський суд з прав людини, як однією з головних юрисдикцій з усіх питаннях, що стосуються тлумачення Конвенції та правозастосування Конвенції державою в особі її уповноважених державних та правоохоронних органах.

З метою підвищення ефективності роботи Суду і виконання його рішень Комітетом Міністрів Ради Європи на 112-й сесії в Страсбурзі від 15 травня 2003 року було ухвалено декларацію «Гарантувати довгострокову ефективну діяльність Європейського суду з прав людини» [5], а 12 травня 2004 року Комітет Міністрів Ради Європи (далі за текстом - Комітет МРЄ) ухвалив на 113-й сесії в Комітеті «Рекомендації Rec(2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці».

У подальшому на Варшавському саміті у 2006 році, де зібрались глави держав і керівники урядів держав-членів Ради Європи, була підготовлена для Комітету МРЄ доповідь з питань реформування ЄСПЛ [6]. На Інтерлакенській конференції, як була проведена 18-19 лютого 2010 р. у м. Інтерлакені за ініціативою швейцарського головування у Комітеті МРЄ було висловлене рішуче бажання Держав-Сторін Конвенції та ЄСПЛ визнаючи надзвичайний внесок ЄСПЛ у захист прав людини і громадянина в Європі. На Ізмірській конференції 26-27 квітня 2011 року, яка організована за допомогою турецького головування у Комітеті МРЄ також дуже активно обговорювалося питання реформування ЄСПЛ та нагадано надзвичайний внесок Суду у захист прав людини в Європі [7]. Конференції високого рівня про важливе майбутнє Європейського суду з прав людини у м. Брайтон 19-20 квітня 2012 р. була організована в якості продовження Інтерлакенської та Ізмірської конференції, на якій було прийнято Братонську декларацію, яка підтвердила «Відповідальність кожної держави-члена і Суд несуть спільну відповідальність за ефективність виконання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що закріплено як основним принципом субсидіарності. При укладанні Конвенції було покладено таке положення в основу – всі держави є суверенно рівними. Держави-учасники повинні поважати права та свободи людини, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, і ефективно вирішувати їх порушення на національному рівні. ЄСПЛ виступає в якості захисника від порушень права і свобод, які не були вирішені на національному рівні. У разі встановлення Судом факту такого порушення, для держав-учасників відповідне рішення Суду стає остаточним.» [8]. Отже, Суд стає дієвим інструментом європейського публічного порядку та совістю демократичної Європи.

Тому, на нашу думку, було б доречним вважати, що після Другої світової війни був зроблений великий крок у створенні та розвитку Європейського суду з прав людини, а дії держав-учасниць закріпили це на спеціалізованих конференціях. В той же час, з моменту, як Україна шляхом ратифікації даної Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ще в 1997 році, та визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського Суду з прав людини та Конвенції частиною національного законодавства, нагальним стало завдання розуміння змісту цього міжнародного договору й основних механізмів реалізації його норм.

Список використаної літератури: 1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.09.2020). 2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 20.09.2020). 3. Шевчук С.В. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-е, випр., доп. Київ: Реферат, 2007. – 848 с. 4. Архипова Л.Б. Права человека: постоянная задача Совета Европы. Права человека, 1996. 128 с. 5. Гарантувати довгострокову ефективну діяльність Європейського суду з прав людини. Декларація Комітету міністрів Ради Європи ухвалена на 112-й сесії в Страсбурзі від 15 травня 2003 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_673#Text (дата звернення: 20.09.2020). 6. Алисиевич Е. С. Толкование норм Конвенции Совета Европы о защите прав человека и основных свобод как правомочие Европейского Суда по правам человека: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 20 с. 7. Білас Ю. Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України : автореферат... канд. юридичних наук, Нац. акад. внутрішніх справ, Київ, 2011. 19 с. 8. Андрущенко К. Концепція «margin of appreciation» та обсяг свободи розсуду держав. Міжнародна юридична науково-практична Інтернет-конференція «Стратегія і тактика правових реформ: виклики сучасності», 05 березня, 2013 року. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=475%3A050313-10&catid=61%3A2-0313&Itemid=76&lang=ru.

«Одержано: 26.10.2020»

УДК 343.1

Тетяна Васлівна РОМАНЕНКО,

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Сучасне суспільство – це суспільство інформаційних технологій, що базується на повсякденному використанні комп'ютерної техніки, мереж зв'язку, мобільних засобів комунікації та інших технічних засобів. Разом з цим, інформаційний простір став місцем та в той же час й безпосередньо інструментом кримінальних правопорушень, оскільки не потребує особистого контакту з потенційною жертвою, а головним інструментом злочинця стає лише комп'ютер та доступ до інформаційно-комунікаційних систем, де за допомогою протизаконних технічних засобів одержує доступ до баз даних, банківських рахунків, автоматизованих систем управління.

Таким чином, розвиток інформаційних технологій, розширення виробництва технічних засобів і сфери застосування комп'ютерної техніки породили новий вид шахрайств, у яких неправомірно використовується електронно-обчислювальна техніка (далі – ЕОТ).

Власний досвід розслідування вказаних злочинів засвідчив, що на сьогодні ще існують проблеми із встановлення обставин, які необхідно встановлювати та доказувати під час розслідування кримінальних правопорушень про шахрайство, що вчиняються з використанням ЕОМ, коло яких мною надається.

1. Коли (протягом якого періоду) було вчинено шахрайство (від моменту ознайомлення з пропозицією потерпілого про придбати/продати предмет злочину чи знайомства з майбутнім злочинцем через засоби зв'язку, до безпосередньо передачі коштів чи іншої інформації шахраю).

2. Місце вчинення злочину, яким, як правило, є місцезнаходження комп'ютера як потерпілої особи, так і ЕОТ злочинця.

3. Спосіб вчинення шахрайських дій, якими може бути обман чи зловживання довірою, яке може виражатися у наступних формах: шахрайство, вчинене з використанням інформаційної системи Інтернет-аукціону або електронної дошки оголошень, отримання готівкових грошей у банкоматі за допомогою вкраденої платіжної картки тощо. Заволодіння чужим майном шляхом обману у вигляді: реєстрації на сайті Інтернет-аукціону з наданням недостовірних даних про себе та подальшим розміщенням повідомлень щодо продажу товарів або надання послуг, які фактично доставлені й надані покупцеві не будуть; пропозиції продажу неіснуючого товару або послуги з використанням сторінки, створеної в соціальній мережі; організації, створення та забезпечення діяльності власного Інтернет-магазину, на якому поширюється недостовірна інформація тощо.

4. Спосіб знайомства потерпіло особи із злочинцем та підтримання з ним зв'язку (спілкування), наприклад, телефонний зв'язок, електронна переписка тощо.

5. Спосіб передачі коштів від потерпілого злочинцю (відсилення на картку шляхом банківського переказу, здійснення поштового переказу, протиправне заволодіння коштами шляхом доступу до даних банківської картки потерпілого тощо).

6. Інші обставини вчинення злочину, якими можуть бути способи внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи банківської установи; розміщення фіктивного повідомлення на електронній дошці оголошень або інтернет-аукціоні; несанкціоноване втручання в роботу бортового комп'ютера транспортного засобу з метою ввести в оману щодо показників; способи повідомлення потерпілого про здійснення платежу чи витребування коду доступу до банківської картки та інших даних, тощо.

7. Чи вчинялись інші види кримінальних правопорушень поряд із шахрайством з використанням ЕОТ, наприклад, несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих

систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, або розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, чи несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, тощо.

8. Хто вчинив шахрайські дії з використанням ЕОТ (винуватість особи)? Мотив та мета вчинення такого кримінального правопорушення – що дозволить його відмежувати від інших видів злочинів.

9. Предмет злочинного посягання, вид та розмір шкоди, завданої шахрайськими діями з використанням ЕОТ потерпілому. Яка в грошовому вираженні була вартість матеріальної шкоди, завданої у наслідок протиправних дій?

10. З'ясовується чи були ще особи, причетні до злочину. Яка їх роль і ступінь участі?

11. Інші обставини, які визначені у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, серед них обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Вказані обставини сприятимуть більш якісному розслідуванню кримінальних проваджень, пов'язаних із шахрайством, що вчиняються з використанням ЕОТ.

«Одержано: 12.10.2020»

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИ, ВІД ЯКОЇ ВІДБИРАЄТЬСЯ ПОЯСНЕННЯ

Кримінальний процесуальний закон встановлює, що показання можуть даватися як в усній, так і у письмовій формі, однак тільки під час допиту. Способом фіксації показань, наданих під час досудового розслідування в ході допиту, є протокол. Найпоширенішим джерелом доказів, що використовується у кожному кримінальному провадженні, є показання. На їх основі встановлюються обставини кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню. Дієвість кримінального провадження зумовлює наявність системи якісних засобів здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Шляхом реалізації останніх, до державних органів кримінального судочинства потрапляють відомості, що мають кримінальне процесуальне значення для прийняття законного та обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

Серед засобів здійснення кримінальної процесуальної діяльності засоби отримання відомостей від особи у кримінальному провадженні є досить важливими з точки зору забезпечення прав і свобод людини, оскільки здійснення таких засобів передбачає безпосередній контакт представників державних органів з особою, залученою до кримінального провадження, за відсутності її бажання. Відсутність судового контролю за такими правовідносинами, в свою чергу, створює як загрозу порушення прав і свобод особи, так і ризик зниження ефективності одержання процесуально значимої інформації до і після внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань.

Реформа у сфері кримінальної юстиції і її кінцева мета – систематизація кримінального та кримінального процесуального законодавства, набули розвитку у 2020 році. Так, частиною третьою статті 214 КПК України в редакції в Закону № 2617-VIII від 22.11.2018 запроваджено нове процесуальне джерело доказів – відібрання пояснення як дії, направленої на з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування [1]. Відповідно, дослідження такого засобу отримання відомостей від особи у кримінальному досудовому провадженні як відібрання пояснення в системі процесуальних джерел доказів є актуальним питанням.

Положення ч. 1 ст. 95 КПК України визначає показання як процесуальне джерело доказів, а саме, відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення

у цьому кримінальному провадженні. У науковій літературі окреслені ознаки показань як процесуального джерела доказів, виходячи із їх законодавчої дефініції, а саме: 1) показання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань); 2) показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта їх надання); 3) зв'язок відомостей, які складають зміст показань, з обставинами, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань) [2, с.152]. Сукупність таких ознак наділяє показання учасників кримінального провадження статусом процесуального джерела доказів.

Свого часу з прийняттям чинного КПК України, законодавець передбачив можливість використання в кримінальному провадженні пояснень окремих осіб. Так, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків передбачених законом. Певний час це положення діяло і не передбачало жодних винятків. Проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року чинний КПК України доповнено статтею 298-1 «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки», в якій йдеться про те, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Одночасно з запровадженням таких змін, законодавець обмежив можливість використання пояснень як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

Традиційно, у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події. Проте, поширеною практикою є одержання органами розслідування інформації про вчинення кримінального правопорушення шляхом відібрання пояснення від осіб для подальшого прийняття рішення щодо внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку розслідування. З прийняттям закону України № 2617, на нашу думку, законодавець здійснив спробу «легалізувати» таку дію, однак, розуміючи задум законодавця спростити досудове розслідування кримінальних проступків, спостерігаємо певні неузгодженості процесуального характеру.

Відібрання пояснення як процесуальна дія, спрямована на з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, набуває ознак джерела доказів

за наступних умов: 1) заява, повідомлення або самостійне виявлене дізнавачем, прокурором джерело обставин, свідчать про вчинення кримінального правопорушення – кримінального проступку; 2) відомості про обставини кримінального правопорушення ще не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 3) службова особа, яка здійснює перевірку заяви або повідомлення, є дізнавачем або уповноважена на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків; 4) КПК України містить таку процесуальну форму отримання та фіксації інформації як відібрання пояснення; 5) учасник кримінального провадження наділений правом надавати пояснення.

Перші три зазначених умови цілком зрозумілі та не потребують додаткових тлумачень. Єдине, що може викликати складнощі, це первинна кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення за наявних відомостей, але зазначене не є предметом даного дослідження.

Одним із критеріїв допустимості доказів є належна процедура збирання. КПК України не прописує процедуру відібрання пояснення, хоча і передбачає, можливість проведення такої дії до внесення відомостей до ЄРДР, тобто процесуальна форма відібрання пояснення у законі відсутня, що в подальшому не дозволить стороні захисту заперечувати їх допустимість. Свого часу ВССУ в Інформаційному листі № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 р. «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» роз'яснив, що після визначення обсягу та порядку суд розпочинає дослідження доказів, передбачених статтями 351–361 КПК. Так, спочатку підлягає допиту обвинувачений, потерпілий, потім свідки, досліджується висновок експерта, речові докази тощо [3]. Головна проблема полягає у тому, що пояснення не є джерелом доказів у суді, а отже, взагалі не підлягає дослідженню, а усі особи, які давали пояснення, підлягають допиту. Результати проведеного опитування дізнавачів та уповноважених осіб інших підрозділів підтверджують зазначену позицію Суду і вказують на те, що органи прокуратури наполягають на допиті осіб, від яких до внесення відомостей до ЄРДР відбирались пояснення у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Вирішення такої проблематики полягає у законодавчому закріпленні процесуальної форми відібрання пояснення.

Подальший аналіз чинного КПК України з питання процесуального статусу учасників кримінального провадження вказує на той факт, що правом надавати пояснення наділені лише потерпілий (п. 6 ч. 1 ст. 56 КПК) та підозрюваний, обвинувачений (п. 5 ч. 1 ст. 42 КПК). При цьому такий учасник як свідок про відомі йому обставини надає лише показання, а заявник взагалі подібним правом не наділений. Щодо такого учасника як підозрюваний, відомо, що особа набуває такого процесуального статусу лише у випадку повідомлення її про підозру, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або у випадку складення повідомлення про підозру, яке їй не вручено внаслідок невстановлення місцезнаходження, проте

вжито заходів для вручення у передбачений законом спосіб. Тобто, якщо особу, яка ймовірно вчинила кримінальний проступок, не затримано до внесення відомосте й до ЄРДР, це означає, що вона не набуває жодного процесуального статусу як учасник кримінального провадження. Не логічним буде в подальшому вважати джерелом доказу відібране пояснення від особи без процесуального статусу. Свідок, як ми зазначили, таким правом не наділений і свій статус отримує лише у разі його виклику для давання показань у розпочатому кримінальному провадженні. І тільки потерпілий набуває процесуальне право давати або відмовитися давати пояснення з моменту завдання йому моральної, фізичної або майнової шкоди.

Таким чином, доходимо до висновку, що на початковому етапі кримінального провадження з моменту отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення – кримінальний проступок до їх внесення до ЄРДР, жоден визначений у КПК учасник кримінального провадження, крім потерпілого, не наділений правом давати пояснення.

Список використаної літератури: 1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>. 2. Шило О.Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. № 1. 2015. С. 151-156. 3. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 р. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12#Text>.

«Одержано: 12.10.2020»

УДК 343.1

Анна Василівна РОСЬ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

Раїса Михайлівна БАЛАЦ,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2145-9593>

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Вивчення наукових досліджень засвідчує, що рівень злочинності в Україні та ті негативні тенденції, що склались в сучасних умовах, зокрема,

зростання кількості кримінальних правопорушень проти особи, права власності та громадського порядку, зумовлює необхідність проведення наукових і практичних пошуків протидії зазначеним суспільно небезпечним явищам, у тому числі щодо форм, методів і засобів запобігання вчиненню зазначених та інших видів кримінальних правопорушень. Водночас, в умовах проведення сучасної правової реформи в Україні питання щодо підвищення ефективності запобіжної діяльності слідчого, дізнавача в системі суб'єктів протидії злочинності вивчені недостатньо. Актуальність теми дослідження обґрунтовується й наявністю прогалин у національному кримінальному процесуальному законодавстві, що регулюють питання реалізації запобіжної діяльності слідчого та дізнавача, зокрема органів Національної поліції України, під час проведення досудового розслідування в кримінальному провадженні.

Загалом, запобігання кримінальним правопорушенням є однією з актуальних, але малодосліджених проблем досудового розслідування з моменту набрання чинності КПК України 2012 року.

Частина перша статті 1 Закону України про кримінальну відповідальність ставить своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Із змісту цієї норми випливає, що двома основними завданнями КК України є: 1) правове забезпечення охорони певних суспільних відносин та соціальних благ; 2) запобігання кримінальним правопорушенням.

Стосовно другого із наведених завдань – запобігання кримінальним правопорушенням, то воно покладається в тому числі на органи Національної поліції України, зокрема на органи досудового розслідування під час здійснення розслідування кримінального провадження. Так, відповідно до положень статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» одним із основних повноважень поліції є завдання здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення. Також згідно із Положенням про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженим наказом МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України», що одним із завдань слідчих підрозділів є виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення. Враховуючи ж нещодавнє запровадження кримінальних проступків у зв'язку з набранням чинності 1 липня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII

від 22.11.2018 р. та затверджене наказом МВС України № 405 від 20.05.2020 р. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, аналогічне до вищенаведеного завдання щодо виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, і вжиття заходів щодо їх усунення покладається також на підрозділи дізнання. У той же час, в чинному КПК України 2012 року, на відміну від попереднього КПК України 1960 року, відсутня норма щодо запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема, виявлення органом досудового розслідування, прокурором причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та внесення у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення зазначених причин і умов. Тож, КПК України 2012 року не покладає, зокрема на слідчого, дізнавача, обов'язку здійснення запобіжної діяльності в зазначеному аспекті.

Тому вважаємо вкрай необхідним подальше дослідження піднятих питань з метою вдосконалення функції слідчого та дізнавача щодо запобіжної діяльності під час досудового розслідування кримінального провадження та запрошуємо учасників науково-практичної конференції до їх плідного обговорення.

«Одержано: 10.10.2020»

УДК 342. (477)

Людмила Петрівна РУДЕНКО,

студент заочної форми навчання факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

Науковий керівник:

Олександр Григорович Ткаченко,

заступник начальника кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИМУСУ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку національної Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) позначився важливими реформами, спрямованими на її вдосконалення, а саме на реальне запровадження у практику вітчизняної сфери виконання кримінальних покарань чинних міжнародних стандартів, на загальне підвищення ефективності діяльності всіх, без жодного винятку, підрозділів з виконання поставленого у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [5] завдання ДКВС щодо реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Невід'ємною складовою реформування виступає вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності ДКВС, що, як переконливо доводить практика, повинне базуватися на міцній науково-теоретичній основі. Проте, до теперішнього часу ще не вироблено єдиної усталеної наукової позиції з низки

важливих питань, зокрема, з такої ключової проблеми, якою є примус у діяльності ДКВС.

Незавершеність науково-теоретичного вивчення є однією з причин існування прогалин у нормативно-правовому регулюванні застосування примусу, що у свою чергу обумовлює проблеми, в тому числі порушення та зловживання, під час застосування нормативних приписів в ході практичної реалізації примусових заходів у системі ДКВС. Тому дослідження науково-теоретичних засад примусу у кримінально-виконавчій сфері є завданням, яке має не лише суто теоретичне, але й важливе практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми примусу в кримінально-виконавчій сфері досліджені у роботах К. А. Автухова, Є. Ю. Бараш, А. П. Гель, С. Л. Дембицької, В. В. Кареліна, М. І. Курочки, І. С. Михалко, В. Ф. Пузирного, О. В. Ткалі, О. Г. Ткаченко та інших вчених. Але комплексного дослідження науково-теоретичних засад примусу у діяльності ДКВС ще не здійснено, тому тема статті є актуальною.

Завдання роботи полягає в тому, щоб уточнити науково-теоретичні засади примусу, визначивши зміст даного поняття та його основні ознаки у діяльності ДКВС.

Загальновизнаним є трактування примусу в якості важливої складової процесу державного управління, що характеризується здатністю опосередковуватися у праві. Відповідно, як зазначає М. І. Курочка, він набуває форми правового примусу, який спричиняється фактом невиконання певної правової норми та реалізується уповноваженими державою органами чи їх посадовими особами у вигляді конкретних примусових заходів [3, с. 133]. Такий підхід дає можливість визначити в якості підстави застосування примусу невиконання (порушення) правових норм.

Вчені, С. Л. Дембицька пропонує розглядати адміністративний примус як «державно-владний вплив відповідних державних органів і службових осіб на поведінку людей» [1, с. 201]. О. В. Ткаля уточнює, що примус виступає одним з допоміжних методів реалізації адміністративного впливу, який повинний застосовуватися лише після іншого методу – переконання, у разі його неефективності та поєднуватися з іншими прийомами управління [8, с. 428]. З таким підходом можна повністю погодитися, проте, необхідно враховувати, що в різних сферах примус має власну специфіку, яка є визначальною для розуміння його суті.

З цього приводу є доречним навести міркування В. Ф. Пузирного щодо можливості визначення адміністративного примусу «в умовах особливих правовідносин» як діяльності «уповноважених органів, наділених відповідною компетенцією, що передбачена у «статусних» нормативно-правових актах щодо застосування комплексу заходів, які здатні обмежувати права, свободи і законні інтереси, залежно від ситуації можуть бути постійними або тимчасовими, залежно від виду правовідносин вирізняються особливим колом спеціальних заходів, з метою досягнення охорони або ефективного функціонування окремих груп правовідносин» [8, с. 272].

Близькою до зазначеної є позиція І. С. Михалко, яка визначає примус у сфері виконання кримінальних покарань в якості правового впливу, що

здійснюється на учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Виявами зазначеного впливу виступають правовообмеження, яким притаманний організаційний, особовий або майновий характер [4, с. 160].

У наступному визначенні, яке було сформульоване В. В. Кареліним, адміністративний примус у діяльності установ виконання покарань визначається як вид державного примусу, врегульований адміністративним законодавством, що адміністрація застосовує по відношенню до засуджених та персоналу установи, які вчинили адміністративні правопорушення [2, с. 94].

Поглиблюючи розуміння змісту поняття «примус» у ДКВС, О. Г. Ткаченко, Д. Г. Мулявка та С. К. Гречанюк акцентують увагу на можливості його реалізації в установах виконання покарань тільки, якщо інші заходи впливу були вичерпані [10, с. 105]. Цю думку поділяють і інші науковці: К. А. Автухов зазначає, що з точки зору впливу на поведінку ув'язнених, основним методом виступає саме переконання, а примус виконує допоміжну роль, застосовується у разі, якщо шляхом переконання не вдалося досягти результату у вигляді виконання засудженими відповідних нормативних приписів [6, с. 405]. Такий підхід відповідає загальному науковому баченню змісту категорії «примус» у широкому сенсі, але має особливу вагу саме у діяльності ДКВС, оскільки в установах виконання покарань за сучасних умов переважає не каральна діяльність, а виховна та виправна.

Додатково змістовне наповнення категорії «примус» можна визначити на основі виокремлення тих характерних особливостей, які він набуває у сфері виконання кримінальних покарань. Так, В. Ф. Пузирний до особливостей адміністративного примусу у ДКВС відносить: своєрідність складу суб'єктів застосування; переважання режимної та педагогічної складової; обумовленість повноважень з реалізації примусу особливостями правоохоронної природи діяльності ДКВС тощо [7, с. 212–213]. В. В. Карелін серед особливостей примусу у ДКВС називає «спрямованість на запобігання адміністративним правопорушенням, максимальне усунення причин та умов їх вчинення, ліквідацію адміністративної делікатності», яка власне й обумовлює застосування до засуджених «заходів попередження, припинення та притягнення винних до відповідальності (адміністративної та дисциплінарної)» [2, с. 93]. І. С. Михалко вважає, що до характерних ознак примусу у кримінально-виконавчій сфері, необхідно зарахувати: можливість застосування виключно у порядку, встановленому у законі, з метою забезпечити належну реалізацію учасниками кримінально-виконавчих правовідносин приписів відповідних кримінально-виконавчих норм; вагома роль примусу як засобу організації і виконання кримінального покарання; тісний взаємозв'язок із методом переконання; поєднання педагогічного, психологічного та адміністративно-правового аспектів з метою реалізації цілей виховання, виправлення та профілактики.

Отже, на основі узагальнення сформульованих вченими визначень та його характерних ознак, примус у діяльності ДКВС можна визначити як галузевий вид державного примусу, регламентований нормами адміністративного законодавства, який застосовується з метою забезпечити режим, попередити

або припинити порушення нормативних приписів та реалізується уповноваженими посадовими особами у формі засобів адміністративного попередження, припинення та притягнення до відповідальності винних, за умови неефективності попередньо застосованих засобів переконання.

Список використаної літератури: 1. Дембицька С. Л. Адміністративний примус як вид державного примусу. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 136–141. 2. Карелін В. Заходи адміністративного примусу та особливості їх застосування у сфері організації виконання покарань. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 90–94. 3. Курочка М. І. Адміністративний примус, обумовлений необхідністю припинення правопорушення. *Форум права*. 2015. № 4. С. 133–136. 4. Михалко І. С. Поняття примусу в кримінально-виконавчому праві. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 156–161. 5. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-IV#Text> (дата звернення: 23.09.2020). 6. Проблеми забезпечення прав засуджених у пенітенціарній системі України / К. А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов, В. О. Човган, І. С. Яковець; за заг. ред. М. В. Романова. Харків: Харківськ. правозахисна група, 2015. 480 с. 7. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність установ та органів виконання покарань: монографія. Київ: АртЕк, 2015. 378 с. 8. Пузирний В. Ф. Поняття адміністративного примусу в діяльності установ виконання покарань. *Форум права*. 2016. № 4. С. 271–276. 9. Ткаля О. Загальнотеоретичне розуміння адміністративно-правового впливу. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 157–163. 10. Ткаченко О. Г., Мулявка Д. Г. Гречанюк С. К. Проблеми адміністративної відповідальності пов'язаної з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: монографія. Чернігів: РВВ Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України, 2013. 130 с.

«Одержано: 15.10.2020»

УДК 342. (477)

Ірина Олександрівна РУДЕНЬКА,

старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Актуальність запропонованого до розгляду питання не викликає сумнівів і пояснюється потребами як науки криміналістики, так і практики розкриття та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу дорогоцінного каміння, напівдорогоцінного каміння.

Як свідчить судово-слідча практика, виробництво, видобуток, використання та операції із діамантами, дорогоцінним, напівдорогоцінним, декоративним камінням та їх аналогами відрізняється підвищеною криміногенністю. На теперішній час має місце тенденція до збільшення кількості кримінальних проваджень за фактами незаконного видобутку, збуту, контрабанди та конфіскації дорогоцінного каміння органічного походження (бурштин), викрадення виробів із дорогоцінного каміння, ювелірних виробів зі вставками із діамантами та дорогоцінним і напівдорогоцінним камінням, пошкодження виробів із декоративного каміння (меморіальні об'єкти) тощо. За даними фактами органи досудового розслідування та суд призначають судово-гемологічну експертизу, основними завданнями якої є ідентифікація каміння та його справжності (природне або штучне), виявлення ознак облагороджування, імітацій та підробки, визначення якісних та товарних характеристик, родовища або країни походження, способу оброблення, відповідності якості виробу з камінням стандартам та технічним умовам, прогностичної вартості каміння в ювелірних та інших виробах, у сировині, колекційних та музейних експонатах тощо. Зазначена експертиза виконується за допомогою метрологічного повіреного гемологічного обладнання на основі спеціальних знань у галузі гемології з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду та згідно з Технічними умовами та регламентом Державного гемологічного центру України [1], Законом України "Про судову експертизу" [2].

На вирішення експертизи можуть бути поставлені наступні питання: яка природа (назва) каменю, представленого на експертизу; чи є цей камінь натуральним, синтетичним або імітацією; чи є цей камінь дорогоцінним, напівдорогоцінним чи звичайним; яка вартість каменю, представленого на дослідження; чи є на поверхні каменю сліди металізації чи інші сліди, які вказують на те, що він раніше знаходився у ювелірному виробі, яка технологія його обробки; чи є на об'єктах-носіях (предметах релігійного культу) сліди ювелірних каменів; чи могли складати єдине ціле частини ювелірного виробу; чи мають камені, представлені на дослідження, єдине походження; яка ступінь майстерності особи, що обробляла камені.

До цього часу гемологічні знання майже не застосовувались у судовій практиці. Ювелірні вироби з дорогоцінним та напівдорогоцінним камінням не могли бути оцінені у зв'язку з відсутністю експертів які мають гемологічну освіту, навички, та можуть проводити діагностику на гемологічних приладах згідно гемологічних рекомендацій.

На сьогодні такі експертизи проводяться у окремих експертно-криміналістичних підрозділах МВС України, де експерти-гемологи пройшли спеціальну підготовку та атестацію у Державному гемологічному центрі України, мають значний практичний досвід, отримали кваліфікацію судового експерта за спеціальностями 17.1.1 «Дослідження дорогоцінного каміння», 17.1.2 «Дослідження діамантів», 17.1.3 «Дослідження дорогоцінного каміння органічного походження», 17.1.4 «Дослідження напівдорогоцінного

каміння», 17.1.5 «Дослідження декоративного каміння», та внесені до Реєстру атестованих судових експертів Міністерства юстиції України.

Крім того, наразі від фізичних та юридичних осіб до судово-експертних закладів, які проводять судово-гемологічну експертизу надходить значна кількість запитів щодо проведення експертних досліджень з підтвердження справжності та якості дорогоцінного каміння, огранованих діамантів та вставок з діамантів в ювелірних виробах. Таке зростання попиту на експертні дослідження на думку науковців і практиків зумовлені умовами фінансової нестабільності, за яких дорогоцінне каміння, діаманти й навіть напівдорогоцінне каміння слугують засобом вкладення грошових коштів, оскільки в ювелірному виробі (особливо у старовинному) камінь найчастіше є елементом вартості [3, с. 25].

Як бачимо, судово-гемологічні експертизи це новий вид експертної діяльності. Вони є складними дослідженнями та потребують від фахівців-експертів спеціальної підготовки та знань, значного практичного досвіду, а також підтвердження кваліфікації судового експерта за відповідними спеціальностями.

Список використаної літератури: 1. Положення про Державний гемологічний центр України: наказ Міністерства фінансів України від 19.07.2004 № 465 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 16.07.2012 № 837). – Режим доступу: <https://www.gems.org.ua>. – Дата звернення : 02.11.2020. 2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038- XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Дата звернення : 02.11.2020. 3. Л. В. Києва, С. Г. Мороз, Т. М. Єгорова, Судово-гемологічна експертиза як новий вид експертної діяльності / Актуальні проблеми теорії і практики експертизи товарів : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (4–5 квітня 2019 року). – Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 24-26.

«Одержано: 03.11.2020»

УДК 343.13(477)

Максим Сергійович САВОШ,

курсант 3 курсу факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій Володимирович Романюк,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне кримінальне процесуальне судочинство базується на забезпеченні прав та свобод людини через інтеграцію України в європейське

товариство та стандартизування законодавства відповідно міжнародної практики судових рішень. Відповідно, доцільність регулювання проблемних питань інституту затримання особи щодо чіткого визначення цілей затримання, визначення уповноваженої особи, часових та просторових параметрів повинно здійснюватися із застосуванням такої практики.

Кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого визначення цілей затримання. Водночас, затримання лише для з'ясування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й вирішення питання про застосування щодо неї запобіжного заходу за відсутності бажання у підозрюваного переховуватись, продовжувати кримінальну протиправну діяльність або сховати (знищити) докази, не зовсім виправдане, адже ці питання можливо вирішити й не затримуючи особу. Свобода особи повинна обмежуватися виключно тоді, коли без цього неможливо забезпечити виконання поставлених цілей, зазначив В.І. Фаринник [1, с. 86].

В. І. Борман висказав цікаву думку, що затримання є важливим процесуальним та непроцесуальним засобом, оскільки в окремих випадках завдяки йому можна припинити кримінальне правопорушення, тим самим врятувати життя, здоров'я, майно та інші людські цінності від злочинного посягання. [2]. В той же час, Ю.В. Лук'яненко підтримав таку наукову позицію та відмітив, що затримання можна розуміти і як захід забезпечення кримінального провадження, і як запобіжний захід, що має тимчасовий характер, про що прямо зазначено в Конституції України. Крім цього, затримання характеризується як процесуальна дія, що має визначену КПК України процесуальну форму, результати якої на практиці органи досудового розслідування, в тому числі процесуальні керівники, можуть використовувати як джерела доказів [3].

Дотримуючись думки цих науковців, припускаємо, що такий підхід до розуміння затримання допоможе визначити його точні цілі, дотримуватись яких зобов'язані уповноважені особи під час застосування такого заходу. Тобто існує можливість надати право здійснювати уповноваженою службовою особою затримання не як запобіжного заходу, а як заходу примусу з відповідним документуванням. Таке розуміння допомогло б представникам правоохоронних органів проводити затримання «простіше і ясніше». Статистика свідчить, що затримана особи в одному з трьох випадків звільняється через порушення її прав і свобод, що негативно впливає на кримінальне судочинство в цілому.

Не до кінця визначеним у правозастосуванні є положення п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, а саме терміни «безпосередньо» та «щойно». Так, В. Фаринник та Д. Мірковець вважають що часово-просторові параметри «безпосередності» визначають зовсім короткий термін часу. Затримання в порядку ст. 208 КПК повинно допускатися лише тоді, якщо з моменту вчинення злочину й до моменту фактичного затримання минуло декілька годин. Водночас застосування поняття «щойно вчинила злочин» повинно мати місце тоді, коли часова й просторова ознаки перебування особи щодо події та місця вчинення

кримінального правопорушення дають підстави запідозрити її в цьому [4]. Нажаль сьогодні це є лише думкою науковців, яка, як ми сподіваємось, буде почута законодавцем.

Отже, для подолання визначених проблемних питань і подальшого їх розвитку потрібно розмежувати затримання як захід та вирішити питання щодо уповноваженої службової особи. Чітке вирішення цілей потрібно для того аби виникало менше питань в судовому процесі щодо дотримання прав і свобод людини, а проблеми з термінологією на законодавчому рівні в кримінальному процесуальному судочинстві з'являються доволі часто. І вони потребують прийняття рішень, це сприятиме покращенню роботи правоохоронних органів та дотримання ними режиму законності.

Список використаної літератури: 1. Фаринник В.І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2015. С. 85-94. 2. Борман В. І. Затримання як тимчасовий запобіжний захід. Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників: матеріали V студ. наук. конф. (Харків, 15 трав. 2014 р.) / редкол.: О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. Х., 2014. 264 с. 3. Лук'яненко Ю.В. Щодо сутності затримання особи за кримінальним процесуальним законодавством України. *Молодий вчений*. № 6 (21). Частина 2. 2015. С. 135-138. 4. Фаринник В. Мірковець Д. Затримання особи в новому кримінальному процесуальному кодексі України: окремі питання відповідності міжнародним стандартам і практиці європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. № 6. 2017. С. 192-196.

«Одержано: 20.10.2020».

УДК 343.98

Тетяна Іванівна САВЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

інспектор відділу криміналістичного забезпечення слідчого управління
Головного управління національної поліції в Харківській області

ORCID: [org/0000-0001-8024-5136](https://orcid.org/0000-0001-8024-5136)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

В сучасних умовах, коли наявність власного житла, є однією з нагальних проблем багатьох українців, сфера житлового будівництва стала сприятливою нивою, на якій можна незаконно отримати досить великі гроші. І одними із поширених злочинних проявів є різні види шахрайств в сфері житлового будівництва. Тому, виникає необхідність у розгляді деяких аспектів діяльності правоохоронних органів, спрямованої на розслідування вказаних видів злочинів та встановлення обставин кримінального провадження.

В процесі розслідування шахрайства в сфері житлового будівництва досить інформативними слідчими (розшуковими) діями є обшуки, які стають процесуальними засобами вилучення речових та письмових доказів. Сліди шахрайства у сфері житлового будівництва в своїй більшості залишаються в різного роду документах як офіційного так і неофіційного обліку (записниках, щоденниках, чорнових записах тощо), заготовках підроблених документів, штампах, печатки, а також засоби комп'ютерної та оргтехніки, які використовуються для виготовлення як офіційних так і підроблених документів.

Обшук визнається першочерговою слідчою (розшуковою) дією і зазвичай проводиться в офісах установ та організацій, які використовувались для вчинення злочину, за місцем проживання керівників цих установ та організацій, бухгалтера та інших співучасників, на дачах, в гаражах, інших приналежних вказаним особам приміщення, їх автомобілях тощо.

Проведення обшуку за місцем проживання і роботи підозрюваного за даною категорією кримінальних проваджень має певні особливості. Ці особливості пов'язані перш за все з завданнями, які вирішуються шляхом вказаної слідчої (розшукової) дії та об'єктами пошуку і вилучення. Зокрема, обшук спрямовується на вирішення наступних завдань та пошуку наступних об'єктів:

1) одержання речових і документальних доказів вчинення шахрайств у сфері житлового будівництва певним способом зумовлює визначити наступні об'єкти пошуку:

- засновницькі та реєстраційні документи;
- проектно-кошторисані документи;
- фінансові і бухгалтерські документи та їх фрагменти, бланки документів;
- комп'ютерна система та носії електронної інформації (флеш-карти, карти пам'яті, компакт-диски,), графічні "роздруківки" комп'ютерного тексту, хмарні сервіси зберігання даних, електронні скриньки тощо;
- штампи та печатки, друкарські та копіювальні технічні засоби;
- договори і контракти та їх проекти (фрагменти);
- документи обліку будівельних робіт;
- технічна документація;
- транспортні документи на перевезення вантажів;
- автобусні, залізничні та авіаційні білети;

2) одержання доказів наявності злочинних зв'язків з представниками інших комерційних структур та державних органів влади (наявності організованої злочинної групи):

- чорнові записи, зміст яких має значення для кримінального провадження (щоденники, робочі зошити, календарі, записники тощо);
- фотографії, аудіо- і відеозаписи, що вказують на факти знайомства з певними особами чи перебування в певному місці;
- електронні повідомлення в месенжерах, електронних скриньках та соціальних мережах;

3) виявлення і вилучення цінностей, одержаних злочинним шляхом: готівкові та безготівкові кошти в національній та іноземній валюті, цінні папери, вироби з дорогоцінних металів та каменів, транспортні засоби, майнові комплекси тощо.

Для провадження обшуку у великому приміщенні, будинку чи квартирі комплектується група, у склад якої зазвичай повинні входити: слідчий, працівники оперативного підрозділу, спеціалісти та, в деяких випадках, підрозділи оперативно-раптової дії. Необхідно зазначити, що зважаючи на специфіку об'єктів пошуку, допомога спеціаліста може виражатись в консультуванні слідчого щодо складання різного роду документації, бухгалтерської та іншої вузькоспрямованої форми звітності, можливих місцях знаходження предметів та документів, допомога в отриманні закодованої інформації з комп'ютерів та інших носіїв електронної інформації, а також застосування спеціальної техніки та використання пошукових приладів.

Проводячи пошуки, необхідно враховувати властивості особи обшукуваного, які могли вплинути на вибір місця і способу приховання (професійні навички і уміння, характер, смаки, звички тощо). Але, також слід пам'ятати, що об'єктами пошуку по даній категорії проваджень, зазвичай є документи, тому при виявленні схованок необхідно звертати увагу на ті місця, які можуть забезпечувати збереження документів.

Зважаючи на те, що в сучасних умовах більшість документообігу ведеться з допомогою комп'ютерної техніки, то необхідно згадати, що при її вилученні можуть виникнути деякі труднощі. Так, ці дії рекомендується виконувати у формі "обшуку-огляду", під час якого необхідно детально фіксувати не тільки факт вилучення того чи іншого об'єкта, але і детально описувати і фотографувати його місцезнаходження у взаємозв'язку з іншими виявленими на місці обшуку предметами. Крім того, необхідно вживати заходів щодо збереження виявлених джерел доказів. Для проведення цих дій рекомендується залучати спеціаліста в області комп'ютерних технологій. Крім того, безпосередньо слідчий повинен володіти хоча б мінімальною кількістю знань для розуміння роботи комп'ютера та збереження електронної інформації.

Таким чином, своєчасне проведення обшуків на різних об'єктах позбавляє злочинців можливості приховати або знищити документи, що мають значення при розслідуванні шахрайств в сфері житлового будівництва. Різноманітність документальних об'єктів пошуку обумовлює ретельну роботу з підготовки до обшуків та залучення різного роду спеціалістів, особливо в області комп'ютерних технологій.

«Одержано: 27.10.2020»

Олексій Валерійович САЛМАНОВ,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9421-5085>

Ірина Віталіївна ІВАЩЕНКО,

курсант 4 курсу факультету №2 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини. Отже, вся діяльність держави має бути спрямована на реальне забезпечення прав і свобод своїх громадян, поваги до особи та як найширшого визнання загальнолюдських цінностей. Особливої уваги такий обов'язок держави набуває у випадку порушення прав особи у державі – вчинення кримінального правопорушення.

Враховуючи складні економічну і соціальну ситуацію в країні, зростання кількості правопорушень проблема відшкодування шкоди, завданої злочином, стає актуальною і потребує всебічного наукового та практичного дослідження.

Окремі положення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, сформульовано в Конституції України та КПК України. Зокрема визначено форми та процесуальний порядок такого відшкодування: добровільне відшкодування, що здійснюється підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь – якою іншою фізичною або юридичною особою; примусове стягнення за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні на підставі відповідного судового рішення, за рахунок Державного бюджету у випадках передбачених КПК України.

Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно підлягають спеціальній конфіскації є обставинами, які підлягають доказуванню. Підлягають доказуванню і обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально – правового характеру. Це сприяє забезпеченню подальшого стягнення за результатами розгляду цивільного позову.

Важливим для забезпечення відшкодування шкоди є положення, яке передбачає обов'язок слідчого, прокурора вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Для потерпілої від кримінального правопорушення особи важливою є реальність та обсяги відшкодування шкоди, при цьому обидва критерії залежать від ефективності та своєчасності спрямованих на забезпечення такого відшкодування дій органів досудового розслідування. Проте дуже часто потерпілі не отримують жодного відшкодування завданої їм кримінальним правопорушенням шкоди, що не узгоджується з нормами, які регламентують відносини у сфері відшкодування шкоди, не лише вітчизняного законодавства, а й міжнародно – правових актів.

Необхідно звернути увагу на специфіку пошукової діяльності щодо встановлення ймовірних джерел відшкодування шкоди, яка має проводитися за тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

Проте чинний КПК України позбавляє ініціативи оперативні підрозділи в даному напрямку. У цілому спостерігається відсутність досвіду працівників органів досудового розслідування, не має системи діяльності на місцях, що відображається на якості розслідування, у тому числі на відшкодуванні шкоди у кримінальному провадженні.

Аналіз положень ст. 285 КПК України про кримінальне провадження щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України, дає змогу зробити висновок, що такий підхід породжує проблемну ситуацію.

Він позбавляє визначеності в застосуванні такого засобу захисту порушених прав потерпілої від злочину особи через здійснення процесуальних дій слідчих і прокурорів і відсутність обов'язку слідчого, прокурора пропонувати підозрюваному, обвинуваченому добровільне відшкодування шкоди у випадках, коли він не відшкодував шкоду за власної ініціативи.

Цілком слушною вважається позиція А. Стебелева щодо закріплення у ст. 276 КПК України обов'язку слідчого під час повідомлення особі про підозру роз'яснювати підозрюваному, що добровільне відшкодування шкоди, завданої його протиправними діями, та усунення її наслідків є обставиною, яка, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України, пом'якшує покарання, а також у разі дієвого каяття або примирення з потерпілим і повного відшкодування шкоди кримінальне провадження може бути закрито, згідно ст. ст. 45, 46 КК України та ст. 285 КПК України [4, с. 86].

Добровільність відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення є однією із умов укладання угоди про примирення між підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим. КПК України передбачає категорії справ, у яких може бути укладена така угода. Так угода про примирення може бути укладена в провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої, середньої тяжкості та в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення [2, с. 103].

Відшкодування матеріальної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні повинно полягати у відновленні колишнього стану речей або відшкодуванні збитків, тобто реального збитку. Порядок обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на

стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та порядок зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 545 від 16 липня 1993 р.

У кримінальному судочинстві відшкодування витрат на стаціонарне лікування потерпілого може покладатися тільки на особу, вина якої у вчиненні злочину встановлена обвинувальним вироком суду (у тому числі без призначення покарання, із звільненням від покарання, з умовним засудженням).

При заподіянні шкоди здоров'ю потерпілого неповнолітнім, у тому числі при вчиненні ним злочину в групі, питання відшкодування коштів, витрачених на лікування потерпілого, вирішується згідно зі ст.ст. 1178 - 1182 ЦК України та роз'ясненнями, що містяться у п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди».

Як вже зазначалося, підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення.

Забезпечення цивільного позову в кримінальному провадженні і можливої конфіскації майна здійснюється шляхом накладення арешту на майно (п. 7 ч. 2 ст. 128 КПК).

Арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, результати інтелектуальної, творчої діяльності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних, або юридичних осіб (ч. 3 ст. 170 КПК).

Слідчий суддя або суд під час судового провадження накладає арешт на майно у вигляді речей. Крім того, у випадку задоволення цивільного позову суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про накладення арешту на майно для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову, повинна бути співмірною із розміром шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Якщо особа, що подала клопотання про арешт майна, не доведе необхідність такого арешту, слідчий суддя, суд відмовляють у його задоволенні. У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу. Певні проблеми виникають на практиці і при складанні позовної заяви, оскільки відповідно до вимог ст. 128 КПК України. [1, с. 157].

Також необхідно враховувати, що обов'язок доказування виду й розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням покладено на слідчого, прокурора, а на потерпілого – лише у випадках провадження у формі приватного обвинувачення. У чинному КПК України ситуація змінена: згідно ч. 1 ст. 55, потерпілим у кримінальному провадженні може бути як фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридична особа, якій завдано майнової шкоди. [3, с. 37].

Отже, можна зробити висновок, що інститут відшкодування шкоди у кримінальному провадженні має важливе значення для відновлення порушених злочином прав, а також потребує вдосконалення на законодавчому рівні з метою його більш ефективного застосування у практичній діяльності.

Список використаної літератури: Абламський С. Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочином потерпілому, у кримінальному судочинстві / С. Є. Абламський // Право і безпека. – 2012. – № 3 (45). – С. 154–159. **2.** Квятковський М. Проблемні питання кримінального провадження на підставі угод про визнання винуватості та про примирення у кримінальному провадженні / М. Квятковський // Слово національної школи суддів. – 2013. – № 4 (5). – С. 98–103. **3.** Нор В. Інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні за чинним КПК України: здобутки і резерви для вдосконалення / В. Нор // Право України. – 2013. – № 11. – С. 32–41. **4.** Стебелев А. М. Проблеми відшкодування (компенсації) шкоди, завданої злочином, у кримінальному провадженні / А. М. Стебелев // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 16. – С. 85–88.

«Одержано: 12.10.2020»

УДК 340.8

Ріпсіме Мгерівна САРОЯН,

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна Бублик,

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ РОЛЬ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кримінальне процесуальне право сприяє вирішенню завдань кримінального судочинства щодо охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, швидкого, повного і неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, ким було скоєно кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру

своїї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1]

Концепція кримінально-процесуальних гарантій складається з кримінально-процесуальної форми, засад кримінального провадження, процесуального статусу учасників провадження, можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження, прокурорського нагляду та контролю з боку суду. До цих гарантій слід відносити також процес задіяння понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій. Під час пред'явлення особи, наприклад, чи трупа чи речей для впізнання, проведення обшуку, огляду трупа, також якщо такий огляд пов'язаний з ексгумацією, проведення слідчого експерименту та освідчування особи.

Отже, для початку розглянемо, хто такий понятий. Понятим слід вважати незаінтересовану в результатах кримінального провадження особу, яку було запрошено слідчим чи прокурором для посвідчення факту провадження слідчої (розшукової) дії, її ходу та результатів. Вважається, що участь понятих є гарантією правильного сприйняття під час провадження слідчих дій обставин та фактів, що мають значення для кримінального провадження, їх належного фіксування у процесуальних документах [2].

Однак, В.П. Бахін зазначав в своїх роботах, що більшість провідних країн світу, наприклад США та Велика Британія, не передбачають залучення понятих для проведення слідчих дій, так як в їх соціумі дії правоохоронних органів не підлягають сумнівів, тобто в них є довіра з боку населення, в той час як в Україні така довіра відсутня. Наявність інституту понятих, значно затягує процес проведення розслідування, тим самим призводячи до порушень встановлених строків досудового розслідування [3].

Хотілось би навести приклад досить абсурдного випадку залучення понятих під час проведення слідчих дій. Так в ст. 192 КПК України 1960 р. був пункт, в якому зазначалося, що під час огляду трупа необхідна наявність не менше двох понятих. Наші погляди сходяться з думкою Валерія Фастівця, який вважає, що законодавець формуючи дане положення, не задумувався над реальністю пошуку двох адекватних та незацікавлених у результатах розслідування кримінальної справи осіб, які б погодились бути присутніми під час огляду трупа, та про те, що вони ще повинні уважно стежити за діями слідчого чи експерта, Участь у такій слідчій дії у непередбаченої особи може викликати стрес або непритомність. Науковець вважає, що під час огляду трупа обов'язки понятого слід перекласти на лікаря чи експерта, які власне і проводили огляд тіла [6]. Взагалі, участь судово-медичного експерта чи лікаря передбачає що дана дія проводиться кваліфікованим спеціалістом, і виключає взагалі потребу присутності понятого у якості наглядача [4].

Складність залучення понятих виражається ще у тім, що доволі складно підібрати таких осіб, бо на практиці громадяни в основному не бажають перетинатися, а тим паче, співпрацювати з правоохоронцями. У них навіть є

раціональні причини для відмови у співпраці: це зайнятість; можливість в подальшому залучатися як свідка і брати участь у допиті; вірогідні проблеми або погіршення стосунків із сусідами, в будинку яких вони будуть присутні у якості понятих; можлива помста [5]. Рідко можна відшукати осіб, які погодяться бути присутніми під час проведення обшуку.

Аргументи противників інституту понятих: незаінтересованість самих понятих у здійсненні правосуддя; формальний підхід до процесу вибору понятих; наявність науково-технічної бази, яка по суті, сама по собі може свідчити та вказувати на те чи були дії правоохоронців законними і чи дотримувались вони процесуального закону (тобто присутність понятих під час слідчих (розшукових) дій втрачає сенс), що дозволяє застосовувати альтернативні засоби фіксації достовірності отримання доказів; фактично встановлюється презумпція недовіри до правоохоронних органів, що в свою чергу підриває авторитет держави; наявна система прокурорського нагляду та судового контролю за досудовим розслідуванням; в провідних країнах англосаксонської правової системи та інших країнах такий інститут відсутній; завдяки стадійності розгляду провадження виникає багато можливостей перевірити наявні докази та відомості.

Висновок. Хотілось би зазначити, що проведені реформи кримінального судочинства були спрямовані на проєвропейський напрямок, однак, не зважаючи на всі зміни, які були внесені, у чинному КПК України збережено інститут понятого. Провівши аналіз позицій науковців та практиків ми дійшли до того, що в майбутньому слід відмовитись чи звести до мінімуму залучення понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, проаналізувавши інститут понятих, та розглянувши участь та проблеми їх залучення з практичної точки зору, ми вважаємо за потрібне скасувати інститут понятих. На підтримку нашої думки, хотілось би навести декілька вагомих аргументів, а саме, - неефективність залучення понятих під час проведення процесуальних дій, коли там присутній ще і спеціаліст, так як засвідчити його дії їм не під силу , адже вони не мають в своєму розпорядженні спеціальних знань, якими керується спеціаліст, тож виникає питання щодо доцільності їхньої присутності там. Також виникають труднощі і при підписанні протоколу, в якому містяться плани та схеми, так як не всі можуть розібратися у топографічних знаках, спеціальній термінології тощо.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.10.2020) 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. 664 с. 3. Бахін В.П., Карпов Н.С., Коструб А.Н. О необходимости ликвидации или преобразования института понятых в процедуре расследования преступлений. URL: http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=IBIS&P21DBN=PRAVO&S21FMT=infow_wh&S21ALL=%28%3C.%3EA%3D%D0%91%D0%B0%D1%85

%D0%B8%D0%BD,%20%D0%92.%20%D0%9F.\$%3C.%3E%29&Z21ID=&S21SRW=AVHEAD&S21SRD=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20 (дата звернення 24.10.2020) 4. Булейко О.Л. Участь понятьх у кримінальному процесі: моногр.-К.: КТН, 2010 – 167 с. URL: <http://www.disslib.org/uchast-ponjatykh-u-kryminalnomu-protsesi.html> (дата звернення 24.10.2020) 5. Головненков П.В. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия. Научно-практический комментарий и перевод текста закона. Москва : Проспект, 2012. 408 с. 6. Фастовець В. Інститут понятьх. Архаїчне явище чи процесуальна гарантія захисту прав учасників кримінального судочинства. *Вісник прокуратури*. 2012. № 3. – С. 74-81. 7. Перцова-Тодорова Л. М. Деякі питання участі понятьх під час проведення обшуку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 2. 2019 URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/42.pdf (дата звернення 23.10.2020)

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.132:351.745.7

Світлана Василівна СВИСТІЛЬ,

курсант Навчально-наукового інституту №1 Напрямок підготовки – 081
«Право» Національної академії внутрішніх справ

ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОСТУПКІВ

Одним із важливих внесків у Кримінальному процесуальному законодавстві стало запровадження інституту кримінальних проступків, що дає можливість спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. На сьогоднішній день ця тема є досить актуальною, адже таким шляхом забезпечення прав людини під час розслідування відбувається на належному рівні.

Необхідно зазначити, що законодавець вказує, що підрозділи дізнання органів Національної поліції України здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [1]. Таким чином слідчі підрозділи зосередяться на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Відтепер у Кримінальному процесуальному кодексі з'явилося поняття «дізнавач», тобто службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції України або уповноважена особа іншого підрозділу поліції, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [2]. Також законодавець вніс зміни щодо строків досудового розслідування та особливостей початку досудового розслідування у формі дізнання.

На відміну від слідчих, які до внесення відомостей до ЄРДР можуть провести лише огляд місця події, дізнавачі мають право: відібрати пояснення; провести медичне освідчування; отримати висновок спеціаліста і зняти показання засобів фото- і кінозйомки, відеозапису або з технічних приладів із

такими функціями; вилучити знаряддя й засоби вчинення кримінального проступку, речі та документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [3]. Важливо зазначити, що дізнавачі можуть здобувати відомості з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується їх власником чи утримувачем, або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту та щодо установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. Справа в тому, що законодавець дозволив дізнавачам проводити саме такі негласні слідчі (розшукові) дії.

Одним із нововведень є те, що особа не позбавляється волі за скоєння кримінального проступку, тобто вважатиметься несудимою після відбуття судом покарання. До особи можуть бути застосовані тільки 2 види запобіжних заходів – особисте зобов'язання та особиста порука. Що стосується покарань за скоєння проступків, то законодавець передбачив три його основні види, а саме: штраф до 51 тисячі гривень, громадські чи виправні роботи, арешт або обмеження волі та додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Особливо варто звернути увагу на те, що особу може бути затримано без ухвали слідчого судді, суду підозрювану у вчиненні кримінального проступку лише у випадках, якщо ця особа, наприклад, намагається втекти з місця події, під час переслідування відмовляється виконувати законні вимоги поліцейських, перебуває у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та може завдати шкоди собі чи оточуючим, ухиляється від органів досудового розслідування чи суду. Слід зазначити, що затримання особи здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Однією з проблем, що потребує вирішення, є те, що не чітко зазначені строки дізнання. Мова йде про те, що строк дізнання розпочинається саме з дня повідомлення про підозру, але не вказано який має бути строк дізнання з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до повідомлення особі про підозру. Відповідно до ч. 3 ст. 219 КПК України запропоновано доволі стислі строки завершення дізнання, а саме залежно від обставин: 72 год., 20 діб та 1 місяць[2].

Враховуючи вище викладене, прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи - протягом 24 годин прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи - про негайне звільнення затриманої особи. У разі необхідності прокурор вправі повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу. Також у разі встановлення ознак злочину прокурор направляє кримінальне провадження для проведення досудового слідства або ж звертається до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності [4].

Безумовно, скоротилися й строки судового розгляду, що дає змогу потерпілим отримувати швидше компенсацію за збитки, які були завдані кримінальним проступком. Таким чином, судовий розгляд призначається в 5-денний термін з дня отримання обвинувального акту, а якщо особа була затримана, то судовий розгляд призначається невідкладно.

Отже, запровадження інституту кримінальних проступків стало поштовхом до гуманізації законодавства. Значно розвантаживши слідчі підрозділи з'явилась можливість ефективно і якісно дізнавачам розглядати кримінальні проступки.

Список використаної літератури: 1. Наказ МВС України №405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» від 20.05.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> 2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-УІ. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> 3. А. В. Романюк «Дізнання як форма досудового слідства щодо кримінальних проступків: суть і проблеми правозастосування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ov-partners.com/diznannya-yak-forma-dosudovogo-slidstva-shhodo-kryminalnyh-prostupkiv-sut-i-problemy-pravozastosuvannya/> 4. Т. Н. Шатарська «Кримінальні проступки: основні аспекти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radako.com.ua/news/kriminalni-prostupki-osnovni-aspekti>

«Одержано: 23.10.2020»

УДК 340.68

Віктор Станіславович СЕЗОНОВ,

старший судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА

Сучасне правове регулювання документування та документообігу має вирішувати питання, пов'язані з основними положеннями щодо: визначення поняття категорії «електронний документ», його типів і видів; умов надання юридичної сили; вимог до оригіналів, дублікатів і копій документів; порядку засвідчення документів (електронно-цифровий підпис); правил реєстрації, зберігання, передавання і отримання електронних документів з інших організацій, головних принципів юридичної відповідальності за порушення порядку їх використання, порядку доступу до електронних версій тощо.

Ще однією важливою реалією сучасного часу, яка вимагає уваги є аспекти правового регулювання електронного документообігу шляхом використання спеціальних електронних сервісів-додатків та правового статусу інформації, яка міститься в електронних документах.

В останні роки своєрідною техніко-правовою інновацією для України стало впровадження концепції «Держава у смартфоні». Так, 29.07.2019 р. Президент України видав Указ «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» № 558/2019 [1]. Документ містить положення, які поклали початок системі нормативного регулювання електронних інформаційних ресурсів. Зокрема, передбачається, що у державі на рівні правової системи належить уніфікувати нормативні засади функціонування національних електронних інформаційних ресурсів, запровадити єдиний термінологічний апарат та єдині вимоги до створення, ведення, функціонування та захисту таких ресурсів.

Після набрання чинності зазначеного вище Указу, в Україні почався наступний етап збільшення нормативно-правового базису регулювання електронного документообігу. Так, у відповідності до Постанови кабінету Міністрів України від 15.04.2020 р. «Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься в паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон» запроваджено спеціальний мобільний портал «Дія», який містить цифрову інформацію, яка тотожна документам, що посвідчують особистість громадянина [2]. З цього моменту в Україні було впроваджено практику застосування мобільного порталу «Дія» в офіційних відносинах громадян з державними органами влади. Більш того, стійкою стала тенденція розширення адміністративних можливостей зазначеного порталу: електронна інформація «Дії» поступово розширює сферу свого застосування у податкових відносинах, відносинах з приводу одержання адміністративних послуг, виїзду за межі території України тощо.

Окрім зазначеного, важливим для системи нормативного забезпечення застосування документів у цифровій формі є те, що органам державної влади всіх рівнів було поставлено завдання визначити особливості застосування власних нормативно-правових актів протягом періоду реалізації експериментального проекту. Без сумніву, це дало новий поштовх до нормотворення у напрямі додаткової регламентації електронного документообігу і найближчим часом будуть підстави для критичної оцінки рівня ефективності такої ініціативи.

Поряд із зазначеним, слід акцентувати увагу на тому, що основною проблемою формування завершеної системи правового регулювання електронного документообігу в Україні залишається відсутність достатньої повноцінної нормативної основи. Причин цього є декілька. По-перше, перші офіційні результати рівня ефективності реалізації проекту будуть, як визначено у Постанові, не пізніше 25 листопада 2020 р. Відповідно, на сьогодні, не має чіткого переліку законодавчих і підзаконних нормативних актів, які слід удосконалити у частині доповнення нормами щодо визначення правового статусу електронних документів. По-друге, місцеві органи влади і місцевого самоврядування потребують якісних інструктивних вказівок щодо удосконалення основ правового регулювання електронного документообігу на рівні власної юрисдикції. Запорукою цього є проведення тренінгів і

спеціальних навчальних курсів з цього питання спеціалістами Міністерства цифрової трансформації. Відповідно, доцільною вбачається пропозиція щодо проведення ревізії законодавчих, підзаконних, локальних нормативно-правових актів задля виявлення доцільності внесення відповідних змін до того чи іншого документу задля удосконалення нормативного регулювання електронного документообігу на центральному і місцевому рівнях.

Таким чином, підсумовуючи сказане вище, сучасна система правового регулювання документування та документообігу має вирішувати питання, пов'язані з основними положеннями щодо: визначення поняття категорії «електронний документ», його типів і видів; умов надання юридичної сили; вимог до оригіналів, дублікатів і копій документів; порядку засвідчення документів (електронно-цифровий підпис); правил реєстрації, зберігання, передавання і отримання електронних документів з інших організацій, головних принципів юридичної відповідальності за порушення порядку їх використання, порядку доступу до електронних версій документів тощо. Більш того, чинна на сьогодні законодавча основа електронного документообігу потребує ревізії у частині визначення пріоритетності нормативного врегулювання аспектів, які пов'язані з правовим статусом електронних форм документів і можливостей їх застосування у соціальній практиці.

Список використаної літератури: 1. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» від 29.07.2019 р. № 558/2019. *Офіційне Інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5582019-28853> 2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон» від 15.04.2020 р. № 278. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizaciyu-eksperimentalnogo-pr-a278>

«Одержано: 23.10.2020»

УДК 343.13

Давид Володимирович СИМОНОВИЧ,

начальник відділу організації освітньо-наукової підготовки (докторантура та ад'юнктура) Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Особливе місце серед стадій кримінального провадження належить стадії виконання судових рішень, що обумовлено низкою факторів. Насамперед, це необхідність правильного встановлення початкового моменту стадії виконання судових рішень. Саме після набуття вироком чинності останній може бути

виконаний. Враховуючи той факт, що виконання вироку виходить за межі кримінальної процесуальної діяльності, наявність критеріїв розмежування кримінальних процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин не викликає сумнівів. Невирішеним залишається питання правової природи виконання вироку, а отже, і питання застосування норм відповідної галузі права. Усе це обумовлює актуальність теоретичного аналізу структури стадії виконання судових рішень.

Переважає більшість науковці, і ми поділяємо таку точку зору, вважають стадію виконання судових рішень самостійною стадією кримінального процесу, в якій суд не обмежується зверненням судових рішень, які набули чинності, до виконання, а й здійснює контроль за приведенням їх до виконання та вирішує у визначеному законом порядку питання, що виникають при виконанні судових рішень, здійснюючи в такий спосіб діяльність із застосування норм права та забезпечуючи реалізацію актів правосуддя.

Слід звернути увагу, що діяльність з виконання рішень суду в різний час мала різну назву. Наприклад, за КПК України 1960 р. ця стадія називалася стадією виконання вироку, ухвали і постанови суду. Однак за часів дії КПК України 1960 р. не існувало судового контролю за досудовим провадженням, який було введено лише у 2001 р. Тому плутанини щодо порядку виконання рішення судді не було, усі рішення мали ознаки підсумкового. Наразі процесуальна форма виконання судових рішень визначена розділом VIII (ст.ст. 532-540) КПК України. Аналіз змісту норм КПК України дає підстави визнавати сучасне регламентування не досить вдалим. Йдеться, перш за все, про об'єднання в одному розділі різних за змістом, на нашу думку, видів діяльності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 532 КПК України вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК, набуває чинності після закінчення встановленого КПК строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. Тобто, норми цього розділу регламентують порядок виконання не тільки підсумкових судових рішень (вирок, ухвала суду за результатами розгляду справи), а й інші рішення, які приймають слідчі судді на досудовому провадженні. На наш погляд, це не корелюється із завданнями стадії виконання судових рішень. Вважаємо, що порядок виконання рішень слідчого судді (наприклад, про обрання запобіжного заходу) значно відрізняється за правовою природою, ніж рішення судді за результатами розгляду справи загалом. Отже, існують суттєві відмінності у виконанні цих судових рішень, тому вбачається доцільним передбачити окремі норми, що безпосередньо регулюють виконання підсумкових судових рішень суду першої інстанції та ухвал слідчого судді. Насамперед, зумовлено це тим, що ухвали слідчого судді виносяться на стадії досудового розслідування, а всі інші – вже у судовому провадженні. Також необхідно враховувати, що ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набувають чинності з моменту їх проголошення. Тобто, це ті судові рішення, які не підлягають оскарженню, перелік яких наведений в ст. 303, 309 КПК України. Разом з тим заперечення на інші ухвали слідчого судді, які не підлягали оскарженню на досудового розслідуванні, могут бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Під час виконання судового рішення вирішуються не лише питання, пов'язані з кримінальним судочинством, а тому правова діяльність на цьому етапі є багатогранною і передбачає як безпосереднє виконання підсумкового судового рішення, так і інші процесуальні дії, що реалізуються судом. У зв'язку з цим усю діяльність, що відбувається під час виконання вироку, можна поділити на процесуальну та непроцесуальну, оскільки у цій стадії здійснюються різні за своєю правовою природою дії. При цьому всі вони пов'язані між собою та окремо існувати не можуть, оскільки в противному разі втрачається й весь сенс виконання судового рішення. Тобто, у такому разі слід вести мову про наявність певних етапів стадії виконання судових рішень, з приводу чого в теорії кримінального процесу триває дискусія.

Згідно зі ст. 533 КПК України наслідком набуття чинності судовим рішенням є обов'язковість їх для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для всіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх службових осіб і підлягають виконанню на всій території України. В цьому контексті наведемо позицію Верховного Суду України, який у пункті 23 Постанови Пленуму від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території усіма без винятку органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами, посадовими особами, а також окремими громадянами та їх об'єднаннями. У разі невиконання судових рішень суди мають піддавати винних у цьому осіб встановленій законом відповідальності. Крім обов'язковості судових рішень, які набули чинності, має бути дотримана вимога своєчасності їх виконання. Значення цього положення особливо наголошує у своїх останніх рішеннях Європейський суд з прав людини, посилаючись на те, що ефективний доступ до суду містить право на виконання судових рішень без належних затримок.

У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені в самому судовому рішенні. Судове рішення, яке набуло чинності або яке належить виконати негайно, підлягає беззаперечному виконанню. Виправдувальний вирок або судове рішення, що звільняє обвинуваченого з-під варти, виконуються в цій частині негайно після їх проголошення в залі судового засідання.

Про необхідність виконання судового рішення суд складає розпорядження, копія якого відповідно до ч. 2 ст. 535 КПК України, надсилається відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судове рішення. Це рішення визначає суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Наявність відповідного розпорядження дозволяє почати виконувати судове рішення, і, навпаки, його відсутність не обумовлює виникнення кримінально-виконавчих правовідносин. Це дозволяє першим етапом називати зверненням судового рішення до виконання.

До другого етапу стадії виконання судового рішення належить вирішення визначених КПК України питань, що виникають під час виконання вироку. До

них, зокрема, відносять питання про відстрочку виконання вироку; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; заміну невідбутої частини покарання більш м'яким; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, тощо. Хоча під час вирішення таких питань не йдеться про винуватість особи, не досліджуються обставини, що входять до предмета доказування, необхідність їх вирішення саме в судовому засіданні обумовлена реалізацією кримінальних правовідносин. Тобто, для вирішення цих питань необхідно застосовувати норми кримінального права, які можуть бути реалізовані тільки за допомогою кримінально-процесуальних правовідносин. Усе це надає такій діяльності характеру процесуальної та обумовлює її кримінально-процесуальну природу.

Після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням. Саме вирішення цих питань остаточно припиняє будь-який кримінально-правовий зв'язок особи з державою. І хоча цей етап є дуже важливим, реалізація кримінально-процесуальних правовідносин у даному випадку майже мінімальною.

Отже, виходячи із завдань кримінального провадження, одним із яких є призначення справедливого покарання, у структурі кримінального процесу обов'язково передбачається стадія, процесуальним змістом якої є не тільки звернення вироку до виконання, а й вирішення питань, що можуть виникнути як під час відбування покарання, так і після його виконання. Враховуючи що такі питання вирішуються за нормами КК України, їх втілення можливе лише кримінальними процесуальними засобами. При цьому доцільно виділили два види виконання судових рішень, регламентуючи їх у відповідних розділах КПК України, – виконання підсумкових судових рішень та виконання процесуальних рішень слідчого судді.

«Одержано:04.11.2020»

УДК 343.136

Олександр Сергійович СКЛЯР,

викладач кафедри тактичної спеціальної фізичної підготовки факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Руслана Сергіївна ЗОСИМ,

начальник сектору моніторингу Київського відділу поліції ГУ НП в Харківській області

ПОЯСНЕННЯ ОСІБ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: СУЧАСНИЙ СТАН

З моменту набрання чинності Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) 20.11.2020 пройшло майже 8 років. Процес адаптації до нових вимог кримінально-процесуального законодавства України привів до великого навантаження органів досудового слідства, що зменшило їх

ефективність та призвело до затягування, на рівні з іншими злочинами, розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

Однак із 01.07.2020 в Україні почали діяти Закони «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 за № 2617-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 за № 720-IX, які разом із чинними Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами нарешті перевели інститут кримінального проступку у практичну площину.

Розслідування кримінальних проступків покладено на плечі – органу дізнання, що значно зменшило завантаженість органу досудового розслідування.

Розширено перелік процесуальних дій, які дозволено проводити органу дізнання перед внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Так, відповідно до нової редакції частини 3 статті 214 КПК «Початок досудового розслідування» [2] для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідчування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

На цьому фоні логічними виглядають положення нової статті 298¹ КПК України «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки», згідно з якою для кримінальних проступків введено нові джерела доказів, серед яких – «пояснення осіб».

Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, що постановляється за клопотанням прокурора. [1]

Після опитування діючих працівників органу дізнання, серед яких були працівники з досвідом роботи в органі досудового розслідування Національної поліції України (слідчі) було встановлено, що «пояснення осіб» це найчастіша процесуальна дія, яку виконують дізнавачі в порівнянні з іншими діями стосовно процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях.

Дана новела дозволяє уникнути дублювання інформації з пояснень осіб до протоколів допиту і необґрунтованого затягування кримінального

провадження, та у найкоротші строки прийняти рішення і привести його до виконання.

Зустрічалися випадки, коли працівники прокуратури на фоні стереотипного мислення давали дізнавачам вказівки про повторну фіксацію інформації з пояснень особи до протоколу допиту, для надання статусу учасника досудового розслідування потерпілого чи свідка. Однак судова практика показала, що в кримінальному провадженні про кримінальні проступки, розгляд яких здійснюється в спрощеному варіанті – пояснення осіб як процесуального джерела доказу достатньо для притягнення підозрюваного/обвинувачено до кримінальної відповідальності.

Стосовно особи, яка вчинила проступок, для повідомлення йому про підозру достатнього його пояснення (в якому зафіксована інформація про вчинення ним злочину) як джерела доказу, а після вручення вказаної підозри проводиться його допит в якості підозрюваного з подальшими процесуальними діями.

Отже, пояснення осіб – як процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки має вагоме практичне значення в досудовому розслідуванні, значно полегшує роботу дізнавача в порівнянні із слідчим та суттєво доповнює доказову базу в кримінальних провадженнях.

У разі задоволення слідчим суддею відповідного клопотання прокурора «про визнання пояснення осіб процесуальним джерелом доказу» у кримінальному провадженні вже й для злочинів (а не тільки для проступків) з'являться нові джерела доказів, на той випадок, якщо особа з непередбачених причин не може прийняти участь у розслідуванні кримінального провадження, але ця тема потребує додаткового вивчення.

Список використаної літератури: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=пояснення#Text>. 2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 за № 2617-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>. 3. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 за № 720-IX [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text>. 4. Указ Президента України від 08.04.2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.

«Одержано: 23.10.2020»

Володимир В'ячеславович СЛАБУНОВ,

судовий експерт сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують відділу інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяльності Харківського НДЕКЦ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДОРОЖНІХ СИТУАЦІЙ ПРИ НАЇЗДІ НА ПІШОХОДА НА НЕРЕГУЛЬОВАНОМУ ПІШОХОДНОМУ ПЕРЕХОДІ

Не тільки у простих людей, а й у працівників правоохоронних органів періодично виникають питання, пов'язані з тлумаченням нормативно-правових актів щодо безпеки дорожнього руху. Враховуючи це слід висвітлити деякі юридичні аспекти, які мають істотне значення при розслідуванні дорожньо-транспортних подій (ДТП), що пов'язані з наїздом на пішоходів.

При розслідуванні ДТП з наїздом на пішохода в зоні пішохідного переходу, як правило, застосовується презумпція винуватості водія і невинуватості пішохода. Але, водій керуючи транспортним засобом, не може постійно і безперервно контролювати рух свого автомобіля, який є джерелом підвищеної небезпеки і вимагає певних правил обережності від оточуючих його учасників дорожнього руху, а саме від пішоходів.

Під «наїздом» розуміють ДТП, що полягає в контакті механічного транспортного засобу з нерухомою перешкодою, пішоходами, велосипедистами, тваринами тягнуть за собою поранення або загибель (людей, тварин), пошкодження транспортних засобів, споруд і вантажів або інший матеріальний збиток.

Відповідно до п. 18.1 Правил дорожнього руху України (далі - ПДР), водій транспортного засобу, який наближається до нерегульованого пішохідного переходу, на якому перебувають пішоходи, повинен зменшити швидкість, а в разі потреби зупинитися, щоб дати дорогу пішоходам, для яких може бути створена перешкода чи небезпека [1].

Цей пункт ПДР встановлює взаємини водіїв і пішоходів на обмеженій ділянці проїжджої частини (пішохідному переході) і зобов'язує водія дати дорогу пішоходу при певних в ПДР умовах. Згідно п. 1.10 ПДР пішохід - це особа, яка бере участь у дорожньому русі поза транспортними засобами і не виконує на дорозі будь-яких робіт. До пішоходів прирівнюються особи, які рухаються в інвалідних колясках без двигуна, ведуть (не їдуть!) велосипед, мопед, мотоцикл, везуть санки, візки, дитячі коляски.

Пішоходи є учасниками дорожнього руху і повинні діяти таким чином, щоб не створювати небезпеку для руху, тобто виконувати всі вимоги, які встановлюють порядок перетину проїжджої частини і руху по ній.

На нерегульованих переходах пішоходи можуть виходити на проїжджу частину після того, як оцінять відстань до транспортних засобів, їх швидкість, і переконуються, що перехід буде безпечний. Таким чином, ще до початку

руху (переходу) по пішохідному переходу, ще не отримавши пріоритету (право на першочерговий рух в призначеному напрямку по відношенню до інших ділянок руху), пішохід повинен оцінити відстань до транспортних засобів, їх швидкість, і не починати руху, якщо це буде небезпечно, за умови що це не створить небезпеку для руху і не змусить водія знизити швидкість і зупинитися.

Вийшовши на проїжджу частину (зокрема на пішохідний перехід), пішоходи не повинні затримуватися або зупинятися, якщо це не пов'язано із забезпеченням безпеки для руху. Пішоходи які не встигли закінчити перехід, повинні зупинитися на лінії, що розділяє транспортні потоки протилежних напрямків, а продовжити шлях можна, лише переконавшись у безпеці подальшого руху.

Таким чином, пішохід, якій зупинився на проїзній частині, фактично втрачає пріоритет по відношенню до інших учасників руху.

Водій же, повинен дати дорогу пішоходам, які переходять (вже почали перехід) по пішохідному переходу, а не тим, які на ньому стоять. Причому поступитися дорогою, означає те що, водій не повинен починати, відновлювати або продовжувати рух, здійснювати будь-які маневри, якщо це може змусити інших учасників руху (пішоходів), які мають по відношенню до нього перевагу, змінити напрямок руху або швидкість. Водій має право розраховувати, що перед виходом на проїжджу частину пішохід не створюватиме небезпеку для руху, якщо немає ознак, за якими можна було виявити, що вона виникла раніше, тобто, що пішохід створить небезпеку для руху, і стане перешкодою для нього. З огляду на вимоги до переходу проїжджої частини по пішохідних переходах, при наявності лінії, що розділяє транспортні потоки протилежних напрямків, водій має право розраховувати на те, що пішохід зупиниться на цій лінії.

Якщо є розділова смуга, а в ній розрив (якщо його немає, то вона не призначена для руху і зупинки транспортних засобів і пішоходів), то оскільки вона розділяє проїзні частини протилежних напрямків, поступатися дорогою необхідно тоді, коли пішохід буде переходити проїжджу частину в тому напрямку, в якому рухається транспортний засіб, або раніше, якщо водій в стані усвідомити (виявити) виникнення небезпеки для руху по моменту, заданому судом, слідством.

Взагалі на нерегульованому пішохідному переході небезпека для руху водію виникає в момент виходу пішохода на проїзну частину (нерегульований пішохідний перехід).

Встановлення наявності (відсутності) у водія технічної можливості дати дорогу або запобігти наїзду в певний, заданий слідством або судом момент розвитку дорожньо-транспортної ситуації визначається шляхом призначення і проведення судової автотехнічної експертизи, проведення якої дозволяє відновити механізм ДТП і допомагає слідчому дати правову оцінку діям всіх учасників ДТП.

Основним завданням судової автотехнічної експертизи є встановлення механізму дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) і його дослідження, у ході якого визначається причинний зв'язок між діями учасників дорожнього руху та подією ДТП. Механізм ДТП, пов'язаний з наїздом на пішохода, складається з трьох стадій: процесу зближення, процесу безпосереднього контакту та процесу переміщення об'єктів (пішохода, транспортного засобу (ТЗ)) після контакту.

Експертна оцінка дій учасників дорожнього руху проводиться тільки з технічної точки зору. Основним нормативним актом, що регламентує їх дії, є Правила дорожнього руху України (далі – ПДР). Згідно з п. 1.10 ПДР під терміном «пішохідний перехід» розуміється ділянка проїзної частини або інженерна споруда, призначена для руху пішоходів через дорогу. Пішохідні переходи позначаються дорожніми знаками 5.35.1–5.35.2 та дорожньою розміткою 1.14.1–1.14.2. За відсутності дорожньої розмітки межі пішохідного переходу визначаються відстанню між дорожніми знаками, а на перехресті за відсутності пішохідних світлофорів, дорожніх знаків і розмітки – шириною тротуарів або узбіч. На такому переході перевага в русі також належить пішоходам.

В експертній практиці традиційно прийнято вважати, що оцінювання дій пішоходів не входить в компетенцію судово-автотехнічної експертизи, оскільки не вимагає застосування спеціальних технічних знань.

Вимоги до дій водія при наближенні до нерегульованого пішохідного переходу визначені в п. 18.1, 18.4 ПДР.

Слід звернути увагу на ту обставину, що у визначеннях ПДР відсутні терміни, які докладно визначають перешкоду або небезпеку для пішохода, оскільки в п. 1.10 ПДР указано: небезпека для руху – це зміна дорожньої обстановки (у тому числі поява рухомого об'єкта, який наближається до смуги руху ТЗ чи перетинає її або технічного стану ТЗ, яка загрожує безпеці дорожнього руху та змушує водія негайно зменшити швидкість або зупинитися).

На загальних підставах, виходячи із терміна «дати дорогу» – вимога до учасника дорожнього руху не продовжувати або не відновлювати рух, не здійснювати будь-яких маневрів (за винятком вимоги звільнити займану смугу руху), якщо це може примусити інших учасників дорожнього руху, які мають перевагу, змінити напрямок руху або швидкість, можна визначити, що при одночасному русі через нерегульований пішохідний перехід пішохода та ТЗ, за умови незмінного напрямку й темпу руху пішохода, додержання безпечного інтервалу, у діях водія ТЗ невідповідностей п. 18.1 ПДР не вбачається.

Якщо перед нерегульованим пішохідним переходом зупинився або уповільнив рух ТЗ, то водії інших ТЗ, які рухаються по сусідніх смугах, можуть продовжувати рух лише переконавшись, що перед ТЗ, який зупинився, немає пішоходів. Згідно з вимогами п. 18.1 ПДР небезпека для руху водію автомобіля виникає в момент початку руху (виходу) пішохода на пішохідний перехід, оскільки для водія вимога «дати дорогу» не має ніяких винятків і він

зобов'язаний виконувати його відносно будь-якого пішохода, що вже знаходиться на переході та рухається по ньому.

При аналізі наїзду на пішохідному переході, виходячи з вимог п. 18.4 ПДР, впливає таке. Небезпека для руху водію ТЗ, який рухається по сусідній смузі відносно ТЗ, що зупинився або зупиняється, як на смузі праворуч, так і ліворуч від нього, за умови обмеження видимості пішохідного переходу останнім, виникає в момент початку руху пішохода (виходу) на пішохідний перехід за наявності такого, а не з моменту відкриття водієм видимості (виявлення) пішохода, який знаходиться на переході. Це пов'язано з тим, що ТЗ, який зупинився або уповільнюється, є ознакою перебування пішохода на переході. За наявності у водія технічної можливості запобігти наїзду на пішохода, який перетинає проїзну частину по пішохідному переходу, у момент виникнення небезпеки застосуванням екстреного гальмування, експерту рекомендується зробити висновок про невідповідність дій (бездіяльності) водія цього ТЗ вимогам п. 18.1 і (чи) 18.4 ПДР.

Таким чином, розглянувши деякі аспекти аналізу дорожніх ситуацій при наїзді на пішохода на нерегульованому пішохідному переході, пропонується методичний підхід до вирішення питань, пов'язаних з визначенням технічної можливості уникнути наїзду на пішохода, та встановлення причинного зв'язку між діями учасників ДТП.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.13

В'ячеслав Анатолійович СМІРНОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
голова Печенізького районного суду Харківської області

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ДОПУСТИМОГО ДОКАЗУ

Нині в науковій літературі доволі дискусійним залишається питання з приводу допустимості показань з чужих слів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 97 КПК України, показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Водночас, у ч. 5 ст. 95 КПК України передбачено, що особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК.

Дослідивши наукову періодику, можна ствердити, що серед вчених-процесуалістів визнання допустимості показань з чужих слів отримало неоднозначне трактування. Наприклад, О. П. Острійчук зазначає, що інститут показань із чужих слів може бути істотною перепорою для встановлення істини в справі, оскільки особа, яка даватиме показання із чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість. А використання чуток, якими за своєю суттю можуть бути показання із чужих слів, неприпустиме під час розслідування злочинів, оскільки обвинувачення повинно ґрунтуватися на

доказах, достовірність яких можливо перевірити [1, с. 321]. І тут правник має рацію, оскільки дійсно під сумнів можна поставити отриману з чужих слів інформацію. Адже в цьому випадку має бути застосована така властивість доказу, як їх достовірність. Тому цілком справедливим вбачається твердження І.Л. Чернеги, що стаття, яка закріплює можливість використання показань із чужих слів як доказу, дуже спірна, оскільки суб'єктивність таких показань сумнівів майже не викликає. Зі статей КПК зрозуміло, що такі показання можуть використовуватися як докази, якщо неможливо допитати особу, яка давала первинні пояснення, у виняткових випадках, але це виглядає як остання соломинка, за яку повинна хапатися особа, яка відбирає пояснення чи проводить допит [2]. Тож, правники не безпідставно наголошують про необхідність вдосконалення положень ст. 97 КПК, а деякі навіть пропонують взагалі виключити її з КПК [3, с. 135].

Разом із тим вченими висловлюються й інші позиції, які є діаметрально протилежним. Так, на противагу наведеному вище, Л. В. Омельчук та Т. П. Бичок зазначають, що загалом закріплення показань з чужих слів у кримінальному процесуальному законодавстві є вірним рішенням, але з певними умовами. Зокрема, вони пропонують закріпити в КПК України положення про те, що: 1) показання з чужих слів можуть бути визнані судом допустимим доказом у виняткових випадках, які унеможливляють допит особи, яка надала первинні пояснення, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості; 2) суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів за наявності обставин, що можуть свідчити про створення підозрюваним, обвинуваченим або його сприяння обставинам, за яких особа не може бути допитана; 3) необхідно законодавчо закріпити коло суб'єктів, які можуть давати показання із чужих слів [4, с. 323].

Своєрідну правову позицію з досліджуваного питання має Європейський суд з прав людини. Так, у рішенні від 15.12.2011 року по справі «Аль-Хавайя та Тахері проти Сполученого Королівства» Суд констатував, що «судження, яке ґрунтувалося виключно або вирішальною мірою на твердженнях свідка, відсутнього у суді, якого обвинувачений не мав можливості допитати під час слідства або під час судового розгляду, як правило, вважається несумісним з вимогами справедливості відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («єдиного або вирішального правила»). Однак це правило не є абсолютним і не повинно застосовуватися у спосіб, який не враховує обставини, ігнорує специфіку конкретної правової системи, оскільки це перетворює правило в нерозбірливий інструмент, який суперечить традиційному способу здійснення загальної справедливості, за допомогою якого Суд підходить до розгляду питання, а саме зважування конкуруючих інтересів сторони захисту, потерпілого, свідків і публічного інтересу в ефективному здійсненні правосуддя. Відповідно, навіть якщо показання з чужих слів були єдиними чи вирішальними доказами проти підсудного, то їх прийняття як доказ не призводить до автоматичного порушення п. 1 ст. 6 Конвенції [6]. Іншими словами, з правової позиції ЄСПЛ використання як

доказів показань з чужих слів порушує право обвинуваченого допитати свідка під час слідства або судового розгляду, тобто порушує вимоги справедливості. Разом із тим показання з чужих слів можуть бути визнані допустимим доказом в кожному конкретному випадку з урахуванням всіх обставин справи, з огляду на що прийняття таких показань як доказу не є однозначним порушенням вимог Конвенції.

Беручи до уваги викладене, можна дійти до попереднього висновку, що дійсно дискусійним питанням є визначення належності показань особи до показань з чужих слів та можливості їх використання як допустимого доказу. З цього приводу Верховний Суд зазначив, що для визначення того, чи є показання, в яких передаються висловлювання іншої особи, показаннями з чужих слів у значенні ст. 97 КПК України, необхідно встановити, чи надаються або використовуються ці висловлювання іншої особи для доведення існування того факту, про який стверджується в цьому переданому висловлюванні. Показання, які містять висловлювання іншої особи, надані з іншою метою, наприклад, для доведення того, що інша особа висловила саме так за певних обставин, не можуть вважатися показаннями з чужих слів відповідно до ст. 97 КПК України, оскільки у такому разі вони є повідомленням про факт висловлювання, який свідок безпосередньо спостерігав [7].

На наш погляд, вищенаведене рішення Верховного Суду є цікавим з позицій можливості визнання показаннями з чужих слів відомостей, які стали відомі свідку кримінального правопорушення від малолітньої особи з огляду на визнання судом недоцільним допиту неповнолітньої (малолітньої) особи в суді. В даному випадку такі показання формально не можуть бути визнані показаннями з чужих слів, оскільки ст. 97 КПК України не містить серед підстав визнання неможливим допиту особу в суді на підставі її віку, але, як показує судова практика, суд із урахуванням можливого негативного впливу на психічний розвиток дитини може визнати її показання, надані під час досудового розслідування або надані свідком з її слів, допустимим доказом. Така позиція суду в повній мірі узгоджується з міжнародно-правовими документами у сфері захисту прав дитини.

Як слушно зазначив Верховний Суд, у даному випадку засаді безпосередності, як і будь-якій іншій загальній засаді, притаманна певна гнучкість при застосуванні в конкретних обставинах. Схожу думку Верховний Суд висловив у Постанові від 19.11.2019 року (справа № 750/5745/15-к). Зокрема, відповідно до висловленої позиції, не зважаючи на вимогу усного допиту в судовому засіданні, визначену в КПК України, ця вимога сформульована як принцип, яким має керуватися суд приймаючи процесуальні рішення в конкретній ситуації, у тому числі щодо допустимості або недопустимості доказів. Принцип безпосередності дослідження доказів, передусім, спрямований на найкраще забезпечення права сторін на перехресний допит особи, що надає показання, що забезпечує можливість з'ясувати всі обставини, які вона вважає важливими для вирішення справи,

уточнити показання свідка та поставити під сумнів ті чи інші повідомлення особи або її репутацію. Щодо сторони захисту, то це право також гарантовано пунктом «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції, щодо якого Європейський суд вказав, що до того, як визнати особу винуватою, усі докази проти неї мають зазвичай бути представлені в її присутності під час публічного розгляду з метою надати можливість для спростування. Виключення з цього принципу є можливими, але не можуть порушувати права захисту, які, як правило, вимагають, щоб обвинуваченому була надана адекватна та відповідна можливість викликати та допитати свідка проти нього, або коли свідок надає показання, або на наступних етапах провадження. В залежності від обставин засада безпосередності реалізується в різних формах, оскільки суд має узгоджувати її з іншими засадами кримінального процесу та/або легітимними інтересами суспільства чи окремих осіб. Наприклад, принцип безпосередності зазнає певних легітимних обмежень у випадку допиту особи, до якої застосовані заходи безпеки або яка відсутня безпосередньо в залі судового засідання (ст. 232 КПК), і такі легітимні обмеження не можна вважати порушенням принципу безпосередності. Також суди апеляційної та касаційної інстанцій в більшості випадків ґрунтують свої висновки на показаннях, які були надані в суді першої інстанції, оскільки багаторазовий допит особи в судах різних інстанцій без вагомих причин не тільки був би обтяжливим для такої особи, учасників і суспільства, але й суперечив би самому змісту інстанційності. Таким чином, Суд вважає, що положення «суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання», не може тлумачитися як безумовна заборона використання показань, які особа давала перед іншим складом суду у тій же справі [7].

Список використаної літератури: 1. Острійчук О.П. Місце показань в системі процесуальних джерел доказів. *Часопис Київського університету права*. 2013. Вип. 3. С. 319–322. 2. Чернега І. Л. Показання з чужих слів: новела чи регрес? *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 2. С. 512-514. 3. Ляш А.О. Показання з чужих слів: норма, яка підлягає виключенню з КПК України. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави* : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. / укладачі І.П. Голосніченко, Т.О. Чепульченко, В.Ю. Пряміцин. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. С. 134–135. 4. Омельчук Д. В., Бичок Т. П. Показання з чужих слів як процесуальне джерело доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 320-323. 5. Аль-Хавайя и Тахири против Соединенного Королевства [Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom] (жалоба № 26766/05 – 22228/06): Постановление Европейского Суда по правам человека от 15.12.2011. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-117175%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-117175%22]}). 6.

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі від 19.11.2019 (справа № 441/845/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85934761>. 7. Постанова Верховного Суду від 04.03.2020 (справа № 332/2216/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103419>.

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.135 (477)

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОПИТ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відомо, що основним засобом збирання доказів є слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання нових або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч.1 ст. 223 КПК України). Слідчі (розшукові) дії мають детально регламентовану законом процесуальну форму, дотримання якої надає певні гарантії одержання достовірних доказів у кримінальному провадженні. У свою чергу, допит є однією з найпоширеніших слідчих та судових дій, який займає особливе місце серед передбачених законом засобів доказування і має велике значення для повного, об'єктивного і всебічного розслідування кримінального провадження. В науці допит розглядається з кримінально-процесуальної, криміналістичної і психологічної точок зору.

Успішне розслідування кримінального провадження багато в чому залежить від правильного провадження саме слідчих (розшукових) дій, у тому числі і допитів. На сучасному етапі процедура проведення допиту регулюється нормами глави 20 Кримінального процесуального кодексу України (ст.ст. 225, 226, 232 КПК) [1].

Розгляд допиту як процесуального засобу доказування дозволяє проаналізувати ефективність цієї слідчої дії, особливості тактики її проведення, оцінки результатів допиту з позицій відносності, допустимості й вірогідності, охарактеризувати доказове значення як допиту, так й отриманих у процесі його проведення показань, показати роль допиту не тільки як засобу збирання й закріплення доказів, але і його значення в перевірці фактичних даних з метою встановлення істини.

Очевидно, що значна кількість норм у КПК України присвячені саме проведенню такої слідчої (судової) дії як допит. Причиною цього є поширеність її застосування в слідчо-судовій практиці. За даними окремих дослідників на нього припадає понад 80 % усього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих (розшукових) дій [2; с. 118].

В цьому контексті процесуальна регламентація проведення допиту важлива для забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, а також і юридичної особи, яка може бути визнана потерпілим за КПК України. Передбачається також можливість проведення виїзного судового засідання для допиту тяжко хворого свідка чи потерпілого (ч. 2 ст. 225 КПК України). До речі, було введено безліч новел КПК України в контексті регламентації проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит [3].

На погляд українських науковців, допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-логічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [4, с. 252].

Кримінальний процесуальний кодекс не дає чіткого визначення допиту, але показання, відповідно до ст. 95 КПК, – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Таким чином, допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча дія, яка полягає в одержанні слідчим, прокурором або суддею від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до ст.ст. 351-354 КПК, у виняткових випадках для забезпечення безпеки обвинуваченого, свідка, потерпілого, малолітнього свідка чи потерпілого, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін чи самої такої особи постановляє мотивовану ухвалу про проведення цього допиту з використанням технічних засобів з іншого приміщення, в тому числі за межами приміщення суду, з використанням режиму відеоконференції, або в інший спосіб, що унеможливорює ідентифікацію особи, та забезпечує сторонам можливість задавати питання та слухати відповіді на них. У разі, коли існує загроза ідентифікації голосу, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод. Так, перед прийняттям відповідної ухвали суд зобов'язаний з'ясувати наявність заперечень сторін проти проведення допиту в умовах, що унеможливають ідентифікацію допитуваної особи, і, у разі їх обґрунтованості, відмовити у проведенні допиту у визначеному вище порядку. До того ж, допит обвинуваченого здійснюється обов'язково, крім випадку, коли він відмовився від дачі показань, та випадку проведення спрощеного провадження щодо кримінальних проступків. Перед допитом свідка головуючий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. Крім того, головуючий з'ясовує чи зрозумілі свідку його права та обов'язки, у разі необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він з підстав, встановлених законом, від давання показань і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання

показань та завідомо неправдиві показання. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий у судовому засіданні приводить його до присяги.

Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, свідка захисту – захисник, або якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений (прямий допит). Під час прямого допиту не дозволяється задавати навідні питання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї. Після прямого допиту протилежній стороні надається можливість перехресного допиту свідка. Під час перехресного допиту дозволяється задавати навідні питання. Під час допиту свідка сторонами головуючий за протестом сторони має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження. Після допиту свідка йому можуть бути задані запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуючим та суддями [5].

При допиті свідка найбільш складним завданням є встановлення достовірності його показань, адже існує ймовірність, що показання можуть бути завідомо неправдиві, у разі якщо є особиста зацікавленість, співчуття до обвинуваченого або потерпілого, шантаж і погрози з боку зацікавлених осіб. Стосовно цього потрібно погодитися з думкою В. Шепітько, що допит – одна з найскладніших дій, проведення якої вимагає високої загальної і професійної культури, глибокого знання психології людини. Чинний КПК чітко регулює та встановлює порядок проведення окремої процесуальної дії під час допиту свідка в процесі судового розгляду справи. Допит свідка в процесі судового розгляду являє собою досить складний та багатогранний процес, від правильності побудови якого буде залежати результат проведення всього кримінального провадження [6, с. 139, 142].

Таким чином, до КПК України були впроваджені певні зміни у процедуру проведення допиту, а також ця слідча дія набула нових характерних особливостей. На сьогодні ця проблема регулюється нормами чинного законодавства України. На сьогодні законодавець регулює процедуру допиту всіх категорій осіб – сторін кримінального провадження (суб'єктів допиту).

Отже, допит як слідча процесуальна дія, спрямована на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по кримінальному провадженню, а головним обов'язком при отриманні показань при допиті, що забезпечить можливість використання їх в доказуванні, - є сформулювати доказ, який відповідатиме вимогам належності та допустимості, адже обов'язок доказування цих властивостей доказів покладається на сторону, яка їх подає.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 18 вересня 2020 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення: 20.10.2020). 2. Тертышник В.М., Слинько С.В. Теория доказательств: Учебное издание. Харьков. 1998. 256 с. 3. Чекіта В. Допит як процесуальний засіб доказування у світлі чинного КПК України [Електронний ресурс]. Пора говорити. 19.03.2013. Режим доступу : <http://poragovorit.com/publications/item/6612-chekita-violanta->

dopit-yak-protseusualniy-zasib-dokazuvannya-u-svitli-chinnogo-kpk-ukrayini.html.

4. Криміналістика : підручник. Кол. авт. : В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ. 2001. 684 с. 5. Стефанів Н. Актуальні питання судового провадження у першій інстанції [Електронний ресурс]. Судова влада України. 31.10.2013. Режим доступу : <http://kra.court.gov.ua/sud1190/600/610/37/>. 6. Лисюк Ю. В. Особливості проведення допиту свідка під час здійснення судового провадження. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2013. № 4. С. 138-142.

«Одержано: 26.10.2020»

УДК 343.98

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ПЕРЕБУДОВА ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

З часу набуття Україною незалежності у 1991 році вітчизняна криміналістика продовжує розвиватись за соціалістичної моделлю, яка сформувалась у період СРСР і була побудована за зразком, започаткованим ще Г. Гросом наприкінці ХІХ століття, як наука для слідчих.

У радянський період зазначена наука розвивалась повільно, що пов'язано зі значним економічним відставанням СРСР від передових держав світу. У тоталітарній країні не було можливості розробляти і впроваджувати новітні розробки у галузі криміналістичної техніки, що призводило до користування у практиці діяльності правоохоронних переважно її застарілими зразками.

На першому етапі становлення криміналістики радянські науковці впроваджували в практику закордонні досягнення, перекладали і користувались розробками провідних світових наукових шкіл у цій галузі, але з кінця 30-х років ХХ століття на фоні масових політичних репресій сформувався тренд на протиставлення радянської та «буржуазної» криміналістики. Розпочався поступовий відхід від впровадження передових світових технологій і практик у правоохоронну діяльність. Здійснювалась політизація криміналістичної науки й огульна критика майже всього прогресивного у цій сфері лише тому, що відповідні новації були винайдені в капіталістичних країнах. Перекладалось усе менше зарубіжних наукових джерел, багато наявних праць було знищено або поміщено в спеціальні сховища з обмеженим для науковців доступом до них. Тих учених, які підтримували передові світові підходи, звинувачували у «низькопоклонстві

перед заходом». Їхні ідеї викликали шквал критики і не сприймалися як об'єкти серйозного наукового аналізу.

На цьому фоні на початку 50-х років минулого століття радянськими науковцями було обґрунтовано концепцію юридичної природи криміналістичної науки. Ті аргументи є широко відомими і активно обговорюються донині. Але цікаво відзначити, що саме в той період у радянській науці відбувалась чергова репресивна компанія «боротьби з космополітами». Можливо саме ця обставина стала вирішальною в обранні подальшого шляху розвитку криміналістики в СРСР як виключно правової науки.

Протягом наступних років в радянській державі відбувався досить жвавий розвиток теоретичних положень криміналістичної науки, рекомендацій у сфері криміналістичної тактики та криміналістичної методики. Водночас галузі криміналістичної техніки такого розвитку не мали і все більше відставали від того стану, який був притаманний розвинутим країнам світу. Сама ж криміналістика фактично залишилась наукою про попереднє розслідування. Більше того, з неї виокремились теорія оперативно-розшукової діяльності та судова експертиза. Тобто сформувалась тенденція до розділення криміналістики на кілька різних наук.

Після розпаду СРСР в Україні, як і в інших країнах, що одержали незалежність, продовжилась соціалістична лінія в криміналістиці. Науковцями в цій галузі можуть бути лише юристи. Розвивати більшість галузей криміналістичної техніки та судової експертизи на належному рівні вони не можуть через відсутність відповідних знань. Результатом цього є кризовий стан вітчизняної криміналістичної науки та фактичні передумови для виникнення окремої галузі судових наук на базі судової експертизи.

Наслідком відставання природничо-технічного напрямку в криміналістиці є застаріла структура криміналістичної техніки як розділу науки. Після того, як у радянській криміналістиці запанувала концепція її юридичної природи, впровадження новітніх досягнень інших наук у практику протидії злочинності значно загальмувалось. Наприклад, така галузь, як дослідження ДНК, яка вважається найбільш вагомим досягненням у світовій криміналістиці ХХ століття, в Україні взагалі не увійшла її до структури. Досі суперечливим є і питання віднесення до розділів криміналістичної техніки інших новітніх галузей, зокрема, дослідження електронних носіїв інформації, сильнодіючих речовин, інших матеріалів, речовин і виробів тощо.

У країнах колишнього СРСР науковці все частіше констатують потребу у перегляді підходів до розуміння криміналістики як науки синтетичної природи. Здійснюються наукові пошуки та практичні заходи, спрямовані на вирішення теоретичних і практичних проблем розвитку цієї науки як мультидисциплінарної.

Якщо простежити шлях розвитку криміналістики в країнах Західної Європи та США, можна відзначити, що там цю галузь не визнавали юридичною наукою. Навпаки, в державах континентальної Європи ведеться певна дискусія щодо доцільності і перспектив віднесення юридичних знань до криміналістики, а в країнах класичного права (Великобританія, США тощо) розвиваються судова наука (Forensic Science) та наука про кримінальне розслідування (Criminal Investigation). Але загальноновизнано, що основу криміналістики складають саме природничо-технічні сфери, пристосування їхніх досягнень до вирішення завдань судочинства.

На нашу думку, в Україні необхідно активізувати дискусію з приводу доцільності перебудови існуючої моделі криміналістики з метою наближення її до реалій сьогодення. Найбільш перспективним напрямом на цьому шляху видається використання досвіду Німеччини, оскільки свого часу російська, а згодом радянська криміналістика формувалась на відповідному термінологічному та фактичному фундаменті. Саме німецькими науковцями було запроваджено термін «криміналістика», підходи щодо структури криміналістичної техніки, криміналістичної тактики тощо. Сучасна німецька криміналістика видається найбільш прийнятним зразком для України.

Вважаємо, що існує потреба у перебудові моделі вітчизняної криміналістики з юридичної науки про розслідування кримінальних правопорушень в науку подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи, яка розробляє прийоми, засоби і методи виявлення, вилучення та дослідження доказів з метою вирішення завдань судочинства.

Доцільно переглянути структуру криміналістичної науки, включивши до неї ті складові, які входять до її змісту у світі. Тобто, якщо врахувати сьогодинішній стан речей, у вітчизняному розумінні криміналістика має вміщувати загальнотеоретичну основу (основні положення), природничо-технічну частину (криміналістичну техніку, судову експертизу) та юридичну частину (криміналістичну тактику, у тому числі тактику негласних слідчих (розшукових) дій, і криміналістичну методику).

Для налагодження належного навчання фахівців й активізації наукових пошуків у галузі криміналістики необхідно врахувати її мультидисциплінарність у регулюванні особливостей підготовки здобувачів вищої освіти та наукових кадрів вищої кваліфікації. Освітні, освітньо-професійні та освітньо-наукові програми у закладах вищої освіти доцільно розвивати таким чином, щоби підготовку фахівців у цій галузі можна було здійснювати не тільки за спеціальністю право, а і з біології, хімії, фізики, комп'ютерних наук, правоохоронної діяльності тощо.

«Одержано: 27.10.2020»

Анастасія Анатоліївна СТРЕШ,

студент заочної форми навчання факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

Науковий керівник:

Олександр Григорович Ткаченко,

заступник начальника кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

Вже котрий рік поспіль Україна перебуває в юридичному стані міжнародного збройного конфлікту з Російською Федерацією, про що свідчать збройні сутички на сході України. Дана ситуація призвела до того, що по всій території України гостро постала проблема незаконного обігу зброї та бойових припасів. Для підтвердження вищезазначеного факту варто навести статистичні дані злочинності, що супроводжується незаконним обігом зброї: протягом 2014 року в Україні було зареєстровано 7 228 злочинів, передбачених статтею 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», протягом 2015 року – 7 409 злочинів, протягом 2016 – 6 307 злочинів, протягом 2017 – 8 002 злочинів, протягом 2018 року – 7 466, протягом 2019 року – 6 204 злочинів [1]. Через недосконалість системи контролю зброя та бойові припаси стають не лише предметом злочинів, а й його об'єктами при незаконному вивезенні, продажу чи розкраданні з території антитерористичної операції/операції об'єднаних сил, тим самим наносячи втрати військовому арсеналу країни та потужності Збройних Сил України.

Питання незаконного поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами гостро турбує українське суспільство. Саме тому Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року була затверджена Стратегія національної безпеки України, яка зазначає, що діяльність незаконних збройних формувань, зростання злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї являє собою актуальну загрозу національній безпеці України [2]. Однак відсутність єдиного нормативно-правового акту, що визначав би поняття «зброя», неврегульованість виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею призводить до непорозумінь та колізій в законодавстві. Що в свою чергу спонукає злочинців до вчинення протиправних діянь з використанням зброї, бойових припасів чи вибухових речовин.

Логічним заходом зменшення злочинності – є її протидія. Протидія будь-якої злочинності охоплює собою три ланки: заходи загально-соціального попередження, заходи спеціально-кримінологічного попередження та

індивідуальне попередження злочинності. Попередження незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами не є виключенням і до нього можна застосовувати вищезазначену протидію.

Однак, для досягнення вищих результатів запобіганню незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами попередження має бути цілісним та комплексним. Перш за все, для попередження незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами велику роль відіграє узагальнення причин та умов використання зброї, бойових припасів або вибухових речовин. Використання вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин зумовлено багатьма факторами, що тісно пов'язані з сьогоdnішніми реаліями життя. Знаючи та аналізуючи причини діянь можна ефективніше застосовувати запобіжні заходи проти їх вчинення.

Другою складовою комплексного підходу запобіганню незаконному обігу зброї є виявлення осіб схильних до вчинення злочинів та їх контроль з боку органів влади.

Третьою складовою запобіганню незаконному обігу зброї є її профілактика. Сюди можна віднести управлінські дії держави: прогнозування, планування, створення методик і тактик щодо недопущення вчинення злочинів та зростання чинників їх вчинення [3]. Вважаємо за необхідне додати сюди діяльність правоохоронних органів, а саме вчинення заходів щодо якісного попередження вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зброї, бойовими припасами або вибуховими речовинами або швидкого реагування на їх нейтралізацію. Держава повинна розбудовувати економіку, підвищувати рівень діяльності правоохоронних органів, тим самим викликаючи довіру серед громадян, удосконалювати судову систему, створити дієвий механізм контролю за обігом зброї не лише в органах військового управління, а й серед цивільного населення, приділяти значну увагу профілактиці особам, схильним до вчинення злочинів (зазвичай до такої категорії осіб відносяться раніше судимі особи; особи, що не мають постійного місця проживання; особи, що мають алкогольні чи наркотичні проблеми). Не можна оминати той факт, що держава повинна ретельніше приділяти увагу, як діючим військовослужбовцям, так і звільненим в запас, а також тим учасникам бойових дій, що на добровільних засадах захищають Україну, оскільки психологічним станом даної категорії осіб, як правило, переймаються лише окремі волонтерські організації. Хоча існують непоодинокі випадки вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням вогнепальної зброї чи бойовими припасами саме військовослужбовцями, які нещодавно повернулись з зони проведення ООС. Проблема існує, але її потрібно розв'язати якомога правильніше в інтересах суспільства, в інтересах кожного законослухняного громадянина, а не в інтересах осіб, які схильні до правопорушень [4].

Для дієвого протистояння незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами необхідно не аби як виховати суспільство в дусі відповідальності одне перед одним. Правова свідомість громадян має знаходитись на високому рівні. Людина повинна усвідомлювати, що у разі виявлення ознак злочину, що передбачений статтею 263 КК України вона повинна повідомити про це правоохоронні органи, які в свою чергу зобов'язані зреагувати на такі повідомлення і перевірити надану їм інформацію. Необхідно наголосити увагу на те, що знання громадянами ознак вчинення злочинів має передувати просвітницька діяльність органів державної влади, що в свою чергу лише підтверджує комплексність попередження злочинності.

Позитивним моментом запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами є проведення в країні так званих «місячників добровільної здачі зброї, боєприпасів та вибухівки». Кількість зброї, вилученої в Україні з 2013 р., коливається від 1000 до 2500 одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь на рік, в 2015-2016 рр було вилучено до 4500 одиниць боєприпасів і вибухових пристроїв [5]. Метою даного превентивного заходу є зменшення кількості обігу зброї, вибухових речовин та вибухівки серед цивільного населення, оскільки здача не тягне за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Основними цілями протидії незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами є збереження найвищої соціальної цінності в державі – її громадян, їх життя, честі та гідності. Ефективність запобігання досягається лише при злагодженій взаємодії органів влади та громадян. Держава розробляє плани для досягнення економічних цілей, удосконалює та впроваджує в життя різноманітні цільові програми по запобіганню злочинності як в цілому, так і у сфері незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, проводить підвищення правової свідомості громадян. Українське суспільство в свою чергу повинно допомагати державі покращувати заходи запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами у формі проявлення активної громадянської позиції, самоосвіти та пізнанні правової ситуації в країні, а також неухильного дотримання встановлених правил щодо обігу зброї.

Список використаної літератури: 1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення в 2014-2019 роках (за даними Генеральної прокуратури України). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=104402/. 2. Про Стратегію національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>. 3. Голіна В. В., Головкін М. Ю., Валуйська О. В., Лисоед О. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ за заг ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2009. 288 с. 4. Ткаченко О. Г. Реалізація права громадян на захист з використанням

зброї. *Науковий вісник Сіверщини*. 2018. № 1 (3). С. 239–248. 5. Мартинюк А. Дослідження незаконних потоків зброї: Короткий інформаційний документ. Small Arms Survey. 2017. URL: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine-UKR.pdf>.

«Одержано: 15.10.2020».

УДК 343.98

Олександр Миколайович ТАРКАН,

аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ОРГАНУ ПОЛІЦІЇ

За умови належного вирішення тактичних завдань початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції у слідчого в наявності, як правило, з'являється солідна доказова база у кримінальному провадженні. Проте за допомогою першочергових слідчих (розшукових) та інших дій збирається лише частина доказів, а обмежені часові рамки початкового етапу не зажди дають можливість ретельно підготувати та провести необхідні дії, тому ті фактичні дані, що були отримані, підлягають ретельній перевірці. Зазначене свідчить про важливість подальшого етапу, якості роботи на якому є запорукою успішного завершення досудового розслідування.

Подальший етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції розпочинається після завершення початкових слідчих (розшукових) дій та інших заходів, які проводились після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР з метою перевірки одержаної інформації та одержання доказів, передусім тих, що стосуються події кримінального правопорушення. Тобто основні тактичні завдання подальшого етапу пов'язані із перевіркою доказів, одержаних на початковому етапі розслідування стосовно події кримінального правопорушення, та збиранням нових доказів стосовно інших обставин, які підлягають доказуванню (винуватості підозрюваного, форми вини, мотивів, мети кримінального правопорушення тощо).

При цьому фактично в усіх випадках за даною категорією кримінальних проваджень на початковому етапі розслідування здійснюється повідомлення особі про підозру, отже, особа чи особи, які вчинили кримінальне правопорушення, відомі. Виходячи з цієї обставини, доцільно визначити типові слідчі ситуації даного етапу.

Найбільш поширеними у слідчій практиці є два варіанта поведінки сторони захисту в ситуаціях невизнання вини повністю або частково, на

даному етапі. Перший полягає у запереченні, що було вчинено саме діяння, передбачене ст. 368 КК України, або окремих кваліфікуючих ознак, особливо вчинення злочину групою осіб і поєднання одержання неправомірної вигоди з її вимаганням. З цією метою службові особи вдаються до змови зі співучасниками з метою вигорудити останніх, заперечують матеріали кримінального провадження (перемовини, листування) щодо створення умов та здійснення вимагання неправомірної вигоди, намагаються організувати звільнення одержувача з посади заднім числом з відповідною перекваліфікацією діяння на шахрайство. Другий варіант включає повне заперечення винуватості у прийнятті обіцянки, пропозиції або одержання неправомірної вигоди та своєї причетності до відповідної події. У такому разі сторона захисту наполягає на обмові підозрюваного та провокації злочину.

У ситуації, коли підозрюваний повністю визнає свою вину у вчиненні злочину та співпрацює зі слідством, тактичні завдання розслідування спрямовані на збереження безконфліктності, збирання максимальної кількості доказів, перевірку версій щодо наявності співучасників та інших епізодів злочинної діяльності, одержання відомостей, що характеризують особу підозрюваного, тощо.

Алгоритм дій у даній ситуації включає: допити свідків, одержання тимчасового доступу та вилучення документів щодо службових повноважень особи, її діяльності, пов'язаної з реалізацією інтересів надавача неправомірної вигоди або третіх осіб, професійних і ділових якостей підозрюваного, витребування його характеристик з місця роботи та проживання, матеріалів службового розслідування, залучення судових експертів.

Якщо підозрюваний визнає свою вину частково (у вчиненні менш тяжкого кримінального правопорушення), то він може заперечувати: 1) що мав можливість вчинити або не вчинити дії в інтересах надавача чи третьої особи з використанням наданої влади чи службового становища (отже, вчинив інший злочин, а не той, що передбачений ст. 368 КК України); 2) наявність попередньої змови групи осіб; 3) факт вимагання неправомірної вигоди.

У даній ситуації виникають тактичні завдання, спрямовані на перевірку аргументів сторони захисту та їх спростування. Зокрема, необхідно особливо ретельно з'ясувати коло службових обов'язків підозрюваного, вивчити документацію кадрового підрозділу органу поліції щодо зазначеної особи, дослідити службову документацію про поточну професійну діяльність підозрюваного, облікову та звітну документацію органу поліції, допитати в якості свідків керівників і підлеглих службової особи, провести судові експертизи щодо дослідження документів (підписів, записів, засобів друку), які склались у зв'язку з реалізацією інтересу надавача неправомірної вигоди або третіх осіб. Після цього доцільно провести додатковий допит підозрюваного із пред'явленням одержаних доказів і, за необхідності,

одночасні допити зі свідками, які викривають хибність аргументів сторони захисту.

У ситуації, коли підозрюваний не визнає своєї вини повністю, і сторона захисту аргументує невинуватість, як правило, нею обирається два варіанти поведінки: 1) вказується на провокацію злочину з боку заявника та/або працівників правоохоронного органу (ДБР, прокуратури, СБУ, НАБУ), які викрили кримінальне правопорушення; 2) вказується на сумлінну оману заявника, який сприйняв за надання неправомірної вигоди виконання правомірних дій (сплату за сервісні послуги, благодійну допомогу третім особам і т.п.). Найбільш типовим є перший варіант, зважаючи на те, що діяльність службових осіб органів поліції з отримання будь-яких коштів і винагород від фізичних і юридичних осіб досить жорстко контролюється в аспекті запобігання корупції.

Натомість обізнаність працівників поліції з формами і методами негласної роботи з виявлення злочинів, процесуальними правилами проведення досудового розслідування, у тому числі типовими труднощами та недоліками як законодавчого регулювання, так і правозастосовної практики, у деяких випадках надає їм підстави для сподівання спростувати низку зібраних доказів через допущені стороною обвинувачення помилки та порушення.

У цілому алгоритм дій в даній слідчій ситуації подальшого етапу розслідування включає проведення низки слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку аргументів сторони захисту, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення фактів активної протиправної протидії розслідуванню, судових експертиз відносно окремих матеріалів, отриманих в ході негласних слідчих (розшукових) дій і наданих заявником, а також слідчого експерименту, одночасних допитів раніше допитаних осіб.

Найчастіше на подальшому етапі розслідування прийняття обіцянки, пропозиції або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції проводяться одночасні допити кількох раніше допитаних осіб з метою усунення протиріч у їхніх показаннях, обшуки, пред'явлення для впізнання осіб та/або предметів, а також заходи, спрямовані на перевірку аргументів сторони захисту щодо невинуватості підозрюваного, залучаються судові експерти. При цьому серед експертних досліджень найбільш поширеними є експертиза спеціальних хімічних речовин та експертиза відеозвукозапису. Рідше виникає необхідність провести почеркознавчу експертизу, технічну експертизу документів, експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, телекомунікаційних засобів, дактилоскопічне або молекулярно-генетичне дослідження.

«Одержано: 27.10.2020»

Аліна Сергіївна ТЕРЕЩЕНКО,

студентка 3 курсу групи Ф-6-ПЗдср-18-3 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Світлана Миколаївна Лозова,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ ІЗ СПЕЦІАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ ЗАХИСТУ

Останнім часом в Україні зростає кількість економічних злочинів, таких як: фіктивне підприємництво, шахрайство з фінансовими ресурсами, незаконна торгівельна діяльність і багато інших. При вчиненні даних злочинів часто використовуються підробки документів, іноді це стосується документів зі спеціальними засобами захисту.

Встановлення способу підробки документів із спеціальними засобами захисту є дуже важливим завданням їх криміналістичного дослідження, оскільки це дає можливість на стадії досудового слідства побудувати обґрунтовані слідчі версії щодо скоєного злочину, а також спланувати оперативно-розшукові заходи з метою пошуку джерела підроблених документів [1, с. 208]. У 2005 р. в Україні з'явилося перше комплексне дослідження підроблення як способу вчинення злочину. Його автор, С.С. Тучков, вказує, що при визначенні підроблення повинно бути враховано наступне: по-перше, те, що підроблення завжди предметний та знарядійний спосіб; по-друге, характеризується активною поведінкою; по-третє, є усвідомленою цілеспрямованою діяльністю. Підроблення - це: а) повне виготовлення фальшивого документа, схожого на справжній; б) часткова фальсифікація: внесення у справжній з точки зору форми документ неправдивих відомостей; в) зміна змісту або характеру документа шляхом механічних маніпуляцій (дописування, підчистка, витравлення тексту тощо); г) підроблення відбитків штампу, печатки як необхідного реквізиту документа [2, с.150-151].

Поширеними способами змінення документів є підчистка, травлення і змивання тексту, дописка і виправлення записів, переклеювання фотокарток та заміна окремих частин документа. Підчистка — спосіб змінення змісту документа, при якому здійснюється механічне видалення частини тексту. Видалення штрихів може бути підготовчим етапом для внесення нових записів. При підчистці текст стирають (тертям гумкою) або зіскрібають гострим предметом (лезом бритви). Ознаками підчистки є порушення верхнього шару паперу, зменшення товщини паперу, ушкодження ліновки або захисної сітки, залишки підчищених штрихів, розпливи барвника в штрихах нового тексту. Дописка — спосіб змінення початкового змісту документа

шляхом внесення до рукописного тексту нових слів, фраз або окремих письмових знаків. Дописка проводиться щодо літерних або цифрових записів. Ознаками дописки є нерівномірність проміжків між рядками, словами, буквами у середині слів; зменшений розмір і розгін почерку певної частини тексту; неоднаковий нахил штрихів однойменних знаків; наявність обведення штрихів основного тексту; розходження в інтенсивності, відтінках барвника штрихів та їх копіювальних властивостей. Ознаки дописки можуть бути виявлені за допомогою оптичних приладів або світлофільтрів, що посилюють колірний контраст барвника штрихів [3, с. 258]. Дописка розпізнається у процесі почеркознавчого і техніко-криміналістичного дослідження. Травлення — спосіб змінення змісту документа, при якому здійснюється видалення тексту за допомогою хімічних реактивів, які вступають у реакцію з барвником штрихів і знебарвлюють його. Як травлячі речовини використовуються деякі кислоти і луги. Ознаками травлення є: наявність білястих плям від дії хімічної речовини; поява матових ділянок; зміна кольору паперу; знебарвлення ліновки і захисної сітки; шорсткість поверхні; поява дрібних тріщин; збільшення ламкості паперу; наявність залишків барвника витравлених штрихів; розпливи барвника нових штрихів. Ознаки травлення виявляються за допомогою оптичних приладів і ультрафіолетових випромінювачів. Так, під ультрафіолетовим освітленням залишки хімічних речовин, штрихи знешкоджененого тексту можуть люмінесцювати. Заміна частин документа — один із способів часткової підробки, який полягає в заміні окремих аркушів документа, вклеюванні деяких ділянок або переклеюванні фотокартки. При повній підробці на оригіналі змінюють який-небудь з його реквізитів, наприклад цифрове позначення номіналу грошової купюри. У документах, що засвідчують особу, надають права, звільняють від обов'язків, часто зустрічаються такі способи часткової підробки, як підчищення з наступною допискою чи без неї, хімічний вплив на фарбувальний матеріал штрихів (змивання, травлення), заміна фотокартки, аркушів, фальсифікація відтисків печаток, штампів. Розпізнавання часткової підробки документів із спеціальними засобами захисту має свою специфіку тільки у тому разі, коли пошкоджені засоби захисту або злочинцем використані інші матеріали (наприклад, туш замість спеціальних чорнил, звичайний клей замість спеціального) [4, с. 198]. В інших випадках дослідження проводиться за загальноприйнятою методикою, що дозволяє розпізнати дописку, підчищення, травлення, підробку відтисків печаток тощо. Часткова підробка припускає внесення змін у початковий зміст справжнього документа, метою якого є приховання фактичних даних. Часткова підробка реквізитів або рукописних текстів шляхом зміни навіть їх окремих елементів практично завжди призводить до порушення цілісного малюнка фонові сітки, локальних змін оптичної щільності паперу, а також розпливів фарбувального матеріалу. Виявлення часткової підробки справжнього документа здебільшого виявляються шляхом візуального спостереження документа. Виявлення документа, виготовленого шляхом повної підробки, пов'язано з певними

труднощами, оскільки виявити такі ознаки без спеціальних знань положень нормативно-правових актів, які встановлюють вимоги щодо оформлення документа відповідного виду, неможливо. Ознаки дописок і вставок: 1) порушення топографії тексту; 2) різний колір чи відтінок фарбувального матеріалу; 3) неоднакова ширина штрихів, різний їх нахил; 4) форма знаків дописки відрізняється від форми таких самих знаків основного тексту; 5) дописаний знак нанесений пізніше головного тексту, тому штрихи його розташовані вище штрихів головного тексту, штрихів відтиску печатки, штампу тощо [5, с. 76].

Засобами захисту документів від підробки можуть бути певні реквізити документа, виконані відповідним способом і розташовані у визначеному місці на документі. Спеціальними засобами захисту документів від підробки є такі явища: 1) спеціальні елементи захисту (голографічний захисний елемент, захисна стрічка, захисні волокна тощо); 2) спеціальні матеріали, що використовуються для виготовлення певної категорії документів (спеціальний папір, фарби тощо); 3) спеціальні технології виготовлення документів, які унеможливають їх підробку (спеціальні прийоми дизайну, виготовлення, оздоблення документа тощо). Поняття «спеціальні засоби захисту» в криміналістиці має узагальнюючий, збірний характер. До таких засобів можна віднести спеціальні матеріали, технології з підвищеною безпекою (щодо підробок) та елементи захисту. До спеціальних матеріалів належать папір, фарби, плівки для припресування й ламінування, нитки тощо. Криміналістичний захист документів, на думку І.Я. Фрідмана, включає розроблення рекомендацій організаційного й технічного характеру, об'єднаних об'єктом захисту – документом [6, с.158-159].

Отже, підроблення документа має комплексний характер і включає в себе дії з підготовки, безпосереднього вчинення і приховування ознак підроблення. Вибір злочинцями способу підроблення документів зумовлений такими чинниками: видом документа (функціональне призначення, форма носія інформації); наявністю і характером обов'язкових реквізитів (бланку суворої звітності, печатки, штампу); умовами документообігу; способом, за допомогою якого планується використати даний документ, що також впливає на якість підроблення; злочин, у механізмі якого їх планують використати [1, с.212].

На сьогодні в Україні зростає кількість злочинів при вчиненні яких використовується підробка документів, в тому числі із спеціальними засобами захисту. Питання захисту документів є одним із важливих завдань криміналістики. В процесі проведення експертних досліджень може бути з'ясовано окремі недоліки захисту, якими користуються злочинці при виготовленні підроблених документів. Важливими засобами захисту документів є спеціальні матеріали, технології з підвищеною безпекою (щодо підробок) та елементи захисту, що використовуються для виготовлення документів і визначають здатність їх протистояти спробам внесення до них будь-яких змін чи виготовлення повністю підробленого документа.

Список використаної літератури: 1. Мілевська А. О. Способи підробки нотаріальних документів та їх ознаки / А.О. Мілевська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2014. – № 2(65). – С. 208–213. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/1202/1/1159_IR.pdf 2. Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 217 с. 3. Криміналістика: підручник / за ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с. 4. Берднік І. В. Підроблення виборчих документів та документів референдуму / І. В. Берднік // Право і суспільство. — № 6. — 2010. — С. 196-202 5. Шведова О. Встановлення факту монтажу в документах, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій / О. Шведова // Право України. – 2006. – № 2. – с. 75-77. 6. Мілевська А. О. Захист від підробки документа, викладеного на спеціальному нотаріальному бланку // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. - № 8. - с. 158-160 URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/43.pdf>

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 342.268 (477)

Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ АКТАХ ТА У ЗАКОНОДАВСТВІ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Історія міжнародної співпраці в галузі кримінального права і зокрема щодо осудності, лікування психічно хворих має тривалий період існування. Критичне усвідомлення правових підходів у різних країнах до проблеми що розглядається сприяло побудові власного бачення і закріплення в національні законодавства застосування примусових заходів медичного характеру для осіб з психічними захворюваннями і розладами. Як свідчить дослідження у зарубіжних країнах, навіть які є нецивілізованими також хворіють на шизофренію, епілепсію та інші психічні розлади. На думку вчених ймовірно такі питання вирішувались й регулювалося наявними на той час видами та ознаками держави і суспільства й у стародавні часи. За визначенням О.О. Юхна, Г.І. Глобенка, Т.Г. Фоміної, Е.Н. Рудой питання застосування примусових заходів медичного характеру є актуальним і сьогодні, оскільки міжнародна спільнота здійснює моніторинг цього напрямку, враховуючи певні зловживання влади за часів колишнього СРСР [1, с. 90-96].

Правові норми що регламентують розслідування кримінальних проваджень у яких застосовуються примусові заходи медичного характеру відповідають загально прийнятим принципам і нормам міжнародного права що розповсюджуються на цю сферу правозастосовної діяльності та зокрема

закріплені у : Загальній декларації прав людини (1948 рік), Конвенції про захист прав людини і основних свобод (1950 р), Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями (1955 р.), Міжнародному пакті про громадські та політичні права (1966 р.), Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй (далі-ООН), що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р) та в інших міжнародних документах.

Удосконалюючи вищезазначені міжнародні акти та пропонуючи удосконалювати національні законодавства, у принципах захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги, що прийняті пізніше резолюцією 46/119 Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1991 року зазначається, що в межах міжнародного співтовариства, в національних законодавствах повинні бути розроблені етичні, юридичні і медичні гарантії безпеки осіб, які страждають психічними хворобами: це і методи лікування, безконтрольне використання у психіатрії новітніх досягнень науки, які забезпечують модифікацію поведінки людини при здійсненні примусових медичних заходів та ін. [2].

За дослідженням встановлено, що національне законодавство багатьох країн визнає можливим втручання державних органів в особисте життя виправданих, якщо воно направлено на захист здоров'я самих душевнохворих, обслуговуючого персоналу (наприклад в медичних закладах), в інтересах забезпечення здоров'я та безпеки населення. Вказане положення закріплено в принципах захисту психічно хворих осіб і покращення психіатричної допомоги, Рекомендаціях R(83) 2 Кабінету міністрів Ради Європи державам-учасникам по правовому захисту недобровільно госпіталізованих осіб з психіатричними розладами [3]. Підтримуючи вказані вимоги та з метою недопущення таких фактів в Україні, наш законодавець ввів додаткову статтю 151 в закон про кримінальну відповідальність (КК України), яка закріплює норми про те, що невиконання медичних і правових принципів надання психіатричної допомоги, що супроводжується поміщенням до психіатричного закладу фактично здорової особи, тягне за собою кримінальну відповідальність [4], що стало і є превентивним застереженням для правозасовувачів.

Право на здоров'я і зокрема на психічне здоров'я є природнім правом людини. В цьому контексті право на здоров'я асоціюється з правом на життя і поняттям правоздатності. Обмеження чи втрата осудності не позбавляє права на здоров'я, як і самого цього блага. Як зазначав С.В. Бахін, інколи психічні захворювання особи загрожує життю і здоров'ю інших осіб, тому по відношенню до них, можливе застосування примусових заходів медичного характеру. Правові норми і слідчо-судова практика, що відносяться до ізоляції душевнохворих в психіатричних лікарнях, способам лікування і захисту є одним із складних питань, яке у сучасних умовах стало предметом гострих дискусій [5, с. 33-44], що ми підтримуємо та вказане підтверджує актуальність піднятих нами питань на наступній конференції й у сучасному стані.

В межах нашого дослідження доцільно проаналізувати законодавчий та правозастосовний досвід застосування примусових заходів медичного характеру різних зарубіжних країн. За визначенням Г.А. Єсакова, Н.Є. Крилова, А.В. Серебрянникової звернення до правопорядку інших країн завжди практикувалося великими умами з практичної точки зору з метою удосконалення національної правової системи чи за для кращого пізнання права різних народів. Геродот в «Історії» інколи підхвалює той чи інший правовий звичай різних народів... , Платон, створюючи в «Законах» ідеальну модель права, аналізує чинне право античних грецьких полісів... по зразку Афінського права... , аналіз ренесансу римського права на Європейському континенті в середні віка стало проявом сучасності яке можна визначити як порівняльно-правовою цікавістю [6, с. 3]. Підтримуючи, розширюючи і удосконалюючи їх визначення, американський вчений К. Осакаве зазначив, що порівняльне правознавство передбачає аналіз двох чи більше правових систем засобом порівняння їх окремих аспектів з метою встановлення загальних чи відмінних властивостей, що дозволяє вирішити питання про необхідність запровадження позитивних основ до кримінального права та процесу тієї чи іншої країни, зокрема з питань застосування примусових заходів медичного характеру [7, с. 11]. Наше звернення до досвіду законодавства зарубіжних країн дозволить виявити особливості, пріоритети, тенденції та перспективи використання їх законодавчих актів в національне законодавство України, зокрема щодо питань удосконалення примусових заходів медичного характеру.

Розглядаючи законодавче закріплення досліджених питань на прикладі окремих зарубіжних країн встановлені певні закономірності та відмінності, що є цікавими з огляду на удосконалення національного законодавства. Так, відповідно до ст. 39 «Психічна ненормальність та недоумство» Кримінального кодексу Японії – дія, що вчинена психічно ненормальною особою не підлягає покаранню. Покарання за дію вчиненою особою з недоумством, підлягає пом'якшенню [8, с. 37-39]. За кримінальним законодавством Австралії особа, яка при вчиненні злочину страждала психічним послабленням, при якому не усвідомлювала характеру і властивостей такої поведінки та її протиправність з точки зору розумних осіб, чи така особа не могла контролювати свою поведінку, то вона не несе кримінальної відповідальності. Крім цього особливістю законодавства цієї країни є те, що дитина з 10 до 14 років може нести кримінальну відповідальність, якщо вона усвідомлювала, що її поведінка є протиправною. На стороні обвинувачення лежить обов'язок доказування такого суб'єктивного чинника [9]. Відповідно до законодавства Китайської Народної Республіки особи, що страждають на психічні хвороби не притягуються до кримінальної відповідальності за шкідливі наслідки, які спричинені у той час, коли вони не мали можливості усвідомлювати свої діяння і керувати ними, що повинно встановлюватись експертизою, проведеною за умовами відповідно до чинного законодавства. При цьому члени їх сімей чи опікуни зобов'язані посилити контроль за поведінкою таких осіб та лікуванням. За необхідності держава направляє таких осіб на

примусове лікування. Особи, які страждають на психічні хвороби, але на час вчинення злочину були в стані осудності притягуються до кримінальної відповідальності. Особи, які страждають на психічні хвороби, які вчинили злочини, але втратили повністю можливість усвідомлювати свої дії та поведінку і керувати ними підлягають кримінальній відповідальності, але їм повинно призначатись більш м'яке покарання чи таке, що є нижче від найнижчої межі [10]. В свою чергу відповідно до ст. 10 «Особи з психічними розладами» законодавство Республіки Корея закріплює певні принципи з дослідженого питання. Так : 1) за дії особи при вчиненні злочину, яка мала психічний розлад та не могла керувати своєю волею чи контролювати нею, вона не підлягає кримінальній відповідальності; 2) за поведінку особи, у якої було психічні розлади, що не надавало їй можливості про які ведеться мова у першому параграфі, покарання повинно бути пом'якшене; 3) принципи двох попередніх параграфів не повинні застосовуватись до дій особи яка передбачала результати вчинення злочину, але при цьому була умисно піддавалась чийомусь психічному примусу [11]. Законодавство Республіки об'єднані Штати Бразилії, зокрема у параграфі першому ст. 22 Кримінального кодексу ведеться мова про факультативну можливість пом'якшення покарання в межах від однієї до двох третин санкції статті відносно осіб, які знаходячись під психічними розладами не мали можливості в повному обсязі розуміти злочинний характер діяння чи приймати рішення згідно такого розуміння [12]. Відповідно до ст. 162 Кримінального кодексу Нікарагуа закріплено норми, згідно яких особам, що позбавлені волі забезпечується медичне обслуговування у разі фізичного чи психічного захворювання, але при цьому особам з психічними захворюваннями приділяється окрема увага. Для такої категорії осіб організується періодичний медичний огляд. Усі особи, що страждають на постійне або тимчасове захворювання розміщують у спеціальні медичні заклади, що підпорядковані Міністерству охорони здоров'я. Якщо «судовий лікар» виносить заключення про наявність у особи, яка позбавлена волі психічного захворювання, то вона за попереднім узгодженням з органами охорони здоров'я та відповідно до санкції судового органу переводиться у Національний психіатричний госпіталь [13].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що на сьогодні примусові заходи медичного характеру закріплено в законодавстві багатьох країн світу. В більшості випадків застосування примусових заходів медичного характеру закріплено як різновид інших заходів кримінально-правового та процесуального характеру, тобто заходів безпеки. В указаній якості вони виступають в законодавстві Нікарагуа, Бразилії та інших країн. В законодавстві таких країн, як : Китайська народна республіка, Японія, республіки Корея та інших країн примусові заходи медичного характеру винесені за межі кримінального права та віднесені до інститутів інших галузей права, а їх застосування здійснюється у порядку цивільного та адміністративного, а не кримінального судочинства [14, с. 203-209], що на нашу думку не відповідає загальним доктринальним підходам правознавства в частині :

1) встановлення вини та доказів конкретної особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення;

2) підтвердження судово-психіатричною експертизою, що така особа є неосудною;

3) винесення саме судом рішення про застосування примусових заходів медичного характеру. А все вищезазначене може бути здійснено та вирішено тільки в межах кримінального права та кримінального судочинства, а не в розрізі інших галузей права чи ін.

У той же час, вказані питання не є остаточними і підлягають більш поширеному дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Юхно А.А., Глобенко Г.И., Фомина Т.Г., Рудой Е.Н. Проблемы обеспечения и реализации прав психически больных лиц в уголовном производстве Украины. *Грузинские медицинские новости. Georgian Medical News*. 2019. № 1(286). С. 90-96. URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mental_health_care.shtml. 3. Рада Європи, 22 лютого 1983 року URL: www.psyrights.org/docs/r-83-2.xml. 4. Кримінальний процесуальний кодекс : станом на 17 серпня 2020 р. Харків. Право. 2020. 286 с. 5. Бахин С.В. Принудительные медицинские меры и права человека : материалы междунар. науч. практ. конф. «Современные проблемы медицинского права и права на охрану здоровья». Москва. Изд-во РУДН. 2003 год. С. 33-44. 6. Есаков Г.А., Крылова Н.Е., Серебрянникова А.В. Уголовное право зарубежных стран: учеб. пособие. Москва. Проспект. 2010. 336 с. 7. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах. Общая и Особенная части. Москва. Дело. 2002. 464 с. 8. Уголовный кодекс Японии. Науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева. СПб. 2002. С. 37-39. 9. Уголовный кодекс Австралии. Перевод с англ. Е.Н. Трикоз. Науч. ред. И.Д. Козочкина, Е.Н. Трикоз. СПб. 2002. С. 52-59. 10. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. Науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева. Перевод Д.В. Вичикова. СПб. 2001. С. 47-53. 11. Уголовный кодекс Республики Корея. Науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева. Перевод В.В. Верхоляка. СПб. 2004. С. 64-73. 12. Уголовный кодекс Республики Соединенные Штаты Бразилии. URL: [icpro-vad. tripod.com/crimru.html](http://icpro-vad.tripod.com/crimru.html). 13. Уголовный кодекс Никарагуа. URL: http://www.oas.org/juridico/mla/-sp/_nic-int-text-cp.html. 14. Молчанов Б.А. Применение принудительных мер медицинского характера в уголовном законодательстве различных правовых систем современного мира. *Вестник Владимирского юридического института*. 2014. №4 (33). С. 203-209.

«Одержано:27.10.2020»

Lionella ULYBINA,

forensic expert of the department of commodity and gemological researches of Kharkiv Scientific Expertize-Criminalistics Department of Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Mariia HARBUZ,

forensic expert of the department of commodity and gemological researches of Kharkiv Scientific Expertize-Criminalistics Department of Ministry of Internal Affairs of Ukraine

THE PROBLEMS OF RESEARCH ACTIVITIES WHICH SPECIALISTS OF FORENSIC COMMODITY EXPERTISE COME UP AGAINST IN THE CONDITIONS OF DIGITAL SOCIETY

The important constituent of pre-trial investigation is realization of judicial examination. In the conditions of digital society modern scientific and practical activity of specialists in industry of judicial commodity expert examination changes progress trends quickly. As a result of comfort of using digital instruments the internet resources become more popular, various and adapted to the requirements of consumers that assisted expunging of usual earlier the methods of information retrieval such as libraries.

Excessive amount of poor quality and falsified information content, cases of swindle, unreliability of the promulgated information and absence of terms of control of quality of information, in relation to goods and services in the modern digital world is the negative consequence of rapid development of research and practice activity in the conditions of digital society.

Checking of information for truthfulness and actuality is the important stage in practical work of judicial experts of commodity experts because using the information published in Internet-network is not always possible to carry conviction in its truth.

Now there are not any operating controls of quality of information, clear rules and terms of promulgation of information in Internet-network. At the same time an Internet-network is not absolutely uncontrolled, in fact information that touches the forbidden by a law themes is controlled by the state. As information content that is in free access increases, the uncontrollable amount of informative resources, web-sites, portals, informative pages that the too wide circle of persons can create is created, placing on it the internet resource any information settled by a legislation in independence from that, or she is checked for authenticity, controlling all directions of informative space in a world network is impossible. Table of contents of the informative materials published in an Internet-network, not always is a reliable information generator as a result of absence of necessity of statement and their obligatory verification before a publication. As a result scientists use the crossvalidation of the read materials before a decision-making, and it takes away more than time.

Process of receipt of existent information young scientists according to the set subjects, search of reliable informative sources and further choice of information in a network the Internet, that can be used in the process of scientific activity during realization of scientific research, as a result of absence of only structure, well-organized system of enormous volumes of information needs the too large charges of time. Plenty of choice of informative resources in modern scientific activity is not only a problem, as facilitates and complicates simultaneously the process of scientific researches by judicial experts commodity experts.

One of major problems of becoming of Ukraine as in relation to the young state there is a rapid not enough rate of development of research activity in the field of judicial examination, that needs expansion scientifically, - methodical base by creation of sufficient amount of state and national standards, technical documentation, instructions that would be in free electronic access free of charge for all users.

Since the objects of research of forensic experts, both in scientific and practical activities can be any material values, the lack of free free access to the Internet of the relevant DSTU (State standards of Ukraine, which should be freely available for any average consumer) is a problem. Because of it an expert does not have the opportunity to undertake a study in that to the measure that a certain situation can require. The long process of searching for DSTU for a specific group of goods that contain important and reliable information necessary for the study, significantly slows down the overall process of the study.

As the objects of research in the field of forensic science are extremely diverse, it is not known in advance DSTU for which groups of goods may be urgently needed, which is why it is so important to create all existing DSTU in free access to the Internet.

With a structured information system in the modern digital space, it will be possible to use official state information resources in the research process as a stage of forensic examination, the result of which is the conclusion of a forensic examination, which has significant legal force.

Many objects of research are imported goods, so the operating instructions and other accompanying documents do not dissatisfy the standards that operate on the territory of Ukraine. Very often in the accompanying documents there is no service life of the goods, which complicates the study.

The practical experience of scientific research in Ukraine related to cosmetic products shows the existence of problems in the field of state regulation in the development, manufacture and sale of cosmetic products, namely in the implementation of export-import operations and admission of cosmetic products to the domestic market in digital space.

The rules of control over the circulation of cosmetic products in the domestic market of Ukraine and the main essential requirements for the safety of cosmetic products are not clearly defined, and in some cases are absent.

The necessity of bringing the Ukrainian legislation in line with Ukraine's obligations under the Partnership and Cooperation Agreement and the creation of a legal base of a market economy in accordance with the norm of right is the basic stage in Ukraine's EU integration process.

An important step in this process is the implementation of international standards and certification procedures and their harmonization with international norms and European directives, such as the Regulation №1223 / 2009 of 30.11.2009 adopted by the European Parliament, to establish a number of requirements for quality and safety of cosmetic products in the consumer market of the EU.

In the course of practical activity it was established that in Ukraine the main documents that regulate the circulation of cosmetic products are the State sanitary rules and regulations 2.2.9.027-99 "Sanitary rules and safety standards for products of the perfume and cosmetics industry" [2] as well as other regulations on cosmetic products, most of which were developed and implemented more than 10 years ago, so that is a too long sentinel segment.

The development of scientific and methodological base in the field of trade enterprise as a consequence will promote the development of scientific activities in the field of forensic science, namely better and deeper stages of forensic science, interregional and scientific cooperation, exchange of experience, joint research, scientific researches methodological base, publication of scientific and methodical manuals, involvement of both young and highly experienced specialists in scientific activity.

REFERENCES: 1. Rehlament (YES) № 1223/2009 pro kosmetychnu produktsiyu, nanomaterialy [Regulation (EU) № 1223/2009 on cosmetic products, nanomaterials] Retrieved from <https://www.icqc.eu/ru/certifikacija-ce/sertifikaciya-kosmetiki-v-evropejskom-soyuze/kosmetika-nanomaterialy> [in Ukrainian]. 2. DSanPiN 2.2.9.027-99 Sanitarni pravyla i normy bezpeky produktsiyi parfumerno-kosmetychnoyi promyslovosti. Derzhavni sanitarni pravyla ta normy. [DSanPiN 2.2.9.027-99 Sanitary rules and safety standards for products of the perfume and cosmetics industry. State sanitary rules and regulations] Retrieved from https://dnaop.com/html/40946/doc-%D0%94%D0%A1%D0%B0%D0%9D%D0%9F%D1%96%D0%9D_2.2.9.027-99

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.1

Іванна Вікторівна УЛІТИЧ,

курсантка Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник:

Лілія Валентинівна Полуніна,

старший викладач кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена потребою винайдення шляхів вдосконалення міжнародно-правових аспектів діяльності право

охоронних органів України саме тому ми звертаємо увагу на Міжнародний кримінальний суд. Римський статут є міжнародним договором, який набув юридичної сили 1 липня 2002 р. Україна підписала Римський статут але не ратифікувала його. Водночас у світлі конституційної реформи приписи Конституції доповнені нормами щодо можливості разового визнання юрисдикції цієї наднаціональної судової установи.

Такий стан речей впливає і на європейську інтеграцію України. Відповідно до статті 8 Угоди про асоціацію передбачено обов'язок України, в тому числі і для участі у загальноєвропейському секторі безпеки, імплементувати Римський статут Міжнародного кримінального суду та, як наслідок, взяти участь у підтримці правопорядку на міжнародному рівні.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду може поширюватись і на Україну яка входить у перелік держав, які не повною мірою завершили процедуру імплементації норм Римського статуту у національне законодавство, але одноразово визнали юрисдикцію Міжнародного кримінального суду відносно того чи іншого злочину. Через це на Україну в перспективі можуть бути покладені обов'язки, за відсутності прав, які має кожна країна-підписант Римського статуту.

Ми вважаємо за доцільне розглянути питання особливостей здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом. Цей орган здійснює юрисдикцію відповідно до принципу компліментарності. Зміст компліментарності юрисдикції Міжнародного кримінального суду зводиться до покладення саме на правоохоронну та судову системи держави відповідальності за дотримання принципів законності під час кримінального провадження [1].

Тобто, Міжнародний кримінальний суд покладає на державу, в нашому випадку, на Україну обов'язку дотримання принципу належної правової процедури. За приписами статті 17 Римського статуту, обраний для дослідження судовий орган починає здійснювати свою кримінальну юрисдикцію лише за умови, коли буде встановлено, що відповідна держава не бажає або не може сама її реалізувати.

Саме тому юрисдикція Міжнародного кримінального суду має доповнюватись національним законодавством. Тут і криється проблема законності та процесуальних гарантій дотримання процедури при здійсненні кримінального провадження в рамках визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Справа полягає у тому що Римський статут Міжнародного кримінального суду ми не можемо застосовувати на національному рівні в силу відсутності його ратифікації. З іншої сторони правоохоронні органи не можуть керуватись його нормами нарівні з нормами кримінального процесуального законодавства [2].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України містить у собі положення щодо порядку та умов надання міжнародної правової допомоги іноземним державам під час кримінального провадження. Відповідальні суб'єкти в цьому разі – Офіс генерального прокурора та Міністерство юстиції

України. Проте, Кримінальний процесуальний кодекс України не містить положень щодо порядку та умов регулювання взаємодії з Міжнародним кримінальним судом. Як наслідок, при перспективному кримінальному провадженні Україна не зможе забезпечити законність діяльності правоохоронних органів і, як наслідок, не матиме можливості забезпечити реалізацію засади невідворотності кримінального покарання.

Отже, посилення ефективності правоохоронних органів в розрізі протидії злочинності та взаємодії з Міжнародним кримінальним судом має стати ратифікація Римського статуту та подальше вдосконалення Кримінального процесуального кодексу. Ратифікація Римського статуту дозволить нашій країні мати всі права, включаючи процесуальні та організаційні, держав-учасниць Міжнародного кримінального суду. Наразі, визнавши юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, Україна має лише обов'язки щодо співпраці з судом. Із ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Україна отримає на додачу до цих обов'язків усі права держави-члена Міжнародного кримінального суду та гарантуватиме процесуальну законність.

Список використаної літератури: 1. Буроменский М. В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью: збірник наукових праць Харківського Центру з вивчення організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні. Вип. 2. Х. : Право, 2001. С. 48 – 67. 2. Касинюк О.В. Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Харків, 2005. 20 с.

«Одержано:07.10. 2020»

УДК 343.98

Денис Геннадійович УСАТКІН,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ПОЧАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Аналіз початкової інформації необхідний для того, щоб на підставі слідчих ситуацій, що склалися на певних етапах розслідування, спланувати дії для виконання поставлених завдань. Адже розслідування повинно бути організованим і цілеспрямованим, слідчі (розшукові) дії повинні виконуватись у визначеній послідовності, погоджуватись з оперативними заходами.

М. М. Гапанович наголошує на тому, що усе різноманіття початкових повідомлень і заяв про злочини, залежно від наявності чи відсутності в них достатніх даних, які вказують на ознаки того чи іншого складу злочину, можна розділити на три групи:

- повідомлення (матеріали і заяви), які містять достатні дані, що вказують на ознаки будь-якого злочину;
- повідомлення (матеріали) і заяви, у яких відсутні достатні дані про ознаки того чи іншого складу злочину;
- повідомлення (матеріали) і заяви про злочини, у яких таких даних недостатньо [1, с. 12–21].

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування [4].

Загалом, ми підтримуємо позицію науковців, які зазначають, що початковий етап розслідування характеризується невизначеністю, пов'язаною з браком інформації та її неповнотою, тому домінуючим напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Це завдання вирішується з урахуванням слідчої ситуації, що складається, шляхом проведення комплексу слідчих, інших процесуальних і організаційних дій. Найчастіше підставою для провадження слідчих дій є криміналістична версія. Основним завданням початкового етапу, як правило, є встановлення особи, причетної до вчинення злочину. Тому збирання інформації про неї розпочинається з ретроспективного вивчення слідів, залишених на місці злочину, у пам'яті очевидців, тощо. Отримана інформація використовується для висунення версій про суб'єкта злочину, визначення напрямку його пошуку [2].

Так, 09 травня 2017 року, приблизно о 10.30 годині, гр. М., знаходилась біля монументу, розташованого поруч з будинком № 1-А по пр. Дмитра Яворницького у м. Дніпро, де відбувалось урочисте святкування перемоги над нацизмом у Другій Світовій війні, де була присутня значна кількість жителів міста Дніпро. Усвідомлюючи суспільно-небезпечний та протиправний характер своїх дій, грубо порушуючи встановлені правила поведінки у громадських місцях, при значному скупченні людей, гр. М., спільно з іншими особами, за відсутності будь-яких підстав, що вказували на факт загрози життю, здоров'ю та правам ветеранів Великої Вітчизняної війни, з боку сторонніх цивільних осіб, почали грубо порушувати громадський порядок, перебуваючи у натовпі, взяли активну участь у вчиненні групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку, а саме своїми хаотичними рухами, вигуками, злагодженими діями із іншими особами, порушували громадський порядок та перебували під час зазначених дій з іншими невстановленими особами, які спричиняли тілесні ушкодження стороннім особам, тим самим підтримували їх протиправну поведінку [5].

З огляду на отриману інформацію, безпосередніми завданнями стадії початкового етапу розслідування є швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки злочину, а також обставин, що виключають кримінальне провадження, у зв'язку з чим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, які в подальшому має бути визнано достатніми для прийняття рішення по справі [3, с. 225]. Це якраз і є першочерговими задачами працівників правоохоронних органів.

Підводячи підсумок зазначимо, початкова інформація про вчинення групового порушення громадського порядку визначає послідовність дій, що повинні здійснити працівники правоохоронних органів. Залежно від ефективності їх проведення буде залежати початковий етап кримінального провадження.

Список використаної літератури: 1. Гапанович Н. Н. Отказ в возбуждении уголовного дела / Мн.: Изд-во БГУ, 1967. 187 с. 2. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений: межвузовский сборник науч. тр.; М- во высш. и средн. спец. образ. РСФСР Свердловск. юрид. ин-т им. Р. А. Руденко. – Свердловск, 1988. 144 с. 3. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2008. 712 с. 4. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 5. Справа № 201/7690/17, Архів Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська, 2017 р.

«Одержано: 02.11. 2020»

УДК 343.98

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Юлія Андріївна ШЕВЕЙКО,

курсант взводу ФЕБ 842

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ НАРКООБІГУ В УКРАЇНІ

Сучасні реалії та тенденції свідчать про те, що наркотрафік є загрозою не лише для національної безпеки кожної окремо взятої держави, а й для всього світового порядку, адже на даному етапі міжнародне співробітництво з питань наркообігу є недостатньо ефективним та діючим порівняно зі сферою роботи даного незаконного бізнесу як на локальному, так і глобальному рівнях. Якщо брати до прикладу Євросоюз, то там взаємодія органів поліції та судових

відомств об'єднує сумісні зусилля правоохоронних органів в Європейських країнах. З цього можна визначити, що на перший план у протидії наркотрафіку повинна виходити співпраця між органами державної влади щодо обміну інформаційними та розвідувальними даними у цій сфері.

І саме тому, в умовах, коли на світ з'являється безліч нових видів синтетичних наркотиків, методики виявлення яких ще повністю не розроблено, важливими умовами підвищення рівня ефективності протидії незаконному обігу наркотичних речовин є такі:

- взаємодія між Міністерством охорони здоров'я, Національною поліцією України та Службою безпеки України щодо зміни підходу до переліку, тобто, від індивідуального переліку наркотичних засобів перейти до загальної системи;

- співпраця поліцейських і судових відомств щодо процесу отримання й обміну інформаційними та розвідувальними даними про наркообіг;

- створення цілісної системи щодо координації дій та обміну інформації з європейською базою даних щодо нових наркотичних засобів [1, с.141].

Між тим, на сьогодні паралельно з питаннями посилення боротьби з торгівлею наркотиками, існує необхідність і як найшвидшого розгляду питання піднятого Президентом України щодо легалізації так званої медичної марихуани або канабісу з активною речовиною (КБД) канабідіол. Вказана речовина має заспокійливі властивості не викликає «дивних відчуттів» та звикання, а натомість розслабляє м'язи, полегшує біль та допомагає людям, що мають хвороби Альцгеймера, Паркінсона, ВІЛ/СНІД, ракові захворювання, епілепсію тощо легше переносити біль, хворобливий стан, та й у цілому сприяють міцному сну хворої людини [2].

Одним із найважливіших галузей щодо боротьби з наркотрафіком синтетичних наркотиків є узагальнення експертної практики, ефективність якої залежить від удосконалення методико-матеріальної бази судово-експертних лабораторій та надання загальних даних про найбільш поширені наркотичні засоби в Україні. Ефективність протидії наркотичній загрозі залежить від інтеграції зусиль партнерів, від ступеню взаємодії в межах спеціальних програм і стратегій.

Надзвичайно важливим етапом у протидії наркотрафіку та удосконаленню сфери судової експертизи в напрямку наркообігу було затвердження Україною плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 № 56-р). Даним планом визначено основні шляхи й заходи вирішення питань щодо активізації діяльності суб'єктів політики щодо наркотиків у частині протидії злочинності та прийняття нормативно-правових актів щодо удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів та подальше вдосконалення й переоснащення судово-експертних лабораторій [3].

Ефективність протидії правоохоронними органами незаконному наркотрафіку в нашій державі напряму залежить від матеріального оснащення

науково-дослідницьких судово-експертних установ Міністерства юстиції України. На даному етапі держава сприяє оновленню існуючих та розробці нових методик з використанням сучасних засобів дослідження наркотичних засобів, серед яких варто виділити: тонкошарову хроматографію, оптичну мікроскопію, газорідинну та рідинну хроматографію, ІЧ – спектроскопію, УФ – та видиму спектроскопію, рентген – фазову та рентген – флуоресцентний методи.

На сьогодні існує необхідність у створенні чутливих і малозатратних методів дослідження психоактивних речовин для зменшення строків і швидкого реагування при проведенні хімічних і токсикологічних досліджень. При цьому треба відмітити, що використання якісних реакцій не є остаточним результатом, і для подальшого глибокого експертного дослідження необхідне використання інструментальних методів аналізу. Одним з таких методів є відносно недорогий метод дослідження – тонкошарова хроматографія. Крім тонкошарової хроматографії, серед інструментальних методів доцільним є використання методу молекулярного спектрального аналізу в ІЧ-ділянках спектру. На відміну від інших інструментальних методів, ІЧ-спектри досліджуваних речовин можуть не давати правильних результатів щодо вмісту активних компонентів. Це пов'язано із тим, що для дослідження зазначеним методом необхідна екстракція (виділення) наркотичних речовин. На основі отриманих експериментальних даних підбирають найбільш селективні хімічні реакції, визначають хроматографічні характеристики та параметри ІЧ - спектроскопії найбільш поширених наркотичних речовин [4, с.139].

Отже, у висновку можна сказати те, що протидія наркотрафіку в Україні була, є і буде пріоритетним завданням. Задля повної оптимізації даного напрямку, необхідно оновити підхід до взаємодії між органами державної влади щодо забезпечення повного обміну інформацією між всіма відомствами, які мають відношення до протидії наркотрафіку. Також варто приєднатися до європейських ініціатив щодо своєчасного виявлення та знищення нових видів наркотичних засобів. І чи не найважливішим є вдосконалення та модернізація устаткування та обладнання науково-дослідницьких судово-експертних установ Міністерства юстиції, адже своєчасна та правильна експертиза наркотичних засобів є запорукою швидкого подолання появи нових видів наркотичних засобів на території нашої держави.

Список використаної літератури: 1. Горпинюк О. П. Сучасний стан наркозлочинності в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. №4. 2017. С. 140–143. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/32.pdf (дата звернення 20.10.2020). 2. Головка В. Коноплі для президента: чому пацієнти, ветерани та науковці хочуть легалізувати медичну марихуану. URL: <https://hromadske.ua/posts/konopli-dlya-prezidenta-chomu-paciyenti-veterani-ta-naukovci-hochut-legalizuvati-medichnu-marihuanu> (дата звернення 20.10.2020). 3. Про затвердження плану заходів на 2019–2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 № 56-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 20.10.2020). 4. Політова Г. С. Сучасний стан протидії наркозлочинності в Україні. Правовий часопис Донбасу. № 3 (64) 2018. С. 136–145. URL: Users/Acer/Downloads/pppd_2018_3_22%20(1).pdf (дата звернення 20.10.2020).

«Одержано:27.10. 2020»

УДК 343.136

Тетяна Григорівна ФОМІНА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЧИ «ЗАПРАЦЮВАЛО» ДІЗНАННЯ?

З прийняттям у 2012 році КПК України запроваджено інститут дізнання, який мав дещо змінену регламентацію, порівняно із тою, що була у попереднику чинного процесуального закону. Необхідність впровадження в систему законодавства інституту кримінальних проступків та вдосконалення положень, що визначають порядок здійснення дізнання, спричинило прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. Передбачалось, що даний Закон вступить в дію з 01.01.2020 р., утім із різних причин його було відтерміновано на півроку. Й нарешті, набрання чинності так званого «закону про кримінальні проступки» відбулось 01.07.2020 р. Чергові зміни до КПК України було внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 р. № 720-IX. Шлях унормування інституту дізнання був не лише довгим (більше ніж 7,5 років), а й складним з точки зору врахування різновекторних процесуальних поглядів на його сутність.

Прогнозувалось, що запровадження дізнання сприятиме реалізації ідеї гуманізації національної кримінальної політики, а переведення злочинів невеликої тяжкості до розряду кримінальних проступків зі спрощеною схемою розслідування поступово усуне диспропорції в навантаженні на слідчі підрозділи. На сьогодні ми бачимо, що найбільш поширеними видами кримінальних проступків, які розслідують підрозділи дізнання, є крадіжки без кваліфікуючих ознак, легкі тілесні ушкодження, шахрайства, незаконні поведінки з наркотичними засобами без мети збуту тощо. Тобто лєвова частка проваджень, що підслідні органам Національної поліції, дійсно перейшла до дізнання. Водночас, правникам не варто лукавити і слід відверто визнати, що сучасна регламентація дізнання є недосконалою, від чого іноді

страждає правозастосовна практика. На деяких «слабких» моментах унормування інституту дізнання варто зупинитись більш детально.

По-перше: щодо статусу дізнавача. Відповідно до п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України особою уповноваженою на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків є дізнавач. Водночас, дослідження показало, що на практиці особи, які здійснюють дізнання, є не дізнавачами, а інспекторами сектору дізнання. Призначення на такі посади відбуваються з певних причин організаційно-штатного характеру. Втім, кримінальному процесуальному закону не відомий такий суб'єкт як інспектор сектору дізнання. Є лише дізнавач, або уповноважена особа іншого (ніж дізнання) підрозділу.

Крім того, багато питань викликає регламентація повноважень дізнавача. На сьогодні його повноваження сконцентровані у ст. 40-1 КПК України, яку доповнено згідно із Законом від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. Законодавець наділив дізнавача повноваженнями слідчого. Разом з тим, у науковців та практиків постає питання: чому законодавець, вносячи зміни щодо порядку здійснення дізнання, в одних нормах згадав про дізнавача, а в інших – ні? Наприклад, у ст.ст. 214, 221, 280, ч. 1, 3 ст. 291, ч. 2 ст. 302, ст. 303, ч. 1, 4 ст. 304, ст.ст. 305–308, 311–313, 477–478, 484, 489, 491, 493, 499, 503, 594, 509 КПК України речення після слова «слідчий» доповнено словом «дізнавач». Тобто, у даних положеннях законодавець розмежував статуси слідчого і дізнавача. А у положеннях, що регламентують порядок здійснення заходів забезпечення кримінального провадження (глави 10-18 КПК України), проведення слідчих (розшукових) дій (глава 20 КПК України), зміни не внесені. Стосовно слідчих (розшукових) дій – законодавець передбачив повноваження дізнавача лише на проникнення до житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 233 КПК України). Щодо усіх інших слідчих (розшукових) дій – повноваження дізнавача на їх проведення прямо не визначено. Окреслена регламентація спричиняє суперечливу судову практику. Зокрема, мова йде про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи. Так, в одних випадках – слідчий суддя відмовляє у наданні дозволу на обшук, посилаючись на те, що дізнавач не є суб'єктом звернення із клопотанням про обшук. Інші слідчі судді в аналогічній ситуації – задовольняють клопотання дізнавача, вважаючи, що право на звернення йому надано положеннями ст. 40-1 КПК України, згідно якою дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Аналогічна ситуація виникає при наданні дозволу на здійснення заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, тимчасового доступу до речей і документів.

По-друге, щодо процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Такими джерелами, крім визначених ст. 84 КПК України, є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (ст. 298-1 КПК України). Отже, на відміну від слідчих, які до внесення відомостей до ЄРДР можуть провести лише огляд

місця події, дізнавачі мають більш широке коло повноважень. Натомість, у положеннях ч. 2 ст. 84 КПК України закріплено лише чотири процесуальних джерела доказів, оминаючи при цьому ті процесуальні джерела доказів, що визначені у ст. 298-1 КПК України. Відтак, знову стикаємось із недосконалою регламентацією питання, яке, фактично, є одним із фундаментальних – доказами і доказуванням. Дослідження засвідчило той факт, що окреслена регламентація призвела до суперечливої практики. Так, одні дізнавачі збирають докази до внесення відомостей до ЄРДР, користуючись при цьому положеннями ст. 298-1 КПК України, а інші – лише після внесення відомостей до ЄРДР.

Недосконалим є й сам порядок збирання окреслених видів доказів. Наприклад, у КПК України не врегульовано (на відміну від експертизи) підстави проведення спеціалістом дослідження та порядок залучення спеціаліста органом дізнання. Відповідні зміни внесені лише до Закону «Про судову експертизу», де у ст. 7-1 передбачено, що «підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу дізнання ...». У КПК України відсутні посилання на такий запит службової особи. Відтак, порядок отримання такого джерела доказу як висновок спеціаліста у КПК України не визначено. Слід акцентувати на тому, що порядок збирання інших видів доказів під час дізнання також не регламентовано.

По-третє, щодо «узаконення» доказів, зібраних під час дізнання, слідчим суддею. За загальним правилом, процесуальні джерела доказів, що зібрані під час дізнання (зокрема, пояснення осіб або висновки спеціаліста) не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину (ч. 1 ст. 298-1 КПК України). З цього правила є виключення. Наприклад, у випадку необхідності передання матеріалів кримінального провадження від органу дізнання до слідчого підрозділу такі процесуальні джерела можуть бути використані слідчим лише у випадку постановлення ухвали слідчим суддею. Таке унормування окресленого питання зумовлює постановку наступних питань. Чому саме слідчий суддя повинен вирішувати питання щодо допустимості доказів на стадії досудового розслідування? Який процесуальний порядок вирішення даного питання слідчим суддею? Вважаємо, що більш доцільним було б покладення окреслених повноважень на прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Вирішення питання про допустимість доказів на стадії досудового розслідування не охоплюється змістом судового контролю. Крім того, законодавець взагалі не визначив процесуальний порядок вирішення питання щодо можливості використання доказів, зібраних під час дізнання, у кримінальному провадженні щодо злочину: ані змісту клопотання прокурора, ані порядку розгляду даного питання слідчим суддею, ані наслідків такого розгляду, ані змісту ухвали слідчого судді.

Отже, окреслена проблематика лише висвітлює наболілі місця. Чинне унормування інституту дізнання містить й інші проблемні питання, зокрема, щодо порядку затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК України); щодо можливості розгляду обвинувального акту та вирішення питання про винуватість особи без обвинуваченого (ст. 381, 382 КПК України); узгодження офіційного печатного видання КПК України із його офіційною електронною публікацією та інші, які також потребують вивчення та вирішення. Очевидно, що положення закону повинні бути так прописані, щоб не викликати різночитання, й зокрема, між дізнавачами, прокурорами та слідчими суддями. Хоча до КПК України вносяться зміни доволі часто, але у даному випадку їх знову не оминати. Зокрема, такі зміни повинні бути направлені: по-перше, на чітке унормування процесуального статусу дізнавача; по-друге, на вирішення питання щодо використання «квазі-доказів» під час дізнання а також визначення порядку їх збирання; по-третє, на перегляд законодавчих положень щодо порядку «узаконолення» доказів, зібраних під час дізнання, слідчим суддею.

Відтак, відповідаючи на поставлене у назві питання: можна визнати, що дізнання запрацювало, але як?!

«Одержано: 05.11.2020»

УДК 343. (477)

Рамиль Ельчик Огли ХАЛІЛОВ,
курсант 4 курсу факультету 1 ХНУВС
Науковий керівник:

Олександр Олександрович Юхно,
завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор

ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Згідно генезису встановлено, що удосконалення досудового розслідування та впровадження у практичну діяльність правоохоронних органів положень попереднього КПК України 1960 року в кримінально процесуальній доктрині України, поняття «дізнання» використовувалось для визначення системи здійснюваних на основі закону процесуальних, оперативно-розшукових, доказових, а також процесуальних і непроцесуальних дій та відповідних повноважень, якими були наділені органи адміністративної та оперативно-розшукової юрисдикції органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, що були спрямовані на попередження, запобігання, виявлення та розкриття злочинів, розшук та викриття винних осіб та в цілому на забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства¹. [1, с. 8-9; 2, с. 8] Згідно позиції науковців, під традиційним тлумаченням дізнання у кримінальному процесі було поєднання оперативно-розшукової та слідчої

функцій і адміністративних повноважень. Фактично у правозастосовній діяльності, зокрема у кримінальному провадженні (на той час у кримінальних справах) використання поняття «дізнання» здійснювалось у двох аспектах : 1) при проведенні дізнання «штатними» підрозділами дізнання, що мались в наявності в органах внутрішніх справ, що процесуально займались початковими слідчими діями по нерозкритих злочинах (якщо вони не розкривались, то призупинялись до їх розкриття, після чого вони передавались через прокурора за підслідністю до відповідних органів попереднього розслідування); 2) щодо оперативно-розшукової діяльності при розкритті злочинів, в ході чого оперативні підрозділи йменувались і представлялись як органи дізнання, що здійснювали свою діяльність при розкритті злочинів або самостійно, чи під керівництвом органів попереднього розслідування.

На сьогодні, при реалізації переходу до європейських правових стандартів щодо удосконалення досудового розслідування пріоритетним завданням повинно бути не виконання правоохоронними органами завдань з розкриття злочину (публічного інтересу), а насамперед забезпечення верховенства права (приватного інтересу), повного, швидкого і неупередженого розслідування, в даному випадку кримінальних проступків.

Процесуальна форма дізнання в чинному КПК України законодавчо закріплена в Главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Зокрема ст. 298 КПК України передбачає, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень цієї глави [3]. Положення цієї глави визначають наступні особливості дізнання: а) для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України, зокрема й негласних слідчих (розшукових) дій, а згідно й змін також і дослідчу перевірку; б) під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299); в) слідчий зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше двадцяти п'яти днів після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із зазначених процесуальних документів, якими закінчується дізнання. По закінченню розслідування ст. 302 КПК України запроваджується можливість розгляду судом матеріалів дізнання (результатів розслідуванні кримінальних проступків) і обвинувального акта у спрощеному провадженні, що фактично є повторенням положень ст. 349 КПК України, та за визначенням Сачка А.В. може призвести до реанімації принципу – «визнання вини цариця доказів», що ми підтримуємо. Більше того, тут передбачається не просто спрощений порядок судового розгляду без дослідження доказів, а спрощення усугубляється положеннями ч.1 даної статті про те, що закон надає можливість розгляду судом справи у відсутності самого обвинуваченого, – встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оскаржує встановлені досудовим

розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду [4, с. 18]. За такого спрощення процедури судового розгляду і без того уже спрощених матеріалів дізнання, без дослідження і перевірки доказів у суді, без безпосереднього заслуховування показань обвинуваченого і з'ясування його думки щодо усіх обставин справи, гарантії забезпечення верховенства права стають ілюзорними. Така процедура дізнання не може задовольняти ні людину, ні суспільство, ні державу; не забезпечує ні приватних, ні публічних інтересів, а отже, на його думку, потребує скасування. З цим ми не можемо погодитись, оскільки доктринальні і концептуальні зміни у чинному КПК України направлені на економію процесуальних і бюджетних витрат та усунення насамперед тяганини в судових інстанціях, по-друге спричинені незначні збитки відшкодовані (компенсовані), кримінальним проступком не завдано значної суспільної небезпеки, сторони не мають претензій одна до одної та ін. Не зважаючи на вищезазначене, з теоретичних та прикладних чинників, запровадження у чинному КПК України інституту дізнання щодо кримінальних проступків, а також існуючі тенденції щодо його реформування, потребує глибокого доктринального і системного аналізу та переосмислення щодо відповідності принципу верховенства права та засадам правосуддя, а також відповідних досліджень. Визначена КПК України процесуальна форма дізнання щодо розслідування кримінальних проступків, свідчить про наявність багатьох процесуальних проблем, що вказує про недоліки самого закону в частині забезпечення верховенства права і в питаннях формування, організації та усунення наявних недоліків у професійності працівників, наприклад, поліції, (інші уповноважені особи, дізнавачі, керівники органів дізнання), які будуть задіяні при здійсненні проведення дізнання кримінальних проступків.

Дослідження наукових джерел, де здійснюється дискусія піднятих питань, свідчить про значну увагу науковців як до інституту кримінальних проступків, так і до процедур спрощеного провадження, в тому числі, а також щодо процесуального порядку дізнання. Однак, наявні наукові праці не піднімають усіх проблем, а вимагають подальшого наукового вивчення. На фоні міжнародного контролю і внутрішньо державних проблем також набувають теоретичного і прикладного значення проблемні питання з забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні при розслідуванні кримінальних проступків. Запровадження у кримінальне право і кримінальний процес кримінальних проступків не стало новелою, оскільки й раніше в науці вказана новація пропонувалася як вченими, так і практиками. Так, ще в 1994 році в одному із проектів закону про кримінальну відповідальність було запропоновано поділити на наступні види : кримінальні проступки, провинності, кривди, злочини (ст. 16-19 Проекту). До проступків окремі вчені пропонували віднести найменш малозначні кримінально-карні діяння, за які, не передбачалось покарання у вигляді позбавлення волі. У вказаних пропозиціях поняття мало свою давню семантику та походження, наприклад,

поняття «провинність» застосовувалось в контексті застосовуваних матеріальних санкцій – «пеня за провинність», а терміном «кривда» позначали прояви «несправедливості». Згідно наукової позиції Сачка А.В. доцільно повернутись знову до більш поширеного законодавчого закріплення та запровадження дізнання як однієї із форм досудового розслідування і особливо до його механізму, суб'єктів та інших питань, що підлягає окремому дослідженню, що ми підтримуємо, оскільки потребує концептуального переопрацювання доктрина кримінального і адміністративного права, а лише після цього відповідні зміни до чинного КПК України. Крім цього, не має офіційної позиції керівництва Національної поліції України та Головного слідчого управління Національної поліції України відносно «інших уповноважених осіб» які будуть виконувати функції дізнавачів та керівників органів дізнання. Наприклад, в наказі МВС України від 19.06. 2020 року № 468 «Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності дільничних інспекторів поліції» пунктом 10 закріплено одне із їх прав – це розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. Однак, в КПК України це положення не закріплено, у зв'язку з чим будуть виникати процесуальні проблеми, що мало місце при визначенні посади інспектор-дізнавач. Втім, підняті питання потребують окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Макаренко Е. І., Лобойко Л. М., Тертишник В.М., Ліпінський В. В., Шиян А. Г. Дізнання в міліції та митних органах: навчальний посібник. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД». 2003. 452 с. 2. Цимбал П. В., Баулін О. В., Мигрин Г. П. Податкова міліція як орган дізнання: навчальний посібник. Ірпінь. 2001. 179 с. 3. Дмитрук М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. 221 с. 4. Ігнатенко Є. В. Пахомов В. В. Актуальні питання впровадження інституту кримінального проступку в Україні. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21-22 травня 2015 р. /за ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми: СумДУ, 2015. С. 248–251.

«Одержано: 11.11.2020»

Крістіна Володимирівна ХАНДІЙ,

курсант 4 курсу Навчально-наукового інституту №1

Національної академії внутрішніх справ

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Здавна на території України проживають безліч національностей, а в останні десятиліття відбуваються масові міграційні процеси, що зумовлює

актуальність вивчення інституту перекладача в кримінальному процесі України. Важливість участі перекладача у кримінальному провадженні підкреслюється Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та положеннями чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України).

Так, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року, у п. 3 ст. 14 визначає, що кожен має право бути терміново повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підстави пред'явленого йому обвинувачення, а також користуватися безоплатно допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді або не говорить цією мовою [1].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи на Римському конгресі 4 листопада 1950 року, також передбачає право на інформування кожного, кого заарештовано, про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього, зрозумілою для нього мовою (ч. 2 ст. 5). Підпунктами (а) та (є) ч. 3 ст. 6 Конвенції визначене право обвинуваченого на безоплатну допомогу перекладача, що надається тоді, коли обвинувачений не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею [2].

У ч. 3 ст. 29 КПК України закріплена вимога до слідчого судді, суду, прокурора, слідчого забезпечити учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України [3].

Отже, на законодавчому рівні визначено дві можливі підстави участі перекладача у кримінальному провадженні: «не володіння» або «недостатнє володіння мовою, якою здійснюється судочинство» учасником кримінального процесу.

Відповідно до ч. 1 ст. 68 КПК України, у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача). При цьому, кримінальним процесуальним законом не регламентовано самого порядку залучення перекладача, зокрема не встановлено обов'язку слідчого судді, суду, прокурора, слідчого самостійно (за відсутності відповідного клопотання з боку учасника провадження) залучати перекладача [3].

Необхідним є з'ясування питання: хто може бути перекладачем у кримінальному процесі? Чіткого визначення даного поняття в КПК України не міститься. Тому, проаналізувавши доктринальні підходи, можна зробити висновок, що авторами пред'являються різні вимоги до особи перекладача. О. Мархевкою виділено такі ознаки, яким повинен відповідати перекладач у

кримінальному провадженні: вільне володіння мовою, знання якої необхідне для перекладу; підтвердження «фаховості» перекладача дипломом чи іншим установленим законом документом володіння певною мовою; залучення особи як перекладача слідчим, прокурором або суддею; незацікавленість у результатах кримінального провадження; несумісність функції перекладу з іншими функціями в кримінальному провадженні [4, с. 9]. Дещо іншим є погляд Т. Кузика, який зазначає, що як перекладач (сурдоперекладач) до кримінального провадження може бути залучена особа, яка сертифікована Міністерством юстиції України як судовий перекладач із конкретної мови, що є підтвердженням його компетентності; перекладачем може бути особа, яка не зацікавлена в результатах кримінального провадження та досягла повноліття [5, с. 9].

Отже, враховуючи вищеназвані позиції, можна виділити найбільш загальні і суттєві ознаки, яким має відповідати особа, що виступає у кримінальному процесі в якості перекладача. По-перше, він повинен вільно володіти мовами, знання яких необхідно для перекладу, і спеціальною перекладацькою компетентністю. Під компетенцією перекладача у кримінальному судочинстві розуміється наступне: наявність документа, що підтверджує знання іноземної мови; культурна компетентність (знання народних звичаїв носіїв конкретної іноземної мови); професійно-етична компетентність (відповідний ситуації зовнішній вигляд, дотримання поведінкової етики); володіння юридичною термінологією; процесуальна компетентність; загальні знання законодавства країни перекладної мови тощо. По-друге, перекладачу необхідно бути повнолітнім і дієздатним задля адекватного усвідомлення своїх процесуальних дій і належного виконання визначених законодавством обов'язків. По-третє, перекладач не повинен бути зацікавлений (прямо або побічно) у результатах кримінального провадження.

У ст. 68 КПК України досить докладно закріплені права, обов'язки і відповідальність перекладача, які визначають його місце в кримінальному процесі і характеризують як повноцінного суб'єкта кримінального процесуального права.

Кримінальна відповідальність особи, залученої в якості перекладача, настає за завідомо неправильний переклад (ст. 384 КК України) та за відмову без поважних причин виконувати покладені на нього обов'язки (ст. 385 КК України). Злісне ухилення від явки до суду або органу досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування, яке не має на меті відмовитись від виконання обов'язків перекладача, не утворює складу кримінального правопорушення і тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену статтями 185-3 і 185-4 КУпАП.

Важливим є аналіз напрацювань практики Євпопейського суду з прав людини щодо участі перекладача у кримінальному процесі. Так, ЄСПЛ визнав у справі «Данас Візгірда проти Словенії» порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тобто права на справедливий судовий розгляд, оскільки заявник стверджував, що не розумів мови

кримінального провадження та наданого йому перекладу. Заявник, громадянин Литви, який прибув у Словенію незадовго до свого арешту, не розумів мову кримінального процесу проти нього, тобто словенську. Одразу після затримання заявника поліцією, остання повідомила його про причини арешту та право на захисника з допомогою перекладача російської мови. Перекладач російської мови допомагав йому протягом усього процесу, а також під час консультацій з адвокатом, призначеним судом. Відповідні судові документи були вручені йому також російською мовою.

Незважаючи на те, що документація розслідування та протокол слухання достатньо детальні, ЄСПЛ не знайшов жодних ознак того, що заявника запитували про те, чи розуміє він усний та письмовий переклад на російську мову достатньо добре для ефективного захисту даною мовою.

Таким чином, ЄСПЛ був змушений констатувати, що державні органи достовірно не встановили рівень володіння російською мовою заявником. Недостатня перевірка стала важливим елементом розгляду справи, оскільки ефективний захист прав, передбачений підпунктами (а) та (е) параграфу 3 статті 6 Конвенції вимагає, щоб обвинуваченому забезпечили переклад на мову, якою він достатньо володіє [6].

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити наступні висновки: перекладачем є особа, яка залучається до участі у кримінальному судочинстві у випадках, передбачених КПК України. Перекладач повинен володіти наступними ознаками: вільне володіння мовами, повноліття і дієздатність, компетентність і незацікавленість у результаті кримінального провадження. Аналіз кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що перекладач є повноправним учасником кримінального провадження і може брати в ньому участь як на стадії досудового розслідування (досудового слідства і дізнання), так і на стадії судового провадження.

Список використаної літератури: 1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Резолюція 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.1966 р. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg-995_043. 2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg-995_004. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 р. №4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 4. Мархевка О.В. Участь перекладача під час провадження досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2015. 19 с. 5. Кузик Т.М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2014. 20 с. 6. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.12.2008 року у справі «Візігірда проти Словенії» (Vizgirda v. Slovenia) (Заява №

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.98

Марія Андріївна ЧЕБАНОВА,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник

Влада Олександрівна Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИХ НАУК

У системі кримінально-правових наук криміналістика та кримінальний процес посідають важливе місце. Криміналістика як спеціальна, комплексна, прикладна, інтегральна юридична наука пройшла великий шлях свого становлення протягом якого пристосовувалась до досягнень різних наук для боротьби зі злочинністю, так і крок за кроком, певним чином, впливала на розвиток різних галузей знань.

Існують різні позиції щодо співвідношення криміналістики та кримінально-процесуального права. Традиційно прийнято вважати, що криміналістика є похідною наукою від кримінального процесу. Але деякі науковці дотримуються іншої точки зору.

Так, Є. П. Іщенко зазначає, що точка зору про зародження криміналістики в надрах кримінального процесу є помилковою. Змістовному боку слідчої діяльності не міг передувати її формальний бік, який містить ті чи інші заборони або обмеження. Спочатку поступово сформувалися слідознавчі та інші криміналістичні прийоми, а вже потім законодавець надав деяким з них процесуальну форму [1, с. 9].

О. Я. Баєв підкреслює, що вивчати кримінальний процес та криміналістику у відриві – і як науки, і як навчальної дисципліни, і в межах дисертаційних досліджень, що готуються – все рівно, що спробувати намалювати прямокутник однією лінією – або без довжини, або без ширини [2; с. 23].

В умовах суспільного прогресу виникають нові форми злочинної діяльності, які потребують чітких та виважених дій з боку, як методики протидії цим злочинам, так і з боку законодавчого закріплення цих положень. Саме в таких умовах чітко спостерігається, так званий, механізм боротьби зі злочинністю, тобто розкривається сутність спільних досягнень цих двох наук - криміналістики та кримінального процесу.

В свою чергу, існує низка проблем, які виникають у слідчій практиці, які повинні вирішувати криміналісти разом з вченими процесуалістами, а саме:

1) проблема процесуальної регламентації розроблених криміналістикою науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів, що забезпечує закономірність їх застосування у кримінальному судочинстві;

2) проблема визнання доказового значення за результатами застосування техніко-криміналістичних засобів, прийомів і методів;

3) проблема трансформації криміналістичних рекомендацій у кримінально-процесуальні норми;

4) проблема вирішення криміналістикою нових завдань, що витікають із кримінально-процесуальних норм.

Отже, подальший розвиток криміналістики та кримінально-процесуальної науки можливий тільки в умовах постійної взаємодії цих двох галузей.

Вимоги які висуває кримінально-процесуальне законодавство, а саме в частині швидкості, всебічності і об'єктивності розслідування, ставить перед криміналістикою завдання щодо оптимізації наявних і створення більш нових та сучасних засобів вирішення цих практичних задач. Також кримінально-процесуальне законодавство повинно постійно адаптуватись під зміни які відбуваються у криміналістичній практиці та слугувати для поліпшення якості діяльності відповідних суб'єктів - правозастосувачів.

Список використаної літератури: 1. Ищенко, Е. П. О месте криминалистики в системе уголовно-правовых наук. Криміналістика ХХІ століття : матеріали наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, Ін-т вивчення проблем злочинності Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2010. С. 5-9. 2. Баев О. Я. О соотношении уголовного процесса и криминалистики как наук, учебных дисциплин и специальностей. Криміналіст першодрукований. Харків : Апостіль, 2012. С. 8-23.

«Одержано: 05.11.2020»

УДК 343.98

Даниїл ЧИКВАШВІЛІ

курсант 3-го курсу факультету підготовки

фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Валеріївна Павлова,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри криміналістики на та домедичної підготовки,

підполковник поліції

СУТНІСТЬ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ЖИТТЯ ІНШОЇ ОСОБИ

Євроінтеграційні процеси вимагають від нашої держави створення дієвих засобів та методів боротьби зі злочинністю, особливо, коли об'єктом

злочинного посягання є життя та здоров'я людини. Слідчі підрозділи максимально вживають криміналістичні засоби та методи розслідування даних суспільно небезпечних діянь. Втім, кожне правопорушення певною мірою унікальне та має особливості механізму вчинення. Не виключенням є й злочини проти життя та здоров'я людини.

Слід зазначити, що початком життя людини є час фізіологічних пологів, а кінцевим моментом життя - час настання незворотної смерті[3]. Якщо ж внаслідок злочинного посягання наступила смерть, то йдеться про вбивство.

Виходячи із положень загальної частини кримінального права України, можна сказати, що вбивства можуть вчинятися як умисно, так і з необережності. Необережність, як і умисел, є основною формою вини, але іноді дуже складно встановити, який саме був умисел на момент злочинного посягання. Щоб правильно оцінити ситуацію та вірно кваліфікувати правопорушення, слідчому треба провести відповідні слідчі (розшукові) дії для неупередженого та повного досудового розслідування, а також приділити значну увагу огляду місця події, щодо якого ми далі і будемо вести мову.

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. А у ч. 3 ст. 214 КПК України зазначається, що огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду [1].

Суть огляду полягає в безпосередньому сприйманні слідчим обстановки місця події, вивченні та дослідженні матеріальних джерел доказової інформації. Слідчий повинен особисто переконатися в наявності матеріальних джерел, в ознаках та властивостях, зафіксованих в протоколі огляду[4, с. 8].

На думку окремих науковців, огляд є поширеною слідчою (розшуковою) дією під час проведення досудового розслідування, що підтверджується вивченням кримінальних проваджень. У свою чергу, проанкетовані працівники різних підрозділів поліції визначили огляд як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію при розслідуванні злочинів проти життя і здоров'я особи у 63 % випадків. Одним з основних видів оглядів, що посідають особливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання інформації зі слідів-відображень, є огляд місця події [5, с. 67].

Наведемо приклад. Так, 02 жовтня 2018 року, приблизно о 15-00 годині, ОСОБА_1, перебуваючи в за місцем мешкання ОСОБА_2, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, маючи умисел на вбивство, діючи на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки, і хоча не бажав, але свідомо припускав їх настання, вирішив позбавити життя ОСОБА_2. Реалізуючи свій злочинний намір, направлений на вбивство, перебуваючи в приміщенні квартири у зазначений час, наніс численні удари кулаками рук в область обличчя та тулубу потерпілого ОСОБА_2, чим

спричинив останньому тілесні ушкодження у вигляді множинних забійних ран, синців і саден шкіряних покривів та відповідні їм крововиливи м'яких тканин обличчя, багато-уламкового перелому кісток, що у сукупності призвело до сукупної травми голови та грудної клітки, яка ускладнилася травматичним шоком, що призвело до смерті ОСОБА_2. В ході огляду місця події за допомогою службово-розшукової собаки, виявлено, що на відстані 150 м від зазначеного будинку у кущах та траві під деревом знайдено штани чорного кольору, пара черевик бежевого кольору та шкарпетка чорного кольору. Також проведено огляд трупа і слідчий експеримент, в ході якого відтворено події і обставини вчинення кримінального правопорушення. Після проведення досудового розслідування та отримавши достатню інформацію для повного, всебічного та неупередженого прийняття остаточного процесуального рішення Оріхівський районний суд Запорізької області визнав винним ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.115 КК України та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі на строк 7 (сім) років [6].

Цей приклад свідчить, що обов'язковим моментом для якісного розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115-119 Кримінального Кодексу України - є швидке та повне проведення огляду місця події. У зв'язку з цим, СОГ, що виїжджає на місце події, повинна складатися з усіх обов'язкових учасників. Відповідно до Наказу МВС України № 575 від 07.07.2017 р. СОГ утворюється при чергових частинах органів та підрозділів поліції. Склад цих груп формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування. До складу СОГ включаються слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст(технік-криміналіст), а також за необхідності кінолог із службовим собакою[2].

Важливе значення в правопорушеннях, пов'язаних із позбавленням життя іншої особи займає така слідча дія, як огляд трупа. Згідно ч. 1 ст. 238 КПК України огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [1].

Слід зазначити, що огляд трупа здійснюється в певній послідовності. При огляді трупа в протоколі зазначаються: загальні дані (зріст, вік, стать, поза, положення); будова тіла, колір шкіри, особливі прикмети; одяг (його стан, ознаки, наявність слідів впливу знаряддя вбивства) а також ушкодження, що є на тілі (розмір, форма, місце розташування) [4].

Згідно КПК України фіксування ОГП проводиться за допомогою фото-або відео зйомки[1]. Як правило, слідчий, виходячи з інформації, яку йому надійшла від опитуваних осіб, та інформації, яку він отримав від особистого огляду місця події може висунути декілька версій про характер і зміст досліджуваної події: вбивство, самогубство, нещасний випадок, ненасильницька смерть.

З метою запобігання втрати біологічних слідів і забезпечити неможливість утворення нових, труп потрібно упаковувати в поліетиленовий мішок [4].

Після детального огляду тіла й одягу трупа досліджується місце його виявлення. Тут можуть бути виявлені документи, предмети, загублені злочинцем, знаряддя вбивства та інші сліди, що мають значення для з'ясування характеру вчиненого злочину.

При фіксуванні виявлених слідів до протоколу слід використовувати спеціальну термінологію, наприклад, сліди крові описуються з використанням їх криміналістичної класифікації на бризи, краплі, мазки, помарки, калюжі. Вказуються колір й фізичний стан крові (рідка, засохла).

У протоколі обов'язково перераховуються всі речові докази, що вилучаються. Рекомендується упаковувати їх окремо й робити на упакованні напис про час, місце вилучення, осіб, які його здійснюють і т.д., після чого обов'язковим етапом є призначення судово-медичної експертизи.

Підводячи підсумок, зазначимо, що розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115-119 Кримінального Кодексу України вимагає від працівників правоохоронних органів чіткої організації та ефективності проведення процесуальних дій, адже дані правопорушення мають свої особливості, на яких ми вже наголосили, які потребують детального вивчення та аналізу для правильної кваліфікації правопорушення. Тому, на початковому етапі розслідування важливе значення має огляд місця події, а, отже, для його проведення слід дотримуватися вимог діючого законодавства.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 2. «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України а запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>. 3. Науково-практичний коментар до ст.115 КК України від 01.01.2009 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004618>. 4. Біленчук П.Д. Кованов А.В монографія «Документування результатів огляду місця події: правові і криміналістичні основи фіксації доказової інформації», Київ, КНУВС, 2009 рік, с. 88. 5. Іваниця А. В. навч. посібник «Розслідування вбивств через необережність» Андрій Володимирович Іваниця, Микола Миколайович Єфімов, Дніпро ДДУВС, 2018 рік, с. 143. 6. Справа № 323/4058/18, архів Оріхівського районного суду Запорізької області, 17.10.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84971413>.

«Одержано: 22.10.2020»

Анастасія Романівна ЧИНЧИК,

курсант 4 курсу факультету 1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Олександрович Юхно,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства Харківського
національного університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗИС ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ

Криміналістична характеристика злочину і його визначення увійшли в науковий обіг в кінці 60 років минулого століття як складова частина окремої методики розслідування. Структура окремих криміналістичних методик також має свою генезу. До неї на першому місці відносять криміналістичну характеристику; опис типових слідчих ситуацій, особливостей планування; дій слідчого на першому і на наступних етапах розслідування; і визначення тактики першопочаткових слідчих дій та паралельних супутніх оперативно-розшукових заходів; й особливості тактики наступних дій. Згідно дослідження встановлено, що у 1975-1976 роках при визначенні структури окремих методик вченими все частіше стало застосовуватись поняття «криміналістичної характеристики злочину». В її сутність вкладали систему типових ознак злочину того чи іншого виду або групи. Однак, структура криміналістичної характеристики різними авторами інколи визначалась по різному. У той же час, ряд ознак злочину вказувалось у всіх варіантах криміналістичної характеристики, і насамперед у тих з них, які характеризують об'єктивну сторону складу злочину: спосіб вчинення злочину, місце і час його вчинення та ін. За генезисом розглянутого питання перше застосування висловлення про криміналістичну характеристику зустрічається в роботах О.Н. Колесніченка, який в авторефераті докторської дисертації зазначав, що до числа найбільш суттєвих положень загальних і всіх окремих методик відноситься «загальна криміналістична характеристика даного виду злочинів», а в подальшому відмічав, що «злочин має і загальні ознаки криміналістичного характеру» [1, с.19]. Більш розгорнуте визначення про криміналістичну характеристику злочину надав Л.А. Сергєєв, однак його міркування з цих питань на той час не було прийнято до уваги [2, с. 4-5]. У подальшому цю тему також досліджував й С.П. Митричев, який зазначав, що «видова криміналістична характеристика повинна включати найбільшу кількість ознак, що мають криміналістичне значення» та надав розгорнутий їх перелік [3, с. 28]. У подальшому цей напрям вивчали такі науковці, як І.Ф. Пантелєєв, В.Г. Танасевич, В.О. Образцов, І.В. Возгрін, В.А. Образцов, А.Н. Васильєв, М.П. Яблоков, І.Ф. Герасимов, В.А. Гуняєв, С. І. Винокуров та ін.

Дослідження наукових поглядів вказаних та інших вчених про криміналістичну характеристику злочину показали, що вони передбачали дві цілі: виявити те, що слід визначати суттєвим для цього поняття, і визначити місце криміналістичної характеристики в системі елементів окремої криміналістичної методики. При вивченні генезису криміналістичної характеристики вказувалось на її окремі елементи та наголошувалось на її ролі для обрання напрямку і організації розслідування. На той час до її елементів відносили: спосіб вчинення і приховування злочину; обстановку вчинення злочину; місце, час та інші умови; дані про особу злочинця; характеристику вихідної інформації та слідчих ситуацій. Таким чином, можна зазначити, що зарахування елементів криміналістичної характеристики при розробці окремих методик здійснюється в криміналістиці фактично з моменту її зародження. На першому етапі зародження і розвитку криміналістичної методики ці дані наводились несистемно, але в подальшому такі недоліки усувались, зокрема в роботах В.А. Ледащева, А.Н. Басалаєва, В.А. Гуняєва, М.О. Селиванова, В.Я. Осеніна, А.Н. Позднякова. Наприклад, О.М. Васильєв та інші, до структури окремої методики на перше місце відносив криміналістичну характеристику, а потім інші елементи [4, с. 26]. Більшість вказаних та інших вчених називали наступні елементи криміналістичної характеристики: типові слідчі ситуації (на першому етапі їх називали вихідні дані); спосіб вчинення злочину; спосіб приховування злочину; маскування; типові матеріальні сліди злочинів і ймовірні місця їх знаходження; характеристику особи злочинця; обстановку злочину (місце, час та інші обставини). Окремі автори, з яких О.Н. Колесниченко, І.О. Возгрін та ін. в якості елемента криміналістичної характеристики називали ще й криміналістичну класифікацію злочинів. Однак, інші вчені розглядали останню не як елемент криміналістичної характеристики, а як основу криміналістичних характеристик та побудови системи окремих криміналістичних методик. Як показало дослідження, в перших наукових роботах з криміналістичної методики була прийнята класифікація злочинів за змішаними підставами. Уся система окремих криміналістичних методик будувалась на підставі кримінально-правової класифікації - по родах і видах злочинів. Наприклад, І.М. Якимов визначав окремі криміналістичні методики за такою схемою : 1) злочини проти особи: вбивства, спричинення тілесних ушкоджень; 2) майнові злочини : а) викрадення чужого майна (крадіжка, грабіж, розбій (бандитизм), б) пошкодження чужого майна; 3) злочини проти суспільства: службове підроблення. В деяких випадках цей вчений використовував другу підставу для класифікації - спосіб вчинення злочину [5, с. 193]. У зв'язку із вказаним на той час виникало питання чи є криміналістична класифікація злочинів як така і якщо так, то за яких підстав вона будується та в чому є її методичне значення та як вона корелюється з криміналістичною характеристикою злочину. На сьогодні криміналістична характеристика злочину визначається, як ознаки, що мають загальний характер для усіх однорідних злочинів. Вона об'єднує їх в групи, що різняться за об'ємом наприклад, усі крадіжки або крадіжки з

автомобіля (що сьогодні стали більш розповсюдженими). Загальні для групи ознаки відповідним чином систематизовані та типізовані й складають криміналістичну характеристику певного роду, виду чи навіть підвиду злочинів. Це умовно кажучи, типовий «портрет» злочину, наукова абстракція, що опирається на те загальне, що об'єднує багато конкретних злочинів. Таку атракцію пропонують вважати інформаційною моделлю типового злочину конкретного виду чи роду. Криміналістична характеристика це ймовірна модель (події) і як така, що може бути підставою для ймовірних розумових умовиводів - слідчих версій. При цьому вона грає роль умовної матриці, що накладається на конкретний випадок та дозволяє побудувати його ймовірну модель. Саме в цьому й полягає її прикладне значення, яке не слід перебільшувати, оскільки інформація, що є в криміналістичній характеристиці як в знанні, не є достовірною, а носить ймовірний характер. У той же час, на початковому етапі розслідування будь яке істинне знання, навіть ймовірне, має високу цінність, оскільки надає слідчому можливість знизити інформаційну невизначеність. Криміналістична характеристика за структурою є достатньо складною. Аналіз цієї структури свідчить, що в ній відображено усі типові обставини, які слід встановити у відповідності до уявлення про предмет доказування за певною категорією кримінальних проваджень. Завданням слідчого є конкретизувати їх відповідно до специфіки злочину, що розслідується. Усі елементи криміналістичної характеристики, навіть, якщо між ними не має кореляційної залежності, безсумнівно грають для слідчого орієнтуючу роль. Як свідчить дослідження, формування поняття «криміналістичної характеристики» слугувало їх об'єднанню в комплекс, підвищило ймовірність судження про їх істинність відносно до конкретної слідчої ситуації. На сучасному етапі більшість вітчизняних вчених дотримуються загальної наукової позиції про криміналістичну характеристику злочинів як практично значущу наукову категорію, що є невід'ємною складовою частиною окремих методик розслідування, що ми підтримуємо. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаної літератури: 1. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Харьков. 1976. С. 19. 2. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершенных при производстве строительных работ: автореферат кандидатской диссертации. Москва.1966. С. 4-5. 3. Митричев С.П. Криминалистика и судебная экспертиза: методика расследования отдельных видов преступлений. Вып. 10. Киев. 1973. С. 28. 4. Васильев А.Н. Методика расследования преступлений: о криминалистической классификации преступлений. Москва. 1976. С. 26. 5. Якимов И.Н. Практическое руководство к расследованию преступлений. Москва. 1924. Часть III. С.57.

«Одержано: 11.11.2020»

Руслан Павлович ЧИЧА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства факультету №1 Харківський національний університет
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Сучасний світ стрімко діджиталізується. Використання електронних, цифрових технологій охоплює усі сфери суспільного життя. Останнім часом, відбувається активне запровадження таких практик у сферу державного управління, комунікації громадянина з державою, правозастосовчу діяльність. Не оминули вказані тенденції і кримінальне судочинство.

Так, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, під час розробки, отримав елементи інформатизації кримінальної процесуальної діяльності. Запропоновані в КПК України електронні процедури, такі як Єдиний реєстр досудових розслідувань, відеоконференції при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій та інші, започаткували електронний сегмент кримінального провадження.

Досудове розслідування, незважаючи на осучаснення порядку здійснення кримінального провадження, залишається недосконалим в умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства. Отже, питання реформування електронної складової кримінального процесу є особливо актуальним. Зазначене відображено в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, в якій одним з напрямків реформування визначено забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційних систем.

В той же час, все більше стає актуальним питання, пов'язане із запровадженням в Україні електронного кримінального провадження, зокрема, більш широке застосування таких технологій на стадії досудового розслідування. Наприклад, у цьому році заплановано запуск пілотного проекту системи електронного кримінального судочинства eCase, яка буде інтегруватися з ЄРДР та автоматизованими системами судових органів. Тестування вказаної системи відбуватиметься на базі НАБУ, САП та ВАС.

На теперішній час, папір залишається основним носієм інформації у кримінальних провадженнях. Слідчі та процесуальні дії, рішення слідчого, прокурора, слідчого судді й суду відображаються у письмових процесуальних документах. Складність та багатоепізодність розслідуваних кримінальних правопорушень, численні слідчі (розшукові) дії, велика кількість учасників кримінального провадження, призводить до появи кримінальних проваджень, значних за обсягом, таких, що налічують десятки томів. На сьогоднішній день, кримінальне провадження вимагає значних витрат фінансових, людських та часових ресурсів.

В умовах трансформації кримінального процесу з паперово-електронного в електронний формат, в середньостроковій перспективі, стадії кримінального провадження набудуть додаткових ознак інформаційної (автоматизованої) системи. Вже сьогодні, певним стадіям кримінального провадження притаманна наявність процесуально та функціонально пов'язаної електронної інформаційної системи, наприклад, досудове розслідування має ЄРДР.

Отже, запровадження електронного кримінального провадження, зокрема, на стадії досудового розслідування, дійсно є важливим та актуальним питанням. Серед його переваг варто відзначити такі: економія коштів і часу, пришвидшення строків розгляду документів, спрощення доступу учасників кримінального провадження у межах їхньої компетенції до відповідних матеріалів тощо. Важливим фактором запровадження таких технологій є їх доступність та відносна дешевизна, а також наявність технічної можливості врахувати специфіку кримінальної процесуальної діяльності, зокрема, контроль строків, електронний цифровий підпис, повідомлення учасникам кримінального провадження та інше.

Також перспективи запровадження електронного кримінального провадження потребують врегулювання у кримінальному процесуальному законодавстві низки особливостей його здійснення. Наприклад, одним з основних процесуальних документів, який складається у процесі досудового розслідування, є протокол, з яким знайомиться певне коло суб'єктів. Очевидно, що у разі складання вказаного документа в електронній формі з'являється потреба врегулювання питання про порядок підписання протоколу іншими учасниками. Водночас, у разі складання такого протоколу в паперовій формі, необхідно визначити порядок переведення його в електронну форму.

Актуальним є питання чіткого визначення порядку взаємодії та комунікації між учасниками кримінального провадження у разі здійснення кримінального провадження в електронній формі, зокрема, між сторонами процесу.

Очевидно, що запровадження електронної форми кримінального провадження вимагатиме визначення в КПК поняття електронного процесуального документа.

Таким чином, запровадження електронного кримінального провадження, яке є тільки питанням часу, потребує активного комплексного підходу законодавців, який передбачає підготовку стратегії поетапного запровадження та поступового внесення змін і доповнень до законодавства України.

Необгрунтоване відтермінування запровадження електронного кримінального провадження приведе до зайвих фінансових витрат, додаткового навантаження на учасників кримінального провадження, створення перепон у реалізації та забезпеченні прав і свобод людини і громадянина.

«Одержано: 22.10.2020»

Сергій Віталійович ЧУЧКО,

ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ КУПЛЕЮ-ПРОДАЖЕМ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ: НАУКОВІ ДИСКУСІЇ

Останні десятиліття відбувається стрімке зростання цивільно-правових угод через мережу Інтернет. Проте, форми цивільних правовідносин поки не достатньо врегульовані, що тягне за собою значну кількість порушень, в тому числі і в сфері торгівлі товарами і послугами, а велика їх кількість може містити склад злочину.

Слід визнати, що ряд дослідників єдині в думці, що злочини, пов'язані з використанням засобів комп'ютерної техніки, невід'ємні від існування певного віртуального простору, у якому вони вчиняються [1, с. 10]. Втім, стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій ініціював широку експансію поняття «віртуальний простір», його популярність і повсюдне вживання, особливо в науковому дискурсі, а також його смислову поліфонію [2, с. 163]. Це підтверджується й аналізом наукової літератури, який показав, що поняття «віртуальний простір» нерідко замінюється поняттями «Інтернет-простір», «кіберпростір», «інформаційний простір», «віртуальний світ» тощо. У зв'язку із чим постає питання щодо синонімічності вказаних понять чи їх різного значення.

Більшість фахівців розглядають Інтернет-простір як невід'ємну складову інформаційного простору, як засіб обміну соціальною інформацією, як носія специфічної культури [3, с. 59]. А.Л. Осипенко віртуальний простір розглядає як особливий інформаційний простір, що моделюється за допомогою засобів комп'ютерної техніки, у якому: присутні специфічні інформаційні об'єкти (комп'ютерні програми, дані й т.п.) [4, с. 48]. На переконання О.О. Кіпи, так званий віртуальний простір, який одночасно може бути сферою вчинення інтернет-злочинів, можна визначити як модельований за допомогою комп'ютера інформаційний простір, де містяться дані про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому вигляді і що перебувають у процесі руху по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, або ж відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального пристрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їх зберігання, обробки і передачі [5, с. 346].

О. Ткаченко та Т. Ткаченко звертають увагу, що в наш час існує багато підходів й до формалізації визначення поняття «кіберпростір». Серед цих підходів вони вказують найбільш поширені, зокрема:

1) під кіберпростором розуміється середовище існування, що виникло в результаті взаємодії людей, програмного забезпечення (ПЗ) і послуг в Інтернеті за допомогою технологічних пристроїв і мереж, під'єднаних до них, якого не існує в будь-якій фізичній формі;

2) під кіберпростором розуміється сфера, що характеризується можливістю використання електронних та електромагнітних засобів для запам'ятовування, модифікації та обміну даними через системи, що функціонують в мережі Інтернет, та пов'язану з ними фізичну інфраструктуру;

3) під кіберпростором розуміються всі форми мережної та цифрової активності, що включають у себе контент і дії по їхній обробці;

4) під кіберпростором розуміється інформаційна інфраструктура, доступна через Інтернет;

5) під кіберпростором розуміється комунікаційне середовище, що утворюється системою зв'язків між об'єктами кіберінфраструктури, серед яких слід виділити електронні обчислювальні машини, комп'ютерні мережі, ПЗ, інформаційні ресурс тощо [6, с. 77].

В.М. Фурашев визначає кіберпростір як форму співіснування сукупності матеріальних та нематеріальних об'єктів і процесів, спрямованих на породження, сприйняття, запам'ятовування, переробку та обмін інформацією. При цьому, він вважає, що поняття «кіберпростір» та «інформаційний простір» є тотожними за своєю сутністю. Застосування будь-якого з цих понять не змінює сутності процесу або явища, лише може внести термінологічну плутанину [7, с. 164]. В чому з автором можна погодитися.

Законодавчо не визначеним є й ключове поняття у системі кіберзлочинності – «Інтернет». До того ж, як справедливо наголошує С.Ф. Гуцу, ані в міжнародному праві, ані в національному законодавстві немає єдиного розуміння і визначення цього поняття. В науковій літературі також існують різні підходи й позиції щодо розуміння його природи [8, с. 164]. Втім, В.А. Копилов вважає «Інтернет» мережною глобальною автоматизовано-інформаційною системою, що є складовою інформаційної інфраструктури інформаційного суспільства, яка складається із транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань, що у сукупності представляє інтегральне джерело знань і засіб комунікації суб'єктів інформаційного суспільства [9]. Як міжнародну мережу електрозв'язку загального користування, призначеної для обміну даними, тобто відомостями про навколишній світ, його об'єкти, процеси і явища, що об'єктивувалися у формі, яка дозволяє провести їх безпосередню машинну обробку, розглядає «Інтернет» С.В. Петровский [10]. Аналізуючи вказані та інші існуючі в науковій літературі поняття «Інтернет», в абсолютній більшості головним у змісті всіх понять є такі ознаки: міжнародний рівень; телекомунікаційна мережа; загальне користування; засіб комунікації; обмін інформацією.

Таким чином, на сьогоднішній день в Україні єдиний понятійний апарат щодо середовища, в якому вчиняються кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням комп'ютерних технологій, ще недостатньо сформований. Між тим, як на нашу думку, це не є принциповим, оскільки, більшість вчених ототожнює поняття кіберпростір, віртуальний простір, інформаційний простір та допускають їх тотожність. Водночас, мережа Інтернет є дещо вузьким поняттям і є однією з головних складових частин кіберпростору (віртуального, інформаційного).

Тому, поняття «віртуальний простір» слід використовувати в контексті окреслення середовища, в якому вчиняються кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням комп'ютерних технологій та мережі Інтернет. Під час обговорення питань, пов'язаних із купівлею-продажем товарів у дистанційному форматі, а також порушеннями, що виникають при цьому, доцільно використовувати термін «мережа Інтернет».

Список використаної літератури: 1. Гаджиев М. С. Криминологический анализ преступности в сфере компьютерной информации: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.08. Махачкала, 2004. 19 с. 2. Дзьобань О.П. Сучасний віртуальний простір: конгеніальність віртуальності й міфу. *Strategic priorities*. № 3 (44), 2017. С. 163-170. 3. Афанасьева В. Тотальность виртуального. *Электронный журнал Проза.ру*. URL: <http://www.proza.ru/2009/05/03/295> (дата звернення: 01.05.2018). 4. Осипенко А. Л. Борьба с преступностью в глобальных компьютерных сетях: Международный опыт: монография. М.: Норма, 2004. 432 с. 5. Кіпа О.О. Правопорушення в мережі Інтернет. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 346-349 6. Ткаченко О., Ткаченко Т. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2018, №1. С. 75-86. 7. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право*. № 2(5). 2012. С. 162-175. 8. Гуцу С. Ф. Правове регулювання мережі Інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2 (38). 2018. С. 114-118. 9. Копылов В.А. Информационное право. М.: Юристъ, 2002. 512 с. 10. Петровский С.В. Правовое регулирование оказания Интернет-услуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2002. 189 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/100565.html> (дата звернення: 01.05.2018)

«Одержано: 16.10.2020»

УДК 343.98

Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>

Науковий керівник

Влада Олександрівна Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Конституція України прямо вказує, що життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, яку держава повинна захищати та охороняти.

Правоохоронні органи наділені відповідними повноваженнями щодо захисту життя та здоров'я осіб. Це знаходить своє відображення у профілактичній роботі, протидії та своєчасному виявленні, повному, всебічному, об'єктивному розслідуванні кримінальних правопорушень.

У даній роботі, ми пропонуємо, розглянути деякі особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактом вчиненням вбивства, у зв'язку з домашнім насильством, адже можливість здійснення ефективного досудового розслідування, в першу чергу, залежить від своєчасності та правильності дій слідчих саме на цьому етапі.

Нині кримінальний процес України розпочинається зі стадії досудового розслідування. Відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР.

В свою чергу, в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) чітко не зазначено, що є приводами та підставами для початку кримінального провадження. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ч. 4 ст. 214 КПК України) [1]. Але проаналізувавши літературу, слідчу та судову практику, можна дійти висновку, що підставами та приводами для початку кримінального провадження про вбивство, вчинене у зв'язку із застосуванням домашнього насильства є:

- 1) заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян;
- 2) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину;
- 3) явка з повинною;
- 4) повідомлення, опубліковані в засобах масової інформації та соціальних мережах;
- 5) рапорт від працівника на якого покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України;
- 6) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Кримінальне провадження може бути розпочате тільки в тих випадках, коли є достатні дані, що вказують на наявність ознак злочину.

Типовою слідчою ситуацією початкового етапу розслідування та відкриття кримінального провадження зазначеної категорії є факт виявлення трупа. Отже, на початковому етапі розслідування можливі наступні слідчі ситуації, що є підставами для відкриття кримінального провадження:

1. Виявлено труп з явними ознаками насильницької смерті, що прямо вказує на вчинення насильницьких дій або сліди протистояння вчиненню насильства. Інформація про виявлення трупу, яка є підставою для відкриття кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР може надійти від:

- членів родини, сусідів та інших осіб які виявили труп;
- самого вбивці, який з'явився до відділу поліції або інших правоохоронних органів, з повідомленням про вчинення вбивства, на ґрунті застосування домашнього насильства, або перевищення меж необхідної оборони під час протистояння домашньому насильству;
- лікарів або фельдшерів бригад швидкої медичної допомоги про те, що у лікарні або при виїзді на виклик ними було констатовано смерть особи, причина смерті якої невідома, а на місці події порушена звична обстановка;
- від працівників патрульної поліції, які виїжджали за викликом про вчинення домашнього насильства, а при виїзді на місце – ними виявлено труп особи.

2. Труп виявлено без ознак насильницької смерті. Це може бути імітація самогубства, нещасного випадку тощо.

3. Надійшло повідомлення про безвісне зникнення особи, від родичів або знайомих. Якщо відомо, що на передодні відносно вказаної особи неодноразово вчинялось домашнє насильство.

На початковому етапі розслідування кримінального правопорушення про вбивство вчинене у зв'язку з домашнім насильством, слідчим, як правило, буде висуватися версія про умисне вбивство, а більш конкретна інформація, про стан та відносини вбивці та жертви, наявність родинних зв'язків, будуть висуватися та перевірятися на наступному та на завершальному етапах розслідування [2, с. 65].

В залежності від слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з застосуванням домашнього насильства, слідчим повинна здійснюватися найбільш раціональна й ефективна система дій, тобто ситуація не тільки повинна визначати коло первинних слідчих дій, але і їх послідовність - програму дій слідчого [3, с.218-221].

Отже, послідовність, доцільність та правильність дій слідчих на початковому етапі розслідування вбивств вчинених у зв'язку з домашнім насильством, дозволить прискорити процес розслідування та покарання винних осіб. Крім цього, сприятиме своєчасному вирішенню питань щодо необхідності здійснення захисту осіб та профілактики інших злочинів, які наприклад, можуть бути скоєні в родині у зв'язку із застосуванням домашнього насильства.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. (із поточними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.10.2020). 2. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія / А. І. Кунтій. Львів: ЛДУВС, 2016. 220 с. 3. Гусева В.О. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2017. № 4 (80). С.218-221.

«Одержано: 25.10.2020»

УДК: 343.983.25

Сергій Олександрович ШЕВЦОВ,

кандидат педагогічних наук, перший заступник директора

Харківського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України

ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ: ПИТАННЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ВИНИКНЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ ДЛЯ РУХУ

В Україні, як і в усьому світі, зберігається високий рівень смертності з причин дорожньо-транспортних пригод (далі - ДТП). Існують різні точки зору науковців щодо шляхів зменшення аварійності, своє бачення мають і судові експерти, виходячи з досвіду практичної діяльності за напрямом автотехнічної експертизи.

Перше місце у рейтингу основних причин ДТП посягає найчисленніша група – причини, пов’язані з діями учасників дорожнього руху, що не відповідають Правилам дорожнього руху (далі – ПДР) і дорожній обстановці, друге місце – причини, пов’язані з несправністю ТЗ, третє – причини, пов’язані з незадовільними дорожніми умовами [5, с. 14-15].

Безумовно недотримання вимог ПДР учасниками дорожнього руху потребує постійного аналізу виявлених причин та пошуку шляхів з усунення проблеми. Особливо це стосується дій водія транспортного засобу, як оператора джерела підвищеної небезпеки. Оскільки у більшості випадків водій взаємодіє з транспортним засобом у мінливому середовищі, де вірогідність виникнення нештатної ситуації достатньо висока, отже від практичних навичок водія, від вміння виявляти ознаки та *передбачати* (прогнозувати) можливість виникнення небезпеки для руху залежить безпека дорожнього руху.

Розглянемо функцію «*передбачення*» в діях водія транспортного засобу. «*Передбачення*» в науці – футурологічний метод визначення, опису об’єктів, явищ фізичної реальності..., які ще не існують..., але можуть з’явитися і бути виявленими..., де футурологія (від лат. *Futurum* - майбутнє та грец. *Λόγος* - вчення) – наука прогнозування майбутнього... [11].

Щодо терміну *«передбачення»*, то вперше його було застосовано у міжнародній Конвенції про дорожній рух від 8 листопаду 1968 року (далі – Конвенції) у статті 13: «Скорость и дистанция. 1. Водитель транспортного средства должен при любых обстоятельствах сохранять контроль над своим транспортным средством... Он должен при изменении скорости движения транспортного средства постоянно учитывать обстоятельства, в частности рельеф местности, состояние дороги и транспортного средства, его нагрузку, атмосферные условия и интенсивность движения, чтобы быть в состоянии остановить транспортное средство в конкретных условиях видимости в направлении движения, а также перед любым препятствием, которое водитель в состоянии *предвидеть*...» [7].

У 1973 році в СРСР були введені в дію ПДР, які, в частині вибору водієм швидкості руху та вжиття заходів із запобігання ДТП, повністю відповідали основним вимогам Конвенції, а саме: п. 73. «Водитель должен выбрать такую скорость, чтобы с учетом интенсивности движения, дорожных условий (в частности, ширины и состояния проезжей части, видимости в направлении движения, атмосферных условий, рельефа местности), а также особенностей груза, быть в состоянии выполнить необходимые действия по управлению транспортным средством. Водитель должен принять меры к снижению скорости или остановке перед любым препятствием, которое он *должен был и мог предвидеть*» [12].

В подальшому ПДР були перероблені, доповнені та введені в дію у 1980 році. Але вже у новій редакції, в положеннях про вибір водієм швидкості руху, термін *«передбачення»* був відсутній: «п. 9.6. Водитель должен вести транспортное средство со скоростью, не превышающей установленные ограничения, с учетом интенсивности движения, дорожных и атмосферных условий, а также особенностей и состояния транспортного средства и груза. В случае возникновения опасности для движения водитель должен принять меры к снижению скорости вплоть до полной остановки транспортного средства» [8].

У 2002 році були введені в дію Правила дорожнього руху України (далі – ПДР України), в яких термін *«передбачати»* також не вживається, а вводиться термін *«виявляти»*: «п.12.3. У разі виникнення небезпеки для руху або перешкоди, яку водій об'єктивно спроможний *виявити*, він повинен негайно вжити заходів для зменшення швидкості аж до зупинки транспортного засобу або безпечного для інших учасників руху об'їзду перешкоди» [13].

Таким чином, починаючи з 1980 року зміст окремих положень ПДР (в подальшому і ПДР України), стосовно вибору швидкості руху та заходів запобігання ДТП, почав відрізнятися від концептуальних положень Конвенції. Безумовно, цей процес супроводжувався і змінами методичних підходів в експертній практиці до оцінки дій водія – учасника ДТП. Розглянемо приклад негативного впливу переходу ПДР від терміну *«передбачити»* до терміну *«виявити»*.

Приклад. Водій транспортного засобу рухається по дорозі (швидкість 50 км/год) та наближається до позначеного знаками та дорожньою розміткою

пішохідного переходу. Оглядовість в зоні переходу обмежена транспортними засобами, припаркованими вздовж правої межі проїзної частини.

Якщо «*передбачати*», то водій транспортного засобу вживає заходів: оцінювальних – аналізує можливість раптової появи пішохода в зоні переходу; попереджувальних – плавно знижує швидкість та збільшує боковий інтервал з транспортними засобами, обмежуючими оглядовість; екстрених – з моменту появи пішохода на переході зупиняє транспортний засіб до полоси його руху. Якщо «*виявляти*», то водій транспортного засобу вживає заходів: оцінювальних – аналізує можливість раптової появи пішохода в зоні переходу; екстрених – з моменту появи пішоходу застосовує гальмування до повної зупинки транспортного засобу.

В розглянутому випадку, за відсутності елементу «*передбачення*», ризик наїзду на пішохода різко зростає.

На питаннях, споріднених з «*передбаченням*», пов'язаних з виявленням ознак можливого виникнення небезпеки для руху, оцінюванням різноманітних дорожньо-транспортних ситуацій, «факультативними» основами прийняття рішення про вжиття попереджувальних заходів та самими заходами, у 2003 році акцентували увагу судові експерти-автотехніки Шевцов С.О. та Дубонос К.В. [6, с. 34-81; 88-106]. Однак запропоновані ними підходи були реалізовані частково та лише в судово-експертній діяльності.

Питаннями підвищення якості й ефективності професійної підготовки водіїв взагалі займалося не так багато науковців. Найбільш вагомими з них виступають: Дерех З.Д. та Заворицький Ю.Є. [1; 2; 3], а також Лях М.А., Дем'янюк О.С. та Бешун О.А. [4]. На сучасному етапі активну діяльність з цього напрямку здійснює видавництво «Моноліт», на сайті якого викладено онлайн-посібник з водіння автомобіля [11]. Однак у великому об'ємі корисних напрацювань – жодних натяків на можливість відпрацювання у водіїв навичок «*передбачення*».

Якщо розглянути вимоги Державного стандарту України до підготовки водіїв автотransпортних засобів, то за тематичним планом передбачено вивчення водієм теми «Дорожньо-транспортні пригоди» [9]. Але, враховуючи, що в положеннях ПДР відсутнє поняття «*передбачення*» водієм можливого виникнення небезпеки для руху, то відсутній такий елемент навчання і у програмах підготовки водіїв.

Отже, на нашу думку, однією з причин аварійності на автошляхах України може виступати комплексна проблема – невідповідність окремих положень ПДР (щодо вибору швидкості руху та заходів із запобігання ДТП) концептуальним положенням Конвенції та пов'язана з цим відсутність елементу «*передбачення*» небезпеки для руху в програмах підготовки водіїв транспортних засобів. Вирішення цієї комплексної проблеми без внесення змін до ПДР не можливе. Та за умов внесення таких змін, виникне необхідність у коригуванні не тільки програм підготовки водіїв всіх категорій, а й методики експертної оцінки дій водіїв, які могли *передбачити* можливість виникнення небезпеки для руху, вжити низку попереджувальних заходів та запобігти ДТП.

Список використаної літератури: 1. Дерех З.Д., Заворицький Ю.Є. Ілюстровані Правила дорожнього руху України: навч. посібн., 2-ге вид., переробл. та доповн. – К.: Арій, 2017. – 120 с. 2. Дерех З.Д., Заворицький Ю.Є. Небезпечні ситуації на дорозі. Як їх уникнути: практ. поради водіям. – К.: Арій, 2018. – 72 с.: іл. 3. Дерех З.Д., Заворицький Ю.Є. Вчимося керувати автомобілем. 33 уроки: навч. посібн. для автошкіл. – К.: Арій, 2014. – 62 с. 4. Лях М.А., Дем'янюк О.С., Бешун О.А. Основи керування автомобілем та безпека дорожнього руху : Навч. посібн.: для ВНЗ – К.: ВІКНУ, 2011 – 368 с. 5. Туренко А.М. Автотехнічна експертиза. Дослідження обставин ДТП: підручник для вищих навчальних закладів / А.М. Туренко, В.І. Клименко, О.В. Сараєв, С.В. Данець. – Х.: ХНАДУ, 2012. – 320 с. 6. Шевцов С.О., Дубонос К.В. Дорожньо-транспортні пригоди. Критерії оцінювання дій водія: вироб.-практ. вид. – Х.: Факт, 2003. – 176 с. 7. Конвенція про дорожній рух (Відень, 8 листопада 1968 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041. 8. Правила дорожнього руху (вводяться в дію 1 червня 1980 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zr.ru/archive/zr/1979/12/pravila-dorozhnogo-dvizhienii>. 9. Державний стандарт професійно-технічної освіти. ДСПТО 8322.ОІ.00.60.24-2012. Професія – водій автотранспортних засобів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elanets-pal-vimk.mk.sch.in.ua/Files/downloads/Водій.doc. 10. Моноліт. Онлайн-учебник по вождению автомобиля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://monolith.in.ua/vozhdenie-avto/>. 11. Вікіпедія. Передбачення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Передбачення>. 12. За рулем. Правила дорожнього руху (вводяться в дію 1 січня 1973 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zr.ru/archive/zr/1972/12/pravila-dorozhnogo-dvizhienii>. 13. Правила дорожнього руху (введення в дію 1 січня 2002 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001>.

«Одержано: 19.10.2020»

УДК 343.98

Тетяна Валеріївна ШЕВЧЕНКО,

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Науковий керівник:*

Надія Сергіївна Бублик,

старший викладач кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НАСЛІДКИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зазначимо, кримінальний процесуальний закон встановлює та забезпечує чітко та безспірно визначений порядок діяльності фахівців, які безпосередньо займаються розслідуванням кримінальних правопорушень чи кримінальних

проступків, а також органів безпосереднього керівництва під час розслідування, а саме прокуратури чи суду, що є необхідною та обов'язковою відповідною передумовою досягнення окремих завдань щодо кримінального процесуального судочинства і вона складається з передбачених законодавством України процесуальних дій, яким надається виключна окрема форма письмових процесуальних документів, які повинні бути складені у період здійснення досудового розслідування.

Всі чудово розуміють, що безпосередній процес здійснення досудового розслідування займає велику кількість часу, потребує відповідної інтенсивної праці та цілодобової роботи сторін кримінального процесу, але як і в усіх випадках досудове розслідування не завжди здійснюється чи проводиться безперервно. Щодо встановлення істини конкретного кримінального провадження, зазвичай виникають обставини, які не залежать від волі фахівців, які уповноважені на здійснення процесуальних дій, а безпосередньо залежать від учасників кримінального процесу. Ці обставини можуть зупинити на деякий час досудове розслідування щодо однієї особи чи відносно окремих осіб і тим самим вимушують службових осіб на певний час зупинити досудове розслідування та відкласти на потім прийняття кінцевого рішення у кримінальному провадженні.

Чіткого визначення поняття щодо зупинення досудового розслідування наше законодавство не визнає, але беручи до уваги підстави та процесуальний порядок здійснення відповідної процесуальної дії ми пропонуємо схилитися до наступного його розуміння, а саме: зупинення досудового розслідування являє собою відповідну зупинку здійснення процесуальних дій, які визначені кримінальним процесуальним законодавством, щодо особи чи окремих осіб після виділення окремих матеріалів, якщо ця зупинка стосується не кожної особи, яка перебуває в окремому кримінальному провадженні. Ця відповідна тимчасова дія безпосередньо зумовлена такими обставинами, що унеможливають та не дають ніякої можливості в подальшому здійснювати будь-які процесуальні дії.

Хоч зупинення досудового розслідування певного кримінального провадження має негативний характер, бо ця дія безпосередньо пов'язана з неможливістю подальшого ефективного та нормального здійснення процесуальних дій та ходу досудового розслідування, а також фактично збільшує його тривалість на невідомий та невизначений термін, тому ця перерва повинна бути використана максимально ефективно та обґрунтовано і виключно з безпосередньою метою досягнення виконання завдань кримінального провадження [2].

Законодавство України надає вичерпний перелік процесуальних підстав та умов зупинення розслідування, при чому кожна з яких має виникнути відповідно саме в умовах, які зазначають відповідну нормативно передбачену можливість їх безпосереднього використання, а також це процесуальне

рішення визнається безпосереднім предметом судового контролю за здійсненням відповідно, в межах процедури оскарження, під час досудового розслідування, які передбачені чинним КПК України [1].

Проаналізувавши інститут зупинення кримінальних проваджень на стадії досудового слідства інших країн, слід зробити висновок, що у деяких державах взагалі відсутня стадія досудового слідства, тому підстави для його зупинення не передбачені. Наприклад КПК Федеративної Республіки Німеччини поняття зупинення провадження у справі відоме лише на стадії судового розгляду. Зокрема, у параграфі 205 зазначається: «...якщо судовий розгляд тривалий час не може бути проведено внаслідок відсутності обвинуваченого або в силу інших обставин, пов'язаних з особою обвинуваченого, то суд своєю ухвалою вправі тимчасово зупинити провадження у справі» [3].

Проте, на нашу думку взагалі відмовлятися від тимчасової вимушеної перерви на стадії досудового слідства не є доцільним рішенням, тому що тоді, за таких умов питання щодо обчислення строків досудового розслідування стане неврегульованим. Дивлячись з іншого боку, зупинення досудового слідства має свої негативні наслідки, такі як:

- втрата важливої доказової інформації ;
- затягування термінів відновлення порушених прав та інтересів осіб, яким було завдано шкоду;
- під загрозу потрапляє безпека учасників процесу.

Отже, такі наслідки можуть призвести до залишення злочину нерозкритим, а це у свою чергу, може сприяти вчиненню нових злочинів, тобто загрожує погіршенню криміногенної ситуації в регіоні та країні в цілому.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція станом на 11.09.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення 24.10.2020). 2. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило, Харків : Право, 2018. 584 с. 3. Татаров О. Ю. Проблеми застосування інституту зупинення досудового провадження у діяльності слідчих органів внутрішніх справ / О. Ю. Татаров // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН молодьспорт України ; НУ ОЮА. – Одеса : Фенікс, 2012. – Вип.. 45. – С. 242-251.

«Одержано: 19.10.2020»

Карина Григорівна ШЕЛЕНІНА,

ад'юнкт відділу організації освітньо – наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НА НАСТУПНОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Тематичний напрям нашої доповіді стосується типових слідчих ситуацій на наступному етапі розслідування вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі. Наступний етап розслідування злочину називають основним періодом роботи по кримінальному провадженню, який перед слідчим ставить такі завдання: розкрити злочин (якщо це не було зроблено на початковому етапі); зібрати, проаналізувати та оцінити всі необхідні докази, що підтверджують або спростовують провину підозрюваної особи в вчиненні злочину; організувати розшук особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення; встановити співучасників (якщо це не було зроблено на попередньому етапі), додаткові епізоди злочинної діяльності (якщо мають місце такі); вивчити особистість обвинуваченого.

При характеристиці типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, поряд з такими чинниками, як характер розслідуваної події, причетну до нього особа, необхідно розглядати і поведінку (позицію) підозрюваної особи, тобто визнання своєї провини і добровільності дачі показань або заперечення провини і відмова від дачі показань. Певна кількість науковців-криміналістів дотримується твердження, що слідча ситуація на наступному етапі розслідування залежить від позиції особи, яка підозрюється у вчиненні вбивства [1, с. 110]. Ми підтримуємо таку позицію, тому що слідча ситуація на цьому етапі розслідування напряму залежатиме від лінії поведінки підозрюваного. Пропонуємо розглянути наступні слідчі ситуації:

Ситуація 1. Підозрюваний користується нормою статті 63 Конституції України та не надає жодних пояснень/показань з приводу вбивства (3%). У першій ситуації особа, яка підозрюється у вбивстві, дотримується пасивної поведінки. В даному випадку підозрюваний ані підтверджує, ані спростовує протиправні дії, що спрямовані на вбивство іншої особи, тим паче утримується від пояснень щодо мотиву, обставин, знаряддя, яким чином було скоєно тощо. Такі пасивні дії підозрюваного унеможлиблюють налаштування контакту з органами досудового розслідування. А слідчий, в свою чергу, повинен дотримуватись прав людини в усіх аспектах поліцейської роботи.

За вказаних обставин слідчий органу досудового розслідування повинен вирішити ряд тактичних завдань, а саме: зібрати достатні докази, що вказують на причетність підозрюваного (групи осіб) до вчинення кримінальних

правопорушень проти життя та здоров'я; встановлення всіх можливих співучасників злочину (незалежно від стадії вчинення кримінального правопорушення-готування, вчинення, приховування); встановлення та усунення криміногенних факторів; встановлення обставин, що характеризують особистість підозрюваного тощо; визначити форму використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Ефективність та якість вирішення зазначених тактичних завдань залежить від правильної організації процесу розслідування [2, с. 80].

Доцільно розробити план слідчих дій для вирішення вищезазначених тактичних завдань при розслідуванні вбивства, вчиненого засудженим в місцях позбавлення волі, що зводиться до наступного: аналіз і диференціація доказів у кримінальному провадженні на дві групи: прямі та непрямі, які були отримані під час проведення слідчо-оперативних дій на початковому етапі розслідування; відшукування нових шляхів виявлення, фіксації й вилучення матеріальних слідів злочинів. Мова йде про негласні слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на встановлення відомостей, які мають значення для досудового розслідування. Це можуть бути: а) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); б) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); в) огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); д) спостереження за особою або місцем (ст. 269 КПК України); е) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) та інші; вибір процесуальної форми отримання зразків для експертиз (цитологічна, імунологічна тощо); проведення одночасного допиту підозрюваних з метою висвітлення розбіжностей у показаннях та їх усунення за допомогою реалізації окремих тактичних прийомів або ж тактичної комбінації. Якщо підозрюваний не надає ніяких пояснень спираючись на ст. 63 Конституції України, то, на наш погляд, при проведенні одночасного допиту, допиту підозрюваного, слідчий експеримент є необхідним присутність спеціаліста психофізіологіста, який спостерігаючи за підозрюваним, його діями, може розпізнати брехню. Це допоможе слідчому у правильності постановки питань з приводу вчиненого вбивства, що буде впливати на обґрунтованість доказування; вжиття заходів зі збереження показань у кримінальному провадженні; направлення запитів до державних установ, закладів та організацій з метою зібрання всіх необхідних характеризуючих даних про підозрюваного (их).

Ситуація 2. Підозрюваний не визнає своєї вини, відмовляється давати показання щодо своєї причетності до вчиненого вбивства (18%). Така слідча ситуація може виражатись як у пасивній, так і у активній поведінці підозрюваного у вчиненні вбивства в місцях позбавлення волі. Пасивне вираження поведінки злочинця виражається у тому, що остання відмовляється визнавати свою причетність до вчиненого вбивства, при цьому не надаючи будь-яких пояснень [3, с. 216]. А активна лінія поведінки вбивці, може

виражатись у тому, що він все таки не визнає своєї вини, але при цьому може надавати якісь пояснення, які не підтверджують його причетність. Тим самим вводячи слідчого в оману. Оптимізація розглянутої слідчої ситуації, що виникає на наступному етапі розслідування вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, можлива лише за умови її покрокової оцінки, що дозволяє виокремити і точно оцінити кожен їх чинник, що лежать в основі виникнення того чи іншого аспекту негараздів слідчої ситуації, що склалась. За вказаних обставин слідчий органу досудового розслідування повинен вирішити ряд тактичних завдань, а саме: 1) зібрати достатні докази, що вказують на причетність підозрюваного (групи осіб) до вчинення вбивства в місцях позбавлення волі; 2) встановити всіх можливих осіб – носіїв ідеальних слідів злочинів у кримінальному правопорушенні зазначеної категорії; 3) визначити форму використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; 4) встановити осіб, причетних до готування, безпосереднього вчинення, приховування даного злочину; 5) виокремити можливі епізоди в кримінальному провадженні.

Ситуація №3. Особа, яка підозрюється у вчиненні вбивства, частково визнає свою вину (25%). Дана слідча ситуація характеризується активними діями підозрюваного (сторони захисту), що зосереджені у протидії органам досудового розслідування та спрямовані на перешкоджання встановленню істини у кримінальному провадженні. Задля розв'язання зазначеної сукупності обставин особі, яка здійснює кримінальне провадження, слід використовувати наведений нижче алгоритм дій: 1. Складання детального плану допиту підозрюваного. 2. Визначення переліку доказів, використання яких буде доцільним та дієвим у ході проведення додаткового допиту підозрюваного (-их). 3. Детальний допит працівників виконавчої установи, де відбулось вбивство, з метою встановлення всіх можливих учасників вищевказаного кримінального правопорушення, визначення їх ролі в готуванні, безпосередньому вчиненні та (або) приховуванні даної категорії злочинів, оцінки ступеня вини кожного з них. 4. Аналіз існуючих та виявлення, фіксація нових доказів, що вказують на причетність підозрюваного(-их) до вчинення вбивства. 5. Аналіз і диференціація доказів у кримінальному провадженні на дві групи: прямі та непрямі; 6. Відшукання нових шляхів виявлення, фіксації й вилучення матеріальних слідів злочинів. Мова йде про негласні слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на встановлення відомостей, які мають значення для досудового розслідування. Це можуть бути: а) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); б) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); в) огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); д) спостереження за особою або місцем (ст. 269 КПК України); е) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) та інші. 7. Вибір процесуальної форми отримання зразків для експертиз (цитологічна,

імунологічна тощо). 8. Вжиття заходів забезпечення схоронності доказів, процесуальним джерелом яких є показання, у кримінальному провадженні. 9. Проведення одночасних допитів з метою повного або часткового усунення розбіжностей в показаннях учасників кримінального провадження. 10. Проведення відтворення обстановки та обставин події. 11. Направлення запитів до державних установ, закладів та організацій з метою зібрання всіх необхідних характеризуючих даних про підозрюваного (-их).

Ситуація №4. Злочинець повністю визнає свою вину. Співпрацює з органом досудового слідства (54%). Дана ситуація, як правило, виникає при наявності свідків, за умови фіксації події за допомогою камер спостереження тощо. У даній ситуації мають бути висунені та перевірені такі слідчі версії: а) підозрюваний дійсно розкаюється у вчиненому і бажає допомогти стороні обвинувачення встановити обставини протиправних діянь; б) підозрюваний зізнався у вчиненні злочину з метою приховання злочинних зв'язків із співучасниками; в) підозрюваний відразу ж визнав свою вину з метою відведення уваги від інших кримінальних правопорушень.

Основним завданням слідчого стає перевірка і оцінка наявних доказів, а також інформації, отриманої при допиті підозрюваного.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що слідчі ситуації у кримінальних провадженнях щодо вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, характеризуються різноманітністю і складністю в сприйнятті.

Вивчення типових слідчих ситуацій вкрай важливо для організації розслідування злочинів. На основі аналізу слідчих ситуацій розробляються рекомендації по напрямку розслідування, провадження окремих слідчих дій, застосування окремих тактичних прийомів, операцій і комбінацій.

Застосування наведених вище поєднань слідчих (розшукових) та інших дій у типових слідчих ситуаціях є запорукою успішного здійснення досудового розслідування вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі.

Список використаної літератури: 1. Головіна В. П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Валерія Петрівна Головіна. – К., 2004. – 255 с. 2. Олішевський О.В. Організація розслідування злочинів в органах внутрішніх справ (криміналістичний аспект) : монографія / О.В. Олішевський ; за заг. ред. О.М. Литвинова. — Харків : Кримінологічна асоціація України ; ФОП Ніконова, 2011. — 200 с. 3. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько – Харків : Право, 2001. – 560 с.

«Одержано: 03.11.2020»

Михаил Григорьевич ЩЕРБАКОВСКИЙ,

заведующий кафедрой уголовного процесса, криминалистики и экспертологии факультета № 6 Харьковского Национального университета внутренних дел, доктор юридических наук, профессор

СТРУКТУРА СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТОЛОГИИ КАК НАУЧНОЙ ОТРАСЛИ И УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ

Становление и развитие судебной экспертологии – науки о судебных экспертизах связано с решением ряда важных теоретических проблем. Научные основы судебной экспертологии подвергаются системно-структурному анализу и стали предметом обсуждения специалистов. Основная дискуссия развернулась о предмете, объекте судебной экспертологии и связанной с ними структуре науки, в частности о включении в нее организационных и правовых проблем судебных экспертиз. Приведем наиболее известные предложения исследователей в отношении структуры науки о судебной экспертизе.

Первые теоретические основы судебной экспертизы как самостоятельной отрасли научного знания были заложены в 70-е годы прошлого века в работах А. И. Винберга и Н. Т. Малаховской, которые обозначили ее содержание. Согласно концепции авторов система науки судебной экспертологии подразделяется на четыре уровня: фундаментальные базовые (материнские) науки; предметные судебные науки; отрасли предметных судебных наук; предметные судебные экспертизы. Среди теорий, имеющих одинаковую значимость для любого вида судебных экспертиз обозначены учение об организационных формах судебной экспертизы, научной организации труда в экспертной деятельности, координации судебных экспертных учреждений; учение о правовых основаниях производства судебных экспертиз [1, с. 126]. Впоследствии было предложено несколько подходов к структуре науки о судебной экспертизе как к междисциплинарной теории. Ю.Г. Корухов выделил в пять блоков: методологические основы общей теории судебной экспертизы; предмет, задачи, объекты, субъекты экспертной деятельности; методы и методики в структуре экспертной деятельности; инфраструктура и процессуальная функция судебной экспертизы (экспертизы в судопроизводстве, организация экспертных учреждений, научная организация труда эксперта); соотношение общей теории судебной экспертизы с частными теориями [2, с. 59-60]. Ф.М. Джавадовым структура науки представлена восьмью разделами: концептуальные основы теории; учение о закономерностях формирования и развития судебных экспертиз; учение об объектах общей теории и судебно-экспертной деятельности; учение о субъекте экспертной деятельности; учение о методах общей теории судебной экспертизы и судебно-экспертной деятельности; теория процессов, отношений и коммуникаций в судебной экспертизе; теория экспертных ретроспекции и

прогнозирования; ретроспекция и прогнозирование; отдельные теории конкретных родов и видов судебных экспертиз [3, с. 12–13]. М.Я. Сегай предложил структуру судебной экспертологии, состоящую из общей и особенной частей. Общая часть, среди прочих составляющих, включала правовые и научно-организационные основы судебно-экспертной деятельности, а особенная – специфику использования правовых, методологических и организационных основ судебно-экспертной деятельности различными судебно-экспертными отраслями знаний [4, с. 760–761]. Т.В. Аверьянова представила подробную модельную структуру общей теории судебной экспертизы, состоящую из двенадцати учений, среди которых отсутствуют научные организационные и правовые основы судебных экспертиз [5, с. 43]. Е.Р. Россинская первоначально принимала концепцию Т.В. Аверьяновой о том, что общая теория судебной экспертизы представляет собой фундамент для формирования теоретических основ различных родов и видов экспертиз [6, с. 13]. Однако впоследствии, расширяя объект и соответственно предмет исследования судебной экспертологии на всю судебно-экспертную деятельность, предложила модель общей структуры науки из четырех блоков: общая теория судебной экспертологии; правовое обеспечение судебно-экспертной деятельности; организационное обеспечение судебно-экспертной деятельности; судебно-экспертные технологии [7, с. 426]. К.Н. Шакиров включил в структуру общей теории судебной экспертизы пять блоков, но сформулировал их следующим образом: концептуальные основы судебной экспертологии как отрасли научного знания; научные основы судебно-экспертной деятельности; организационные основы судебно-экспертной деятельности; методические основы судебно-экспертной деятельности; правовые основы судебно-экспертной деятельности [8, с. 57]. И.В. Пирог, исходя из понятия судебной экспертологии, предложил систему, которая по его мнению, должна состоять из двух частей – общей и частной, но в отличие от М.Я. Сегай, в общую часть ученым включены компоненты, которые не содержат организационных и правовых положений судебных экспертиз [9, с. 131–132].

Таким образом, основные отличия концепции Т.В. Аверьяновой, Д.Ф. Джавадова, И.В. Пирого по структуре общей теории судебной экспертизы от точек зрения других авторов связаны в первую очередь с исключением рассмотрения в судебной экспертологии правовых и организационных основ экспертной деятельности.

Чтобы обозначить структуру судебной экспертологии необходимо четко определить объект и предмет ее изучения. Объектом, и в этом сходятся все исследователи, является судебно-экспертная деятельность. Вместе с тем, эта деятельность многообразна и включает научно-исследовательскую, методическую, организационную, правовую, криминалистическую, информационную, дидактическую, финансовую и иные составляющие. По нашему мнению объединяющим, единым началом судебной экспертологии, является научно-исследовательская и методическая работа, направленная на

развитие методологических основ судебных экспертиз в целом и отдельных их родов и видов, независимо от иных компонентов практической деятельности [10, с. 40]. Поэтому мы поддерживаем точку зрения об исключении из судебной экспертологии разделов, связанных с правовым и организационным обеспечением судебно-экспертной деятельности. Известно, что наука – особый вид познавательной деятельности, нацеленный на выявление сущностных связей (законов), в соответствии с которыми объекты могут преобразовываться в человеческой деятельности. Если правовые и организационные основы проведения судебных экспертиз включить в предмет судебной экспертологии, то с учетом правовых и организационных различий в проведении экспертиз в странах ближнего и дальнего зарубежья можно утверждать о существовании национальных наук о судебной экспертизе в отдельно взятом государстве. Однако такой тезис вызывает сомнение в правомерности существования таких «наук» и их объективности.

Иной подход к учебной дисциплине «Судебная экспертология», которая преподается в учреждениях высшего образования для будущих правоприменителей. С целью концентрированного изложения особенностей судебно-экспертной деятельности в различных видах судопроизводства в учебные планы совершенно правомерно содержат темы, которые всесторонне раскрывают особенности правового института судебных экспертиз. Эти темы включают изложение основ судебно-экспертной деятельности: научных положений (объекты, задачи, методы, стадии экспертного исследования и пр.); регламентацию (законы, Постановления Пленумов Верховного Суда, ведомственные нормативные акты и пр.); правовых основ (процессуальный статус и полномочия субъектов судебно-экспертной деятельности; процессуальный порядок проведения судебных экспертиз и их виды; особенности заключения эксперта как источника доказательств и его оценка; ответственность эксперта и др.); организационных особенностей (система экспертных учреждений, их структура и функции); криминалистических аспектов (механизм слеодообразования и возникновение информации о преступлении, криминалистическая идентификация и диагностика, тактика проведения судебных экспертиз и др.).

Таким образом, структура судебной экспертологии как научной отрасли и учебной дисциплины существенно отличаются, что обусловлено различным функциональным назначением этих видов деятельности.

Список использованной литературы: 1. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз): пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1979. 188 с. 2. Основы судебной экспертизы. Ч. 1. Общая теория. М., 1997. 432 с. 3. Джавадов Ф. М. Концептуальні основи розвитку судової експертизи в сучасних умовах : автореф. дис. ... докт. юрид. наук; 12.00.09. Київ. Національна академія внутрішніх справ України. 2000. 32 с. 4. Сегай М. Судова експертологія - наука про судово-експертну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3. С.740–762. 5. Аверьянова Т.В.

Судебная экспертиза: курс общей теории. Москва: Норма, 2009. 480 с. 6. Россинская Е.Р. Общая теория судебной экспертизы и криминалистика как самостоятельные родственные науки. *Современное состояние, проблемы и перспективы развития судебной экспертологии*: матер. межд. научн.-практ. конференции (г. Симферополь, 20-21 сентября 2007 г.). Симферополь: ООО «ДИАЙПИ», 2007. С. 12–19. 7. Россинская Е.Р. Современные представления о предмете и системе судебной экспертологии. *Lex Russica*. 2013. № 4 (Том LXXVII). С. 421-428. 8. Шакиров К. Судебная экспертология: проблемы и решения (от теории – к практике): монография. Алматы: КазНУ, 2017. 280 с. 9. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. 10. Щербаковский М. Г. О предмете судебной экспертологии. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: мат. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 18-19 квітня 2019 р.). Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 38–40

«Одержано: 27.10.2020»

УДК 343.98

Ксенія Андріївна ЩЕТИНА,

курсант 4 курсу факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Влада Олександрівна Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

ДАКТИЛОСКОПІЯ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

З кожним роком кількість злочинів, розкритих за допомогою дослідження слідів пальців рук збільшується, в науці криміналістика широко використовується поняття «дактилоскопія» - розділ криміналістичної техніки, що вивчає будову папілярних візерунків шкірного покриву людини з метою використання їх відображень для ідентифікації особи, реєстрації і розшуку злочинців.

Для розуміння усього процесу ідентифікації особи за слідами рук необхідно знати анатомію шкіри людини. Шкіра на долонній поверхні рук людини складається з двох основних шарів: верхнього шару - епідермісу та нижнього, що розташований під епідермісом - дерми. Дерма має будову у вигляді сосочків, розміщених рядами, кожен з яких має незмінну структуру протягом усього життя людини. Епідерміс копіює рельєф сосочків і утворює папілярні лінії - лінійні пагорби, розділені борозенками. Папілярні лінії становлять основу рельєфу шкіри поверхні руки і підшви стопи [1].

Зазначимо, що найбільш чіткі візерунки розташовані на долонній поверхні рук, тобто на тій частині тіла, яка майже завжди відкрита і частіше за інші стикається з різними предметами. Крім того, на цій частині тіла знаходиться потожирова речовина, що добре прилипає до слідосприймаючих предметів та залишає сліди непомітно для самої особи.

Папілярні візерунки мають три властивості: індивідуальність, відновлюваність та відносну незмінюваність. Це унеможлиблює їх здатність повторюватись, що підтверджують дослідження англійського антропологу Френсіса Гальтона, який на підставі аналізу великої кількості відбитків пальців та теорії ймовірності, довів, що шанс збігу відбитку будь-якого окремого пальця однієї людини з відбитком іншої людини становить 1:4. Спираючись на висновки його досліджень, та загальну чисельність населення на планеті, можна вважати, що дактилоскопіювання десяти пальців може дати ймовірність збігу лише в одному випадку з 64 мільярдів, тому збіг відбитків пальців двох людей практично неможливий [2].

До того вчений запропонував застосовувати дактилоскопію як метод реєстрації злочинців, що з розвитком технологій та науки у світі знайшло своє відображення в автоматизованих ідентифікаційних системах, які сьогодні використовуються на державному рівні та в міжнародних організаціях. Формування баз даних автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем (АДІС) обласного та центрального рівнів сьогодні відбувається шляхом сканування дактилокарт і слідів та введенням їх у систему [3].

Можна дійти висновку, що сьогодні АДІС є інструментом, який дозволяє правоохоронним органам перевіряти сліди, вилучені з місць вчинення злочинів, і дактилокарти осіб, які становлять оперативний інтерес, з метою розкриття та розслідування злочинів як «за гарячими слідами», так і вчинених у минулі роки. Висновок експерта про те, що сліди, які були вилучені під час огляду того чи іншого предмета, залишені конкретною особою, має вирішальне значення для розкриття та розслідування кримінального правопорушення, надаючи гарантію того, що особа торкалася до певного предмета та перебувала на місці вчинення злочину.

Отже, саме сліди папілярних візерунків пальців і долонь рук, що залишилися на місці події, завдяки своїм основним властивостям є одним з найцінніших джерел інформації як про особу злочинця, так і про обставини вчинення злочину. Завдяки цьому працівникам правоохоронних органів надається можливість ідентифікувати особу та порівнювати її відбитки з відбитками особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Список використаної літератури: 1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 312 с . 2. Galton Fr. Finger Prints / Fr. Galton. – London: Macmillan, 1892. 216 с. 3. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти. – Кол. авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л.

УДК 343.985 : 343.35

Володимир Васильович ЮСУПОВ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ

РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПИТАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Важливою умовою ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень є формування та застосування алгоритмів розслідування, використання криміналістичних знань, що спрямовані на розв'язання конкретних слідчих ситуацій. Аналіз практики протидії злочинності засвідчує, що ефективне управління слідчою ситуацією відбувається не лише шляхом висунення й перевірки слідчих версій, а й за допомогою алгоритмізації розслідування.

Алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій сприяє скоординованості дій слідчого, оперативних працівників та інших уповноважених осіб під час кримінального провадження. У межах алгоритмізації дій слідчого криміналістичні знання насичуються необхідними даними з інших наук, передусім – психології, управління, наукознавства, кібернетики тощо.

Алгоритм – це однозначний послідовний опис (пропозиція, інструкція, правило, рецепт) механічно виконуваного крок за кроком одноманітного завдання, що ґрунтується на кінцевих численних правилах виконання будь-якого конкретного завдання з будь-якого класу завдань певного типу [1, с. 30]. Криміналістичний алгоритм – це науково обґрунтоване правило про виконання в заданому порядку системи послідовних операцій, що рекомендовані слідчому для виконання визначених завдань [2, с. 87].

Алгоритм визначає правильну послідовність виконання тактичних завдань, формування таких правил поведінки, що без затрат часу підшукують індивідуальну систему дій, сприяють досягненню низки завдань конкретного кримінального провадження.

Алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій має відбуватися на підставі ситуаційного підходу.

Реалізація слідчих (розшукових) дій у типових слідчих ситуаціях початкового, подальшого й завершального етапів кримінального провадження дає змогу алгоритмізувати дії слідчого, що забезпечує виконання тактичних

завдань досудового розслідування. У цьому й убачається застосування ситуаційного підходу до алгоритмізації розслідування.

Отже, виконання слідчим тактичних завдань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень за допомогою алгоритмізації процесуальних засобів починається з оцінювання наявної слідчої ситуації та усвідомлення необхідності її вирішення в сприятливому напрямі.

Контактуючи з новою, однак знайомою в загальних рисах слідчою ситуацією, слідчий з кожним розслідуванням корупційного кримінального правопорушення дедалі частіше свідомо спрямовує цю ситуацію в потрібний для кримінального провадження напрям. Це відбувається за допомогою відомого йому алгоритму проведення слідчих (розшукових) дій.

Про невстановлену залежність між ситуаціями та змістом, послідовністю, а також особливістю проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, учинених з використанням службовою особою своїх повноважень, що становить алгоритм розслідування, зазначають і В. К. Лисиченко й О. В. Батюк [3, с. 4].

Корупційні кримінальні правопорушення передбачені у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Найбільш поширеними серед них є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); вони викликають значний суспільний резонанс.

Як зазначає Ю.О. Андрейко, на початковому етапі кримінального провадження про одержання неправомірної вигоди службовою особою виникають такі типові ситуації: 1) передання неправомірної вигоди вже відбулося, проводять невідкладні слідчі (розшукові) дії (30,7 %); 2) наявна достовірна інформація про готування до одержання хабаря (відбувається документування протиправних дій, здійснюють підготовку до затримання хабарника) (20,6 %); 3) суб'єкта злочину затримано на місці його вчинення з предметом неправомірної вигоди (65,0 %); 4) наявна інформація про провокацію хабаря (2,5 %) [4].

Практична цінність зазначених вище типових ситуацій розслідування цих корупційних кримінальних правопорушень полягає, насамперед, у тому, що вони є базою для розроблення методичних рекомендацій з планування, організації та ефективного провадження розслідування відповідних злочинів. Їх виокремлюють для кожного з етапів кримінального провадження, для їх вирішення розробляють відповідні їм алгоритми слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів.

Під час розслідування корупційного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, алгоритмізуються такі слідчі (розшукові) дії та організаційно-технічні заходи:

- негласні слідчі розшукові дії, зокрема контроль за вчиненням злочину;
- слідчі (розшукові) дії – обшук, огляд місця події, огляд предметів і документів, освідування;

– організаційно-технічні заходи – підготовка понятих, залучення спеціаліста в слідчі (розшукові) дії, забезпечення техніко-криміналістичними засобами перебігу проведення тактичної операції, процесуальні документи щодо обшуку житла чи іншого володіння особи, освідчування особи, її затримання, доступ до речей і документів тощо [5, с. 28].

Таким чином, типові слідчі ситуації під час розслідування окремих видів корупційних кримінальних правопорушень обумовлюють алгоритмізацію дій слідчого щодо їх вирішення. Відповідно до типових слідчих ситуацій етапів кримінального провадження алгоритми дій слідчого з розслідування корупційних кримінальних правопорушень реалізуються у вигляді тактичних операцій. Наприклад, на початковому етапі розслідування злочину, передбаченого ст. 368 КК України, проводять тактичну операцію, що полягає у затриманні службової особи, яка вимагає або одержала неправомірну вигоду.

Список використаної літератури: 1. Абрамов С. А., Антипов И. Н. Основы программирования на АЛГОЛе. 2-е изд., перераб. М. : Наука, 1982. 172 с. 2. Шаталов А. С. Криминалистическая алгоритмизация и программирование расследования преступлений : учеб. пособие : в 3 ч. М. : ГУ ВШЭ, 2001. Ч. 2 : Ситуационный подход, цели и задачи, классификация. 141 с. 3. Лисиченко В. К., Батюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. Вып. 36. С. 3–8. 4. Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. Електронний ресурс. Режим доступу : http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17597/1/dys_andreiko_yuo.pdf 5. Андрейко Ю. О. Тактичні операції та програми розслідування одержання неправомірної вигоди. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 26–30.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК 343.1 (477)

Максим Олександрович ЮХНО,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проблеми забезпечення і реалізації права на захист продовжують контролюватись міжнародною спільнотою та удосконалюються національним законодавством, починаючи з 2012 року коли було прийнято чинний КПК України. Певні зміни у 2016 році також було внесено й у Конституцію

України, де зокрема в ст. 59 закріплено про те, що кожен має право на професійну правничу допомогу. Навколо цього визначення продовжує тривати дискусія, в якій приймають участь як правознавці, так й філологи і ця тема продовжує досліджуватись [1, с. 12-14].

За дослідженням встановлено, що захист прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному провадженні стоїть одним із перших серед завдань, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) [2]. У положеннях даної статті закріплено, що завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Захист особи є першочерговим завданням під час здійснення кримінального провадження. Насамперед, на наш погляд, це пов'язано з тим, що внаслідок недостатності достовірної інформації на першому етапі проведення досудового розслідування кримінального правопорушення, певна частина процесуальних рішень слідчого, прокурора ґрунтуються на ймовірних відомостях. При цьому виникає реальна загроза необґрунтованого обмеження прав і свобод, а також заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам. Тому, не виявивши процесуальних порушень вже на початку кримінального провадження, подальше забезпечення захисту прав особи, щодо якої вчинено кримінальне правопорушення, може привести до певних негативних юридичних наслідків. В той же час, незважаючи на це, у чинному КПК України відсутнє законодавче визначення поняття «захист», «право на захист» і у свою чергу, у науковій дискусії з цих питань спостерігається неоднозначність тлумачення цих понять, що приводить до виникнення проблем щодо реалізації прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Підняте питання не втрачає своєї актуальності. У зв'язку з появою у КПК України 2012 р. значної кількості новел виникає потреба у концептуально новому підході до їх теоретичного переосмислення та практичного застосування. За результатами дослідження, визначення поняття «захист» знайшло своє відображення лише у положенні п. 5 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3]. Зокрема, зазначається, що захист це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, відносно особи, стосовно якої

розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. У той же час, у п. 2 ст. 1 цього ж Закону встановлено, що адвокатська діяльність це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. А пунктом 7 цієї ж статті встановлено, що клієнт це фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність. Аналогічний підхід законодавця ми спостерігаємо і в положенні ч. 1 ст. 20 чинного КПК України «Забезпечення права на захист», де встановлено, що право на захист мають підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України. Більше на законодавчому рівні вказані питання не визначено. В той же час, для порівняння можна привести приклади законодавчого врегулювання понятійного апарату з цих питань у інших країнах. Так, пунктом 7.0.27 ст. 7 КПК Азербайджану закріплено, що захист це процесуальна діяльність, яка здійснюється з метою спростування або пом'якшення обвинувачення, висунутого проти особи, підозрюваного у вчиненні передбаченого кримінальним законом діяння, захисту його прав і свобод, а також відновлення порушених прав і свобод особи, незаконно підданого кримінальному переслідуванню [4]. Так, з проаналізованих положень чинного КПК України можна зробити висновок, що у кримінальному провадженні право на захист мають тільки учасники, які безпосередньо вказані у його положеннях. У зв'язку з цим, виникає логічне питання: чи має потерпілий, юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування та інші право на захист.

Слід наголосити, що в першу чергу, за останні понад 20-років законодавець «захоплювався» акцентом своєї уваги здебільшого стосовно захисту прав підозрюваного, обвинуваченого. Не зважаючи на прийняття чинного КПК України у 2012 році питання захисту окремих учасників кримінального провадження залишились не вирішеними, зокрема це стосується захисту прав потерпілого. Так, його захистом може займатись не захисник-адвокат, а захисник-представник, що значно звужує права і обов'язки щодо захисту потерпілого. Стосовно дослідженого питання Н. В. Михайлова зазначила, що захист потерпілого це сенс кримінального процесу. Практично зі становленням Київської Русі виник правовий інститут потерпілого, відновленню порушених прав якого на усьому історичному шляху приділялась належна увага [5, с. 203], що пов'язано з тим, що сучасне кримінальне провадження є досить складною системою процесуальних правовідносин і процесуальних дій, що потребує свого подальшого вдосконалення й на законодавчому рівні.

На нашу думку, зазначені положення суперечать положенням ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України, в якій чітко визначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також її ст. 129, де закріплено про рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Така рівність закріплена ще й у пункті 3 ст. 7 «Загальні засади кримінального провадження» чинного КПК України. Зазначене також підтверджується й міжнародними правовими актами. Зокрема, у ст. 7 Загальної декларації прав людини [6] встановлено, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом, а у її статті 8 закріплено, що кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих людині Конституцією чи законом. При цьому, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [7] зобов'язує державу забезпечити будь-якій особі ефективний правовий захист у випадку порушення її прав та свобод. Право на захист будь-якої особи, яка цього потребує, забезпечується державою, її компетентними законодавчими, адміністративними чи судовими органами. Посилення правового захисту особи, розширення і зміцнення правових гарантій її прав і свобод в умовах розвитку демократії, а також утвердження незалежної судової влади, як визначального гаранту цих прав і свобод, справедливості і законності є необхідною умовою функціонування демократичної правової держави. Закріплені засади (принципи) мають важливе значення, оскільки це визначальні, фундаментальні та імперативні положення всього кримінального провадження, які покликані захищати права, свободи і законні інтереси кожного учасника кримінального провадження.

Таким чином слід зробити висновок, що в сучасних умовах становлення та розвитку України одним із головних та пріоритетних питань є законодавче закріплення і забезпечення належного та ефективного правового захисту прав, свобод і законних інтересів особи, в основу чого покладено загальнолюдський фактор існування. У зв'язку з цим, перед державою стоїть вирішення проблемних питань щодо правового захисту прав, свобод і законних інтересів особи та на законодавчому рівні доцільно закріпити положення, що захист у кримінальному провадженні полягає в пропорційному за обсягом забезпеченні та реалізації прав, свобод і законних інтересів усіх учасників, які залучені до сфери кримінальної процесуальної діяльності, що буде відповідати вимогам міжнародних правових стандартів та засадам (принципам) національного кримінального процесуального та іншого законодавства України.

Список використаної літератури: 1. Дрозд В.Г. та ін. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування. Херсон. Видавничий дім «Гельветика». 2019. 498 с. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 17 серпня 2020. Харків. Право. 2020. 424 с. 3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282. 4. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики : Закон

Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-IQ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.legislationline.org/downloadactiondownloadid/4670fileAzerbaijan_CPC_2000_am2013_ru.pdf. 5. Михайлова Н. В. Інститут захисту прав потерпілого за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 203-206. 6. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103. 7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

«Одержано: 20.10.2020»

УДК -343.13

Анастасія Василівна ЩОКАЛО

курсант групи Ф1-404 факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Григорівна ФОМІНА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасний розвиток України як демократичної, соціальної та правової держави вимагає належних гарантій реалізації прав і свобод людини. Натомість, проведені дослідження свідчать, що сьогодні у кримінальному процесі переважає каральний підхід. Неповнолітній, який через складні життєві обставини вчинив крадіжку, може бути позбавлений волі. За статистикою Генпрокуратури, в 70% випадках неповнолітній правопорушник, який потрапив за ґрати на строк більше одного року, потрапляє у в'язницю повторно [1]. Втім, є альтернативний шлях – запровадження медіації у кримінальному провадженні.

Головна ідея медіації полягає у примиренні сторін, відшкодуванні завданої потерпілому шкоди, усвідомленні правопорушником моральної і правової відповідальності за свої дії. Даний спосіб вирішення конфліктів сприяє реінтеграції правопорушника в суспільство, запобіганню рецидиву, спрощенню розгляду окремих категорій кримінальних справ. Медіація як позасудовий спосіб вирішення конфліктів активно застосовується у багатьох державах. Програми відновного правосуддя працюють у США, Австрії, Данії, Франції, Фінляндії, Німеччині, Ісландії, Італії, Нідерландах, Норвегії, Швеції, Грузії та інших країнах. І вже довели свою ефективність.

В Україні усвідомлення про запровадження даного інституту формується вже давно. Так, починаючи з 2010 р. у Верховній Раді України на

розгляді було вже 8 законопроектів. Останній проект Закону «Про медіацію» - це проект № 2706 від 28.12.2019 р., який 4.03.2020 р. було відкликано [2]. Отже, спроби врегулювати це питання поки що не отримали законодавчого вирішення. Натомість, є перші спроби запровадження інституту медіації у кримінальному процесі. Зокрема, в Україні реалізуються два пілотних проекти, які засвідчили позитивні результати у цьому напрямку: «Програма відновлення неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» та «Впровадження відновного правосуддя в Україні».

Пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» поширений на всю територію України, реалізується на базі системи надання безоплатної правової допомоги [3]. Він отримав підтримку Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора. Програма включає в себе забезпечення діяльності відповідно до певних умов. По-перше, необхідна наявність потерпілої сторони. По-друге, скоєння злочину (невеликої або середньої тяжкості) неповнолітнім вперше. Також обов'язковими умовами є визнання факту вчинення злочину неповнолітнім, а також згода як неповнолітнього, так і потерпілого на участь у програмі.

Метою програми є можливість дати дитині другий шанс, запобігти скоєнню повторних злочинів. Згідно результатам запровадженням пілотного проекту за рік, ювенальними прокурорами до цієї програми вже залучено 137 підлітків. Щодо 60 дітей вже прийнято позитивні рішення суду про звільнення від кримінальної відповідальності. За прогнозами, втілення такого проекту по всій Україні дасть можливість вивести з-під кримінального переслідування понад 1,5 тисячі дітей [4]. Отже, провідною ідеєю відновного правосуддя для неповнолітніх є максимально раннє виведення дітей із кримінального процесу та їх становлення у суспільному житті. Умови для функціонування медіації у кримінальному провадженні є. Залишається сподіватись на законодавче унормування цього процесу.

Список використаних джерел 1. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси. Сайт Міністерства юстиції України. 16.04.2019. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershi-uspishni-keysi>. 2. Проект Закону «Про медіацію» від 28.12.2019 р. № 2706. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67831. 3. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>. 4. Програма відновного правосуддя для неповнолітніх запрацює по всій Україні. Сайт безоплатної правової допомоги. 28.04.2020. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/programa-vidnovnogo-pravosuddya-dlya-nepovnolitnih-zapratsyuye-po-vsij-ukrayini/>

«Одержано: 11.11.2020»

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Тези доп. всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Харків, 26 листоп. 2020 р.)**

Підписано до друку 23.11.2020. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 25,2. Обл.-вид. арк. 29,4.

Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.